

EMIL HOLUB
SEDM LET V JIŽNÍ AFRICE

PRVNÍ CESTA¹

OBSAH

Upozornění pro čtenáře

Předmluva

I. Cesta na Kap. – Kapské Město. – Eliščin Port

II. Cesta do polí diamantových

III. Diamantová pole. Má prvá cesta do vnitra Jižní Afriky

IV. Z Dutoitspanu do Lekatlongu

V. Z Lekatlongu do Wonderfonteinu

VI. Návrat do Dutoitspanu

Přidavky

¹ Převzato z: HOLUB, Emil, *Sedm let v jižní Africe: příhody, výzkumy a lovy na cestách mých od polí diamantových až k řece Zambesi (1872–1879)*, Praha 1880 (redakčně upraveno).

JEHO
APOŠTOLSKÉMU VELIČENSTVU
CÍSAŘI A KRÁLI
FRANTIŠKU JOSEFOVI I.
V NEJHLUBŠÍ POKOŘE
PŘIPISUJE
SPISOVATEL.

Předmluva

Již od mládí svého zatoužil jsem a stále přál si, abych přispěl nepatrnou hřívnou svojí k velikému dílu, jímž má se objeviti a vyzkoumati Afrika. Když pak jsem se za studijních let čta cestopisy o tmavé pevnině jen velmi zřídka dočítal jmen rakouských cestovatelů, tu rozvrhoval jsem zevrubněji a zevrubněji cestu svou, a když se roku 1872 již již vyplňovalo mé nejvřelejší přání, rozhodl jsem se nezvratně. Jižní Afrika byla kraj, v němž doufal jsem, že budu s to, abych platně posloužil vědě a vlasti své.

Ačkoli pak mne osud za, sedmiletého pobytu mého v Africe všelijak stíhal, přece neustále měl jsem na paměti úkol, jež jsem si byl vytkl, a pokud slabá síla a prostředky jednotlivcovy stačovaly, vždy snažil jsem se, abych poctivě jej vykonal. A při vlídné ochotě početných velikomyslných mužů povedlo se mi, že jsem šťastně překonal mnohou překážku a sbírky své doplnil mnoha vzácnými předměty.

Když jsem se potřetí vrátil ze vnitra Jižní Afriky do Polí diamantových, jihoafričtí moji přátelé žádali mne opět a opět, abych podal veřejnosti, co jsem na svých cestách zažil. Bylo mi však tehda veškerým úsilím oddati se lékařskému povolání, abych nabyl peněz k návratu do Evropy; nemohl jsem tudíž spracovati hned nasbíraného materialu a vydati ho ve zvláštním

spise. Tudíž obmezil jsem se tak, že jsem v několika jihoafrických časopisech dal vytisknouti po kousku zprávy své o krajinách, které jsem procestoval.

Připluv do Evropy byl jsem už v Londýně vyzván, abych sepsal svůj cestopis. Umínil jsem si tedy, když jsem opět spatřil svoji vlast', že veškeré své zkušenosti jakož i příhody na cestách i vědecké výsledky své výpravy s pomocí odborníků vydám tiskem, k čemuž obral jsem si vzorem spis, vykládající o výpravě rakouské fregaty Novary kolem světa.

Abych však tento svůj úmysl provedl třeba jen stručně, k tomu bylo by potřebí aspoň tříletého pobytu v Evropě; mně však vidí se ze všelijakých důvodů vrátiti už příštího roku do Afriky a pokračovati tam ve svých výzkumech. To pohnulo mne, že vyhovuji přání mnoha přátel a podávám důležitější příhody, jež zažil jsem pobývaje sedm let v Jižní Africe, čtenářům v této knize, v níž dotýkám se vědecké stránky své cesty jenom zde onde, kdežto zvláštní zpracování bohaté látky vědecké, jež hodlám provésti spolu s výtečnými odborníky, bude teprva tento spis následovati.

Nemohu nevzdati na tomto místě vřelých díků ctěnému nakladateli tohoto svého cestopisu za to, že tak pěkně a důstojně vydal tuto knihu nešetře žádného nákladu. Také mám za svou povinnost', abych poděkoval panu prof. Jindřichu Metelkovi, který o české vydání značných vydobyl si zásluh.

Přeje si, aby spis můj přispěl buditi v Evropě zájem pro výzkum černé pevniny, kojím se nadějí, že mi zase po letech dopřáno bude podati čtenáři další popis Jižní Afriky a nové zprávy o této „pevnině budoucnosti“.

V PRAZE, v měsíci září 1880.

Emil Holub.

I.

Cesta na Kap. – Kapské Město. – Eliščin Port

Nový jarý život proniká veškeru naši bytost', všecka tělesná i duševní únava ustupuje jako kouzlem nejživějšímu pohnutí, zvěstuje-li nám kapitán po několikátýdenní mořské plavbě ze Southamptonu do Jižní Afriky – byť i sebe šťastnější a příjemnější měla průběh – několika stručnými slovy radostnou zprávu, že očekávaná země jest na blízku. Ne jednou nýbrž nesčíslněkrátě řítíme se z pohodlného a nádherně upraveného salonu prvé kajuty velikolepého parníku[1] na palubu, naše líce se rdí, v oku našem polarisuje se na pohled veškera pružnosť celé soustavy nervové a se zimničnou netrpělivostí pátráme po vzdáleném obzoru, neboť v každém okamžiku může plavec z koše na stožáru ohlásiti na palubu spasné slovo „země“. Již myslíme, že vidíme vrchol vysoké hory, kterak vynořuje se tam, kde dělí se ocean od nezměrného moře vzduchového – avšak nikoliv, jest to vrchol stožáru lodi proti nám plovoucí. Byl to tedy klam, jež po napjatém očekávání dvojnásob těžce pociťujeme. Konečně máme nepopiratelnou jistotu; na obzoru v jihojihovýchodu obráží se na světlé, lehké skupině „beránků“ modravý, plochý pruh, který každou minutu z hloubí oceanu vždy výše vystupuje. Jest to cimbuří velikolepého skalního hradu, jest to onen kamenný hlasatel africký, který v objevných dějinách naší zeměkoule tvoří mezník věkopamátný – hora Stolová.

Tato touha po pevné půdě rozmáhá se až v nejtrapnější nedočkavost', je-li lodi na dlouhé její cestě bojovati se všemi rozmary a úklady oceanu: je-li nováčkovi ve plavbě mořské, místo aby podivoval se všem oněm zvláštním, zázračným výjevům mořským, skvostnému, nádhernému a nevyrovnanému východu a západu slunce, hře barev nebes i vody, zábavným prohánkám delfínův a létacích ryb, hledati jako nějakému zajatci v těsné kajutě ochranu před bouří a nepohodou; když místo zapadajícího slunce, jež širou protkává hladinu skvoucími stuhami tekutého ohně – obraz, jenž nesmazatelně vtiskuje se v mysl pro přírodní zjevy vnímavou – vichřice temné deštivé spousty mraků v zuřivém pospěchu přihání; když moře, místo aby vlnami lehce zčeřenými, laškovnými na přídě lodi se odráželo, zjevuje se ve veškeré své majestátní zlobě, v boji s úhlavním nepřitelem vlny kupí v mocnou výši a zase hromově je sráží, tak že téměř samé bouří jest úzko, když mohutná loď ve všech svých útorech a svorech sténá a praská.

Tak však ukázal se mi ocean: ze třiceti šesti dnů, strávených na „Britonu“ na cestě ze Southamptonu přes Madeiru do Kapského Města – ode dne 26. května do dne 1. července 1872 – měli jsme více než 30 dní bouřlivé počasí, celé čtyři neděle trpěl jsem prudkou

úplavicí, která mě tak seslabila, že jsem již doufat si netroufal, že bych živ pobřeží jihoafrického dosáhl. Ctění čtenářové snadno pochopí, že jsem v takovém stavu tělesném a v duševní náladě s tím spojené hořel touhou, abych ocitl se již na pevné půdě; bylať půda tato cílem mým toužebně očekávaným, místem, na němž chtěl jsem v dlouholeté působnosti vědě věnovati síly své. Ač jsem byl na smrt' unaven, přece cítil jsem, že údy mé novou zotavují se silou, když zaslechl jsem ve druhé kajutě volati „země“; neodvratně pozoroval jsem obzor a neustoupil jsem dříve z místa svého, dokud neležela přede mnou v celé spoustě své – hora Stolová a oba její soudruzi Lví hlava na pravici a Čertova hora na levici, jakož i Dvanáct apoštolů, připojujících se k této skupině na jihu.

Na celé naší cestě nejvíce zajímalo nás hlavní město ostrova Madeiry Funchal, ačkoliv jsme se v zálivu Funchalském zdrželi bohužel jen několik hodin. „Briton“ přistál u Funchalu v noci, a poněvadž nám oznámeno bylo, že pobytu našeho v přístavě bude na mále, seděl jsem již o půl páté zrána na palubě s tužkou a zápisníkem. Domníval jsem se dříve, že pohled na Funchal zajisté jest čarovný, ale zmýlil jsem se. Dojem, jaký na tebe působí hlavní město Madeiry se svým italsko-španělským typem, nevyrovná se daleko tvému očekávání. Skupiny tu malých, tu větších, co nejkřiklavěji natřených domků s nízkými střechami nebo i bez nich, s velikými zasmušilými okny podobají se obílenému sbořeníšti a nepoutají tebe nikterak. Čeho však ruka lidská zanedbala, to bohatě nahradila příroda. Na svahu pahorkův a vrchů, malebně výš a výše vystupujících, rozkládá se Funchal poskytuje nám obraz amfiteatrální. Kolem většího skupení domů zříš bujné sady, stromořadí tmavých kaštanův a dubův, opodál rozkládají se kvetoucí zahrady, vinice a temné háje, které i nejvyšší vrchy pokrývají, až pak na nejzazším velikánu zelenomodrým pruhem snoubí se s oblaky. Z bujné této zeleni zvědavě vyzírají bílá staveníčka a osady. Uprostřed města jest břeh srovnán a menším lodím přístupen, na jiných místech chrání jej obrovské balvany, šedým mechem porostlé; na jižním a severním konci vystupuje příkře červenošedou skalou, někde stupňovitě, a tu i sebe menší plocha pokryta jest zeleným paloučkem.

Na jedné z takových ploch spatří cestovatel sad, nízkou zdí obehnaný, s vysokými štíhlými stromy, jakých v okolí marně hledáš – jest to tichá zahrada mrtvých, hřbitov Funchalský. Tam odpočívá mnohý cizinec, jenž přišel z daleké své vlasti od Labe, Volhy, Rýnu i Sekvany na Madeiru hledat úlevy v chorobě své. Nalezl ji – ovšem ve stínu zadumaných cypřišů. Spěte blaze ve svém klidném lůžku!

Na západ od města vypíná se na výšině stará tvrz Funchalská. Základní stavba jest asi sedmdesát metrů vysoká a zubovitou zdí ohrazena. Taktéž na šedém skalnatém ostrově rozervaném a na 15 metrů vysokém, asi sto kroků pod hřbitovem vystavěna jest pevnůstka k obraně přístavu. Protější břeh jest rovněž opevněn. Opevnění ta jsou kromě ohrazené skupiny státních budov ve stavu nad míru chatrném.

Asi o půl šesté hodině blížili jsme se ku břehu ve prostranné loďce, řízené hranatými, osmahlými lodníky. Od přístavu vede krásné stromořadí k náměstí „de Constuiaco“, Funchalskému korsu. Jest asi 100 kroků široké a 500 dlouhé a zdobeno jsouc dvojatým stromořadím jižních jasanů, dubů, velkolistých akacií a kaštanův ohrazeno jest do vnitř mramorovou zídkou, na sedadla upravenou. Místo to ožívuje se k večeru četnými cizinci zde meškajícími a domácí krásnou pletí, neboť otvírá se odtud volný pohled na moře, na vnitřní tvrz, jakož i k severu na průčelí hlavního chrámu.

Prohlédl jsem si ještě některé ulice a nakoupiv rozličné výrobky pletené, jež vynikají svou úhledností a lácí, navrátil jsem se na palubu „Britona“.

Dříve než opustíme palubu „Britona“ a na půdu africkou vstoupíme, budiž mi dovoleno, abych zmínil se několika slovy o příhodě, která podala mi obraz všech nebezpečí těch a útrap, jaké mě čekaly na mých cestách po Jižní Africe. Byli jsme dne 20. června 1872 v obzoru sv. Heleny a již přes tři neděle stíhala nás nepohoda taková, že těžko bylo udržeti se na palubě. Nemocí, o níž jsem se zmínil, velice jsem sešel a čím jsem více slábl, tím dusnější zdála se mi atmosféra v těsné prostoře druhé kajuty (prostředky mé nepostačovaly k tomu, abych najal si místo v kajutě první). Když mne tedy onoho dne značná obtíž v dýchání uchvátila, umínil jsem si, že veškerou silou (lékař lodní ležel nemocen na delirium tremens) dovleku se na palubu, abych nadýchal se čerstvého vzduchu. S nevýslovnou námahou dostal jsem se na přední palubu (přední kastell), při čemž byl jsem promočen několikráte pěnou vln vysoko se pěnících a na přídě lodní s hromovým hlukem se srážejících; úleva však, již čerstvý vánek prsům mým poskytoval, tak byla lákava, že jsem nehrozil se dalších takových lázní sprchových.

Po několika minutách jsem však seznal, že nemohu zde déle pobývati; překvapen byv přívalem nové vlny zvrtné a všecek jsa promočen, povstal jsem a dívaje se přes přídu do vzbouřeného moře uvažoval jsem právě, nebylo-li by radno, abych navrátil se do kajuty; ale v tom užířel jsem již obrovskou vlnu, která jako zeď před lodí se vzkupila. Než jsem se ještě mohl ukrýti, loď vjela do vlny, a mezi tím co trup lodní pod touto zvrtnou vlnou až v útrokách svých se zachvěl, zalil zvrtný příval lodní na okamžik celou přední palubu: v tomto

rozhodném okamžiku zajely prsty mé instinktivně do mřížovitě prolamované podlahy paluby a tam zachycovaly se; avšak vyzdvižen byv jako tříška silou vody valící se zpět, byl jsem vržen přes palubu. Ježto jsem však v pádu svém narazil na dolejší rahno, oslabila se tím prudkost pádu i padl jsem kolmo podlé stěny lodní; symbol naděje, mohutná kotva byla mou záchranou. Zůstal jsem viseti mezi jedním ramenem jejím a stěnou lodní a mohl jsem od přispíšivšího kormidelníka ze situace své, vždy ještě velice nebezpečné, býti vysvobozen.

A nyní zpět ke Stolové hoře, nejvyšší hlídce Kapska. Na málo jiných pobřežních místech jednotlivých dílů světa jest tvar hory pro podobu vnitrozemí tak význačný jako zde. Na úpatí tří souvislých vrchů, hory Stolové, Čertovy a Lví, na pohled na místě nejvíce ukrytém, na místečku, jež jest z nejjistějších na světě, jako v ochraně těchto tří mohutných obrův ležel první cíl mé cesty, prostírá se metropole Jižní Afriky, nejlidnatější město jižně od řeky Zambesi, druhé obchodní město anglických osad v Africe. Ačkoliv nedostává se mu rozkošné polohy hlavního města Madeirského Funchalu, stupňovitě po stráni horské rozestaveného, jemuž jsme se na své cestě podívat mohli, poskytuje přece cizinci celkem velice poutavého obrazu.

Bezděčně ovládne cizince příjemný pocit jistoty, blíží-li se jda volně po břehu Stolové zátoky Městu Kapskému. Zdá se, že obílené ty budovy, jež nás v zeleni zahrad a stromořadí vítají a tu neb onde štíhlými vízkami vynikají, po bouřích mořských i životních cizinci mír a pokoj nabízejí. Město Kapské jsouc městem míru, zdá se, jako by k tomu bylo zvoleno. Ale jako se v životě často to, co příhodným se býti vidí, při bližším rozboru objeví pravým opakem, tak jest i toto místo, město i zátoka, zdánlivě tak chráněné, ve mnohých dobách ročních vydáno velmi prudkým bouřím, které rychle se opakují a město v oblak prachu zahalují; i při klidné pohodě zdvihají se následkem čilého obchodu hustá mračna prachová, tak že sotva na sto kroků viděti lze, a proto zdržuje se každý jen poněkud zámožný toliko ve dne a za obchodem ve městě, obydlí své však najde si v osadách, na úpatí hory Lví a Čertovy vystavěných. Tohoto zlořádu, jímž Kapské Město trpí, nezbaví se asi ještě dlouhý čas, neboť jednak nelze odvrátiti jihovýchodních bouří, jež přicházejí ze zátoky Simonské, jednak také nepokusili se posud o to vydlážditi ulice městské. Proti úkladům oceanu, jehož nelítostného panství svědky jsou trosky lodí, rozmetané na pobřeží zátoky Stolové, dovedli se v posledních sedmi letech za správy guvernéra sira Bartla Frèra uhájiti tak, že vystavěli veliké přístavní a ochranné zdi.

Než vraťme se k mému příjezdu. Lod' naše byla pozorně zavlečena lany do přístavu, tehdy (1. července r. 1872) ještě dosti těsného. Na břehu čekal veliký zástup lidí, přijíždětl' tehdy

poštovní parník jenom dvakrát měsíčně ku břehům jihoafrickým – jaký div, že zpráva o parníku z domoviny, kterou podávala stanice zřízená na úpatí Lví hlavy, byla událostí radostně vždy vítanou (nyní parníky poštovní odjíždějí týdně do osady). Na hrázi přístavní shromáždili se ti, kteří očekávali své příbuzné, úředníci poštovní se zástupem sluhův, aby hned přijali poštu; tu tlačili se ve velikém množství barevní: Malajové, Hottentoti, Kaffi atd. a četní zástupci typů smíšených z těchto plemen, kteří nabízeli se příchozím za sluhy; a ti všickni nenuceně stáli jeden vedle druhého. Několik ještě minut a parník přirazil ku břehu; ačkoliv jsme měli zůstatí v městě Kapském jen dva dny a na třetí den odjeti jsme chtěli do Portu Eliščina, přece každý pospíchal na souši, aby ve krátkém tom čase pokud možná poznal Kapské Město. Přístav ohrazen jest na souši zdí, před níž viděl jsem trestance, již v temnošedé soukenné haleny jsouce oděni a ozbrojenými dozorci střeženi těžké práce „hard labour“, k nimž odsouzeni byli, vykonávali. Těžké okovy, jimiž největší část jich byla spoutána, byly zajisté zostřeným trestem za pokusy v útěku.

Po několika stech kroků po pobřeží přišli jsme na začátku Kapského Města na rybí trh, jehož zvláštnost již ve značné vzdálenosti prozrazovaly pronikavé výpary, pro něž ovšem bylo by radno bývalo, aby rybí trh položen byl ve větší vzdálenosti od města. Zde hromadí každý den mimo neděli malajští rybáři ryby mořské přerodličných druhů, sem svázejí pravé vrchy mořských raků, jež ochotní odběratelé vždy do jednoho rozeberou. Kdo by dovedl čich svůj otupiti, mohl by na trhu tom konati znamenitá studia, jmenovitě národopisná. Malajové, ode mnohých let sem přistěhovalí, věrně trvají na svém kroji a při svých zvycích. Přišli sem jako rybáři, zedníci a krejčí a těmi také zůstali, také se v nové vlasti vycvičili na obratné vozky. Spatřujeme tmavohnědé postavy jich, kterak chráníce se proti paprskům slunečním červenými kloci, starší z nich pak obrovskými, kuželovitými klobouky, zhotovenými ze slámy, z rákosí nebo z pletiva bambusového, a oděni jsouce obyčejně v řásnaté kalhoty a košile, horlivě kořist svou ze člunů nakládají do košíků. Ploský obličej málo jest zajímavý, oko však svědčí o tropické vlasti, jmenovitě ženy mají veliké a krásné oči. Ženy, jež pomáhají mužům a se smíchem o lovu buď vlastní nebo hollandskou řečí mluví, nosí na hlavách pestrobarevné šátky, dále rovněž řásnaté, bílé košile a veliké množství sukni, jež objemem svým upomínají nás na modu krinolin. Mezi muži a ženami horlivě prací zaměstnanými činí se také černohlavé jich potomstvo; děvčata, lepým loutkám jsouce podobna, oděna jsou bílým plátěným oblekem, hoši ve krátkých kazajkách a kalhotách. Sotva povyrostli, snaží se, jak mohou, aby dle sil svých podporovali rodiče a větší ryby na trh dovlekli.

Odejeme z rybího trhu a odebereme se jednou z ulic, jichž množství město rovnoběžně protíná, na hlavní náměstí obroubené piniemi. Ve vnitřním městě nepoutá nás ani tak výstavnost domů, z nichž mnohé zbudovány jsou ještě ve starém slohu hollandském, jako spíše ruch po ulicích, ve kterých domorodci, zde převahou smíšená, nejvíce zajímají cizince. Nalezneš je jako nosiče, vozky a sluhy na každém nároží, v každém obchodě a domě. Malajové, Kafrové a smíšená leží pokojně na témže nároží a snaží se, aby tam, kde se jim „job“ (práce) naskytne, největšího zisku nabyli. Ač se v zevnějšku města za sedmiletého pobytu mého mnoho na prospěch jeho změnilo, ač také mnoho vykonáno bylo, aby povzneslo se všeobecné vzdělání, tato třída obyvatelstva zůstala stejně surová a členové její nabyli jen větší prohnanosti a nestydatosti ve svých požadavcích. Výnimkou jsou poněkud jen ti Malajové a smíšenci, kteří následkem větší zámožnosti nebo v ústavech vzdělávacích lepšího došli vychování.

Smíšená mají nejrozmanitější odstíny pleti, od malého nádechu tmavého až do temnohněda; černých obličejů jsou Kafři a domorodci, kteří přistěhovali se sem od břehu západního nebo východního a ze Sv. Heleny.

V Kapském Městě má sídlo nejvyšší úřad pro Jižní Afriku, totiž commissioner for the Possessions and Dependencies of Her gracious Majesty in South Africa, přidělené mu ministerium a parlament z horní a dolní sněmovny se skládající; dále sídlí tu anglikánský a katolický biskup; v městě jest šestnáct chrámů (počítaje v to modlitebny) a v obyvatelstvu, jež většinou jest barevné, nalezneš vyznavače všech možných konfessí. Mezi bělochy převládá živel hollandský nad příslušníky ostatních národův evropských, jichž práv hájí konsulové; jsou to nejvíce kupci, kteří vedle obchodu svého úřad konsulů vykonávají. Jenom Francie a Portugalsko zastoupeny jsou konsuly de carrière.

V čele nynější vlády stojí muž, jenž získal si plné důvěry kolonistův a jenž náleží k nejšlechtějším a nejrozvážnějším guvernérům, jimž vůbec kdy Anglie správu svých jihoafrických osad svěřila. Mnohé novoty provedené sirem Bartlem Frèrem osvědčí se zejména, v budoucnosti prospěšnými.

Z veřejných budov uvéstí můžeme jmenovitě městský dům, chrámy, dům guvernérův, Sailors Home, budovy vojenské, železniční stanici; především však sluší zmíniti se o budově musejní s pomníkem sira Greya a se sousední zahradou botanicou, z opevnění pak, město se strany mořské chránících, zejména kamennou tvrz, stupňovitě vystavěnou, v níž sídlí vojenský náčelník Kapského Města a v níž nyní prozatím ubytován jest král Zulův Kečvajo. Museum,

tak zvané „The South African Museum“, vyniká svými sbírkami ssavců, ptáků, motýlů, lastur a národopisných předmětův. O založení musea zvláštních zásluh získal si p. Adler, bývalý konsul rakouský v Eliščině Portu. Nyní správcem musea jest světoznámý lepidopterist p. R. Trimen.

Podrobným popisem největšího města jihoafrického zašli bychom daleko a proto chci se obmeziti na několik předmětův a s tím s metropolí se rozloučit[2]. Z ústavů vzdělávacích sluší jmenovati zejména South African College, v němž přednášky činí mužové, kteří jako učenci již evropského jména dosáhli. Z vědeckých společností přední místo v Jižní Africe zaujímá Philosophical Society. Účelem jejím jest bádati samostatně ve všech vědách. Nyní jest předsedou společnosti té proslulý astronom prof. Gill.

A teď podívejme se na okolí Kapského Města, jehož scenerie velice příznivě dojíká i toho, kdo od moře přichází, i toho, kdo z vnitrozemské vysočiny sestupuje, a hlavnímu městu zvláštního dodává půvabu. Blížíme-li se městu z moře, jsou nám již z daleka nápadny četné, bílé body, jež se na úpatí táhlé Lví hlavy podle moře prostírají; jsouce však již na blízku shledáme, že jsou to letohrádky, které vyzírají ze zahrad nejnádhernější zelení bujících, a tu na patě pahorků travnatým kobercem pokrytých, onde na příkrém skalním srázu přerokosně a malebně se vyjímají. Toto předměstí metropole, toto Tusculum zámožných obyvatelů Kapského Města, zejména kupcův, spojuje s městem koňská dráha, jež od šesti hodin ráno do desíti hodin v noci jezdí. Díl toho předměstí ležící nejdále od města směrem k moři sluje Sea-Point, díl blíže položený a s městem souvisící zove se Green-Point. Tam, kde se spojují, nalézají se hřbitovy, z nichž hřbitov Evropanů podobá se tichým cypřišovým hájům Madeirským, kdežto hřbitovy domorodců položené na stráni horské, zejména pohřebiště mohamedanských Malajů, národopisce svými četnými náhrobky s nápisy velmi zajímaví. Hroby ty ozdobeny jsou vedle nápisů vepsaných do tmavých břidličných tabulek pouze květinami z papíru vystříhanými a čas od času obnovovanými.

Poskytuje-li nám již úpatí Lví hlavy s krásnými letohrádky rozkošného pohledu, najdeme ještě větší půvab, pohlédneme-li na nejnižší svah hory Čertovy. Zde na míle cesty ves řadí se ke vsi, zahrada k zahradě; jednotlivé úhledné a čisté dvorce odděleny a zastíněny jsou jehličnatými a dubovými hájky. Každých sto kroků zjevuje se nám zde nový poutavý obraz, který mnohdy neobyčejně krásným nazvati můžeme, jako ku př. tuto část Čertovy hory, jež zde zdvihá se do výše zajímavým útvarem skalním a tam hájkem a kvetoucím vřesovištěm pozadí tvoří. Dráha přes 100 mil dlouhá spojuje předměstí tato s městem. Vlaky jezdí

pravidelně každou hodinu. Zvláště zajímavá jest stanice třetí, jmenuje se „Observatory Road“ pro blízkou královskou hvězdárnu, jež vystavena jest poněkud stranou k Salt-riveru na nánosu písečném, proměněném v krásný sad. Stojíc pod správou prof. Gilla hvězdárna ta dobyla si epochálními pracemi Herschla mladšího světové pověsti. Také nynější ředitel a manželka jeho jsou v anglických kruzích dobře známi, paní zejména spisem, ježž uveřejnila: „Šest měsíců na ostrově Ascension“, které strávila na tomto pustém ostrově sopečném se svým mužem zabývající se astronomickým pozorováním průchodu Marsova.

Ze tří hor, pro Kapské Město tak význačných a s městem samým tak proslulých nejznamenitější a nejzajímavější jest často již dotčená hora Stolová (Table mountain), 1082 metrů vysoká.

Nad třetinu veškeré výšky hory zabírá obrovský podstavec pokrytý dílem zdělanými lukami, dílem travou, křovinami a vřesovitými rostlinami, z něhož téměř kolmo vystupuje mohutná kupa rozsochatá, nahoře však úplně sploštěná. Teprve za několik hodin možno dojítí pláně, balvany skalními poseté, která dala hoře jméno, a když přijdeme nahoru, jest nám míti pozor největší, abychom nezbloudili. Proto jest radno, spolehnouti se na některého obyvatele Kapského Města, aby nás vedl; takových pak dobrovolných průvodčích není nedostatek, neboť obyvatelé převalné části měst jihoafrických vyznamenávají se svou přívětivostí, hostinností a bodrou úslužností. Zejména těm, kdo rádi podivují se krásným sceneriím skalním, velmi jest zajímavo vystupovati na horu Stolovou; avšak požitek, jehož poskytují stráně horské tu a tam podivnými svými tvary skalními a bohatou tropickou vegetací, odvděčující se tak bohatě za namáhavé slézání hory, daleko ještě zůstává za vyhlídkou, která čeká cestujícího, když unaven obtížným stoupáním na plochou lysinu dorazí a okem svým po obzoru kolkolem se rozhlédne. Před námi rozkládá se k západu a severu nekonečná na pohled hladina oceanu a zátoka Stolová, hluboce do země se zarývající, prozrazuje nám ještě teď tisíciletou účinnou snahu moře, prorazití úzkou skalní závoru, která dělí na jihu zátoku Stolovou od zátoky Vápenné a Simonské. V samé pak zátoce Stolové spatřujeme plochý ostrov Tulenní, znalý po hvězdárně a skupinou domů, na němž nyní nachází se blázinec a státní vězení pro vynikající politické vězně z tmavých plemen.

Pod námi úpatí hory Stolové živou zelení překypující a mezi ním a zátokou – v níž nescíslné lodi buď v bezpečném přístavu buď vně na volné rejdě ležící o čilém obchodu svědčí – běloskvoucí budovy města, jevící se v křižujících rovných ulicích souborem pravých úhlů, jichž jednotvárnost příjemně přerušena jest zde onde jako oasou zelenými zahradami a

stromořadími. Tamo na svahu hory Lví tichá pohřebiště Malajův a vůbec barevných, dále směrem k majáku Greenpointskému hřbitovy bělochů vysokými cypřiši porostlé. Vřak nechme obrazu zániku a obraťme zraky své na pravo a na levo, kde pnou se oba soudruzi hory Stolové. Tam, kde Lví hlava své příkré téměř zdvihá, bratří se s jedním ze Dvanácti apoštolů, kteří na příkrém svém úpatí vlnami oceanu omývání jsouce, vrubovaté štíty své pyšně povznášejí do modrého aetheru. Zalétne-li pohled na pravo a pokochá-li se na všech těch tvarech, obrazotvornost' vzrušujících, na propastech, rozsochách, skalních stěnách, stupňovinách a obrovských balvanech Čertovy hory, zahledí se oko ještě dále na rovinu porostlou křovinami, lesy a vřesovitými rostlinami, na zelená skvělá luka, podobající se kobercům, a vzdělané luhy, v nichž pozornost' naši budí letohrádky a farmy a jež o zámožnosti a příčinlivosti osadníků nejlepší vydávají svědectví. Tak poskytuje nám okolí metropole jihoafrické, ať pozorujeme je se ctihodného temene hory Stolové čili s obou ostatních vrcholův, ať pohlížíme na ně z moře z houpavé loďky, vždy obraz poutavý a měnivý! Díváme-li se z posledního stanoviska, obraz jest tím zajímavější, ana pravidelně vrstva mračen k svrchu ostře omezená hořejší polovici obou vyšších vrchů zahaluje tak, že ostré téměř jednoho a ploché druhého nad mračna vyčnívají a tím úchvatného pohledu poskytují.

Po dvoudenním pobytu v Měště Kapském opustil „Briton“ zátoku Stolovou a zaměřil běh svůj kolem mysu Dobré naděje na východ k zátoce Algoské, aby přistál ve druhém městě kolonie, v nejdůležitějším místě obchodním Jižní Afriky, kdež většina jeho cestujících chtěla vystoupiti.

Cesta podle příkrého hornatého břehu jest nebezpečna a mnohá loď, i v časech nejnovějších, přišla v záhubu na skrytých úskalích, jimiž břeh jest lemován.

„Ujišťuji Vás,“ pravil jeden stewart[3] na „Britomu“, „laciněji než za pět šilinků nedostanete se na souši.“ – Pět šilinků za plavbu ve člunu asi na 1000 kroků? Toť nemožno. Tak zaznívalo odpovědí v přerůzných řečech. Plat ten zdál se nám býti nepoměrně veliký, neboť ve Funchalu neplatili jsme za stejnou přepravu ani 2 šilinky (1 zl. 10 kr.). A za půl hodiny nezdráhali jsme se zaplatiti za dopravu ku břehu dvojnásobně tolik, totiž 10 šilinků, neboť žádný člunař nechtěl nikoho laciněji na pevninu dopraviti. Poplatek tento, jinak nepatrný, byl pro mě těžkou daní, mělt' jsem toho času všeho jmění jen 31/2 l. šterl. a s tím stál jsem teprva na prahu země, již jsem měl prozkoumati.

Zátoka Algoská jest rovněž jak ostatní zálivy na pobřeží jihoafrickém široký záliv, však otevřený a vydaný proto bouřím; vyjímajíc zátoku Vápennou, jež jest pobočným zálivem zátoky Simonské, veškerý jižní břeh osady Kapské nemá žádného bezpečného přístavu, což jest zajisté nedostatek nepodcenitelný, překážka v rozvoji vývozu a přívozu, neboť nehledě k obširným a zdlouhavým pracem při tom, když se náklad skládá s lodí 500–700 krokův od břehu zakotvených, zdražuje se tímto nedostatkem dobrých přístavů nad míru náklad a přeprava, potom pak nutí také nebezpečností v otevřené rejdě k nákladným pokusům ve stavbách přístavních, kteréž pohlcují znamenité sumy, jež by jinak osadě prospěly.

Jdeme-li po pobřeží zátoky Algoské, nového nabudeme obrazu rozrušeného oceanu a důkazu o tom, proč mys Dobré naděje také jinak nazývá se mysem Bouřlivým. Zde z lysého nánosu písčného, tam nad holou rozervanou skalou ční troska lodi, ačkoliv trup její obrněn byl železem; vztek bouře a pobřežná úskalí neznaly žádného rozdílu. Roztříštěn leží vedle jednoduché lodi dřevěné na pustém, nehostinném břehu.

Takové příhody smutné a tím více strašlivé, ježto nejčastěji v noci se přiházejí, když zuřivé jihovýchodní bouře obrovské rozpěněné vlny na břehu zátoky Algoské rozrážejí a jednu loď za druhou – často až devět za několik hodin – na úskalích tříští nebo na písčiny metají, staly se v dějinách nového města přístavního, druhého města jihoafrického, dny rovněž tak důležitými a významnými, jako na nejvyš truchlivými. Než vraťme se k mému příchodu do města!

Vystavěn jsa na skalnatém návrší asi 60 metrů vysokém Port Eliščin rozkládá se na prostoře zdělí dvou anglických mil a zšíří 1/4 až 1 míle; postrádá-li město, asi 20.000 obyvatel mající, polohou svou krásy, má náhradu svou za to v tom, že jest znamenitým městem obchodním; jestiť metropolí kupeckou pro veškeru Jižní Afriku jižně od řeky Zambesi.

Až do nedávna Eliščin Port znám byl jenom severoamerickým, anglickým a německým obchodníkům a přece zatlačil již Kapské Město v pozadí rozsáhlým svým obchodem, v pravdě světovým. Také v příčině dovozu veliký má Eliščin Port význam.

Zejména východní provincie osady Kapské, svobodný stát Oraňský, pole diamantová, částečně také država Transvaalská a vnitro Jižní Afriky zásobují se z tohoto přístaviště. Aby laskaví čtenáři představiti si mohli rozsáhlost obchodu v Eliščině Portu, uvedu některá data z prvního polouletí r. 1872, když jsem do města toho přibyl. Za polouletí to vyvezeno odtud 140.000 100kilogramových žoků vlny v ceně půltřetího milionu liber šterlinků, diamantů za

více než milion liber šterlinků, pštosích per a slonové kosti za více než 100.000 l. šterlinků a kožin všelikého druhu za 300.000 l. šterlinků. Diamantů přicházelo sem na trh velmi mnoho. Sám jsem viděl u jednoho obchodníka přes tři libry diamantův a u svých přátel pozoroval jsem, kterak každých čtrnáct dní zasýlali do ciziny balíčky diamantů v ceně 30–60.000 zl. Zájmvův obchodních hájí komora obchodní, jež má za členy nejznamenitější kupce městské. Podél návrší na ulici Mainské (hlavní), 11/2 anglické míle dlouhé, od níž se zase menší ulice ku břehu mořskému odvětvují, kdežto jiné spojují tento dolní díl města s horním dílem na planině rozloženým, nakupily nejznamenitější domy obchodní Portu Eliščina v místnostech, z největší části elegantních a ve velikých rozměrech zřízených, zboží svá, ze všech dílů světa pochodící.

Páni kupci sami rozložili se na „hillu“, na výšině, v obydlích nádherně upravených, kdež užití mohou rozhledu po moři, zrak i srdce potěšujícího a zdravého vzduchu zátoky Algoské. Zde zřídili si v klubovním domě elegantní besedu, kdež se zejména ve středu ku společným obědům scházívali. Společnost tato vyznamenává se pravou vzdělaností a každý příchozí, je-li někým uveden, mile jest překvapen srdečnou upřímností, jakou zde jest uvítán.

Malá bahnitá řeka rozděluje město na menší jižní a větší severní část; v prvním bydlí nejvíce malajští rybáři. Nedaleko od řeky Bakenu, na jižním konci dotčené již ulice Mainské, nalézá se tržiště, ohraničeno jsouc na jihu nejkrásnější radnicí Jižní Afriky. Jednopatrová budova tato v pestrém anglicko-romantickém slohu vystavěná, s největší zasedací síní v celé Jižní Africe, byla by u nás za stotisíc zlatých, zde však bylo k ní potřeba sumy třikrát větší. Střed tržiště ozdoben jest žulovým jehlancem, a přichází se naň zrovna z pieru[4] do moře vybíhajícího, tak že jest cizinec, který se dle jednotvárného pohledu na město od moře na mnoho netěší, pěknými jeho budovami a krámy, jako v nějakém evropském velkoměstě nádherně zřízenými, velmi příjemně překvapen. Mezi mořem a tímto tržištěm jakož i až k ústí řeky Bakenu rozkládají se obrovská skladiště, v nichž složena jest vlna pro vývoz a zboží přivezené, než do města se dopraví. Pohled na město z moře zvyšuje se poněkud ze své jednotvárnosti četnými pěknými chrámy. Chrámy tyto dosvědčují nejlépe, která náboženská vyznání jsou v Eliščině Portu zastoupena. Jsou zde čtyři kostelíky anglikánské, kaple baptistů, stará a nová mešita malajská, pestře obarvená jako marcipánová hračka, chrám katolický, židovská synagoga a dvě modlitebnice kaferské. Většinou jsou to stavby malého rozměru, ale příjemné úpravy.

Rozkošná jest směsice soukromých domů, zejména v severní části města. Tu hraničí pestrá stavba dvoupatrová s velikým, nádherně upraveným skladem obchodním s přízemním

domkem vysokého štítu, tam opět řada jednopatrových domův anglických s břidlicovými střechami a s balkony po celé své délce, a jich sousedem jest neúhledná dřevěná nebo plechová bouda řemeslníka, pracujícího ohněm. Rovněž tak rozmanitá jest cesta; tady kráčíš po chodníku břidlicovém ba též mramorovém, dále klopýtneš přes nerovné dláždění z cihel, pak zabředneš do kalužiny, až konečně dostaneš se na silnici, řádně štěrkovanou.

Nahoře na „hillu“ nalézá se dobře zřízená nemocnice a asi půl míle dále do vnitrozemí jakož i bezprostředně pod výšinami na severním konci města jsou dvě botanické zahrady. Na radnici jest velmi pěkná knihovna a museum bohužel úplně zpustlé, k němuž se ještě později vrátíme.

Ve příčině obyvatelstva sluší poznamenati, že obyvatelé pleti bílé bydlí ve vyšších a prostrannějších ulicích dolního města, obyvatelé pak pleti tmavé v menších uličkách Portu, jakož i v blízkém okolí ve vlastních obcích. Nižší bílou třídu tvoří po výtce Angličané, Portugalci a Nizozemci, kdežto Němci povznesli se k vyšší třídě, majíce nejvíce vedle gentlemanův anglických obchod v rukou svých. Malajec bydlí nejvíce v jižní části města, jsa buď skrovnějším řemeslníkem nebo vozkou, dozorcem atd., kdežto Hottentoti, Fingo, Zulu čili Kafr bydlící v okolí města konají práce nádennické.

Když jsem přistál ku břehu, vyhledal jsem si hostinec, ovšem ne bezstarostně jako cestující dobře zásobený, neboť hotovost má scvrkla se, když jsem zaplatil povinný poplatek zbrojný (1 l. št. za hlaveň, deset šilinků za revolver) na deset šilinkův a těch nepozbyl jsem jen proto, že bedna obsahující mé zavodky nebyla naložena na „Briton“. Německý kupec, Heřman Michaelis, na nějž měl jsem doporučovací list, odkázal mě na rakouského konsula, pana Adlera, tomuto pak muži jest mi děkovati, že stal se mi Eliščin Port příjemným bydlíštěm. Nemohu než přátí toho srdečně, aby zástupcové Rakouska též v jiných končinách světových tak čile a horlivě o blaho svěřenců svých se starali, tak energicky a neúnavně zájmů říše své dbali, jako seznal jsem to v Eliščině Portu. Jak pan Adler, tehdejší konsul, tak i oba jeho nástupci, pánové Allerberg a Mosenthal, který nyní zájmů Rakouska hájí, osvědčili se mi takovými řádnými zástupci.

Pan Adler uvedl mě k vynikajícím osobám městským a brzy byl jsem tomu rád a potěšen z toho, že někteří nemocní svěření byli mé péči. Abych však prázdných hodin užil co možná nejvíce, konal jsem denně výlety do okolí, jež tuto vylíčiti se pokusím. Již po čtrnáctidenním pobytu v Eliščině Portu bylo mi od jednoho velkokupce městského navrženo, abych usadil se v městě lékařem s ročním honorářem 600 l. šterlinkův. Ačkoliv návrh tento velice byl čestný a

přes to, že přijma jej byl bych prost býval všelikých péčí o výživu, nemohl jsem ho přece přijati z důvodů, které ještě blíže vyložím.

Ku svým výletům vybral jsem si jednak jižní pobřeží mořské, širokou ostrožnu, porostlou dílem hustým tropickým křovím a dílem na míle cesty písečnými nánosy pokrytou, na jejímž konci (sedm mil od Eliščina Portu) postaven jest maják; jednak severní břeh mořský směrem k ústí Zvartkop-riveru, jakož i údolí řeky Bakenu, v němž naskytovalo se mi mnoho zajímavého. – K těmto vycházkám volil jsem si pravidelně (po skončených lékařských návštěvách) ráno a vracel jsem se odpoledne. Opatřen veškerým náčiním sběratelským opouštěl jsem hostinec a spěchal jsem podle skladišť vlny k mostu přes řeku Bakenu. Také kolem těchto skladišť s vlnou nemohl jsem jíti, abych aspoň půl hodiny nepozoroval ruch na nánosu písečném, jenž se as na 250 kroků rozkládal mezi mořem a skladišti. Tu naskytá se pozorovateli pohled pro Eliščin Port význačný a zajisté velice poutavý. Jsou tu na písčité ploše asi 500 kroků dlouhé a 250 kroků široké nahromaděna přerozmanitá náradí a náčiní lodní. Tu leží čluny na břeh vytažené a opřeny na ně kouří četní „kolomazníci“ ze své hliněnky – tak volně a flegmaticky – zapomínajíce na celý svět, jak to činívají nejvěrnější jejich cechu na březích Staré Anglie. Právě barrikady ze sudů, beden, kotoučů železného drátu atd., obrovské kotvy a řetězy a rozličné trosky lodní po ploše té jsouce roztroušeny, jsou tu nakupeny. Čilý život jest v tom bludišti beden, sudův a kotoučů, stále se tu nakládá a skládá, zde do velikých skladišť zboží, tam bezprostředně na velké vozy kapské, tažené voly, jichž cíl leží kolik set mil ve vnitrozemí. Úřad úředníků celních t. zv. customofficers není zde proto snadný, práce jejich velice jest namáhava.

Také poutá nás to, jak přistávají čluny, jež nesou zboží od korábův, a jak vyprazdňují je sta černých, nahých obrů. Lodi, jichž bývá často v zálivu více než 30 (parníky skorem naproti ústí řeky Bakenu) nemohou přiraziti až ku břehu, obrovské mosty kamenné a kolové (piery), kteréž vystavěny byly ze břehu do moře, aby lodi snadněji mohly přistáti, neprospívají nijak, neboť jednak neposkytují dostatečné ochrany, jednak byly příčinou, že se záliv zanášel pískem, tak že zámořským korábům kotviti jest daleko na volné rejdě. Zajímavo jest zejména, díváme-li se s výšiny na lodi, jak se na tmavých vlnách houpají; často můžeš také viděti, jak lodi plachetní s plnými plachtami na moře se pouštějí a jak obrovské parníky z přístavu a do přístavu plují; pohled, jenž pozorovatele mimovolně několik čtvrtí hodin upoutati dovede. Z lodí skládá se zboží na čluny o jednom stěžni, neohrabaně vypadající, v nichž dopravuje se k písčitému pobřeží naproti skladištím. Mžikem obklopen jest člun rojem černých, kteří šplhajíce po něm zboží si podávají; za nedlouho jest náklad složen, t. j. zanesen do skladišť.

Opustivše hlučné a přece tak zajímavé místo, jdeme přes most na řece Bakenu, abychom projdouce čtvrtí Malajů dostali se na širý břeh mořský. Při ústí dotčené řeky postaven byl také jeden pier (most) a následkem toho zanesen byl pískem domnělý přístav, neboť malá říčka neměla dostatečné síly a proudu, aby jej vyplákla.

Jižní pobřeží mořské jest jediné úskalí, sáhající až k majáku a do hloubi stupňovitě sestupující, pokryté místy útesy rozličných mořských zvířátek, hlavně korálův. Kratší a delší plochy pokryty jsou, ale jen na samém břehu, pískem, tak že písek nesáhá daleko do moře jako severně od města u Zvartkop-riveru. Co mohl jsem za odlivu v jeskyních, mořskými zvířaty uměle vytvořených, zvířat těch nachytati a naloviti a co sebrati korálův a řas, jihovýchodní bouří vyvržených, to všecko odvěkl jsem tehdy domů. Na zpátečně své cestě ze vnitrozemí, při posledním pobytu svém v městě mohl jsem ovšem sbírky tyto s větším úspěchem a rozsáhleji konati. Provázen jsa malou, černou svou služkou Bellou a 4–5 najatými černochoy, pracoval jsem na břehu několik hodin a vrátil jsem se s bohatou kořistí do města. Velikou zábavou byl nám lov samečků loděnek, kteří zůstali v jeskyních. Hákem, ze železného drátu zhotoveným, šťourali jsme ve skalních děrách, vodou mořskou ještě naplněných; zůstal-li tam nějaký onen hlavonožec, uchvátil hned kovového vetřelce, tak že bylo nám možno odtrhnouti ho od skály, k níž se často velmi pevně upjal. Padl-li při tom na suché místo, pohyboval se rychle chapadla přitahuje k moři; padl-li na kamení, tož zdvihli jsme jej pravidelně s pěti až desíti kameny, často zvící pěsti velikými. Největší z těchto zvířat byla 12 cm. dlouhá a měla chapadla až 60 cm; Malajové často je vybírají a požívají; známy jsou pode jménem ryb kočičích. Často zastihli jsme na jednotlivých místech mladé muže a ženy, kteří odráželi kladivy veliké plže, přílipky a ústřice, aby je v městě prodali, také však potkávali jsme bílé chlapce chytající do malých sítí, podobných našim sítkám na motýle, malé garnáty, jež mnozí v Eliščině Portu za lahůdku pokládají. Potápky a rackové ožívují mělčí místa; prvé lítají tak nízko a tak pozdě vzlétají, že pes můj „Spot“ několik jich ukořistil.

Zmínil jsem se již, že pobřeží toto tvoří jakousi širokou ostrožnu, jež asi do prostřed jest čirým, pustým nánosem písčným, kdežto druhá polovice po výtce na straně k Eliščině Portu a část u majáku, vynímajíc samý konec její, porostly jsou bujným rostlinstvem; a přece rostlinstvo to zakořenilo se jen v naneseném písku, což jest zajisté tím většího podivu hodnější, ježto badatel může nalézt zde nejméně 1000 druhů rostlin. Především vyskytá se tu v přechetných druzích kosmatec (*mesembryanthemum*) se svými dužnatými listy, z nichž tu a tam některý krásným květem, jako citron žlutým a zvící ruky velikým svěže vyzírá z tmavé zeleni chomáčovitých, prstovitých, tříhranných listů svých. Několik kroků před námi, na kraji

hustého křoviska skví se druhý a třetí druh, první s květy oranžovými, druhý s tmavorudými, a mezitím, co k nim se skláníme, překvapuje zrak nás v nízké sítině na pravo husté ložisko tmavolisté jedné odrůdy s nádhernými, jasnorudými květy, jako dvoutolar velikými. Nerozhodli jsme se ještě, kterou máme nejdříve do své torby vzít, když nás noha sklouznuvši ku pozoru vyzývá; pátráme-li pak po příčině pádu svého, shledáváme, že zavínil jej ozdobný kosmatec, jenž pokryt jsa částečně drnem se svými květovými kotouči pokojně tam dole roste. Pozorujíc toto květové bohatství oko přehlédá skorem množství zakrsalých křovin a četné druhy sítin a pryšcovitých.

Po původu svém rozděluje se tato písčítá půda na míle cesty v malá, mělká, lučnatá, rovnoběžná údolíčka a křovinaté výšiny asi 9–15 metrů nad hladinou mořskou, kdežto údolíčka jsou 3–6 metrů hluboká, 30–270 metrů dlouhá. Rostlinstvem bohat jest zejména břeh západní, t. j. onen břeh, který jde od majáku k západu, na němž leží také několik farem a s něhož stékají nesčetné prameny, neboť jest zde břeh rozervaným úskalím. Bahna jsou tu pokryta četnými rostlinami, bažinatou půdu milujícími, skvělobarevné květiny a několik druhů rákosí lemují otevřené tůně; tyto bařiny pokrývají svahy pobřežní, kdežto nízké výšiny nahoře ploché v mělkých avšak širokých údolích zde nesčetnými, často sotva patrnými, onde křovinatými druhy vřesův až čtyři stopy vysokými přehojně jsou pokryty; botanikovi překypuje srdce radostí, může-li se v těchto pokladech po libosti kochati. Tyto druhy erik mají nejen rozmanité podoby květův, nýbrž i přerozmanité barvy na útlých květech; bílé a šedé jsou nejvíce druhy vysoké, keřnaté, žlutavé a okrové ty menší, avšak také červené ve všech odstínech a fialové až k tonům ještě tmavějším.

Jihozápadní díl kolonie Kapské vyznačuje se svou florou vřesovou, která tvoří v pásmu ovšem ne hluboko do země sáhajícím nejjižnější africký typus rostlinný; okolí Města Kapského a Eliščina Portu vykazují se největším počtem druhův. Mimo rostliny již jmenované najde badatel ve všech ročních dobách jisté rostliny liliovitě v rozkvětu, zejména pestrobarevné – ohňorudé a karmínové – i štíhlé kosatce nalezneš dosti často, krásná jejich červeň upomíná na onen druh aloe, jež nalézáme tak hojně na bocích hor Zuurských. Z tajnosnubných vyskytují se na zarostlém nánosův zejména mechy. Kráčíme-li tímto květinovým rájem, domníváme se, že kromě hmyzův a několika málo ptáků zpěvavých nebydlí na těchto místech žádný živý tvor. A přec obydlena jsou velmi mnohými zvířaty, která však před člověkem ochranu hledají v neproniknutelném bytí i nízkém křoví, a jenom v noci z něho vyjítí se odvažují. Jest to svižný druh gazelí, sotva půl metru vysoký, potom zajáci, tarbíci kaferští, šedé divoké kočky, genetky atd., které se v noci prohánějí ve křovinách

a na lučnatých nížinách. Strážce majáku mnohé z nich chytne do železek, které nalíčil kolem miniaturní zahrady své, založené v jednom údolíčku.

Ano, život v tomto majáku na nánosu písčném, obklíčeném se tří stran zuřivým mořem, ukázal se mi nejkrásnější idyllou, kterou jsem vůbec kdy pozoroval. Jest mi však obávati se, že nemám dosti místa, abych vyličil jej obšírněji, jak by toho zasluhoval. Strážce cítí se na své pustině úplně šťastným. Jednou měsíčně jde si do města pro plat a týdně přivázejí mu na dvoukolem vozíku jeho potřeby. Žije se svou rodinou a se svým pomocníkem v kamenném stavení pod majákem a úřadem jeho jest oznámiti každou loď, která z moře veplouti chce do zátoky Algoské nebo která kolem zálivu v obzoru jeho pluje. „Jeden den mám službu já, druhý den můj pomocník; abych však mohl pracovati také trochu v zahrádce, naučil jsem svou dceru telegrafovat a tak jest mi ve službě velikou pomocí.“ Nemohu si toho odepřít, abych nezmínil se o příhodě strážce majáku, již mi vypravoval.

Za bouřlivé, tmavé noci zabloudil kapitán jakés „barky“ maje světlo naše za světlo z Eliščina Portu (mělť po ruce jen nedostatečné mapy námořní a neznal se ještě v těchto vodách) a vesloval k nám; když jsme loď shlédli, viděli jsme také, že zakotvila šťastně v průlivu s nebezpečnými úskalími. Telegrafoval jsem do Eliščina Portu, k ránu přišla „tug“ (vlečný parník), která vyvekla loď šťastně z nepohodlné její polohy; 20 minut potom nastal příliv a kdyby chvilka ta byla bývala promeškána, loď byla by bez pomoci na skalách bývala roztráštěna. Za bdělost' svou došel strážce také slušného díku.

Výnosny byly výlety mé na břehy vyličené ostrožny za posledního mého pobytu v Eliščině Portu, nakořistil jsem zejména mořských ryb, krabů, hlavonožců, červů, plžů, přílipek, mořských housenek, mořských zajíců, mlžů, korálů, hub atd., řas a mnoho druhů žraločích vajec.

Kromě těchto výletů na jižní břeh zálivu podnikl jsem některé v opačném směru k ústí řeky Zvartkopské. Břeh jest zde největší částí písčný až hluboko do moře, nejšťastnější to jest místo, na něž vraziti může loď, přetrhne-li jí jihovýchodní bouře řetězy kotevné. Moře poskytlo mne na těchto výletech hlavně zajímavých lasturovců; při ústí řeky prohánějí se žraloci a v řece samé nalézají badatel četné ryby mořské, na březích pak jejich zejména na levém ukazují se hojné zkameněliny z doby křídové a v alluviální půdě zbytky lasturovců, posud ještě v moři žijících, a zajímavé závitkové formace sádrové. Zde vidíme také (břeh tento, jest nižší než břeh jižní), že se táhnou do země obrovské laguny, jež slibují ornithologu

mnoho pěkných kulíků, jespákův a jiných bahňákův. Nalézáme zde také četné nové druhy rostlin, zejména aloe, kopretiny, pryskyřníky a dužnatý svlačec, který jen zde se vyskytuje.

Vracel jsem se obyčejně do města po souši, jda mimo solné pánve (malé solné jezero, občasné v roce vodou naplněné, asi 500 kroků dlouhé a 200 kroků široké), ležící mezi řekou a městem. Tu našel jsem opět nové rostliny, zajímavé brouky a motýle. Tato „saltpan“ leží na travnaté rovině, jež na západě ukončena jest svahem, na němž vystavěno jest město Eliščin Port. Také tato rovina má jiné rostliny, většinou nízké, a rovněž tak kamenitý svah, který nad to v jarních měsících srpnu a září velmi bohatou kořist' dává hadů, ještěrek, štírů, pavoukův a hmyzu; jenom na tom svahu chytil jsem 34 hady. V tento čas (v uvedených měsících) zima ulevuje, plazi a brouci opouštějí své díry a skrýše, ráno a v noci jest však ještě tak zima, že zalézají pod větší kameny. Zde polostuhlí leží jeden až dva týdny, tak že možno jest, zvířata tato bez velikého poškození lapiti a do lihové láhve strčiti.

Také výlety, které jsem, obyčejně údolím řeky Bakenu, do vnitř země podnikal, nepostrádaly svého půvabu. Příkré skalní stěny, obrovské balvany, stupňovitě se kupící, vyznačují údolí na dolním toku řeky, květnaté palouky, vysokou travou porostlé, svahy jeho středních částí, všecko ukazuje k tomu, že nalézáme se na blízku moře: osady a dvorce po údolí roztroušené, bujně rostoucí tropické křoviny, úponkovitých rostlin a kapradin, které prozrazují každé vlhké místo a zvláště čile pnou se po zříceninách opuštěných příbytků. Několik set kroků od parní prádelny na vlnu, v údolí vystavěné, našel jsem pod kamením párek zmijí; poněvadž ležely vedle sebe v prohlubině, nejspíše od nějakého velikého pavouka způsobené, uchopil jsem kleštěmi nejdříve jednu a strčil jsem ji do láhve naplněné většinou hmyzem a plazy; rovněž snadno podařilo se mi chytiti samičku, která ztráty samečka ani netušila, tak že byl párek opět spojen. Pokračuje ve své vycházce, domníval jsem se po několika minutách, že jsou hadi dostatečně omámeni tak, abych mohl láhev otevřít a nové nálezy rychle uložit. Drže otevřenou nádobu v ruce, sbíral jsem horlivě dále, když mě náhle poděsilo zvláštní šimrání po ruce; jedním pohledem seznal jsem, co se stalo – mimovolně upustil jsem láhev s veškerým jejím obsahem, pokus útěku však se hadům nezdařil, neboť sebrav se opět chytil jsem zase uprchlíky zavřev tentokrát láhev se vší opatrností.

Jednoho dne pozval mě pan Michaelis, abych jel s ním k jeho příteli na planinu „na přehlížení včel“; byl to malý asi půldenní výlet, který mi velikou radost' způsobil. Vyjeli jsme na dvoukolem, krytém vozíku na „hill“ a potom východně na rovinu, rozkládající se odtud na severovýchod. Nízkou travou jsouc porostla planina tato pokryta jest tisíci kupami všekazův

(termitů), nejvíce polokoulím podobnými, metr širokými a 1/2–2/3 metru vysokými. Ty, jež posud jsou obydleny, mají hladký povrch, opuštěné, jichž bylo několik, byly drsné a děrovaty. Právě v těchto opuštěných kupách chtěli přátelé moji hledati med. Kdežto v lesnatém nitru africkém vůdcem krojům divokých včel jest medosavka, byl to v našem případě v Eliščině Portu polonahý Fingo, s červenou, vlněnou cípatou čepicí, který běže vedle vozíku opuštěné kupy všekazů znaleckým okem prohlížel. Netrvalo to dlouho, i kynul nám, abychom zastavili; našel, co jsme hledali; viděli jsme, kterak létají z jedné z četných opuštěných kup všekazů včely a zase se vracejí. Povož rychle byl opatřen, a brzy omámil včely v jejich obydlí dým z rozdělaného podpatku. Na to přikročili jsme k odstranění stavby všekazů, v jejíž dřívější dutině našli jsme několik plástů rovnoběžně položených, které dílem vonným medem, dílem mladou násadou překypovaly; nemohl jsem odolati, abych si celou stavbu nenačrtl několika rysy ve svém zápisníku. Tím, že jsme kupu všekazův rozbořili, zmocnil jsem se také dvou scapsteeků (hadů), které vřadil jsem do sbírky své, stále vzrůstající. Takovými a podobnými výlety uplynuly mi rychle v Eliščině Portu čtyři neděle, a bylo nyní na mně, abych pomyslíl na cestu do vnitrozemí.

Ve předešlém vypravování svém zmínil jsem se již o návrhu, který učinil mi jeden velkokupec v Eliščině Portu; ačkoliv byl velice lákavý, nepřijal jsem ho proto, že mi jednak kupec jeden z Fauresmithu ve Svobodném státu Oraňském sliboval výhody daleko větší, jednak pak jedině na tom mi záleželo, abych k cíli svému se přiblížil a spolehlivých zpráv o vnitrozemí nabýti mohl, a k tomu hodil se Fauresmith, ležící více než 60 zeměpisných mil severně od Eliščina Portu, mnohem prospěšněji. Pan Michaelis nejen že učinil mi přátelskou půjčkou možným, abych do Fauresmithu se odebral, nýbrž i nabídl se, že mě doprovodí. Nerad loučil jsem se s Eliščiným Portem a s přátely, jichž jsem tu za krátkého pobytu svého získal a jichž srdečné úslužnosti nemohu se dosti nachváliti.

II.

Cesta do polí diamantových

Cesta do Grahamstownu. – Bohatství rostlinstva a zvířectva v krajině té. – Nebezpečnost' slonů kapských. – Botanická zahrada v Grahamstownu. – Cesta do Cradocku. – Lov antilop. – Řeky jihoafrické v letě a v zimě. – Colesberg. – Pošta ve Philipolis. – „Radostné cestování“ poštou. – Sjezdy ve Fauresmithu. – Nezdar můj ve městě tom. – Jízda do polí diamantových. – „Hotel“ na Riet-riveru. – Příjezd do polí diamantových.

Tak opustil jsem v prvých dnech srpnových r. 1872 Eliščin Port, abych dostal se pres Grahamstown, Cradock, Colesberg a Philipolis do Fauresmithu.

Tažení jsouce čtyřmi malými koni urazili jsme na dvoukolém vozíku cestu 86 anglických mil do Grahamstownu, třetího co do velikosti města kolonie Kapské, za 11 hodin.

Cesta tato jest ve příčině krásné scenerie a rostlinstva zajisté nejkrásnější. Dnes jede se do města toho po dráze, jež vedena jest také půvabnými krajinami, ačkoliv za krásnější mám krajiny, kudy se dříve vozmo jezdilo. Největší díl cesty jde podle svahů hor Zuurských, které zarostly jsouce křovinami a lesy, svými úžlabinami a údolími, lagunami a pomeznými palouky horskými nesmírně zajímají jak umělce, tak milovníka přírody. Řekl bych, že setkáváme se na této cestě s rozmanitými typy větších území všech dílů světových. Širé roviny, dílem vysokou travou porostlé, živě nás upomínají na pustu, jen že scházejí tu známé, nemotorně kopané studně; plochy, krátkou travou pokryté, připomínají nám stepi, kdežto několik písčin, spoře travou porostlých, na paměť poušť nám uvádějí. Mnohé navrší vysokou travou porostlé poskytuje nám sty obrovských pryšcovitých rostlin (Euphorbií), jako ramenné svícny se rozkládajících, překrásného obrazu, avšak nejvíce nás vábí pohled na partie křovím a nízkým lesem porostlé.

Křoviny stojí tu ve skupinách, tvoříce na lukách husté chomáče, kterýmžto způsobem vegetačním vyznačují se ve vnitru Jižní Afriky celé krajiny, největší však díl cesty z Eliščina Portu do Grahamstownu pokryt jest křovím takřka neprostupným, jež tvoří dílem vlastní kří, dílem zakrsalé stromky. Mnohé z nich zdají se býti stářím pravými obry, kdežto jiné jakýmsi hmyzem zkaženy byvše ve krátkém čase hynou a neustále hnílobě podléhají.

Často šla cesta vedle návrší, jichž bělokoré stromky naskrz pokryty byly lišejníky, větvičníky a terčovkami, tak že poskytovaly zvláštního pohledu a upomínaly na deštnaté krajiny; neobyčejný půvab měla do sebe a líbeznou vzpomínku na lesy severu vzbuzovala v nás provazovka (*Usnea*), přehojně se tu vyskytující, která svými šedozelenými, sáhodlouhými a hustými chundeli větve stromů zdobí a jim ctihodného dodává vzezření. Na jiných místech rozhlíží se zase oko po svazích, na míle cesty zakrslými křovinami pokrytých, z nichž vynikají několik druhů rudokvětého aloe, ohromné stromovité, četné keřovité a zelínaté pryšce svými podivu hodnými tvary, jež se podobají nopálům, tak že botanik obrazem tím srdce své potěšuje. Některá místa, vyznačená vzrostlejšími stromky, tak jsou pokryta hojnými druhy solanací (lilkovitých), buď nízkých, buď ve křích po stromcích se pnoucích, jež oplývají žlutými, bílými, fialovými a modrými květy, a množstvím jiných bujných rostlin úponkovitých, že jsou houštinami téměř neproniknutelnými; na jiných pak místech s úžasem pozorujeme hojnost trávy a sítí, různých vřesův a pryskyřníkův.

Pohled na krajinu mění se jako v kaleidoskopu a s ním proměňuje se též vegetace; holé nebo vysokou travou zarostlé nížiny, křoví a drobné hájky, bažiny a mlaka, svahy horské a roviny neustále ukazují nám nové a nové liliovité (*Liliaceae*), motýlovité (*Papilionaceae*) a citlivkovité (*Mimoseae*).

Tu a tam nalezneš farmu ve prostřed několika lánů vzdělané půdy, při cestě spatřuješ hotel, vystavěný z galvanisovaného železa nebo z pálených cihel; takové stavení jmenuje se vždycky „hotelem“, ať již jméno to mu přísluší či ať jsou to jen dvě světnice a malý sklad zboží.

Jako květena jest také zvířena na těchto místech přečetnými druhy bohatá. Rozvíjí se tu život zvířat daleko rozmanitější než na veškerém prostoru nejbližších desíti stupňů zeměpisných na sever, tedy do vnitř Afriky. Na holejších, beztravných rovinách prohánějí se surikata (*Rhyzaena tetradactyla*) a veverka pozemní (*Tamias Illig.*); obojí zvířata žijí ve společných brlozích, a na takových místech poněkud vyvýšených spočítal bys až dvacet děr pro vchod a východ a to tak širokých, že do nich pohodlně pěst možná vstřčiti. Kde jsou veverky pozemní, tam nacházejí se také četní, velicí rejskové. (Nemíním již zde popisovati zvyky těchto zvířat, nýbrž vylíčím je později podrobněji až při popisu tří cest svých do vnitř Afriky, kdež jednotlivá zvířata těchto druhů obývají určité krajiny.) Ve krajinách vysokou travou porostlých jsou četné krtice krtků, doupata šakalů čabrákových (*Canis mesomelas*), tchořů afrických, tarbíků kaferských a dikobrazů, slepců (*Spalax*), zajímavých takarův a

krátkoocasých luskounův. Na bažinách žijí tu vydry, zvláštní druh lasic a několik druhů kryš. Na skalnatých stráních prohánějí se četná stáda pavianů, bercouni afričtí (*Macroselides*), černé skvrnitě genetky, kočky thaliové, karakalové, tarbíci, zvláštní druh králíků, narudlé gazelly srnovité a hojnost' damanů. Vedle zvířat již uvedených spatřujeme na místech vysokou travou porostlých tam, kde ve skupinách husté keře se nalézají, ještě chudozubé (*Edentata*), antilopy schovávavé (*Cephalolophus mergens*), a gazelly kozorohovité. V nízkých křovinách, které na míle cesty pokrývají krajinu, zdržuje se hyena skvrnitá a žíhaná, také hyena pobřežní (*Hyena brunea*) a mezi četnými hlodavci obrovský hraboš; dále dva druhy gazelí, mezi nimi zejména pěkný křovák. Ve vysokých keřích, rostoucích hlavně na svazích horských, jakož i v nízkém lese přebývají paviani a mořské kočky, šedé kočky divoké, lišky, leopardi, antilopa kudu, vepř křovní (*Potamochoerus africanus*) a černý (*blackfark*), buvoli, sloni (největší ze tří odrůd afrických) a damani na stromech žijící (zvláštní druh). Leopardi jsou v těchto krajinách nebezpečnější než v liduprázdném vnitrozemí, kde nejsou tak zvyklí třesku ručnic. Ježto jsou nepřátely velice nebezpečnými, zejména když jsou poraněni, usmrcují je v těchto lesnatých krajinách nejvíce jedem nebo chytají je do železek. Sloni nesmějí se po zvláštním zákoně pronásledovati, tak že viděli jsme v kolonii Kapské ještě několik divokých stád (vždycky po 20–30 kusech), ani zatím již docela vyhubeni jsou ve Svobodném státě Oraňském, v Transvaalu a v jižních zemích Bečuanův.

Poněvadž jich však neloví, zvířata tato stala se zpupnými, což spozorujeme hned, jakmile srovnáme je s bratry jejich na severu Jižní Afriky a ve Střední Africe. Tam zažene střelná rána (a byť vystřelena byla ve vzdálí 2–3 anglických mil) stádo slonů na rychlý útěk a zvířata ta utíkají potom 20–30 anglických mil, než si popřejí oddechu. Velmi zřídka se tam přihází, aby slon, nebyv podrážděn, obořil se na člověka, ačkoliv zabito bylo za posledních dvacet let od Evropanů více než 7500 slonů. Za to třeba jest ti ve krajinách mezi Grahamstownem a Portem Eliščiným, abys velice se měl na pozoru a nesetkal se s obry sem tam kočujícími. Právě, když jsem se, navraceje se do vlasti, ubíral k Eliščině Portu, stala se smutná příhoda v nízkém lese na Zondagsriveru, který protéká lesnatými těmito krajinami. Jakýs pán vyslal svého barevného sluhu hledat volů, kteří snad někam zabloudili; ježto se však muž ten domů nevracel, pátrali po něm, ale našli pouze zohavenou mrtvolu. Po stopách kolkolem mrtvoly snadno poznali, že jej zvěřilo mimojdoucí stádo slonů, jež odbočivši od své dráhy vrhlo se naň a rozšlapalo jej. Kdo chce jedno z obrovských těchto zvířat skoliti, tomu jest vymoci si povolení zemské vlády.

Zašli bychom daleko, kdybychom uváděti chtěli rozmanité druhy ptactva. Ornitholog zjednal by si zde po pobytu asi šestiměsíčním sbírku přebohatou. Toliko chci podotknouti, že by tu milovník honby a sluha jeho den co den naplniti mohli torby své několika druhy dropův, perličkami, koroptvemi, jeřábky, stepními kůrami, slukami, kulíky, divokými kachnami a husami, jako i potápkami a hadouši (*Plotus Levalliantii*, *Anhinga*).

Podivujeme-li se v této krajině na honbě nebo na výletě rostlinám, pro jednotlivé části její význačným, shledáme, že krásným a často podivuhodným tvarům rostlinným dvojnásobného půvabu dodávají hlavně ptáci a rozličný hmyz. Tu jsou medosavky a dlouhoocasí kolibříci, kteří hned v nádherných kalichovitých květech mečíku (*Gladiolus*), hned v karmínových klasových květech rozličných druhův aloe, daleko se třpytících, hmyz lapají. Tam opět kynou nám skvělojasné, tmavozelené listy zakrslého keře; nepozorujeme žádného vánku, jenž by jimi pohyboval – a přec útlé větvičky jeho příkyvují si jakoby spokojeně. Však hle, celý roj malých, žlutě zelených zpěváčků, nenepodobných našemu zlatohlávku, prohání se čile v koruně keře, aby sezobal si broučky na rubu listův.

S vrcholu stromu „vagonového“ rozhlížejí se po krajině sokolí a četní, krásně opeření ťuhýci – každý z nich má malou říši kolem svého vysokého obydlí – a vypátral-li onen nějakého slepýše nebo myšku, tento pak nějakého bzučivého brouka, tu vrhá se na bezelstnou kořist, a pak vymršťuje se rychle větvička, na které seděl, a s ní nejbližší ratolesti, jakoby rády byly, že jsou prosty břemene. Citlivky, jichž četné listy pokryty jsou skvělým hmyzem, lákají mnohého ptáka; však i rákosí, na jednotlivých místech rostoucí, neméně jest bohato opeřenými obyvateli vzduchu. Rákosníci, žluté a ohňorudé pěnkavy a snovači neustále pohybují štíhlými třtinami, ana zatím údolíčka ozývají se jich šveholem.

Z plazů nalezneme tu v každé plynoucí vodě leguana vodního (obrovská ještěrka); želvy jsou zde v hojném výběru na zemi, jeden druh také ve vodě stojaté a živé; z hadů jsou tu velmi četné a velmi jedovaté druhy, zejména užovka buvolí (*Vipera arietans*), kobry, zmije rohaté, kořalce atd. atd.; z hadů vodních pěkné, neškodné, zelené druhy, avšak také velice jedovatí hadi mořští, kteří často plují z moře do řek.

Týž den, kterého jsem opustil Eliščin Port, dojeli jsme pozdě v noci Grahamstownu a opustili jsme ho časně z rána. Přenocovali jsme v hotelu; obyčejné platy byly a jsou za postel 2 šilinky a 6 pencův a tolikéž za večeři neb oběd anebo snídání.

Grahamstown rozkládá se malebně na svazích několika pískovcových výšin, z nichž prýští se Kovie-river, a má svůj vlastní přístav, ovšem otevřený, při ústí Kovie-riveru, jménem Port Alfred.[5] Uvedl jsem již, že nalézá se zde nejlepší botanická zahrada Jižní Afriky, neboť pěstují se tu kromě rostlin afrických s nejlepším výsledkem po výtce stromy australské, akacie a eukalypty, jakož i přesličníky (Casuarina), dále rostliny z ostrova Mauritia, z Madagaskaru a Jižní Ameriky. Z domácích rostlin viděl jsem, že daří se tu velmi dobře zejména pěkné exempláře podivně utvořené „sloní nohy“ (Elephantopus) a více druhů píchoše (Encephalartos). Ve prostranném skleníku nalezl jsem mezi ostatními nádhernými rostlinami také obrovské exempláře jihoafrických stromů kapradovitých.

Po dvoudenní příjemné jízdě v pohodlné americké kolesce přešli jsme cestu 25 zeměpisných mil z Grahamstownu (the Town of the Settlers) do Cradocku. Cesta, kterou jsme jeli, byla z počátku roklinatá a lesnatá jako mezi Grahamstownem a Portem Eliščiným, potom jest planina, jež poseta jsou četnými porůznými kupami a homolovitými vrchy ohraničena jest daleko na severovýchod a severozápad horskými hřebeny a pohořími. Pahorky pnou se nad okolní planinu 60–150 metrů vysoko a jsou hlavně porostly nízkým křovím, zejména také křovím, potravu dávajícím. V údolích přehojně rostou trnovníky a keře, varte-bichi, hlodaš (Ulex) a jiné druhy citlivek. Zalesnění tohoto způsobu ubývá, jdeme-li na sever za Cradock, a objevuje se zase častěji teprve za řekou Vaalem a odtud na sever. Na této cestě ku Cradocku spatřil jsem také poprvé veliké roviny, jež za deštivé doby roční jsou nepřehledným kobercem jasně zeleným (pokrývá-li rovinu tráva) a tmavě zeleným (roste-li na ní keř kapský), v době suchoty pak tvoří jednotvárnou hnědou nebo červenavou pustinu. Takové roviny nalézáme v západní kolonii Kapské, ve Svobodném státě Oraňském, v západní krajině Griqua, v osadě Transvaalské a v zemi Batlapinův, i zdržují se na nich dropi zakrslí, antilopy skákavé a pleskaté, jakož i černý pakuň (gnu). Tam, kde se tato zvířata málo loví, uvidíš jich na tisíce. Na cestě do Cradocku pozoroval jsem jen gazelly skákavé, jež jsou nejúhlednější ze všech antilop větších druhů. Na rovinách k severu jich ubývá, tak že neshledal jsem jich ve vnitrozemí jižní Afriky za pánví solných jezer, kdežto na západním pobřeží zabíhají až k osadám portugalským.

Sajka skákavá (A. Euchore) patří bez odporu k nejkrásnějším druhům gazelí, které známe. Máť kromě všech výhod, jakými honosí se antilopy, ve svých svalech neobyčejnou pružnost a ušlechtilou, úhlednou její hlavičku zdobí dvě rohů jako lyra prohnutých a tak krásných, že přísluší jí prvé místo mezi prostředně velikými druhy jejího rodu. Toto neobyčejně vlnaté zvíře pohybuje se tak půvabně, zejména když „dovádí“ nebo když vyplašeno byvši na útěk se

dává, že jsme na rozpacích, jak bychom pohyby jeho popsali. I když honěna jsou v úzkosti prchá, zdá se ti, že na tom si zakládá, aby koketerií svou krotila krvežíznivost' lovcovu. Jest však nadbytek Nimrodův, necitelných její krásy, a to zejména mezi hollandskými statkáři a domorodci, kteří starají se o to, aby den co den řídla počtem svým. Skoky její podobají se tomu, jako když se vymršťuje péro hodinové. Vyjímajíc chrty nechá všechny obyčejné psy až k sobě přistoupiti; pohlíží na běžící k ní a zuřivě štěkající hafany tak lhostejně, jako by trpělivě čekati chtěla, až k ní přiběhnou a všecko jí sdělí, co jí mají sděliti. Náhle, když dle výpočtu jejího nastala doba útěku, vymršťí se jako uvolněné péro hodinové do výše, aby 2–21/2 metru dále dotekla se země útlými a ostrými spáry svými; sotva však k zemi dopadla, vznáší se již opět nad ní a tak učiní pět až deset skoků velmi rychle po sobě, nenepodobna jsouc míči, rychle od tvrdé půdy odskakujícímu; zdá se, jakoby se nedotýkala ani země, sotva že tělo její klesne k zemi, již opět vymršťuje se do výše. Vzdalujíc se tak od svých pronásledovníků v čase úžasně krátkém, jde pojednou asi minutu volným krokem dále, popřávajíc zase psu chvíle, aby se přiblížil; potom opětují se skoky, a tak škádlí zvíře pronásledovníky své několikrát, až se konečně, jakoby syto jsouc dovádění, dlouhými velikými skoky pouští do divokého útěku, dokud nemní se dokona býti v bezpečí, tak že v několika okamžicích spatřuješ ji na rovině v nesmírné vzdálenosti jako malý, bělavý, pohyblivý bod, který naznačuje lovcu směr, jímž zvíře zaměřilo svůj běh či lépe let. Avšak i báječná rychlost' nezachraňuje antilopy naší před smrtí. Tím, že objevena byla pole diamantová, zahubeny jsou tisíce těchto zvířat a příbuzných jejich, antilopy ploskaté a černého pakoně. Nejhoršími nepřátely jich jsou hollandští statkáři, jsouce výbornými střelci a majiteli těch území, na nichž ušlechtilá ta zvířata žijí. Statkáři ti přicházivali občasně na pole diamantová a vždy s bohatou kořistí. Shledal jsem za svého tam pobytu, že přivázeny byly na trh v zimních měsících od května do září plné vozy s postřelenými těmito zvířaty; avšak i jinak zvěřina tato nebyla vzácná. Zejména při dražbách na tržišti, které pořádají se každý den ráno v Kimberleyi a Dutoitspanu, mnoho se jich prodá těm, kdo nejvíce za ně podávají. Tu leží před námi bez hlav a nohou často po tuctech ve dlouhých řadách vedle sebe! Cena kolísá se podle doby roční a velikosti zvířete mezi 3–6 šilinky.

Lov těchto zvířat není nezajímavý. Honí je na koních, střílejí je na čekání a štvou je až na smrt chrty.

Nejobyčejnější lov jest honba na koni. Lovec pronásleduje zvíře v nejrychlejších kvapu; koně, zrození v těchto travnatých rovinách a zvyklí děram četných podzemních zvířat a nízkým kupám všekazův, uhánějí rychlým během ve směru jim určeném tak, že málo obtěžují lovce,

anobř dávají mu v tom vůli, aby všechen svůj pozor obrátil ku prchajícím gazellám. Přiblíživ se po jízdě 11/2–2 anglických mil dlouhé až na dvě stě nebo sto krokův k antilopám zastavuje náhle lovec, třeba jen lehkým stiskem kolenou, koně divým tryskem uhánějícího, seskočí s něho, namíří a střílí. Zejména hollandští sedláci tak se v této honbě znají, že bys neuvěřil jich úspěchům. Často viděl jsem případy, kdy lovec zadovkou svou zastřelil prchající dvě gazelly ranou jednou; také pozoroval jsem, že gazelly, když lovci první dvě rány selhaly nebo když mohl pro jakoukoliv překážku druhou svou ránu tepna později vypáliti, až ve vzdálenosti 600–800 krokův od něho se zastavily. A lovec, co zatím antilopy naň zpět se ohlížely, poklekl, ukázal obraceje se ke mně se slovy „det rechte kantsehe bock, Mynheer“ na jedno ze zvířat a skolil zrovna naznačenou gazellu kulí ze své karabiny.

Druhým způsobem střílejí se antilopy skákavé na čekání. Na blízku vodních tůní, k nimž gazelly chodí pit, aneb u kalužin, jež zbyly v řečišti po řece na čisto vyschlé, lovci vykopávají podlouhlé jámy, půl metru až metr hluboké a metr široké. Do této jámy lovec se skrčí a střílí zvířata přicházející napít se. Tohoto způsobu honby užívá se velmi zhusta zejména v suchých zimách, když jest jen málo míst s vodou, jíž by ubohá zvířata uhasiti mohla svoji žízeň. Bečuani, Batlapinové a Barolongové, nejjižněji bydlící, milují podobný způsob lovu, který však spíše může nazván bytí nadhánkou. Domorodci ti loví tímto způsobem, poněvadž by jinak, jsouce špatnými střelci, málo divoké zvěři dostali. Několik mužů položí se do trávy, přes půl metru vysoké, jež pokrývá roviny mezi Hart-riverem a řekou Molapem, anebo na zem za kupami všekazův, a poněvadž mají z pravidla jen obyčejné muškety (pavion boute), tak že výsledek závisí na jedné ráně, tož jdou až do vzdálí 700–900 krokův proti větru, vanoucímu od strany antilop, jeden od druhého asi na 50 krokův, a je-li jich málo, asi na 200 krokův. Zde čekají třeba několik hodin, až obejdou, četní jejich soudruzi velikým obloukem stádo a zavrouce je polokruhem nadeženou je střelcům. Jestliže se na honbu takovou vypraví pouze několik domorodců, pak čekají pokojně po celý den ve trávě ležíce, až se k nim pasoucí zvěř znenáhla přiblíží. Viděl jsem nejednou, kterak šest střelců namířilo na zvíře, šest hromových pušek (neboť jejich muškety jsou pravé hromové pušky) otráslo ranami svými zemí a když se dým rozptýlil, tu pozorovalo s úžasem tolikéž vzpřímených tmavých postav, jak rychlonohá antilopa střelchbitě paluje do dálky – všecky rány ji chybily. Mně samotnému přihodilo se cosi podobného. Jsa na čekané na rovině nízkou travou porostlé, očekával jsem již několik hodin nedaleko solného jezera tři gazelly skákavé. Konečně spatřil jsem krásná zvířata asi dvacet krokův před sebou, avšak zdálo mi se zločinem, abych jim ublížil; jenom myšlenka, že potřebujeme potravu, přiměla mě k tomu, abych užil své sniderky; ruka se mi

však třásla, nemohl jsem zbýti se myšlenky, že spásu vraždu – možná, že máme ve větší vzdálenosti srdce zatvrzelejší – tož přiložil jsem ruku na spoušť a gazelly polekány byvše náhlou ranou – prchaly dlouhými skoky pryč. Livingstone zmiňuje se ve zprávách o cestách svých po Jižní Africe tam, kde popisuje honbu gazelí u Bečuanův, o tak zvané lapačce „hopo“. Neviděl jsem, že by jí byli ještě někde užívali, není to také nyní již možno, neboť za jeho času bylo zvěři víc a nebyla tak placha.

Třetí způsob lovu gazelly skákavé zaveden byl od Angličanův a spočívá v tom, že neužívá se při něm ručnic, nýbrž zvěř uštve se na smrt chrty. Společnost lovecká žene se za zvěří na dobrých koních, ač na zvláštní půdu, již jsme vylíčili, málo zvyklých, se spuštěnými uzdami, až se buď podaří psům, že gazelly dohoní, neb až antilopy tak si nadskočí, že pronásledovníci unaveni jsouce honby zanechají.

Také v Cradocku[6] zdrželi jsme se jenom den. Cradock leží na levém břehu řeky Rybí, která často po několik měsícův až na některé tůně vyschne. Nastanou-li však silné lijáky, pak dostačuje několik hodin, aby naplnilo se řečiště proudem jako čokoláda zbarveným, který tisícerymi troskami pokryt jsa šíří zkázu a strach po obou březích svých. Přijdeme-li v čase suchoty k některému z velikých mostů, z nichž jeden též u Cradocku pne se přes řečiště, snadno bychom svéstí se dali k tomu, abychom pochybovali o prospěšnosti jejich, a přece dovídáme se, kterak sám tento veliký most zničen byl v roce 1874 potměšilou řekou a že třeba bylo nový pilíř vystavěti více než o dva metry výše než dříve. Pevná a těžká konstrukce železná vyzdvižena jest z pilířův a odplavena, pilíře samy také byly zle poškozeny.[7]

Druhého dne, když jsme opustili Cradock, přijeli jsme do města Colesbergu; ježto jsme však jeli s větrem o závod, neměť jsem ani času, abych prohlédl si krajinu. Když jsem se však po sedmi letech vracel, bylo mi za příčinou sucha s volským mým potahem pomalu cestovati, a tu naskytla se mi příležitost, abych krajinu z části geologicky prozkoumal a při tom poznal některé velice zajímavé partie, stranou od cesty ležící.

Směrem ke Colesbergu ubývá znenáhla porůzných kupových pahorků jak počtem, tak výškou, za to přechází země k severu v planinu. Jednou z nejkrásnějších partií jest New-Port, průsmyk, na němž nachází se předěl vod tekoucích na jih a poboček řeky Oraňské. Na výšinách v okrese Colesbergu a Cradocku zdržují se četná stáda pavianův, několik druhů malých antilop, menší kočkovité šelmy jakož i leopardi; u Cradocku pak na plochých temenech některých kup horských nalézá se více než 50 vlastních kvag, po mém zdání jediný

druh, jež nalézt lze v Jižní Africe. S radostí pozoroval jsem, kterak jich někteří statkáři šetří; asi před desíti lety stencil se počet jich na 15 kusův.[8]

Okres Cradocký, Colesberský a sousední okres Graaf-reynetský vyznamenávají se ložisky zkamenělých zbytků, zejména ložiskem želvoještěra (*Dicynodon*) a zkamenělé květeny do této doby náležející.

Colesberg sám označuje se stejnojmenným vrchem, na němž pozorujeme zvrstvení jednotlivých hornin, jimiž vyznačuje se celý okres. Město jest poněkud menší než Cradock a leží v dosti úzkém, skalnatém údolí. Výšiny, které je obklopují, pokryty jsou nejvíce jen travou a zakrslými keři tak malými, že zdá se pozorovateli, jakoby nebylo na nich žádné vegetace. Balvany z největší části lysé, jež návrší ta pokrývají, jsou v letě obyčejně tak rozžhaveny, že v městě, uprostřed nich ležícím, jest jako v peci, čímž pobyt v něm není zvláště příjemný.[9]

Na další své cestě z Colesbergu k severu dorazili jsme po dvouhodinné jízdě k řece Oraňské, která jest hranicí mezi Svobodným státem Oraňským a osadou Kapskou. Přepřeli jsme přes řeku, co do velikosti asi tak mocnou jako Labe, na prámu, který prostředkoval a prostředkuje přepravu na obou březích, nyní však vystavěn jest několik set kroků proti proudu železný most a tři jiné mosty, jež spatříš, jdeš-li po proudu a proti proudu řeky, usnadňují spojení obou států. Prvý den, který jsem v republice prožil, nechtělo se mi tam jaksi líbiti, a pamatuji se ještě dnes živě na všechny ty malé příhody, které jsem zažil na cestě od Oraně do Fauresmithu. Cestu od řeky ku Philipolis urazili jsme asi za dvě hodiny. Zde bylo nám rozloučiti se s poštovním kočárem a ostatek cesty do Fauresmithu vykonati v poštovní káře. Philipolis poskytoval pohledu velmi smutného. Zimní sucho spálilo kolkolem trávu v údolí a na okolních návrších, tak že veškera krajina byla hněda a hola; rovněž smutně vyhlíželo asi šedesát čtverhranných domů, plochostřechých a většinou neohrazených; jenom v úžlabině, pokryté několika mělkými loužemi, u koryta vyschlého teď potůčku, stálo několik stromů, jichž zvadlé listí nemohlo zvýšiti smutného pohledu na město. Pustota jeho zvětšena byla ještě tichem, sotva že viděli jsme nějakou živou bytost, neboť většina domů nebyla obydlena.

Ježto bylo nám tu několik hodin čekati na poštovní káru, ubytovali jsme se s přítelem mým, panem Michaelisem, na poště. Stavení to bylo zároveň sídlem politického úřadu a policejního kommissariatu okresu Philipolského. Představ si malý kamenný domek, asi 14 metrů dlouhý a 6 metrů široký, a rozdělený tenkou stěnou prkenou na prostor pro veřejnou službu a na soukromý byt. V oddílu pro veřejnou službu nalézá se nejen kancelář politického úřadu

(okresního přednosty), nýbrž i zároveň úřední místnost šerifa (úřadu policejního) a poštmistra. Na podium stůl ověšený šatem a za ním židle, dále dvě dřevěné lavice v prostoru hrdlením odděleném a asi čtvereční metr měřícím – což jest veškerý nábytek v celé místnosti – dosvědčují nám, že místnost ta určena jest za soudní, zasedací a volební síň okresní. Vylíčíme-li poštu, seznámíme tím ctěné čtenáře také s poštovní károu.[10]

V krajinách hustěji obydlených, kde držitel pošty nadíti se může cestujících, jsou vozíky tyto kryty a vycpanými sedadly opatřeny, kde však jest mu zřící se mimotního toho výděлку, jsou káry ty velice primitivní; jest to pak hrubý truhlík čtyřhranný, žlutě natřený a na dvou kolách spočívající. Na takovémto pak povozu užili jsme tři hodiny rychlé jízdy. Kdybychom i jeli za krásného počasí na rovné, asfaltované silnici, jízda na káře srovnati by se dala s mukami na skřípici; jeli však na ní po silnici, po které my jsme ujížděli, bylo podnikem krkolomným. Byli bychom na rozpacích, kdybychom v Mexiku a jiných zemích, bídnými silnicemi známých, naléztí měli cestu podobnou té, po níž tloukli jsme se z Philipolis do Fauresmithu. Nad to zalíbilo se vozkovi, aby ukázal nám co nejjasněji, jak rychlí jsou koně jeho.

Bylo nám napjati veškeru sílu a také užiti veškeré dovednosti v balancování, abychom při zběsilé této jízdě po cestě, prostoupené sty struhami a skalními žilami a pokryté přehojně balvany a výmoly (často jest cesta taková přirozeným korytem vody, stékající s některého většího dílu vysočiny), nebyli z tvrdého sedadla svrženi, jakož abychom neztratili se nepozorovaně při hluku, jízdou způsobeném. Nejsou řídky případy, že pohmoždili se vozka a cestující až s nebezpečenstvím života.[11]

Stav náš ještě tím se stížil, že bylo nám úzkostlivě stříci také naše břemeni; a tak seděli jsme tři na prostoru asi metr dlouhém a půl metru širokém. Ledový vítr vál proti nám, tak že ztuhly nám brzy ruce. Mimo to jeli jsme zvolna do vrchu, a přece nutno bylo hnáti ubohá zvířata ostrým klusem. Nad to pak, jakoby se všecko proti nám bylo spiklo, jalo se – a to jest vzácně v oněch krajinách – sněžiti. V této ledové chumelenici urazili jsme skorem dvě třetiny cesty; dále, jak poznával jsem, nemohli jsme v šibeničné té jízdě pokračovati, byliť lidé i dobytek téměř vysílení.

V tomto stavu zdál se nám štěkot psa nejlíbeznější hudbou, neboť znamenal, že blízký jsou obydlí a odpočinek. Nejbídnější chýže Kafrová byla by nám bývala vítána a společník můj přísahal, že dá libru šterlinků za nocleh a byť to bylo třeba ve prostrannější psí boudě.

Byli jsme tedy přeradostně překvapeni, když spatřili jsme na místě nuzné chýže osvětlená okna dvorce. Tu přijali nás velmi přátelsky a jakoby se nebe s námi chtělo smířiti, ustala také, než jsme vypřáhli koně, poněkud chumelenice. Brzy sedíce za hostinným stolem hollandského statkáře zapomněli jsme na přestálou trýzeň tak dokonale, že jsem, když jsme po nějaké chvíli vystoupili přede dveře, abychom počasi vyhlédli, a když ozvaly se ječivé hlasy ptačí, zkusiti chtěl své štěstí lovecké. Obloha rozjasnila se poněkud, tak že pronikalo mdle světlo měsíce. Na jihovýchodě bylo ještě temno; tím směrem vzdalovala se nepohoda. Už když jsme seděli za stolem, vzbudil náramný křik ptáků mou pozornost' a na dotaz můj odpověděl mi přívětivý můj hostitel, že způsobuje ho „det grote springhan Yogl“. Holland'ané jmenují totiž šedého jeřába jihoafrického (*Grus Stanleyi*), z nichž jednoho daroval jsem městským sadům Pražským, pro veliký užitek, jehož poskytuje hubením kobylek stěhovavých, velikým kobylníkem, na rozdíl od jiného druhu, jež jmenují malým kobylníkem, který ve velikých houfech táhne za tímto hmyzem, kdežto jeřábi jihoafričtí neopouštějí stálých svých sídel.

Připlížil jsem se zvolna, avšak přesvědčil jsem se, že ptáci tito velice jsou bdělí, neboť celý houf s křikem vyletěl do vzduchu; nechtěje střílet do celého houfu nevypálil jsem. Později pozoroval jsem, že ptáci tito, jakož i jeřábi korunatí či chocholatí (*Balearia regulorum*), volavky a někteří druhové čápů nočního času stojaté vody vyhledávají a tam přenocují. Tak chrání se před útoky hyen, šakalů, lišek, psů hyenových (*Canis pictus*) a rozličných druhů koček. Často najdeš veliká hejna rozličných odrůd těchto ptáků brodivých při dotčených vodách, v soumraku sestavují se v dlouhé řady a teprve s východem slunce opouštějí ochranný útulek. Při mých častých nočních výletech loveckých k solným jezerům a sladkým vodám poutalo nejvíce pozornost' mou to, že se hejna ptáků ve vodách těch nedomnívala v úplném býti bezpečí. Rozestaviliť strážce, které čas od času vystřídali. Tyto strážce jmou se každou čtvrt anebo půl hodiny chvilku štěbetati: cosi podobného pozoroval jsem také v Transvaalu na čápech obecných a černých, na volavkách popelavých u řeky Molapu, na malých volavkách bílých v bažinách při řece Limpopu, u volavky obrovské v lese Sibananském a na volavkách purpurových a husách ostruhatých (*Plectropterus gambensis*) v údolí řeky Zambesi.

Když opustili jsme hostinný dvorec, dospěli jsme po několikahodinné obtížné jízdě města Fauresmithu. Město Fauresmith téže jest podoby, jako ostatní města Svobodného státu; ačkoliv má sotva 80 domů, prostírá se přece po značné ploše; čistě obílené domy vyhlížejíce svými plochými střechami ze zahrad, částečně je obklopujících, mile nás vítají. Fauresmith

jest sídlem okresního přednosty a vůbec jedním z nejznamenitějších měst republiky. Okres stejného jména, jehož jediným městem právě jest Fauresmith, který počítají k nejbohatším celé republiky, zasluhuje také zmínky pro svůj chov koní a pro naleziště diamantů, „Jagersfontein“, blízko města položené, v němž těží se drahokamy ty způsobem dosti rozumným.[12]

Fauresmith, tak jako největší část měst jihoafrických, poskytuje čtyřikrát do roka, když hollandští statkáři přicházejí do města na pobožnost a vykonat náboženských svých povinností (zejména aby přijali večeři Páně, jak to zde vůbec jmenují) a také obstarat koupí svých ve velkém a srovnat se s obchodními svými přátely, obrazu neobyčejně živého, který jest ostrým kontrastem obvyklého ticha, jakož i osamělosti. Nesčetný počet proslulých obrovských vozů jihoafrických projíždí pak ulicemi a rozkládá se buď v městě nebo za městem. Vedle vozů vídali jsme vždycky několik jezdců, buď synů statkářův anebo barevných sluhů. Zámožnější statkáři mají v městě vlastní své domy a k tomu tam, kde připouští to umělé zavodňování, zahrádku; méně zámožní najímají si od nich na čas svého pobytu jeden anebo dva pokoje, nebo bydlí – což však činí jenom ti nejchudší – po krátkou dobu, co pobývají v městě, ve svých velikých vozech za městem. Tyto návštěvy statkářů jsou tamějším obchodníkům dny toužebně očekávanými a ve mnohé příčině upomínají na evropské trhy. V tento čas zvětšuje se také činnost lékařova, neboť statkáři berou ve svých lehčích nemocech lékaře na poradu velmi často teprv až při pravidelném svém pobytu v městě. V nečetném obyčejně obyvatelstvu těchto měst jsou kněz, okresní přednosta, lékař, kupci a notář výborem společnosti.

Zmínil jsem se již, že jsem cestu svou do Fauresmithu nastoupil s nadějemi nejkrásnějšími a ve slavnostní náladě myslí. Tu bylo kýžené vnitrozemí mnohem blíže než v Eliščině Portu, zde mohl jsem nabýti poučení o rozsahu a podrobnostech nutných příprav k další cestě, a konečně mělo se mi zde dostatí příležitosti, abych opatřil si peníze potřebné ku zamýšlené cestě do vnitrozemí. To všecko líčil mi kupec fauresmithský tak snadným a slovy tak krásnými, že jsem úplně mu věřil a důvěřoval mu tím bezpečněji, poněvadž jsem se v cizím dílu světa cítil velmi osamělým, cizím a, ježto jsem byl bez peněz, také opuštěným. Tonoucí chytá se s veškerou silou a důvěrou nejtenčího stébla, jehož může dosáhnouti, neboť jím doufá se zachrániti; kdyby byl na břehu, vysmál by se ovšem takovým nadějším, maje je plným právem za pošetilé.

Sklamání jest zajisté jednou z oněch chvílí málo příjemných a tak často v životě se vracejících, které nutí člověka, aby sebral všechny své schopnosti a síly, nechce-li zbaběle pozbyti ducha. Tento nezvaný host však navštívil mě již tak často, že by mne dnes už nepřekvapil. Poznali jsme jej zajisté všichni bez výjimky, já však setkával jsem se s ním snad častěji než jiní. Znalť jsem jej již ve svém útlém mládí, v počátcích svých „výzkumných cest“ po Středohoří a v údolí Oharky, ze svých universitních studií v Praze, ze začátku a průběhu svého podniku.

Všecky naděje, které kladl jsem do pobytu svého ve Fauresmithu, zmizely v několika dnech; spozoroval jsem, že jsem byl za obtíž i tomu, který mě vyzval, abych sem přišel; ocitl se pro mne se starším svým přítelem lékařem, ve Fauresmithu bydlícím, v rozporu. Konečně zvítězila starší jeho náklonnost nad přízní, kterou mě obmyslil, přece však dal mi radu dobře míněnou, abych odebral se do polí diamantových, v nichž, jak se vyjádřil, budu pravým mužem na pravém místě. Nezbyvalo mi nic jiného, než abych zachoval se dle této „dobře míněné“ rady a tak chystal jsem se na další cestu. Měl jsem na sobě sotva nejpotřebnější oděv, obuv má byla roztrhána, a ježto neměl jsem dosti peněz, abych si koupil nové šaty, bylo mi pokusiti se, abych dostal je na úvěr. To se mi podařilo, tož cestoval jsem dále; nedovolovalať mi hrdost má, abych upomenul na slib muže, jenž v Eliščině Portu osvědčoval ochotu, že mi pomůže. Jako z Eliščina Portu do Fauresmithu, tak i z Fauresmithu do polí diamantových byl pan Heřman Michaelis dobrým mým zpomocníkem. Na prvou cestu půjčil mi potřebné peníze, na této cestě vzal mě s sebou jako svého hosta, ježto právě chtěl také prohlédnouti si pole diamantová. Na cestě této měli jsme ještě jednoho společníka, totiž pana Rabinowitze, vrchního rabína pro Jižní Afriku, který prokázal se mi ve všem velmi ochotným. A tak loučil jsem se s Fauresmithem beze záští a mužně pohlížeje do budoucnosti. Kupci fauresmithskému budiž zde vysloven dík můj za prokázané mi pohostinství.

Krajina mezi Fauresmithem a polí diamantovými jest velmi jednotvárná. Jenom cesta podle Riet-riveru a v údolí Modder-riveru (řeky Bahnitě), jež bylo nám přejíti, poskytla nám rozhledu poněkud zajímavějšího. Zde naskytla se mi vhodná příležitost k lovu, užil jsem tedy několik volných minut za odpočinku po jídle k tomu, abych proslídil nejbližší okolí. Riet-river tekl ve hlubokém řečišti slabým proudem na severozápad, aby spojil se s Modder-riverem. Jako ve všech téměř řekách jihoafrických, utvořilo se také zde v době suchoty (v zimě) několik rybnatých tůní, rozkládajících se na šíř přes celé řečiště a místy až tři metry hlubokých.

Jako rozmanita jest zdejší krajina, tak i velice rozmanita jest zvířena zejména čtvernožcův, a jako zoologovi taktéž lovci naskýtá se v krajinách těchto, byť i rovnaly se za doby sucha pouštím, bohaté působiště. Tato rozmanitost zvláště ukazuje se na nižších zvířatech, a již v kolonii Kapské shledal jsem, že často mnohé druhy motýlův a broukův obmezeny jsou malým územím mezi dvěma rovnoběžně tekoucíma řekama.

V údolí Riet-riveru, hustě smutečnými vrbami (*Salix babylonica*) porostlém, seznámil jsem se blíže s některými zajímavými druhy pernaté zvěři. Zkoušeje lovecké své štěstí pronikl jsem údolím nahoru a chtěl jsem právě drátí se hustým křovím, abych nabyl většího rozhledu po tůních v řečišti, když stohlasý křik a jemné chrastění ve větvičkách nade mnou prozradily mi opeřenou společnost. Ustupuje vyplašil jsem docela ptáky, kteří s hlasitým pískotem zapadli do blízkého trní. Byly to ozdobné, chocholaté virivy (*Colius leucotis*), s dlouhými úzkými ocásky, z nichž jsem později poznal ještě dva druhy. Jeden ze ptáčkův usedl na nejvyšší větvičku nejspíš, aby cizího rušitele pokoje neztratil s očí, ostatní zalezli do vnitř keře, tak že unikli zrakům mým úplně. Jsou to velmi čilí ptáci, nesnadno však v zajetí je uchovati, pouze v Grahamstownu viděl jsem je žítí v zajetí; měl je tam jeden milovník ptactva ve veliké kleci s pěnkavami rozličného druhu a krmil je pomeranči.

Mezi ptactvem v údolí Riet-riveru ve většině jsou zástupci dvou druhů hrdliček, vlastní jihoafrická, modrošedá hrdlička a hrdlička chechtavá, s nimiž potkáváme se až k řece Zambesi i za touto řekou; ptáky tyto zamiluje si každý přítel zvěři, může-li je z blízka pozorovati. Několik jich, jež jsem v letu lehce postřelil, choval jsem po kolik let a způsobil si s nimi mnohou příjemnou hodinku. Již ve tři hodiny z rána jali se samečkové vrkati a potom ozvali se zvonivým smíchem a když tak pozdravili samičky, vedle nich sedící, tu odpověděly jim tyto, avšak tak tiše a jemně, že zazníval hlas jejich jako z dálky, velmi melodicky a líbezně. Bohužel staly se hrdličky ty oběti nedbalosti jednoho z černých mých sluhů.[13]

Na rovině po obou březích řeky spatřil jsem jako nejobyčejnější zvěř jihoafrickou jeden druh dropův zakrslých, totiž kohouta vrčivého, jehož křik provázel nás prvý a poslední den, dokud cestovali jsme na Karrú,[14] ve Svobodném státě[15] a v Transvaalu, a jenž i střelci méně obratnému denně zajišťuje dobrý oběd. Pozoruje-li tento drop lovice, tož točí hlavou svou zvědavě na všechny strany, náhle skrčí se a vzlétá s hlučným, ječivým křikem, daleko se rozléhajícím, do vzduchu, letí neobratně asi 200 metrů daleko a spouští se pak zase zvolna se staženými křídly a svislými nohama dolů. Na hřbetě jest jeho peří krásně hnědě žihováno, na hlavě, vynímajíc dva bílé pruhy po stranách, na hrdle a pod břichem jsou černí, nohy mají

žluté. Okres jeho končí v lesnatých, severnějších krajích Jižní Afriky; dá se také jako ptáci, jež jsme uvedli, velmi nesnadno udržeti v zajetí.

Cesta naše šla dále v údolí Riet-riveru přes Coffeefontein, který jest vedle Jagersfonteinu u Fauresmithu druhým ve Svobodném státě nalezištěm diamantů, kdež nacházejí se malé, avšak pěkné a bílé drahokamy. Pozdě na večer prvního dne své cesty dostali jsme se ku brodu, jímž jsme se přebrodivili, a potom přenocovali jsme v hotelu, na druhém břehu postaveném.

Okázalý název „hotel“ mohl by ve ctěných čtenářích vzbuditi mylné představy. Následující popis zamezí nejlíp takový omyl. Představme si dva prkené domky, plachtovinou pokryté, které zároveň jsou obydlím a hostincem, a několik kozích a ovčích kůží, po zemi rozprostřených, a máme obraz vnější a vnitřní úpravy tak zvaného hotelu. Neutěšený to věru pobyt, zvláště když prudký vítr vnikaje do vnitř skulinami houpá pozůstatky čalounu látkového, dle jehož círů nesnadno rozhodnouti jeho původ, a zasypává nás spoustou hustého prachu; k tomu v noci citelná zima, jež uvodila mě v pokušení, abych círy čalounové strhl úplně a za příkrývku jich užil.

V tomto příjemném stavu nebylo lze pomysli na spánek a proto vstal jsem časně z rána a vzav si pušku vykradl jsem se ven zaměřiv ku blízké řece. Sotva přišel jsem k ní, když ozval se proti proudu povědomý mně již křik jeřábův, daleko se rozléhajících; houfec jich přiletěl po řece. Bylo mi líto namířiti na některého ze ptákův, avšak naděje, že nabudu pěkné kůže ptačí, kterou mohl bych praeparovati v polích diamantových, jichž blízkost den před tím byla mi oznámena, zvítězila nad veškerým rozmyšlením. Když tedy hejno letělo mi skorem nad hlavou, vystřelil jsem náboj broků do něho; ptáci ustupovali z houfce na pravo a na levo, jenom jeden se potácel, klesal a v nejbližším okamžiku spadl mrtev na mělčinu do řeky. Tu zapomněl jsem hned na chladné jitro a zuv rychle boty brodiv jsem se v řece, abych došel kořisti své. Provázen jsa smečkou hltavých psů, jež vyplašila střelná rána z hostince a blízkých chýží Korannův, vrátil jsem se vysoko třímaje kořist' svou loveckou do hotelu zpět. Po skončeném snídání – bylo to několik kusů masa na uhlí upečených a suchary – vyrazili jsme na cestu povděční jsouce, že můžeme ukázati paty „málo hostinnému hostinci“. Odpoledne dospěli jsme městečka Jakobsdaalu, jež poskytovalo smutného obrazu svými 25 nuznými domky, roztroušenými po rovině vedrem vyprahlé. Již příštího jitra opustili jsme poslední toto městečko Svobodného státu a dojeli jsme po několikahodinné jízdě ústředních polí diamantových. Čím více jsme se jim blížili, tím krajina byla truchlivější, křovin vůčihledě ubývalo, jenom tu a tam bylo zřítí na nízkých pahorcích po obou stranách cesty

suchou trávu. Jest mi vyznati se, že mi den, v němž spatřil jsem pole diamantová, na vždy bude nezapomenutelným. Sjeli jsme rychle se svým čtyřspřežným vozíkem po výšinách od Scholzovy farmy; společník můj ukázal na holou rovinu, asi dvě hodiny cesty před námi ležící a jenom v dálce na východě modravým pohořím omezenou, a zvěstoval mi, že pod vzdušným oparem, nad ní se vznášejícím, leží nová moje domovina. Mrazivý vítr vál s výšin na rovinu, tak že ucítili jsme v otevřeném, vysokém vozíku, ačkoliv jsme se zahalili do plášťů, velmi nepříjemně zimu jihoafrickou. Pokud bylo lze dohlédnouti, stála na obloze hustá, šedá mračna, jež zachmuřovala ještě více krajinu, beztoho již pošmournou a nevlídnou. Vůz náš ujížděl rychle k Eldoradu tisícův ze všech koutů světa, jež přilákal půvab podniku, bohatě výnosného. Čím více jsme se blížili, tím více klesal jsem na mysli; takovým tísnivým dojmem působila na mne zasmušilá krajina. Konečně dospěli jsme šedého oparu vzduchového, jež jsme s výše viděli, a příchozí mohl bohužel velmi snadno zrakem i čichem provést jeho rozbor. Bylať to hustá mračna prachu, jež zvedl západní vítr z rudožlutého písku, pokrývajícího rovinu. Písek ten mísil se s volnými částicemi vápenité hlíny, nakupené všude mezi primitivními bydlišti a diamantovými doly, a naplňoval vzduch tak, že nebylo třeba obrazotvornosti zvláště bujné, abys představil si zuřivou bouři písečnou na Sahaře. Když přiblížili jsme se ku stanovému městu, vichřice hnala nám takové husté mračno prachu vstříc, že bylo nám s pozorem, ježto jsme na 30 kroků před sebe viděti nemohli, kráčet ku předu. Brzy pokryt byl obličej i oděv šedou vrstvou; jaký div, že bylo nám v této atmosféře, než došli jsme obchodní místnosti fauresmithského kupce, ještě asi 1000 kroků v „Poli“ vzdálené, (měltě v jednom nalezišti svoji filialku) – jako všem nováčkům – velice nevolno; ikoně frkali a neměli patrně žádné záliby v nejbohatším důlním okresu zemském. Mračna železitého a vápenitého písku přikrývala téměř obě osady v polích diamantových, Bultfontein a Dutoitspan, a naplňovala vzduch na kolik set metrů vysoko, zahalující všecko neproniknutelnou temnotou. Tu a tam, na pravo i na levo – pokud ovšem dovoľoval to vzduch prachem obtěžkaný – spatřoval jsem prosté okrouhlé a podlouhlé stany, stanové domy a sklady obchodní, ze žebernatého železného plechu zhotovené, avšak zavřené. Tyče stanové prohýbaly se mocnou vichřicí, která tak prudce trhala provazy, že bylo se každým okamžikem obávati, aby vzdušná bydliště nezmizela s vichřicí. Desky plechové, dopola se střech železných domkův odtržené, hřmotily se skučící bouří o závod a docelovaly tak tesklivý obraz. Bylo to zajisté podivné přivítání příchozích. Tu neb onde vytrhly se koly nebo vyrvaly se kruhy, jimiž stany přidržují se k zemi, a půl stanu třepetal se vesele jako prapor ve vzduchu; tu a tam spatřili jsme v pozadí vlajícího stanu několik tmavých těl, jež objevily se ti

po bližší prohlídce polonahými postavami domorodců, zaměstnaných v diamantových nalezištích, kteří teď na zemi buď spali buď odpočívali.

Prvý den pobytu svého v polích diamantových domnívali jsem se ovšem, že lidé tito všickni odpočívají po namáhavé práci. Brzy však bylo nám lze poznati, že „diggerové“ jsou velicí ve všech okolnostech života milovníci opojných nápojův. Digger napije se „brandy“, chce-li uhasiti touhu po své vlasti a po příbuzných, aneb utlumiti v sobě ohlas lepší nebo horší minulosti; jestliže pak v těchto příčinách cit svůj úplně již otupil, tož splakuje mu „brandy“ prach, nepříjemně plíce dráždící, spravuje žaludek, nedostatečnou stravou zkažený, slaví neobyčejný, jakož obyčejný, bohatý i chudý nález diamantův atd. atd.

Dospěvše na místo určené uložili jsme se ku spánku, ovšem s pocity málo radostnými.

III.

Diamantová pole

Strasti a slasti mé lékařské praxe. – Noční přepad. – Dutoitspan a Kimberley. – Jak se hledají diamanty. – Rozhled po kopaninách. – Ranní trh. – Můj první lov pavianův. – Přípravy ku první cestě výzkumné.

Neskličovala mne jenom pustá krajina, naprosto nepřívětivý vzhled „měst“ (ložiska diamantová = města) a drsná bouřlivá nepohoda, která den co den na nás vztek svůj si schlazovala způsobem nejrozmanitějším, avšak vždy stejně nepříjemným: moje poměry byly také truchlivy. Spoléhaje se na sliby kupce fauresmithského, opominul jsem toho, abych vyžádal si na pana Adlerovi v Eliščině Portu odporučovacích listův, a hotovost má scvrkla se na pět šilinkův, obnos ten pak stačil sotva na oběd. Bylo mi zde tedy, abych uhájil svého živobytí, jakož abych zjednatí si mohl prostředky k další cestě, buď „diggovati“, t. j. kopati v nalezištích diamantův, anebo vykonávati lékařskou praxi ve společnosti, ze všech koutů světa

sebrané a částečné co do pověsti a skutků velmi pochybné. Stav můj byl tím horší, ježto neuměl jsem ani anglicky ani hollandsky; několik slovíček, jimž jsem se dříve naučil, sotva postačovalo k tomu, abych dorozuměl se s obyvateli o věcech nejprostějších, neřku, abych obcoval s nemocnými. Rozhodl jsem se brzy mezi „diggováním“ a lékařskou praxí; ku prvému bylo by třeba kapitálu, jehož jsem neměl, ke druhému pouze soucitné duše, která by mi na několik týdnů půjčila stánek a několik kusů nábytku.

Náhoda byla mi přízniva. Měl jsem totiž s sebou list, který mne býti měl listem doporučovacím, adressátovi však stal se mnohem důležitějším. Ten totiž churavěl a chtěl, poněvadž nemohl v polích diamantových nijak dojíti pozdravení, cestovati do Evropy, aby tam u lékařů hledal vyléčení své nemoci. Na štěstí uměl tento muž německy, a když doručil jsem mu doporučovací list, z něhož poznal, že jsem lékařem, umínil si, dříve než odebere se do Evropy, zkusiti štěstí ještě se mnou. Praktický a šetrný muž odhodlal se snadno k tomuto pokusu hledě k velikým výlohám cestovním. I podařilo se mi také, že jsem vyléčil jej v osmi dnech tak, že nechal zúplna své cesty a svěřil se docela mému léčení. Jako však nemocný muž byl praktický, tak trpěl jsem já nedostatkem této ctnosti; opomenul jsem stanoviti určitě své požadavky a přijímal jsem za své služby vděčně splátkou to, co mi nabídl. Propůjčil mi totiž starý zpukřelý stan, půjčil mi velikomyslně 5 liber šterlinků, za kterouž laskavost' žádal ho kupec fauresmithský, a něco nejnutenějšího nábytku, jenž ovšem nikterak nebyl pohodlný. Ve stavu svém považoval jsem to však všecko za velikou ochotnost' a srdečné radoval jsem se z toho, že „pan dobroděj“ vůči mně se pozdravuje. Stánek můj, asi 3 1/2 metru vysoký, téměř 3 metry dlouhý a 2 metry vysoký, byl sbit ze smrkových latí, potažených jednoduchou plachtovinou. Plachtovina zetlela působením prachu a deště tak, že nechránila mne ani od větru ani od prachu do vnitř vnikajícího, latě praskaly při každém poryvu větru, a kdyby nestálo vedle stánku dřevěné skladiště, které poněkud jej chránilo, myslím, že by prudké jižní větry, jež často jej docela zkřivily, byly bývaly tuto zříceninu dávno smetly s povrchu zemského. Také vchod byl velmi pohodlný. Chatrč stála totiž těsně u silnice do Kimberleye (hlavního místa nalezišť diamantových), i bylo mi vždy, když chtěl jsem dosíci vchodu, odhodlati se k odvážnému skoku přes silniční příkop. Dveřmi byl pohyblivý rámec dřevěný, plachtovinou potažený; abych aspoň poněkud byl v bezpečí, opřel jsem o ně v noci vnitřku železnou tyč, kterou našel jsem na svém „pozemku a půdě“, přirozených to parketách mého vzdušného paláce. Místo okna zavěšena byla pohyblivá plátěná záklopka, jež zavírala a otvírala se nejmenším vánkem větru.

Vnitřek rozděloval se kusem zeleného sukna na dvě oddělení.

Prvé oddělení bylo mým konsultačním pokojem, mou pracovnou a lékárnou; nábytek jeho skládal se ze starého nenatřeného stolu, dvou podobných židlí a dvou beden, z nichž jedna byla skladem mých léků, druhá knihovnou; bylo-li hodně nemocných, a to stávalo se, když dům můj přepadla celá statkářská rodina holandská, tož bedny tyto představovaly cosi podobného jako pohovky v ordinačním pokoji mých evropských kolegů, kteří ovšem bydlí poněkud pohodlněji. Druhá, trochu menší část mého stánku byla mou kuchyní, špižírnu a ložnicí, jakož i místností, určenou pro práce mého sluhy – práce tyto bylo na ten čas, dokud nenabyl bych vydatnějších příjmů, vykonávati chtěj nechtěj mně samotnému. Rovněž nádherně upraveno bylo moje lože, na němž choulíval jsem se nejčastěji beze spánku, třesa se zimou. Nejelegantnějším evropským nábytkem byl ještě můj kufřík, cestou zle porouchaný.

Abych zjednal si co možná nejdříve prostředky, potřebné na cestu do vnitrozemí, jakož abych zadost učinil závazkům, jež poutaly mé zejména k Holické záložně se 300 zl., k panu Heřmanu Michaelisovi se 16 l. št. atd., umínil jsem si, že obmezím se nejnútnejším, a žil jsem několik měsícův, i když bylo mi později najati si zvláštní byt, v největší prostotě a v ústraní; poněvadž pak lekala mě velice drahota v polích diamantových a ježto poznal jsem malou cenu peněz – mělit' tehdy v oněch krajinách ještě dobré časy – obstarával jsem si kuchyni sám. Jakmile se setmělo a ulice byly pustý, nakoupil jsem si, čeho jsem potřeboval, a nanosil jsem si na příští den vody, dílem ku přípravě léků, hlavně však, abych opatřil veškery obyčejné potřeby. V těch bylo – jak každý snadno se domyslí – drahé; byl jsem svou kuchařkou a pradlenou; že byl jsem také svým vlastním krejčím, toho netřeba mi snad podotýkati.

Nechci dále ctěných svých čtenářův uváděti v podrobnosti svého hospodářství, toliko chci toho se dotknouti, že bylo mi všecky tyto věci velmi pečlivě utajovati, neboť známost' jich byla by mně na vážnosti mé velmi uškodila. Časem nabyt jsem znenáhla velmi značné praxe, tak že bylo mi již na začátku měsíce října roku 1872 (do diamantových polí přibyl jsem dne 26. srpna) možno, abych z výnosu jejího zaplatil dluhy své ve vlasti.

Znenáhla mohl jsem odvážiti se také ze svého ústraní a popřáti si silnější stravy, ačkoliv obydlím mým ještě dlouho zůstal stánek, což ovšem bylo poněkud nepohodlné a mnohou nesnázi mi způsobovalo; nicméně netrpěl jsem tím ve svém veřejném úřadu na ten čas žádně škody. Praxe má rozšířila se též znamenitě tím, že přicházeli ke mně mnozí Němci, kteří uslyšeli, že přišel nový lékař, mluvící německy. Tím bylo zpomoženo oběma stranám, já však měl jsem z toho také ten zisk, že rozšířil jsem v čase úžasně krátkém svoji znalost' hollandštiny.

Když jsem poprvé pobýval v diamantových polích, nebyli ještě z míst těchto vyklizení všichni nezřízení živlové, jako nyní; sešli se zde mnozí dobrodruzi, a protože Angličané neměli dosti času, aby v zemi, krátce před tím získané, provedli všechny opravy, byla bezpečnost majetku ba i života ještě dosti pochybna. Zločinců mohli tím méně dostihnouti, ježto největší část jich po dokonáném skutku utekla, a za půl hodiny dospěli z ústředních polí diamantových (Dutoitspan, kdež jsem se usídlil, jest východní díl jejich) Svobodného státu Oraňského, kdež úplně byli bezpečni. Nevražilať vláda Svobodného státu posud ještě na Angličany pro zábor Západní země Griquů (to jest právě polí diamantových), a proto neviděla se nucenu pomáhati policii anglické. Od té doby však, co Anglicko zaplatilo Svobodnému státu za tuto provincii 90.000 l. št. odškodného, poměry změnily se, jak se samo sebou rozumí, valně na prospěch věci. Mezi oněmi dobrodruhy byli mnozí, kteří sklamali se doufajíce, že nabudou beze všeliké námahy v Eldoradu diamantovém bohatství, a protože štítily se těžké práce, sestoupili se v zákeřnický spolek, který získal si také v černém obyvatelstvu stoupencův a náhončích.

Jestliže se pak podařilo zmocniti se některého zákeřníka, tož nebránilo mu nikterak vězení, chatrně vystavěné, aby pokusil se utéci; nebylo mu mnoho namáhati se, aby odtrhl jednu nebo několik plechových desek na střeše; na „Polí“ bylo dosti koní, volně se pasoucích, což tedy bylo snazšího nad útěk, který skončil se po čtvrt hodině ostré jízdě v ochranném útulku!

Jak velice potřebí bylo opatrnosti v obcování s obyvateli polí diamantových, seznal jsem bohužel sám na krajanu bydlícím ve blízkém (dvě anglické míle vzdáleném) Kimberleyi, o němž jsem doufal, že mi bude věrným přítelem. Krajan ten těšil se jako mnoho jeho soudruhů, že si tu za krátko nashromáždí pokladův, a stal se diggerem. Ačkoliv pak v obcování měl se ke mně velmi přátelsky, tož strojil za mými zády lstivé a nectné úklady a provozoval tak déle dvou let dvojí hru, až mně listy z vlasti protřely oči.

Snad zdá se to nepodobným k víře, vskutku však jednal tak ze závisti; domnívaje se, že jest vyvolen k tomu, aby prozkoumal jako zástupce Rakouska Afriku, snažil se, aby uvedl mne domnělého soupeře svého v podezření.

Čeho dovede zákeřnická rota, o níž jsem se zmínil, to bylo mi poznati dříve, než mně bylo milo. Vrátiv se jednou z návštěvy v Kimberleyi, spozoroval jsem hledaje právě prostičké své lože, že byla stěna stanu v zadním pravém rohu zrovna nad místem, kde nalézala se má postel, od hora až dolů rozříznuta. Prohlednuv hned důkladně nábytek svůj a poklady přesvědčil jsem se, že bylo všechno na svém místě, z čehož soudil jsem, že byl laskavý host, který za nepřítomnosti mé ke mně chtěl zavítati, jakousi náhodou vyrušen u provedení svého záměru.

Jest mi vyznati se, že mně tato noc nebyla příliš příjemna, neboť probděl jsem ji po tmě s revolverem v ruce. Uváživ zevrubně návštěvu sobě chystanou ustanovil jsem se, že bude nejlíp, když nechám prozatím návštěv svých v Kimberleyi a vyčkám, nebude-li se snad zákeřnický útok opakovati. Nezůstal jsem o té věci dlouho v pochybách; již v noci příští dostalo se mi náležitého poučení. Abych oklamal nočního hosta ve příčině své bdělosti, nespravil jsem naschvál škody na svém stanu. Zhasiv v čas světlo lehnu si se šestihlavňovým přítelem svým na lůžko a čekám věci, které přijítí mají. Snadno pochopí se, že naslouchám bedlivě každému šramotu na blízku vzdušné své residence, i sebe nepatrnějšímu a jemnějšímu. Když ulice stichly, slyším, jak blíží se někdo od zadu mému stanu, a to krokem daleko tišším, než jakým jde člověk mimojdoucí; nejvíce pak jest mi nápadno to, že zaměřuje neznámý k místu, kde se předešlé noci stal zákeřnický pokus. Vstanu polehoučku, jak jen možná jest, z lože, a poněvadž hliněná podlaha dusí mé kroky, mohu snadno krok za krokem sledovati slidiče tak, až jsme se oba ocitli u dveří. Brzy pozoruji, jak se lupič pokouší, aby vylomil dvéře, mžikem odsunuji železnou tyč, abych usnadnil příchozímu otvírání jich. Ve příštím okamžiku otevřel jsem zprudka dvéře, tak že vetřelec, který se o ně opřel, skorem by se byl zvrátil do stanu. Rázem uchvátiv darebáka za hrdlo namířil jsem mu revolver na prsa. Při slabém svitu měsíce z pola mraky zakrytého seznal jsem, že držím polonahého Kafa, tak černého jako jest rodák z pekla. Tím, že dvéře náhle povolily a že jsme se srazili, ještě více pak tím, jak chopil jsem ho za hrdlo a zbraň na něj namířil, lupič tak se zmátl, že nepomýšlel na odpor, sotva několik slov, snad na nějakou omluvu, zažvatlati mohl a potom úpěnlivě prosil, abych jej pustil. Ocitli jsme se tak přes silniční příkop u prostřed ulice, na štěstí jeho liduprázdné; pokřikem byl bych chlapa připravil o sladký jeho černý život, zatřepal jsem jím však jen notně, zablýštil jsem mu několikrát před očima výhruzně revolverem a mrštil jsem jím zpět do příkopu, z něhož rychlostí blesku se vzb chopil a kvapně dal se na útěk. Když jsem příštího dne léčencům svým vypravoval o noční návštěvě, litovali toho všeobecně, že jsem lotra toho nezastřelil. Důrazná jakož i opatrná obrana má proti tomuto nočnímu přepadu neminula se se žádoucím výsledkem, nebyl jsem dále znepokojován, neboť jsem se opět a opět přesvědčil, že se tato zlodějská spřež ostýchá opakovati pokus, jednou nezdařený.

Tím tuším jasně jest dokázáno, že příbytek můj pramálo byl nedobytný, o tom pak, kterak chránil mne od deště a větru, zmínil jsem se již. Bylo mi však ještě poznati, že celá stavba nijak nedovedla odolati živelní moci větru.

Prve než vylíčím osud, jaký zastihl můj stan, budiž mi dovoleno, abych se zmínil o episodě ze své praxe. Zabýváje se právě jedním nemocným viděl jsem, že vstoupil do mého ordinačního

pokoje cizinec; i chtěl jsem právě žádati ho, aby počkal chvílku na silnici, ale v tom poznal jsem v něm po hlase jednoho ze svých prvých léčenců. Byl to Němec, jménem Oppermann, kterého léčil jsem ze zánětu plic, v němž se po několik dní chystal na smrt. Kdežto se v mírnějších pásech evropských obyčejné případy pneumonie (zánětu plic), vzniklé nejvíce nastuzením, po nynějším způsobu léčení valnou většinou polepšují za krátko a brzy také vyhojují, náležely pneumonie v polích diamantových, zejména dokud bylo ještě více domků stanových a stanuv a dokud onemocnělý žádné ochrany neměl před zlou pohodou, k nemocem nejvíce nebezpečným. Také při tomto svěřenci mém vzdali se přátelé jeho vší naděje a prohlašovali, kdykoliv jsem jej navštívil, že všechna moje námaha vychází na marnost', ježto člověku tomu jest umřítí. Přičiňoval jsem se co moha, bych ochránil ho od pronikavého prachu a zimy, neboť samo sebou se rozumí, že byl úspěch můj v tomto případě pro mne a veškerou mou příští lékařskou praxi nejrozhodnějších následkův.

Nemyslíl jsem, že by muž ten byl již s to, aby si vyšel, a proto překvapen byv žasl jsem, že mě již navštívil. Nedbaje mých námitek trval na tom, ačkoliv se v polích diamantových s veškerým majetkem svým ocitl na korábu, že se mi za mé úsilí odmění, a končil řeč svou slovy: „Nuže, doktore, ještě jen několik slov: Sám dobře víte, že jste mi zachránil život, a poněvadž bych se vám nepatrnou summou peněz sotva mohl náležitě odvděčiti, tož dovoluji si nabídnouti vám své služby, kdybyste mne mohl potřebovati na cestách svých za průvodčího; vynasnažím se zajisté všemožně, abych dobyl si vaší spokojenosti.“ Tak získal jsem svého prvního průvodce na cestu do vnitrozemí. –

A nyní ku slavnému konci mého stánku. Vraceje se z návštěvy nemocných divil jsem se nemálo, že přese všechno hledání nemohu již afrického svého domova nalézt; zaražen stojím a ohlížím se na všechny strany, okolí jest tože jako druhdy, po nějakém stanu však ani stopy. Mezi tím, když přemítám, co se to asi přihodilo, přistoupil ke mně jeden z mých nejbližších sousedů, kupec, a pravil s úsměvem: „Hledáte zajisté svůj dům? odvál jej vítr; hleďte, tam leží,“ a potom ukázal mi na hromadu plátěných carův, asi 150 kroků dále ležící, na níž vesele třepetal se ve vzduchu několik mých map. Dříve než jsem se ještě mohl dobře vzpamatovati, zavedl mě kupec ku zříceninám a potom do svého krámu, a tam ukázal mi v bedně pozůstatky mého majetku, jež laskavě zachránil. Nezbyvalo mi času k úvahám, a proto sebrav ještě z trosk mnohé věci, jež zdály se snad kupci zbytečnou přítěží, pospíšil jsem, ježto nastal již večer, vyhledat si nového stanu. Dlouho jsem hledal a vypytał se, až se mi poštětilo najíti si malý domek stanový zrovna naproti radnici. Stánek ten stejně byl úpravy jako onen, ježž mi vichřice odnesla; pouze trochu byl menší. Stěny z plachtoviny byly ovšem

zchátralejší, přece však nebyly tak větrem a deštěm sešlé; také stál domek v řadě ostatních domků plachtových a železných, které činily hlavní ulici Dutoitspanu, i byl proto od zuřivé vichřice poněkud chráněn. Nájemného platil jsem měsíčně 31/2 l. št., ale poněvadž majitel jeho důkladně probádal vědu „domopanskou“, tož zvýšil mi nájemné to průběhem roku na 5 lib. št.

Přesvědčil jsem se záhy, že jsem novým svým příbytkem přišel z deště pod okap. Za horké roční doby bylo mi stále ve vnitru mého domu míti rozpjatý slunečník, abych uhájil se žáru slunečního až do stanu vnikajícího; v dešti pak nemohl jsem naskrz obstáti bez deštníku, neboť voda tekla do stanu v tenkých praménkách, mimo to pak byl prostor jeho tak malý, že jsem, zejména při kuchaření svém, v nejhorších býval rozpacích. Stav můj však byl vrchovatě komický, když byl u mne některý léčenec můj na radu, neboť potom dostalo se mu té zábavné úlohy, aby držel deštník nad námi oběma; na štěstí nebyli však muži ti tak choulostiví, byliť zvykli na drsné počasí a drsný život v polích diamantových, a tak mohl jsem doufati, že omluví četné nedostatky mého přijímacího pokoje.

Příbytek můj honosil se také jako všecky byty bez prkené podlahy tou vlastností velice nepříjemnou, že hemžil se přerozmanitou zvěří. Neřest' tato stala se mi v novém obydlí mém pravou mukou, a teprva, když jsem se po desíti měsících přestěhoval jinam, stranou od hluku pouličního, poznal jsem, co bylo mi vytrpěti v ulici hlavní, tak že ulehčilo se mi, jako by těžké břímě se mne bylo spadlo.

Veškerá zbrojnice hubících prostředkův, které byly mi po ruce, prášky, kyselina karbolová atd., nezlepšily ni o zblo mého stavu; zábavný byly často výjevy, které se tím způsobem při lékařských mých poradách naskýtaly. Tak vyrušil mě jednou jeden nemocný z porady slovy: „Please pardon, my Doctor, but you have a large flea sitting on your left cheek.“[16] Ba můj pozorný léčenec „dovolil“ si ještě žena se za „škůdcem zemským“ polí diamantových, zapuditi nestydu s mé tváře. V noci však byl jsem z klidu mnohem více vyrušován; nebyloť žádnou zvláštní vzácností, uviděl-li jsi zrána, jak s podivem pohlíží na tebe několik ropuch, nebo když probudil tě ze spánku zvláštní šramot po podlaze a ty stoje v největších nedbalkách se světlem v ruce náhle jsi se ocitl proti nějaké kobře (*Cobra capella*), jež vztyčena jsouc se chřtánem široce nadmutým hlasitě na tebe syčela. Krásněť to věru nadělení!

Pohled'me nyní chvilku na život pouliční ve městech diamantových polí. Jest poledne, nejživější hodina; na všech stranách hrnou se diggerové, šedým prachem diamantových dolů téměř až k nepoznání znetvoření, z míst, kde pracovali, ku svým příbytkům, aby si tam krátce

pobyli v pokoji a k odpočinku. Tito diggerové (démantokopové) jsou – a to snadno poznáš z toho ze všeho, jak vedou si ve veřejnosti – dílem samostatní majitelé malých „claimů“ (dolů), kteří v nich sami si dohlížejí na práci, dílem dohlážitelé (Overseer), kteří jsou ve službách nějaké společnosti nebo některého bohatého majitele claimův.

Zástupy domorodců všelikých odstínů pleti jdou za diggery, svými pány, tu s křikem a hlukem aneb i dokonce tancující, tam tiše jako vycvikované oddělení vojáků; rozličné odstíny pleti mizejí při spěšném pohledu pod jednotvárnou šedou vrstvou prachu, která všechny pokrývá stejnoměrně. Jenom dle celého zevnějšku souditi lze tu a tam na vnitřní náklonnosti jednotlivcův.

Ve shluk pestré směsice lidí mísí se řady všelijakých povozů, zde dvou- až čtverospřežné dvoukolé káry s nákladem dolové hlíny, obsahující diamanty, tam ohromné vozy kapské, tažené osmerým až desaterým spřežením volů – všechny tyto vozy, mezi nimiž s podivuhodnou obratností promykají se lehké dvoukolé kolesky, zapleteny jsou často v těsný chumáč, jehož nelze na pohled rozpléstí. Ve výskot dělníků důlních zaznívají potom všemi evropskými a jihoafrickými jazyky vzájemné zdvořilé poklony vozkův.

Tento čilý život vysvětluje se nejen z povahy a pohnutkou, pro kterou se lidé zaměstnávají v diamantových polích, nýbrž i počtem zaměstnaných. Ve čtyřech nejdůležitějších nalezištích, rozkládajících se na prostore poměrně velice obmezeném, v Kimberleyi, v Oldu de boers, v Dutoitspanu a Bultfonteinu, má kromě domorodců, sloužících v domácnostech a kupeckých závodech, výnosnou a trvalou práci 6–20.000 černochů, Hottentotů, Griquů, Korannů, Bečuanův a Zulův.

Opusťme nyní ulice vzdušného města stanového a železného a pojďme zase za diggery, vracejícími se do dolův, a za vojem černých jejich dělníků; čeká nás tu pro prvý okamžik omamující pohled! Dříve však než seznámíme se s pestrým, rozčilujícím životem v nalezištích diamantových, dovolíme si nakresliti malý, zeměpisně historický nástin polí diamantových.

Diamantová pole jihoafrická leží převážnou většinou v anglické provincii[17] Griqualand-West (Západní země Griquů) ve krajině, která stala se po objevu podzemních svých pokladů příčinou sváru všech domorodých knížat. Král Griquů Vaterboer, náčelníci Batlapínů Jantje a Gassibone přeli se vespolek o výhradně panství, ačkoliv každý z nich měl jenom část té krajiny: Vaterboer držel hlavní díl země po obou stranách dolního Vaalu a Modder-riveru,

Jantje severní část při ústí Hart-riveru, Gassibone severovýchodní kraj mezi Yaalem a Hart-riverem a Korannové údolí řeky Vaalu od „Čtrnácti proudův“ (Fourteen-stream) až k ústí Hart-riveru.

Nález prvních „křemenů“, jak boerové posměšně na počátku jmenovali diamanty, vzbudil v nich ve všech chtivost po rozšíření panství, a když se později Angličané zábořem polí diamantových ocitli v rozhořčeném sporu s vládou Svobodného státu Oraňského, domnívala se každá z obou stran, že jest samotná oprávněným držitelem této krajiny na základě ústupků, povolených jí vzmněnými domorodými knížaty.

Jako všude bylo i tu po krátkém panování ustoupiti straně slabší, totiž Svobodnému státu Oraňskému; nicméně prohlásil se Svobodný stát za jediného pravého majitele, a všechny pokusy Anglicka, aby mezi provincií svou a republikou zjednalo platnost zákonům, prospívajícím vždycky k obecnému blahu civilisovaných zemí sousedních, byly marny, až mocná Anglie buď jako „velikomyslný“ soused či vedena jsouc „právním citem“ koupila všechna práva Svobodného státu na území „Západní země Griquů“ za 90.000 l. št. a mimo to zavázala se, že přispěje ještě 15.000 l. št. na stavbu dráhy, jež měla spojovati Svobodný stát s drahami ve východní osadě Kapské.

Veškerá pole diamantová jakož i naleziště diamantů v užším toho slova významu mohou rozdělit se ve tři okresy. Nejstarší z nich jsou ta, jež nalézají se na řece Vaalu a prostírají se od transvaalského městečka Bloemhofu až ke stoku Hart-riveru s Vaalem, totiž t. zv. „River-diggings“ (naleziště poričná); za těmi jdou tak zvané „Dry-diggings“ (naleziště suchá), jež rozkládají se v okresu Kimberleyském v nejbližším obvodu města Kimberleye. Naleziště ta jmenují se proto suchá, poněvadž se v nich dříve diamanty nehledaly tak, že by se hlína drahokamy držící prala, nýbrž země se za sucha podsívala a přebírala. Třetím okresem konečně jsou naleziště, ležící mimo osadu anglickou „Západní země Griquů“ ve Svobodném státě Oraňském u Jagersfonteinu a Coffeefonteinu.

River-diggingy rostly jak snadno pochopitelno a což pozorovati bylo také v Kalifornii – jako z vody. Klipdrift, místo položené naproti missijní stanici Pnielu, které s neobyčejnou rychlostí se šířilo, stalo se hlavním městem nalezišť diamantových ano jejich středem; před devíti lety však vyniklo nad ně Kimberley (jež dříve slulo New-Rush).

V údolí řeky Vaalu, kde před objevem „průhledných kamének“ jen marnivý a lenivý Koranna životem ve snách žiti obvykl, řadily se k sobě již rok po rozhlášení skvělého nálezů dlouhé

šiky vzdušných stanů. Zdálo se, že celou Jižní Afrikou třese zimnice, mladí a staří, zdraví a nemocní, lordové a sluhové, rolníci a měšťáci, sběhlí námořníci a vojáci, boerové s celými svými rodinami putovali do slavené země zaslíbení. V čase úžasně krátkém proměnily se tyto tábory stanové ve města se třemi až pěti tisíci obyvatel, neboť jakmile roznesly se pobuřující zprávy z Jižní Afriky, každý parník přivážel z Evropy sta a sta dobrodruhů ze všech koutů světa.

Tak vznikla vedle Klipdriftu města Hebron, River-town, Gong-Gong, Blue-Jacket, New-Kierks-Rush, Delpoortshope, Waldecks-Plant a jiná. Ale vzrůst jejich a rozkvět přestal tak brzy, jako nastal, neboť sotva že v nalezištích poříčních proskočila zpráva, že nalezeny jsou diamanty na rovině farmy Dutoitspanu – a dle pověsti ležely tu diamanty v hromadách na povrchu zemském – tu všickni hned opouštěli tato města a spěchali do Dry-diggingů, mnohem bohatších.

Veliký byl počet těch, jimž přála Štěstěna tak, že v krátké době nabyli jmění, avšak mnoho bylo též oněch, kteří ho zde pozbyli a převalná většina zpustla zde také mravně, neboť naleziště stala se brzy pelešemi všelikých neřestí.

V řece Vaalu nalézají se diamanty v naplaveném kamení, jež rozkládá se po řečišti v údolí a na vyšších místech dál od řeky. V náplavu tom jsou balvany zelenokamu, v němž zasazeny jsou mandlovité achaty, chalcedony, někdy zvící pěsti a mléčným křemenům podobné, někdy malé a četné, růžové a karminové, někdy modravé a žlutavé, větší či menší. Tato hornina, t. zv. hornina vaalská pokrývá zejména prostor mezi Bloemhofem a Hebronem. V náplavu tom vyskytují se také zlomky Trap-dyků, jimiž však vyznačuje se nejen krajina mezi Hebronem a ústím Hart-riveru, nýbrž i největší část vysočin ve východní osadě Kapské, ve Svobodném státě Oraňském a v Západní zemi Griquů; dále nalezněš tu vypláklé různobarevné větší či menší kusy achatů, zlomky mléčných křemenů v a břidlice. Také mísí se v náplav ten titanoželezitý písek a četné pyropy zvící jahel a kukuřice, jež měli dříve za rubiny a granáty, potom kusy vápence, rozkládajícího se po krajině na obou březích řeky Vaalu, avšak ne bezprostředně v samém jejím údolí. Ve vápenci tom nemohl jsem dopátrati se žádných zkamenělin.

„Démantokopové“ naložili diamantového náplavu z claimův, úředně nebo smlouvou jim vyměřených, sjeli až k řece, aby z něho podsíváním odstranili hrubší kamení, potom vypírali jej na jednoduchých kolíbkách „craddles“ $\frac{2}{3}$ – $\frac{4}{3}$ metru dlouhých a $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{2}$ metru širokých. Nato hledali ve vypraném zůstatku brilianty. Tu nacházeli malé drahokamy, zřídka kdy větší,

nejvíce však bylo krásných, bílých a čistých, tak zvaných „skelných“ kamenů, tak že jmenují se odtud nejkrásnější a nejdrahocennější brilianty, jež najdou se v obou ostatních diamantových okresech, právě „river-stones“ (říční kameny).

Z dotčených již měst a městeček River-diggingův udrželo se v dobré pověsti jenom město Klipdrift jako sídlo vrchního úřadu a malá, nepatrná stanice obchodní, jež však může bezpečně se nadíti, že obchodem zase mnoho získá. O tom, jaký toto město mělo dříve význam, svědčí několik hmotných budov, za rozkvětu jeho vystavěných.

Druhý okres diamantový, až posud nejdůležitější, jest ten, jež nazval jsem „the Central-diggings“ nebo jinak „Dry-diggings“; jest to Kimberley se svým okolím, a ten okres skládá se ze čtyř nalezišť ve dvou skupinách. Severozápadní skupinu činí Kimberley a Old de boers, na východ s ním sousedící, východní pak zavírá v sobě Dutoitspan a Bultfontein, jež hraničí s ním na jihu a na západě. Skupina tato leží od Kimberleye ve vzdálení dvou, od Oldu de boers něco více než jednu anglickou míli, Kimberley pak sám vzdálen jest asi 22 anglické míle na jihovýchod od Klipdriftu. Nejdůležitější ze čtyř jmenovaných nalezišť diamantových jest Kimberley; zde nalézají se nejvíce diamantů každé jakosti a nejpěkněji vyhraněných. Dutoitspan proslul zase svými brilianty četnými, velikými, jasnými a blyštícími se do žlutava, ba až do žluta jako víno. Bultfontein znám jest drahokamy malými, avšak krásnými a riverstonům rovnými.

Tyto čtyři osady Central-diggingův jsou města, zřízená z plachtoviny, z prken, z galvanisovaného železného plechu, také (ale menšinou) z pálených a nepálených cihel, a tu a tam z horniny Trapdyku, v jejichž středu nalézají se sopouchy a kotlínaté úžlabiny – dočasné kopaniny diamantové. Všecky zmíněné osady leží na rovině, ohraničené od východu a jihu již asi ve vzdálenosti desíti anglických mil pahorkatinami a rozdělené nepatrnou vypnulinou půdy na dva oddíly. Tato skalnatá vypnulina „the rise“ rozděluje též obě skupiny, shora uvedené.

Diamantové doly měří 15–70 metrů do hloubky a 200–760 kroků v průměru; šlovou diggings nebo kopjes, a každý rozdělen jest na „claimy“, čtverce čili rovnoběžníky tři metry široké a devět metrů dlouhé, nebo devět metrů dlouhé a devět metrů široké (to byla původně obyčejná jejich velikost). Digger může mít jeden claim anebo víc, až i dvacet takových claimů, jest mu však v nich ve všech pracovati a měsíčně odváděti určitou, z pravidla více než dvacet zlatých činící dan pozemkovou a vodní (za vyčerpávání vody z dolů) buď vládě, buď výboru démantokopů, který nad zájmy jejich bdí, t. zv. mining-boardu; v Dutoitspanu a Bultfonteinu

přistupuje k tomu poplatek, jež dávají vlastníku, t. j. majitelům farem, kdežto ve druhé skupině, Oldu de boers a Kimberleyi, koupila vláda právo vlastnické od firmy Ebden a spol.

Domnívám se, že jsou tyto doly otvory bahnitých sopouchů (kraterův), avšak nemyslím, že by se tato čtyři naleziště od společného průtoku sopouchového; jenom drahokamy, v Oldu de boers a v Kimberleyi nalezené, mají jakousi podobnost, i můžeme se tudíž domnívati, že obě naleziště jsou sopouchové pánve, pod zemí souvisící. Co se týče nalezišť poříčních, myslím, že byl někde na blízku řečiště nebo snad na jeho kraji, avšak zajisté nad Bloemhofem jeden či několik otvorů sopouchových.

Rok 1870 a 1871 byly zlatou dobou nalezišť diamantových, byly dobou, kdy se přiházelo, že si zpupný digger zapaloval krátkou svou hliněnkou bankovkou pěti liber, a kdy mohl si lékařský pomocník za sedm měsíců vydělati 1100 l. št. Nelze říci, že by byl nyní výtěžek menší, avšak drahokamům klesalo od roku 1871 stále, a tak příjem zůstal asi týž; naproti tomu vydání se zesateronásobila, a přes to, že diamantům na ceně ubývalo, zvýšila se cena dolův znamenitě. Když objeveny byly diamanty v kopanině Kimberlejské mohl jsi za 10 lib. koupiti úplný claim 90 čtverečních metrův, ovšem že dostal jsi pouhý povrch kopaniny; nyní dokopali se až do hloubky 70 metrův a cena bohatších dolův obnáší 12–15.000 l. št. Z toho jasno jest zajisté dostatečně, že se poměry v polích diamantových nezhoršily tak, jak by snad se zdálo, neboť bezuzdná a lakotná honba za náhlým bohatstvím ustoupila jako jinde v podobných stálých dolech zlatých rozvážné snaze po výdělku.

Poznáváme to všude a ve všem. Vládní úřady provádějí přísně a nestranně zákony. Poměry společenské se zlepšily; zběžným pohledem na domy přesvědčíme se o tom. Na místě zkřivených prkených bud, každou chvíli se bořících, a na místě „hartebeestových“ domečků, vzbudovaných nuzně z několika kolů, pokrytých rákosem a omítnutých červenou hlinou a železitým pískem, stojí teď důkladné domy železné a cihlové. Vnitřní úprava domů těch hoví zjemnělým potřebám obyvatelův, ano se zatím dřívější náradí někdejšího demantokopa sotva smí objeviti v jeho kolně nebo na nejvyš jako kuriosita na „morning-marketu“ (ranním trhu); stany, v nichž digger za dřívějších let bydlil, nyní z 95 % nejčastěji obydleny jsou pouze ještě černými, najatými dělníky důlními.

Jak jsem se již zmínil, změnil se poměry nejen ve příčině bezpečnosti osobní a majetku, nýbrž i ve příčině společenské, a konečně vzaly proměnu též vztahy k jiným státům, a to naskrze znamenitě a podstatně na prospěch osadníkův. Panujeť nyní pevná, sebevědomá vláda tam, kde dříve nemalá byla zvůle, kde málo starali se o nová nařízení úřední a rozkazy a málo

dbali těch několik, jež už byly vydány. Úloha vlády té není snadná, neboť sehnali se na malém prostoru nalezišť ústředních nejrozmanitější živlové a zástupci všech domorodých kmenů jihoafrických. Společenské poměry rovnají se těm, jež jsou ve státě vzdělaném, ačkoliv jsou tu velikou potíží domorodci, jichž evropský stát nezná, a přes to, že průmyslové výrobky, vzdělanému člověku nezbytné, dovážeti jest ze vzdálenosti kolik set mil.

Během let stalo se hledání diamantů čím dále tím spleťtější; v roce 1870 a 1871 vyváželi diggerové zemi z dolů, na dílce rozdělených, pomocí domorodých dělníků, nejvíce Kafrů, Hottentotův a Bečuanův. Kůl na kraji dolu zaražený s připevněnou kladkou dřevěnou nebo železnou, po níž vytahovala se rukama půda, diamanty obsahující, byl jediným strojem, jehož potřeba bylo v dolech s kolnými stěnami; tam, kde byly stěny málo nebo více nakloněny, nebo kde bylo půdu nad jinými dělníky do výše vytahovati, zarazili dole v kopanině dva nebo tři koly. Mezi dvěma z nich otáčel se dřevěný válec v průměru 2/3–1 metru nebo veliké kolo; jeden nebo dva domorodci točili jimi s obou stran, tak že se na nich provaz odvínoval a navínoval, čímž spouštěly se dolů prázdné těžně okovy a nahoru vytahovaly se plné. Od třetího kolu veden byl buď konopný provaz, nebo silný železný drát anebo slabé drátové lano ke kolu, zaraženému nad dolem, a na tom pohybovaly se dvě železné žlábkované hůlky, mezi nimiž nalézal se železný postavec s hákem, na nějž zavěšovaly se okovy. Později, když se doly prohloubily a zejména když diggerové skoupivše více claimův a pracující tudíž s větším nákladem chtěli v kratším čase více půdy, diamanty držící, z dolů nahoru vytáhnouti, užili k tomu, aby práci si usnadnili, strojů výtažných, jimiž pohybovali koně. Z těch ještě posavad mnoho jest činno, avšak zámožnější majitelé claimův jakož i společnosti, v novější době zřízené, postavili si za tím účelem již stroje parní.

Nejlépe lze postup ten pozorovati v kopanině Kimberleyské. Kopanina tato zaujímá plochu nejmenší; ježto však jsouc nejvýnosnější nejvíce soustřeďuje dýmantokopův, nebyli diggeři s to, aby postavili vytahovadla, jež otáčeli z počátku lidé, blízko vedle sebe. Proto vzbudována jsou ohromná lešení ze švédských smrkových prken, která rozdělena byla na tři poschodí, a v každém z nich postaveno vytahovadlo, tak že byly tři stroje na ploše 2 čtverečních metrů. Tato lešení stála pohromadě ve skupinách tak, aby 18–30 diggerů vytahovati mohlo zemi z dolů svých. Nyní pokryta jest hráze na kraji dolů velikými stroji výraznými; jimi pohybuji koně, jakož i parními stroji, z Anglicka přivezenými. Také se nyní už nedovoluje, aby se půda, diamanty obsahující, přebírala hned na místě, jak se vytáhne; neboť když se tak dříve dělo, byly z toho mnohé nesnáze. Majiteli pozemku dovézti jest dobytou půdu na pozemek svůj anebo najatý někde za městem a tam teprva ji přebírali.

Hledání diamantů ve hlíně jest nyní také mnohem obtížnější než dříve. Jindy očistili zemi, diamanty obsahující, rozličnými síty od nejhrubších příměskův, potom vysypali jemnější zbytek na plochý stůl a přebírali ho kusem železného plechu nebo malým prkénkem. Při takovémto způsobu přehlédly se mnohé drahokamy, zejména malé, tak že prodávána jest půda kolem kopaniny Kimberleyské, již dříve ve příčině diamantů přebraná, a novým jejím přebráním dodělal se kupec znamenitého výtěžku. Nyní užívá se složitých strojů ryžovacích, jež nezámožní dýmantokopové pohybují rukama, zámožnější diggerové koni pohánějí a znamenitější majitelé claimův také parou ženou. V těchto strojích sprostňuje se země, diamanty držící, hlinitých svých součástí tak, že zůstávají jenom zrnité kaménky. Zbytek tento hozen byv do kádí s vodou, pozbývá posledních svých zrnitých příměsků, načež vytahuje se každého večera síty ven, trochu se protřásá a po tom předkládá se na desce ku prohlídce dohlížiteli nebo majiteli claimův. Nacházejí-li se v sedlině diamanty, tož, jak známo, klesají mezi zrnitými malými kaménky diamantové hlíny jako těžší tělesa až na hustou drátěnou síť prosevadla tak, že když se obsah jeho vysype, zůstávají na vrchu, kdež jsou hned zrakům nápadny.

Touže měrou, jakou zdokonalily se dolování a stroje k tomu potřebované, zvýšil se také náklad na ně. Nyní potřebí jest k tomu, aby někdo státi se mohl dýmantokopem, již dosti značného kapitálu, a tím stalo se těžení rozvážnějším a daleko průmyslnějším; nesmírný počet dobrodruhův znamenitě se ztenčil, také pak upraveny jsou zákony, které týkají se hledání diamantů, práv diggerův jakož i obchodníků s diamanty.

Mezi obyvateli diamantových polí nalézáme zejména nejvíce dýmantokopův, obchodníků s diamanty „the diamant buyers“ čili „merehants“ a kupců vůbec; také jest tu velmi mnoho kanteenkeeperů, majitelů místností, v nichž prodávají se pouze lihoviny. Z velikého množství černých sluhův a z ceny hledaného zboží snadno se dá vysvětliti, že dopouštějí se tu často zejména domorodci znamenitých podvodův a to způsobem na nejvýše zchytralým. Aby se to překazilo, vydány jsou jak proti prodavačům tak proti kupovačům zpronevřeních a zatajených drahokamův drakonické zákony. Kromě toho sestaven jest zvláštní sbor detektivů, který pečovati má o to, aby diamantová pole prosta byla lidí, provinujících se proti těmto zákonům. Kdož zákony ty přestoupili, trestají se žalářem a těžkou prací (hard labour) na veřejných místech, pokutami peněžitými až do 300 a 500 l. št. a ve mnohých případech tresty tělesnými („devíticásou kočkou“.)

Pohled, jakýž skýtá se nám, jestliže pozorujeme nějakou větší diamantovou kopaninu s hřebenu některého z hliněných valů, kolem ní nakupených, jest tak zvláštní, že nemáme dosti slov, abychom věrně jej vylíčili. Kopaninu případně lze přirovnati k veliké sopouchové kotlino, která před tím, než lidé se v ní pustili do práce, naplněna byla až ku kraji, na němž stojíme, hromadou vyvržených sopečných látek, zde zejména hlinou diamantorodnou, vzniklou ze zvětralého, drobného zeleného tufu; nyní pak kotlina ta hluboko jest vybrána. Ve čtyřhranných claimech této sopouchové kotliny, do nestejně hloubky vybraných, rozkládají se nyní ve zmatené směsici spousty zemní tu jako piliře, věže, planiny, tam jako jámy, valy, příkopy a schody, tak že není potřebí žádné živé obrazotvornosti, abychom si v tomto labyrintu představili obraz města, před staletími zapadlého, teď však opět na denní světlo vykouzleného. Takovým obrazem jeví se nám kopanina zejména za večerního soumraku, ano ještě více, když bledé světlo úplňku prohlubiny ozařuje.

Přelud tento však mizí, spozoruje-li zrak náš na dně této hluboké a tmavé kotliny život čile proudící a hlučnou, usilovnou činnost, tak že bezděčně namítá se nám příměr rozhrabaného mraveniště. Nepřehledné množství drátěných lan, natažených jako obrovská pavučina přes prostor nad temnou dolinou, po nichž nespočetné těžné okovy jako skvělé uzly sjíždějí a vyjíždějí, omamuje smysly; také nemůže cizinec na dlouho snést lomoz četných vrzavých kladek, svištění drátěných lan, rachot padající hlíny: a všecko to přehlušuje ještě povyk, zpěv a křik dělníkův a klektání čerpadel, čerpajících z dolů vodu. Omámeni skorem opouštíme místo, v němž kryje se nový div světa.

Dříve než ukončím tento nástin polí diamantových, jen hlavními rysy načrtaný, dotknu se ještě několika zvláštních zjevů pouličního života ve městech diamantových polí. Jsou to především veřejné dražby, jež každodenně, vyjma neděli, pořádají se na tržišti v Dutoits-panu a Kimberleyi (morning-markets). Vyvolavač (market-master) vládou ustanovený, jenž však pořádati může také dražby soukromé, obstarává dražby tyto, což jest úřad sic pro plíce nad míru namáhavý, ale velice výnosný. Na tomto každodenním ranním trhu naskytuje se nám velmi zajímavá podívaná. Celé nedlážděné tržiště, obklopené vůkol železnými a plátěnými domy, pokryto jest téměř veskrz od šesti až do osmi hodin ráno nepřehledným skoro množstvím známých kapských vozů, na nichž volskými potahy přivážejí sem mouku, ovoce, zeleninu, brambory, kukuřici, jatečný dobytek, drůbež všeho druhu, také dříví na palivo, píci, rákos na krytí domův a t. d. Prodej děje se výhradně dražbou. Z výtěžku dostává stát 5 % a tržní 2 %. Ceny zboží velice kolísají a závisejí docela na tom, jak veliký jest dovoz; cena pytle bramborů kolísala na trhu Kimberleyském mezi 15 šil. a 3–4 l. št.

Kromě těchto veřejných trhů ranních pořádají se současně na všech místech a nárožích, rovněž každý den vyjma svátky, v místnostech k tomu zřízených, jakož i na večer v hostincích veřejné dražby na zboží soukromé a na rozličné jiné výrobky, jež by se jinak neprodaly. Aby se lidé ku dražbám přilákali, ohlašuje se na obrovských návěštích nejen jaké věci budou prodávány, nýbrž i že se kupující obecenstvo vyčastuje při dražbě zdarma všelijakými „liquors“. Za dřívějších let byly hospody převážnou většinou pravými pelešemi neřestí a tak zároveň nejhorší poskvrnou diamantových polí: za posledních dob ubývalo však takových místností velmi znamenitě.

Vysoké vážní studně zde onde na ulicích nebo na pokraji osad vykopané a lidé v pestrém davu kolem nich se hemžící jsou druhou zvláštností polí diamantových. Okovy s vodou váží Kafrové nebo koně, vodu však dostaneš jenom za peníze. Statisíce zlatých vydají se ročně v ústředních nalezištích za tento živel vůbec potřebný, a na místech, kde se hlína, diamanty obsahující, přebírá, nezbytný.[18]

V polích diamantových nenedostává se zábav a kratochvil. Kdo jest milovníkem hlučné podívané, tomu naskytuje se jich dosti v divadlech, v plesích atd., ačkoliv útraty při takových zábavách jsou strašlivy. Kdo však chce žítí v ústraní a jenom za tím účelem se nese, aby tu svoje jmění rychle zdvojnásobil anebo vůbec nashromáždil, ten dosti najde vyrazení ve veřejných sadech, založených mezi Kimberleyem a Oldem de boers. Jako však ve zlatých dolech kalifornských, tak dostaneš také zde všecko, i ty nejskvostnější věci – ovšem za báječné peníze. Zdražujeť veliké dovozní od pobřeží mořského až sem všechny výrobky evropského průmyslu měrou neobyčejnou, zvláště velmi jsou drahy výrobky kovové, rozličné přístroje, zboží dřevěné atd.

Z nepříjemností, které stíhají tě v polích diamantových, jest se nám dotknouti zejména nepohod, zvláště pak prachových bouří, jež v suché (zimní) roční době každodenně na pole diamantová se přivalí a vzduch všelijakým smetím naplňují, čímž nemálo trpí ústroje dýchací, oči a též uši. Prach ten vniká také do domův a za krátko všecko tam ničí. Nejvíce však trpí touto nepohodou ti, kteří bez přestání po celý den buď pracují v dolech diamantových, buď jako vozíčkáři na ulicích se zdržují. – Jestliže pak zaplaví se krajina v létě, v době deštivé, prudkými lijavci tak, že často za jeden den naplní se veliká avšak mělká „pánev“, nalézající se na jižním konci Dutoitspanu ve sníženině půl anglické míle v průměru mající, čímž zavodní se zase mělké solné jezero, jež každoročně vysychá, tož rozmočí se ulice převelmi, tak že není jmenovitě při živém ruchu v Kimberleyi ani možno, abys pěšky je přecházel. Nové

zastupitelstvo města se však stará, aby tuto nesnáz odstranilo tak, že zříditi dalo trativody, jakož i ulice vyštěrkovati.

Tím loučíme se prozatím s diamantovými poli, nicméně budu ještě opět a opět míti příležitost, abych vylíčil mnohé zajímavé epizody a výjevy ze společenského života těch míst.

Nyní pak vzpomenu ještě třídenního loveckého výletu, který podniknul jsem o vánocích roku 1872 ve spolku se střelci pavianů z polí diamantových na blízké vysočiny západní části Svobodného státu Oraňského.

Navštíviv své léčence a shledav, že stav jejich připouští to, abych na několik dní je mohl opustiti, vyrazil jsem prvý den vánoční v prvých odpoledních hodinách za vedra vskutku tropického z Dutoitspanu, abych seznámil se se zvířenou na vysočinách Svobodného státu Oraňského, ohraničujících obzor k východu. Jindy a nyní, jak veliká to protiva! Bezděčně vznikla v duši mé vzpomínka na vánoční večer, jež jsem zažil v domovině: místo abych v teplé světnici slavil slavný den, vykračoval jsem za afrického žáru slunečního, aniž upomínalo mne co na posvátnost dne. Se mnou ve spolku byl mladý německý kupec, který měl zde více času na výlety než doma, potom mladý Polák z Poznaně, jež dobrodružná povaha zavedla až do polí diamantových, a Fingo, který nesa potřeby cestovní měl chudák v přírodě užití dobrodružné parní lázně. Já a mladý Polák byli jsme ozbrojeni po lovecku.

Nejdříve brali jsme se přes rovinu, porostlou zakrslými křovinami (scapbusch), sotva třetinu až půl metru vysokými, na niž objevovaly se šťavnatý zelený trávnik v prohlubinách, nížeji položených, a vysoká tráva na povýšených místech, posetých skalními balvany. Širá plocha obydlena byla nesčetnými zástupy hmyzu, mezi nímž zvláště nás zajímaly rozličné pěkně zbarvené druhy kobylek – mnohé jako obrněny vynikajícími ostnatými štíty - jež pokrývaly v hustých hejnech keře pryšcovité (Euphorbiacea).

Zvířata tato 5–8 centimetrů dlouhá, těla válcovitého, s krovkami od jasna až do temnozelená zbarvenými a červeně vroubenými, seděla ve velikém množství líně na keřích a padala, když jsme se jich dotekli, jako mrtva k zemi. Poněvadž znal jsem velmi četné jejich nepřátely z říše opeřencův (od orla až k divoké huse), podívoval jsem se již na své cestě z Eliščina Portu do polí diamantových množství jejich a smělosti, s jakou usazovaly se ve křovinách na nejpatrnějších místech; zde rozřešil nyní čich můj tuto hádanku. Kobylky tyto vyměšují totiž šťávu na nejvyšší pronikavou a smrdutou, jejíž zápachu zbavili jsme se s těží teprva tehdy, když jsme po delší dobu třeli ruce pískem.

Kromě těchto kobylek našli jsme více druhů brouků – některé písečníky (Arenicolidae), dva veliké běžce (Cursoria) a na keřích listorožce (Lamellicornia), skvoucí se v krásných kovolesklých barvách. Z vegetace, chudé na druhy a vyprahlé žárem slunečním, vysvětlili jsme si nedostatek motýlův denních (Diurna), místo nichž našli jsme četné druhy molů (Tinaeidae).

Ze čtvernožců spatřili jsme jasnorudou surikatu (Rhyzaena) a veverka pozemní s jejich společníky, velikými rýsky, jak u svých pozemních staveb na zadních nohou jsouce vztyčeny zvědavě pozorovali přichozího; a když jsme se přibližovali, tu zmizela surikata tiše vrčíc a veverka pozemní pronikavě pištíc.

Z ptáků poutal naši pozornost známý malý jihoafrický špaček stepní, tmavě opeřený, který poletuje po četných kupách všekazův anebo vyhledává vrcholky osamělých trnitých keřův a zvědavě si prohlíží cizince. Jest to smělé a veselé ptáče, které často obývá opuštěná doupata surikat a veverka pozemních a tam se skrývá, bylo-li pronásledováno, zvláště pak, bylo-li poraněno.

Po pochodu půldruhé hodiny ocitli jsme se na pokraji jedné z oněch malých čtverhranných pánví, které povahou svou rovnají se větším mělkým jezerům, vyznačujícím jižní Afriku, zejména v její ose podélné. Blízko vyschlé solné pánve nalézala se malá dešťová louže, zelenavou vodou naplněná, již bylo lze pítí smíšenou se lžící „brandy“. Zastali jsme zde také Batlapina pasoucího ovce, jímž, získá vše kouskem tabáku jeho přízeň, zpraveni jsme byli o farmách, ležících dále k východu; tak zvaná Kriko-farm (také jinak Kudu-place) byla místem, jež zvolili jsme si za svůj tábor. Odtud chtěli jsme podnikati výlety své na okolní vysočiny.

K večeru dospěli jsme prvých výběžků vysočin ve Svobodném státu, jež táhnou se od jihu na sever. Zde bylo již bujné rostlinstvo, spatřili jsme četné keře, a místa, jež zdála se nám z polí diamantových tmavými body, objevila se nám nyní t. zv. trnovníky velbloudími, jichž široké nízké koruny a veliké ploché lusky, šedou vlnou porostlé, o tom svědčily, že stromy ty náležejí k citlivkovitým (Mimoseae). Od té doby však valná jich většina padla pod sekerou a spálena byla v nalezištích diamantových.

Na těchto stromech, které jsouce až 2/3 metru tlusté sukovatým svým kmenem, tmavošedou, rozpraskanou korou pokrytým, velmi tvrdého dřeva poskytují, nejvíce nás zajímaly jejich trny až 8 centimetrů dlouhé a při kořeni svém jako prst tlusté, jež sedíce po dvou konci svými se rozbíhaly. Neméně líbila se nám ptačí hnízda, na těchto větvích visící, z nichž zvláště dvě

zasluhují zmínky. Byla to hnízda malé osady vrbců pospolitých (*Philetaerus socius*). Stavba těchto hnízd jest velmi znamenitá; jestliže tito ptáci, jako včela pilní, našli příhodné místo, a když počali stavbu svých hnízd, tož zhotovují společné střechu na ochranu všech. Každý párek dělá vlastní své hnízdo ze suché trávy a pokrývá je, ale jedno tak těsně vedle druhého, že vidíme toliko hnízdo jediné, pokryté velikou střechou v průměru 60 až 160 centimetrův a zvýší 30 až 95 centimetrů, do něhož ze spodu vedou nesčetné kulaté otvory. Často lámou se pod tíží těchto hnízd větve, jež korunami svými vynikají nad kuželovitou strmou střechou. Ačkoliv jsou vchody k těmto hnízdům na spodní straně, tak že bychom mysliti mohli, že čilá tato ptáčata příkrou jich střechou chráněna jsou nejen od lijavců, nýbrž i od svých nepřátel, není tomu přece tak. Pozoroval jsem, že se na ně odvažují zvláště větší hadi, jako kobry, a několik let později zahubil jsem takového lupiče na stromě u farmy v Oliphant-fonteinu právě, když vplížil se do hnízd těchto vrbců pospolitých a když mezi obyvateli jejich velikou způsobil záhubu. Ptáci, jež had ve hnízdě překvapil, byli od něho zakousáni a mrtvoly jejich ven vyvrženy, mlád'ata a vejce pozřel a staré, poletující kolem něho, zapudil syčením, odvážnější z nich pak pokousav usmrtil. Ježto nechtěl jsem střelnou ranou usmrtiti mlád'ata, ve hnízdech snad ještě na živě zůstala, a poněvadž viděl jsem jenom ocas hada, srazil jsem jej k zemi dobře namířeným kamenem a odpravil jsem prchajícího dvěma ranami z pušky.

Dospěvše na večer výběžků skalnatých vysočin ocitli jsme se na travnaté rovině, prostírající se až ku protějším vysočinám asi tři anglické míle vzdáleným. Pod blízkou skalou stály dva domky z plachtoviny, z nichž v jednom domorodec jakýs zřídil si hospůdku; vtom měli jsme důkaz, že přišli jsme ku cestě z polí diamantových do Svobodného státu. Ze blízkých křovin vůkol ohrazených dorážel ke sluchu našemu mekot kozí. Darem několika rakouských laciných doutníků vykouzlili jsme na obličej hostinského přívětivý úsměv a vzbudili v duši jeho štědrost' tak neobyčejnou, že nás kudrnatý černocho odsluhou častoval „brandy“, podávaje nám ji opatrně v malých sklíčkách. Potom vraceje se do svého domku bručel si spokojeně, a to dosvědčovalo nám, že se nepředal a že jeho zásoba brandy prokázaným pohostinstvím příliš se nestencila. Štědrý náš hostinský rozpoutal také trochu náš hovor, a když dověděl se, že jsem v polích diamantových léčil známého mu statkáře, bydlícího na Krichofarmě, tu byl ještě štědrejší. Myslil zajisté, že se zavděčí svému příteli, počastuje-li jeho lékaře v malém svém příbytku. Vyzval tedy své děti, které zevlovaly na nás, v největších jsouce nedbalkách a bosy, aby podaly pánům „christmassboox“. Nikdo z nás nerozuměl, co tím míní, až teprva když přišli oba jeho větší hoši se třemi číškami vonné černé kávy a s talířem koláčů, kterýž

dar vděčně jsme přijali. Když jsme kávu vypili, pozval nás hostinský, abychom strávili noc v jeho domku. Chtěl jsem však, abychom ještě téhož dne dorazili k vytčenému cíli, a proto poděkovali jsme se za christmassboox a pohoštění a pokračovali jsme brodíce se hlubokým vátým pískem ve své cestě. Bylo tma, a tudíž nebezpečno, kráčet přes údolí v těchto místech hustým křovím porostlé. V němž asi zajisté skrývalo se mnoho hadův.

Pozdě na večer dorazili jsme do Krichofarmy. Ustanovil jsem se na tom, že budu přenocovati pod širým nebem, a poněvadž nás trápila veliká žízeň, šli jsme po třeptu vody, jež leskla se před námi, až k rybníku, na polovici vyschlému, a rozložili jsme se u něho na jednom rovném místě nočním táborem. S večerí svou brzy jsme byli hotovi, rudonohé čejky a několik malých dropů (druh, zvaný od boerův „patluperky“) chutnaly nám neméně, než číška čaje, na něž nabrali jsme si vody z rybníka. Za dne byla by nás ovšem jenom nejtrapnější žízeň bývala přiměla, abychom okusili této vody, neboť třeptila se při záři ohně všemi barvami duhovými, tak že nechtěl ji pít ani dobytek z farmy.

Mezi tím, co jsme sedíce kolem ohně hovořili o denních příhodách, poctili nás návštěvou tři Korannové. Přilákáni byvše ohněm přišli sem z farmy asi sto krokův odtud vzdálené, domnívajíce se nejspíše, že jsme Basutové (kmen domorodců, sídlící na západ od Svobodného státu Oraňského) hledající práci, kteří položili se tu noclehem. Nemálo divili se tomu, že jsme se zde na noc ubytovali. Jakmile nás zvědaví návštěvníci opustili a když přestal štěkot psů ve farmě, nastalo v okolí našem hluboké ticho, jež přerušováno bylo pouze jednotvárným cvrčením jakýchsi malých cvrčků. Strávivše tolik dní v prachovém ovzduší Dutoitspanu, byli jsme tomu rádi, že můžeme nadýchat se tu čerstvého, zdravého vzduchu; brzy tedy pohroužili jsme se tvrdým snem.

Časně ráno proslídili jsme nejbližší okolí farmy. Statek ten leží v širokém údolí, do něhož blízko farmy otvírá se několik údolí příčných, uvřených osamělými pásmy pahorkův. Tyto vysočiny mají dosti příkrý svah, ba často sklánějí se docela kolmo, a na nich nalézají se obrovské balvany Trapdykův. Okotěšným obrazem bylo nám, když jsme na svazích těchto výšin spatřili dosti bohatou vegetaci; také plochá temena jejich porostla byla malými, stromovitými rostlinami citlivkovitými. Kromě množství žíhaných myší neviděli jsme žádných ssavcův, za to však veliký počet hrdliček, čejek, dudků, dlouhoocasých, bíle a černě kropenatých ťuhýkův a obecných hnědých supů bělohlavých (*Gyps fulvus*), kteří sedíce po skalách tak je svými výměty obílili, že jsou ta místa na 15 angl. mil vzdálí viděti; dále spatřili jsme malé poštolky (*Falco tinnunculus*) a pěkné hnědé luňáky (*Milvus regalis*), tak že

naskytovala se nám nejkrásnější příležitost, abychom naplnili lovecké své torby, jakož i opatřili si k obědu mnohou lahůdku. Také naše lihové láhve plnily se žabami, chameleony, ještěrkami, obrovskými pavouky a četným hmyzem. Navrátivše se do svého tábora zastihli jsme tu farmera. Když jsem se ho otázal, jak bychom se dostat mohli na paviany, bydlící v okolní pahorkatině, velmi se o těch opicích rozhovořil.

„Zde,“ pravil, „zdržují se v sousedstvu našem dvě stáda pavianů. Menší a bojácnější chodívá pravidelně dopoledne pít do blízké rokle, větší stádo odvažuje se denně ku blízkému nám druhému rybníku.“ Potom stěžoval si statkář na drzost těchto opic. Bylyť mu velikou trýzní, neboť jakmile poznaly strážce jejich, rozestavené po skalách, že jsou pole a zahrada opuštěny, tu brzy vpadlo stádo přes plot do zahrady a zle ji zpusťošilo. Zvláště však škodily pasoucím se ovcím. Jestliže pastýř usnul jenom na chvílku nebo pakli nebyly ovce z jiné nějaké příčiny střezeny, tož mohl býti statkář jist, že najde roztrhaná těla několik jehňat. Paviani sledují ovce po výšinách mezi tím, co pasou se v údolí, vrhají se na ně odtud, jakmile spatří je bez ochrany a rozpárou jim strašnými svými zuby břich, aby dostaly se na mléko v žaludku; když pak ten vyprázdnily, nechávají škubající se těla ležet a opakují útok svůj na jiných jehňatech, blbě sem tam pobíhajících. Takové výpady pozoroval jsem v pozdějších dobách ještě často.

Pochopíte tedy zajisté spokojený úsměv statkářův, když uslyšel náš úmysl, že chceme zastřeliti několik pavianů. Hovornost jeho přiměla mne, abych sdělil s ním ještě další své zámysly při této honbě, totiž že bych rád nabyl několik pěkných kůží na vycpání a několik lebek. Touto zprávou velice jsem jej zarazil. Takové věci přece neslyšel ještě nikdy. „Allmachtig, wat will ye dun?“ a kroutě hlavou šel ku své ženě, aby pověděl jí „wonderlijke“ předsevzetí „pošetilého“ doktora, který chce zastřeliti „babuina“ a kůži jeho ba i lebku poslati do „Duitslandu“.[19]

Mnozí statkáři ve Svobodném státu jsou prostí, dobří, často vskutku dobrosrdeční lidé, kterým nedostává se jen potřebné vzdělanosti k tomu, bys přál si je za stálé své společníky. Nepoznal jsem nikdy léčenců vděčnějších nad ně.

K poledni opustili jsme farmu a vyrazili jsme na skalnaté výšiny, na východ od ní, abychom byli na místě v čas, kdy se menší stádo přicházelo napájet. Šli jsme mimo několik chatrčí, obydlených Koranny a Basuty, služebníky statkářovými. Basutové přicházejí ze své země na východ položené a vstupují u statkáře se svými ženami v nájem. Za to dostávají roční mzdy ustanovený počet ovcí, jednu nebo dvě krávy a voly, tu i tam také nějakou kobyly nebo hříbě a mimo to ještě potřebnou potravu; nad to dovoluje se jim, aby vybrali si úrodný kus pole a na

tom mohou si zasít žito (druh sorgha), kukuřici, tykve, tabák a j. Na pozdějších svých cestách pozoroval jsem, že mají zejména zámožní statkáři několik malých vsí basutských, jejichž obyvatelstvo najímá se jim vzmíněným způsobem na více let. Takovým statkářem jest zvláště mynheer Wessels, na jehož pozemku ležela také hospůdka, do níž přišli jsme na svém výletě, a jehož statky rozkládají se po několika mílich; z plochy té však zdělána jest posavad jenom asi 1/36. V basutských těch všech bydlejí po větce chudí lidé z hustě zalidněné země Basutské na Kaledon-riveru, kteří oloupeni byvše dlouholetým suchem o všechny naděje na žeň, přinuceni byli vystěhovati se z vlasti a vyhledati lepší krajiny.

Ze způsobu, jakým postaveny jsou chýže obou kmenů, bylo nám lze poznati hned národopisný jejich rozdíl. Kdežto chatrče Basutů vystavěny jsou v podobě válcovité, majíce asi tři metry v průměru, z větví stromových, jež pokryty jsou kuželovitou střechou, spočívající na nízkých kolech a přikrytou suchou travou, Korannové měli chýže polokruhové, jež zbudovali ze suchých větví a ledabylo přikryli rohožemi.

Dostalo se nám té cti, že podrobila nás prohlídce jedna černá dáma; vystoupila před plot oblečena jsouc pouze krátkou šedou spodničkou z kalika. Čelo, tváře a prsy pomalovány byly ve vlnitých čarách modravočerným okrem; u jedné z chýží Korannův stál muž ustrojený po evropsku, jemuž právě nesla přistárlá žena, rovněž ve špinavé evropské cáry přistrojená, z chýže mohutnou zápalku. Byl jsem zvědav, co se zápalkou tou učiní, a hle, muž nepohnuv ani svalem v obličejí stál lhostejně před sebe zíraje, přistárlá pak žena pozdvihla hořící dřevo, z něhož kouř sloupem se točil, položila řeřavý konec jeho zvolna na krátkou dýmku svého muže, a ten teprva nyní snažil se jí pravíci pomoci. Postoupiv v před tázal jsem se ho, kudy bychom nejlépe přišli na výšinu, a dostal jsem od hnědožlutého flegmatika způsobnou a přiměřenou odpověď. Za půl hodiny potom dospěli jsme temene výšiny, jež činilo krabatou rovinu, porostlou křovím a posetou skalními balvany. Přešedše ji po délce její od jihu na sever a přiblíživše se rokli, o níž zmínil se nám statkář, zaslechli jsme z protějšího svahu rokle té asi na 300 krokův od nás chraplavý, vícehlasý štěkot. Pohlednuvše tam spatřili jsme sedm pavianův, mezi nimi čtyři odrostlé, jak skokem ocitli se na výšině, kterak na malé rovince ještě jednou po nás se ohledli a jak potom opět zmizeli v rokli, ležící dále na pravo. Stíhající je rychle poznali jsme po čerstvých ještě stopách na dně rokle, že teprva před krátkým časem opustili místo, kde se obyčejně napájeli. Abychom nepromeškali stáda většího, šli jsme roklinou, která otvírala se do našeho údolí, a naplnili lovecké své torby několika holuby, jež upekše na ohni, dobrého jsme užili pokrmu.

Mezi tím, co seděli jsme při jídle, zraky všechněch těkaly bezděky po svazích na obou stranách a před námi, kdybychom snad nemohli vypátrati některého z hledaných čtvernožcův – avšak nadarmo. V tom ozval se najednou od farmy hlasitý křik, o němž zdálo se nám, že se blíží, ale brzy zanikl. Mezi námi a farmou stály vysoké stromy citlivkovité, v nichž jenom úzkou mýtinou viděti bylo část domu; od nás na pravo zdvihala se kamenná hráz rybníka asi 31/2 metru vysoká, na jehož břehu byl náš nocleh, tak že nemohli jsme ze svého stanoviska dopátrati se zrakem příčiny pokřiku. Žertem prohodil jsem, že snad paviani za našeho zde hodování navštívili, uživše doby polední, statkáře. Sotva jsem domluvil, když tu vyskočiv ukazují k výšině, na levo od nás asi 250 kroků vzdálené. „Hleďte, není tamto opice?“ – A skutečně jeden pavian, druhý – celé stádo běželo po svahu nahoru, ne však s velikým spěchem, nýbrž usedajíc co chvíli na některém skalním balvanu; na úpatí výšiny objevili se již lidé, statkář a jeho barevní sluhové, ozbrojeni jsouce klacky a holemi a hlasitě křičíce. V okamžiku byli jsme pod výšinou, kdež zabočivše poněkud na pravo, kam také, jak zdálo se nám, obrátily se opice, aby dospěly vyšších míst, vystupovali jsme vzhůru. Napomenuv druhy své, aby byli opatrní, navrhl jsem, abychom co možná tiše stoupali nahoru, tak že by opice výhradně pozorovaly ostatní své pronásledovníky, kteří asi 200 krokův od nás na levo pomalu lezli vzhůru.

Ježto jeden druh můj ozbrojen byl pouze brokovnicí, druhý pak jenom holí, vyzval jsem oba, aby zůstali mi na blízku, tak že bylo mi lze přispěti jim, kdyby toho potřebovali; neboť vzrostlý rozvzteklý pavian jest nepřítel nebezpečnější leoparda. Slezli jsme již polovici stráně a dosud žádný z uprchlíků nepřišel nám do rány. Konečně objevil se jeden pavian nade mnou, skákal však vysoko po stráni s balvanu na balvan, kryje se hned křovím, hned skalou, tak že nebylo lze s úspěchem po něm střeliti. Když jsme dostali se nahoru, pavian zmizel, tož bylo nám stoupati dál, abychom ho dostihli na plochem vrcholu, nebo snad jiného z druhů jeho vyslídili. Nesklamal jsem se ve svém očekávání, neboť už 13 metrů výš uzřel jsem vzrostlou samici. Marně však snažím se, abych dostal se k ráně, neboť poprvé postavil se mi do rány černý sluha statkářův, podruhé zkazil mi vhodnou příležitost můj společník, který, když se samice přiblížila až na pět kroků, s hlasitým výkřikem do výšky vyskočil a tím paviana zahnal na útěk. Ačkoliv jsme se příkrou strání drápali bez dechu na horu, aby nám zvíře docela nezmizelo s očí, přece došli jsme tam pozdě. Když totiž dospěli jsme vrcholu kupy, nebylo po opicích nikde ani stopy.

Sestoupili jsme dolů, ovšem že nikoli v náladě nejpříznivější. Na ten den vzdali jsme se již naděje, že bychom uviděli paviana, ano neměli jsme ni nejmenší potuchy, že se při tomto

stádu s novým potkáme nezdarem. Když jsme přišli pod stráž, Korannové vypravovali nám, že se paviani pokoušeli vlézt do ovčího košáru („kraalu“), k němuž přilákala je mečící jehňata. Zde však byli v čas spozorováni; aby pak neodvážili se na novou loupežnou výpravu, statkář a služebníci jeho nejen je zaplašili, nýbrž jali se je také pronásledovati. Sluhové statkářovi však nám jistili, že opice dojista ještě přijdou napojit sebe ve zmíněném, druhém blízkém rybníce. Po této zprávě zapomněli jsme na mdlobu a vybrali se hned k označenému místu. Malý rybník, dešťovou vodou naplněný, ležel v údolí, na levo ve vzdálí asi 300 kroků pjal se do výše pahorky, s nichž jsme právě sešli, na pravo, naproti nim, asi míli odtud táhlo se jiné pásmo pahorků. Rybník byl se tří stran ohrazen, hráz na straně ke statku byla vystavěna z kamenů, neboť stála zrovna proti vtoku vody do rybníka. Ono místo na břehu rybníka, kde voda vtékala do něho, bylo písčito, na levo činila kalná, nažloutlá voda malou zátoku, na pravo pak rostlo husté, nízké křoví ze vzmněné již keřovité rostliny pryšcovité (Euphorbia). Tam, kde břeh byl písčinou, vyrůstalo ze skulin mezi kameny několik keřů. Postavil jsem se za jedním z nich ukrývaje za ním hlavu.

Sotva že jsme se postavili na svá stanoviska, an tu synek statkářův učinil nás pozorny na dva temné body, ukazující se na svahu pahorku, nám po pravici ležícího; vskutku pak mohli jsme pozorovati více temných pohyblivých těles. Tělesa ta pohybovala se s vrchu dolů a když přiblížila se na dálku asi 900 kroků, poznali jsme v nich stádo pavianů. „Jdou k vodě,“ pravil chlapec. Velice jsme se však opicím divili, neboť zdálo se, že stojí nepohnutě. Čtvrt' a půl hodiny uplynula a pořád ještě byl houf na témže místě – tu najednou, jako by vykouzleni byli ze země, objevili se naproti nám na neohrazeném konci mělkého rybníka, sotva 60 kroků dlouhého, dva obrovští samci. Nikdo z nás nepozoroval, jak se přiblížili, tak že nemohli jsme si vysvětliti, zdali přišli obloukem od stáda přes údolí, čili zrovna travou. Chtěje obě opice pozorovati a přesvědčiti se, náležejí-li k onomu stádu, které hrálo si pod nízkými stromy citlivkovitými, upustil jsem od svého úmyslu, zastřeliti hned jednu z nich a očekával jsem napjatě další průběh věcí. Oba paviani skočili s hráze k vodě, sehnuli se a pili; potom opět se vztyčivše vzdalovali se velmi vážně po čtyřech vykračující od rybníka a zamířili ke stádu; patřili tedy skutečně k němu a byli od něho vysláni na zvědy. Když přišli ku svým druhům, celý zástup hned se zdvihl; krátce potom všickni byli u rybníka. Byly to samice s kojenci a nedorostlými mlád'aty, vzrostlí samci byli jenom tři nebo čtyři. Paviani přicházeli k vodě po jednom, napili se a bez prodlení se vrátili; když tak asi 10 jich žízeň svou uhasilo, sestoupilo jich více najednou, co zatím ostatní vyráželi se na písku kolkolem skoky a kutálením. Další naše pozorování bylo by však hnedle bývalo přerušeno, neboť od statku blížily se dvě ženy

korannské nesouce na hlavách hrnce, aby nabraly vody z rybníka, u něhož jsme byli na čekání. Na štěstí zdrželi jsme rozličnými posunků ženy, aby blíže nepřistupovaly; byl už však svrchovaný čas, abychom vypálili. Právě přistoupili, jak jsem myslel, tiže samci, kteří dříve tak obratně prohlédli protější břeh, podruhé k vodě, posadili se na každou stranu zátočiny, sotva 2/3 metru vysoké, a naklonili se předkem, aby se napili. Té chvíle chtěl jsem užít, abych zkusil svého štěstí. Jak jsme později po stopách poznali, oba paviani naklonili se proti sobě tak, že mezi skloněnými jich hlavami byl prostor ani ne 10 centimetrů. Tu zahoukla má puška – jak jsme se potom přesvědčili, koule proletěvši mezi hlavami opic, zarazila se asi metr za nimi. Obě vyskočily do výše, jako rázem sáhly si rukama po tlamě, a potom celé stádo dalo se neprodleně na útěk štěkajíc; větší paviani zůstávali trochu pozadu a často se zpět obraceli. – Ačkoliv zůstali jsme až do večera ležeti, ba ač jsme sem i svůj nocleh přenesli, nespátřili jsme již žádné z opic, jichž chraplavý štěkot slyšeli jsme zřetelně s vrchův až do půlnoci. Zůstali jsme na tom místě ještě den, avšak opice, jež mohly nás pozorovati s pahorků, měly nás na mušce a neodvážily se slézt se skalnatých strání, kdež ony byly pány.

Společníci moji spali tu noc po nezdařeném dni loveckém tvrdým spánkem, mě však štěkot pavianů neustále rozčiloval. Avšak mimo chraplavé jejich zvuky nemohl jsem ničeho postřehnouti, i tichý vánek utichl a nepohrával již něžnými květy citlivek. Takové tiché noci pod jihoafrickým nebem dojímají cizince mocným, dlouho nezapomenutelným půvabem. Vzduch byl jasný, obloha velmi tmava, mezi ní pak a zemí nesčetné mráčky v tak živých odstínech mezi bělí a šedí, že nelze mi upamatovati se, abych kdy cos podobného byl býval pozoroval.

Vrátiv se do polí diamantových zabral jsem se zase do své lékařské praxe, která víc a více byla rozsáhlejší, tak že učinila mi možným, uložití mnohou libru šterlinků na uskutečněnou svých dalekosáhlých záměrů. Opatřiv si již v lednu jeden ze známých kapských vozův a nabyv tak nejdůležitější pomůcky na cestu, myslel jsem na počátku února 1873, že jest čas, abych podnikl první svou větší takofka výzvědnou cestu.

Má první cesta do vnitra Jižní Afriky

IV.

Z Dutoitspanu do Lekatlongu

Moji průvodčí. – Potíže s opatřením příhodného potahu. – Výjezd z diamantových polí. – Bídne cesty. – Jihoafrická přípřež. – Farma Old de boers. – Bismarkova retreat. – Řeka Vaal a její údolí. – Pobyť v korannské vsi u Pnielu. – Výstavnost' chýží korannských. – Společenské poměry mezi Koranny. – Návrhy a prostředky, jak by se zlepšily. – „Svobodní zedníci“ korannští. – Klipdrift. – Plemenné rozdíly mezi Koranny a Bečuany. – Vnitřek chatrčí korannských. – Poříčná naleziště (River-diggings) na Vaalu. – Zvířena údolí Vaalského. – Prohlídka nemocných v Klipdriftu. – Gong-Gong, Waldeks-Plant a Fly-Diamond. – Zpustlá silnice. – Holická rokle. – O hadu „Cobra capella“ a jak jest nebezpečen. – Jak jsme uvázli v bahně řeky Vaalu. – Příchod do Lekatlongu.

Přípravy mé byly skončeny, všechny věci, k výpravě potřebné, přichystány; pouze ještě zbývalo, abych zvolil si průvodce na cestu; volba taková jest zejména při cestách po Africe důležitá a veliké má následky. Od úmyslu, že pocestuji jen v průvodu černých sluhů, brzy jsem upustil a rozhodl se, že zjednám si bílé průvodčí. Za ty zvolil jsem si oba mladé muže, o nichž právě stala se zmínka při výletě mém do Svobodného státu a za třetího společníka pozval jsem pana Bedřicha Eberwalda z Durynska, poctivou duši, jenž potom byl jedním z nejupřímnějších mých přátel a také na druhé mé cestě věrně mne doprovázel. Neodolatelný pud, aby spatřil cizí země vlastním očima, zavedl jej po tom, když prohledl si velikou část Evropy, Malou Asii, Ameriku Severní a Jižní, do polí diamantových, aby jako dýmantokop zkusil zde svého štěstí; to však nepřálo mu valně. Na poslední své cestě sešel jsem se s ním opět a prosil ho, aby se mnou vrátil se do Evropy, avšak marně.

Dříve než jsme odcestovali, bylo třeba vymeziti každému z průvodčích určitý obor prací. Přítel můj Eberwald vzal na sebe dobrovolně, že opatří nás, pokud ovšem vystačí mu na to brokovnice, pernatou zvěř a že bdíti bude nad vozem; druhý můj společník K. ujal se kuchyně, kdežto třetí F. chtěl mi pomáhati v honbě a při sbírkách. Doufal jsem, že tohoto muže vzdělám si na průvodčího pro příští své cesty, avšak všecka má námaha vyšla při povaze jeho na zmar. Nejen že ukázal se býti docela neschopným, také byl zlomyslný a zůstal zarputilý; ačkoli pak jsem ho ve příčině povahy jeho již na první cestě své zevrubně poznal,

dal jsem se svěsti vzav jej s sebou na druhou cestu, tu však trpělivost' mou splatil nejhrubším nevděkem.

Účelem prvé mé cesty bylo, abych pobuda několik týdnů ve přírodě uvykl si na africké podnebí, abych poznal, jak se cestuje ve vnitrozemí, zejména pak, abych výzvědnou touto cestou zvěděl, kterak a čím opatřiti se mám na větší cestu výzkumnou do vnitrozemí. Doba, konečně k odjezdu určená, dávno již minula, ale můj vůz nemohl posavad ještě z místa. Radili mi, abych si vzal voly za potah, ale chtěl jsem se odvážití pokusu s oněmi tichými, skromnými tvory, kteří už ve tmavém starověku u veliké byli cti pro několik svých druhů jako byl onen, ježž Bileam svým uměním cvičitelským naučil řeči, a v tomto úmyslu svém potvrzen jsem byl domorodci, dokládajícími, že jihoafrické plémě nevšímá si „tsetse“. Mezi svými léčenci vypátral jsem jednoho, který měl 12 takových tajných myslitelův i odkoupil jsem je od něho kus po 3 l. št. Když však nastal den odjezdu, tu jsme marně čekali na statkáře; nepřišel ani toho ani příštího dne, nýbrž teprv až třetí den a to s truchlivou zprávou, že jeho dvanáctero „grubhů“ puzeno jsou svou vědychtivostí po nových (newe = čerstvý) bylinách a trávě někam zaběhlo. Marně jsem je všude hledal a dnes po návratu dovídám se, že jsou asi 30 mil odtud v „poundu“. To keep in pound zove se právo zadržeti na jeden měsíc a hlídati taková domácí zvířata, od koně až ku koze, která jsouce bez dohledu postižena byla majitelem některé farmy na jeho pozemku a potom odevzdána jsou do statků, zákonem k tomu ustanovených. Takový statek slove „pound“ a statkář k tomu ustanovený jmenuje se poundmastr. Nebyla-li zajatá zvířata, jichž podrobný popis uveřejněn byl v okresních listech, ve čtyřech nedělích (ode dne zájmu) od pravého majitele svého zápravou nepatrného poměrně poplatku vybavena, tož bývají prodána veřejnou dražbou, pořádanou poundmastrem a ohlašovanou rovněž v listech okresních. Výnos dražby připadne pokladně státní.

Nezbývalo mi nic jiného, než abych se postaral o potah rohatý; brzy jsem však seznal, že nebylo lze dostati dobrý tažný dobytek hned, a proto bylo by mně bývalo zdržeti se zase několik týdnův. Tak byl bych pochodil ještě hůře, tak že jsem si konečně umínil, že si opatřím koně, ačkoliv cena spřežení koní dvakráte byla větší než cena potahu volského a přes to, že byl to podnik velice odvážný užití koní v čas, kdy s nastalou prvou jinovatkou zlý zánět plic hubil každoročně v Jižní Africe sta koní. Poněvadž se společník náš F. vychloubal, že umí s koňmi výborně jezdit, pojal jsem tu myšlenku, že mu svěřím nejen správu spřežení, nýbrž i jeho nákup. Avšak cena, jaké za koně žádali, byla nad můj počet a tak byl bych býval přece nucen vzdáti se své cesty, kdyby mi byl potřebnou sumou nepomohl druh K.

Tož rozloučili jsme se – čtyři běloši s pěti koni a pěti psy – na několik týdnů s prachovým ovzduším diamantových polí. Chtěl jsem vypraviti se přímo do Klipdriftu a bráti se údolím řeky Vaalu dolů až k ústí Hart-riveru a potom údolím Hart-riveru na severovýchod, abych poznal některé kmeny Batlapinův a dosáhna toho vrátil se do nového svého domova. Zprávy o jediné špatné silnici do Klipdriftu a sběratelská moje horlivost' přiměly mne, že jsem pustil se rovnou přes rovinu keří porostlou. Zamířili jsme tedy na severovýchod k Riet-farmě, jednomu z poundův, diamantová pole ze všech stran obklopujících. Jest to, jako valná většina ostatních, čtverhranný statek, vyhlížející na nejvyš neohrabaně, k němuž přistavěna jest kolna na vozy, rovněž jednoduchá; trním ohrazený kraal (ohrada) pro vlastní a „zajatá“ zvířata, na levo položený, byl jediným pozůstatkem pěkného druhdy statku, jenž odkrytem polí diamantových znamenité nabyl ceny. Po nějaké zahradě nebylo nikdež ani té nejmenší stopy; pozornost' naši poutalo jenom dvanáct mladých, krotkých pštrošů, kteří ochotně poslouchali hochů koranských, na ně dohlížejících.[20]

Také v těch místech, kudy jsme se brali, byla půda tak rozměklá, že nemohli jsme nijak ku předu; obrátili jsme se tedy na západ, směrem k farmě „Oldu de boers“. Nová nehoda! I zde půda byla pod vodou; zdálo se nám sice, že budeme moci jíti po úzkém pruhu při hrázi, ohrazující umělý rybník; když však jsme se ke hrázi přiblížili, shledali jsme, že i tato „soutěska“ jest bažinata. Spojenými silami dosáhli jsme toho, že jsme dovlékli vůz až do prostřed cesty, ale zde se nám kola zabořila do bažinaté půdy až pod nápravy a všecka námaha naše byla marna. Ano i když nám paní jakás, jedoucí touto cestou, zapůjčila na příprež potah od svého vozíku, hmoždili jsme se bez úspěchu. Jsouce uondáni nechali jsme všech dalších pokusův.

Rozprostřeli jsme tedy na volnějším místě, asi padesát krokův od vozu vzdáleném, ale bohužel také mokrém, své pokrývky a položili jsme se tu noclehem. O spánku nebylo ani řeči, tichý déšť, studený pronikavý vítr a nesčetní moskytové nedali nám po celou noc spáti. Jako se však často přihází, že se při vlastním utrpení a nehodách posmíváme neštěstí jiného ubožáka, ba ještě ho nabíráme, tak stalo se též ráno příštího dne nebohému F., když uzřeli jsme, jak jest v obličejí hmyzem poštipán a znetvořen. Obličej jeho byl jedinou tmavorudou okrouhlou plochou, ozdobenou dvěma ohňorudými nádory (t. j. rty), na niž bylo pozorovati z nosu jenom málo a místo očí dvě štěrbiny. Slabým roztokem salmiakové tresti zjednali jsme mu úlevu a v poledne bylo mu již dobře. Čtyři statní voli a dva sluhové z blízkého statku, jehož majitel slíbil nám již předešlý den pomoc, dostavili se v poledne k vozu, tak že brzy vytažen byl z „modderu“ (bažiny). Sotva jsme vyvázli z této bídy, nebe zatemnělo bouří,

stahující se od západu, tak že bylo nám pospíšiti, abychom před ní došli blízké farmy Oldu de boers. Když pak dojeli jsme právě na kamenité návrší, na němž farma stála, tu bouře spustila se již nad námi a brzy také přivalil se k nám nažloutlý proud, který valil se s návrší cestou jakoby svým korytem, a donutil nás, že jsme se zastavili. Prudký přival, netrvajíc ani půl hodiny, tak nám cestu zanesl pískem, že nám opět bylo vůz takořka z písku vykopávat. Dospěvše konečně farmy byli jsme rádi, že jsme v nastávající noci našli pokoj a ochrannou střechu. Přesvědčil jsem se však také, že nelze nám dosavadní cestou dále pokračovat i uzavřel jsem, že pošlu koně zpět do Kimberleye a že zaměním je silnými mezky. Výměna však se neprovedla a proto bylo nám po bažinaté cestě cestovati dále do Klipdriftu. Ježto statkář nebyl doma, od něhož doufal jsem dostati dvě spřežení volů, tož bylo nám déle se zdržet i užili jsme času toho k loveckému výletu.

Na této vycházce ukořistil jsem také dva exempláře obrovské žáby jihoafrické „motla metlo“, popsané již od Livingstona, které uložil jsem do své sbírky. Zvířata tato tráví čas suchoty v jakémisi polospánku pod zemí, po výtce v opuštěných děrách, a objevují se na povrchu zemském jenom po prudkých lijavcích.

Doplňvše ještě na statku svoje zásoby vydali jsme se na další cestu; byla již tmavá noc, když dorazili jsme do statku Bredekamova, několik mil na sever položeného, a do hostince na blízkou té farmy. Farma tato, ačkoliv patřila muži v diamantových polích zbohatlému, byla také jenom nuzná stavba, sotva úkolu svému dostačující. „Hotelem“ byly dva domy z plachtoviny, železným plechem pokryté; hostinský byl Němec, který dal sídlu svému pyšné jméno „Bismarkova retreat“ (odpočívadlo). Ačkoliv muž ten místu tomu dobytí chtěl slávy a sobě hodně peněz a přes to, že za tím účelem vyhledával slovem i písmem několik solných pramenů, jež četností svou vyznačují Jižní Afriku, za výtečná zřídla léčebná, přece nepovedlo se mu, aby z Bismarkova odpočívadla učinil Eldorado.

Po všelijakých nepříjemných případech dojeli jsme konečně pahorků, lemujících od Hebronu počínajíc údolí řeky Vaalu, a pozdravili jsme rozradostělí a volně zase dýchající zeleň, mile nás v údolí vítající. Brzy jsme pásli oči pohledem na řeku dosti mocným tokem tekoucí, na jejíž poledním břehu spatřovali jsme roztroušené domky Berlínské missijní stanice Pnielu a malou vísku Korannův.

Sjíždějíc s pahorků Pnielských minuli jsme na cestě trosky missijního stavení, v němž korannský kovář se svým měchem z ovčích koží zhotoveným družil se k četným šedým netopýrům, tady hnízdícím. Blízko řeky Vaalu jsme zastavili, a co moji průvodčí konali

přípravy k obědu, vzal jsem pušku a vyšel si do okolí. V korytě vyschlé bystřiny, jež ústila zde do řeky Vaalu, pozoroval jsem četné stopy vodních leguanův a vyder. I zastřelil jsem kromě několika myšáků dlouhoocasých (*Colius macrourus*) a hrdliček také několik velikých rákosníků, kteří přilákali mě hlasitým svým tip, tip. Řeka Vaal, nejznamenitější pobočka řeky Oraně, jest na tomto místě, kde poprvé spatříš ji cestuje z Kimberleye do Klipdriftu, asi sto kroků široká, velmi bahnitá a vyznačuje se nesčasnými svými peřejemi, které odděleny jsou hlubokými, bahnitými místy, v nichž řeka téměř všude do šířky dvou set kroků se rozkládá. Rovněž břehy Vaalu jsou místy na několik honů bahnity a proto nepřístupny; zvířata domácí mohou napájeti se jenom na úskalích, sáhajících do řeky, nebo na peřejích; žíznivá zvířata cizí, která zde se vypráhnou, a bez náležité dohlídky k vodě pospíchají, z pravidla při takovém pokusu zhynou.

Pobývše ve vsi Korannův málo jsme se potěšili smutným jejím obrazem a přesvědčili také, že se činnost' missonářův u žádného kmene domorodého, vyjímajíc snad Matabely, nikde nepotkala s tak nepatrným výsledkem jak u Korannův. Společenský jejich stav, jejich poměry, jejich vzdělání dosvědčovaly mi, že kmen tento přijal toliko neřesti civilisace, že však výhod jejich až posud nepocítil. Nemoci, pijáctví a zhoubné obou následky vládnou také zde nad Koranny.[21]

Ze všech kmenů v Jižní Africe tento národ nejmenší má péči o to, jak by si vystavěl a upravil své příbytky. Netečností svou a nedostatkem energie, k nimž ovšem pobádá je také podnebí, Korannové a Griquové, bratrské kmeny Hottentotů, vynikají nad Křováky, zle v té příčině pomlouvané. A Křováci ti pokryli skalní stěny bývalých svých přirozených jeskyní jednoduchými výkresy, okrem obarvenými, a na vrcholcích pahorků, na nichž přebývali, t. j. do tmavě obarvených skalních balvanů, rozestých po temenech pahorků těch, vytesali zvířecí a lidské podoby, jakož i rozličné jiné předměty. Vyrušil-li se Koranna z lenivosti sobě zvláštní, z pohodlnosti a nestálosti v práci a dává-li se do práce jako sluha jiných, pak činí tak toliko proto, ježto zjednává si tím prostředky, aby se mohl oddati přežádoucímu pití kořalky.

Tu na svahu lysého pohoří, tam na břehu říčním anebo při solné pánvi, zde onde ve skalních roklinách podle řeky Vaalu spatřujeme jednu nebo několik chýží polokoulitých, asi 11/2 metru vysokých, 3–3 1/2 metru širokých, postavených beze všeliké ohrady, patrně jenom za nejnutnější potřebou, ani prostorných, ani souměrných a podobných nejvíce slaměným budkám zvířecím. Chatrče ty vzbudovány jsou tak prostě, jako prostý jest jich zevnějšek. Když ženy, jimž náleží zříditi příbytek, dohromady svážou horní konce tenkých, asi

dvoumetrových větví stromových, jež do kruhu seřadily a zastrkaly, a když vazbu tu pokryjou rohožemi ze sítí, pak jest chatrč ve hlavních částech svých hotova. Jediný otvor, tak veliký, co by člověk proléztí mohl, jde z chýže ven a ten může, je-li toho potřebí, zahraditi se zevnitř rohoží tak, že potom Koranna docela jest odloučen od světa. Jaký jest zevnějšek chatrče, takový jest i vnitřek; nemůžeš pomyslíti si nic zpustlejšího a nečistějšího nad vnitřek chýže korannské. Uprostřed spatříš mísovitou prohlubeň – ohniště, několik dřevěných vidlic a na bidlech, přes ně položených, zbytky bývalých evropských šatů, několik kožin ovčích a kozích, dále několik hrncův; a to přehlednuv uviděl jsi veškeru vnitřní úpravu. Místo, nuzně suchými větvemi stromů citlivkovitých ohrazené, chrání stádo skotu nebo koz, a tam, kde netřeba se báti nočních útoků hyen, leopardův a jiných dravcův, označuje toliko hromada mrvy místo, kde dobytek přenocuje. Na všech těch smutných místech bývá významné ticho, jenom když rozjaří myslí kořalka, již přinesl některý Koranna z města nebo kterou prodal kupčik kolem vsi jedoucí, bývá ve všech a příbytcích korannských hlučno; jinak budí se jakýsi ruch v jednotvárném a lenivém životě obyvatelů pouze ráno a na večer, když nahé děti vyhánějí stáda na pastvu.

Toliko tu a tam, kde si zámožní Korannové dopřátí mohou toho přepychu, že dají se obsluhovati několika masarvy a makala-hary, otroky a sluhy, pokusili se, ovšem měrou velmi skrovničkou, v orbě, jež na mnohých stranách krajiny jejich přírodou samou jest podporována. Pokusy takové potkaly by se, i kdyby byly tak nepatrné, jako posavad, s výsledkem velmi znamenitým, kdyby postavily se hráze nebo kdyby tu Vaal nebo Hart-river na některých místech odvedl se jinam.

Jako plémě Hottentotské vůbec, totiž vlastní Hottentoté, bydlící v osadě Kapské, a Griquové, sídlící v Západní zemi Griquů, na ústí řeky Vaalu do Oraně, v Nové čili Východní zemi Griquů nebo v tak zvané zemi Nomanově okolo Cocktownu, také Korannové vymírají; počet jejich zmenšil se téměř o 50 %, území jejich ztenčilo se o 25–75 %. Hnusný jest to obraz, neboť Korannové jsou leniví a nečisti, lstiví a ve mnohých případech nevěrní, mstiví, žijíce jenom okamžiku, aniž pomýšlejíce na zítřek, schopni dopustiti se všelijakých zločinů jen proto, aby dostali se ku kořalce. Ježto však dobře dovedou řídití koně a vůbec poháněti potah (ovšem pouze v pustině, kde není žádného Evropana, který by jim dal pálenky), a to lépe než Kaffi a jiní domorodci, tož zkusil jsem to s nimi také a přičiňoval se co možná, aby zůstali střízlivi; shledav však, že veškery pokusy jsou piany, nechal jsem jich.

Ve příčině domorodců mají nyní v Anglicku i ti nejvzdělanější mužové křivá mínění. Nedorozumění záleží hlavně v tom, že se dotyčné osoby nepřesvědčily samy o tom, jak věci se mají. Kdyby jednotliví lidumilové nebo celé společnosti chtěli podniknouti něco na prospěch domorodců Jižní Afriky, kdyby chtěli zbudovati sobě památník a barevným domorodcům největší prokázati dobrodiní, tož bylo by jen potřebí, aby podporovali nynější hnutí v Jižní Africe, totiž snahy t. zv. good templers in re, kteří opírajíce se na velmi trpké zkušenosti, nabyté zejména v diamantových polích, usilovali o to, aby zakázalo se prodávati lihoviny černochům. Války s domorodci nemohou jim způsobiti tolik hmotné škody na těle a majetku, jako dlouholetý nerušený požitek pálenky, a to zejména u kmenů, kteří malého jsouce vtipu snadno dávají se omámiti každým skvělým předmětem jako děti. Ba jsem tím bezpečně jist, že by mnozí ze vzácných mých příznivců v Anglicku, již o blaho domorodců jihoafrických stárou a nemalou mají péči, nikdy nezapomněli toho pohledu, jaký naskýtá se ještě dosud obyvatelům mnohých Kapských měst a jenž všedním jest v polích diamantových: že viděl běloch opilé ženy korannské, hrozně proklínající, špínou napolo ztrávené, jak klátí se v zaprášených ulicích, dokud neslitoval se nad nimi nějaký strážník. Pohled na nečisté zvíře, v bahně se převalující, nemohl by býti hnusnější tohoto obrazu. Každý rozumný člověk bude tedy zajisté potěšen, doložím-li, kterak se v polích diamantových a v samé provincii „Západní země Griquů“ stal v této příčině chvalitebný a znamenitý pokrok tak, že se vláda, aby zlepšila hmotný stav svých barevných poddaných, vzdala 3000 l. št. daní živnostenské zmenšivši počet hospod a že se stále o to stará – ačkoli mocný se proti tomu zdvihá odpor – aby obmezila prodej kořalky domorodcům. Tím se hmotný stav domorodců zajisté polepší, tak že nahradí potom jako malí poplatníci vládě škodu, kterou způsobila si pro ně.

Jest naděje, že se poměry Korannův za posledních let dokona rozbité a rodinný jich život, nade všecko pomyšlení znemravnělý, prospěšnělepší tak, že by výborně mohli prospívati zejména v chovu dobytka a v orbě. Na vládě bylo by, aby určila jakousi malou cenu pro ty, kteří by napodobující na svých chýžích prostý sloh evropsky sami si upravili své příbytky, kteří by vzdělali největší kus pole, nejkrásnější vypěstovali plodiny, nejpěknější vyhlídali skot; tak měla by je vláda povzbuzovati, tak buditi ušlechtilejší city v prsou, ovládaných posavad jenom slepými pudy zvířecími.

Ve mravním svém úpadku za posledního desetiletí Korannové zanedbali z největší části chvalitebných svých zvykův, ano takořka zapomněli jich docela; posavad se však u nich udržel spolek jakýchsi „svobodných zedníků“. Členové společnosti té poznávají se po zevnějším znamení, jímž jsou z pravidla tři jizvy na prsou, zbylé po řezech, 25–40 millimetrů

dlouhých. Úd tohoto spolku bývá všude, kdekoli přijde k jinému členu své společnosti, uvítán co nejvíce přátelsky, jakmile ukáže hostiteli jizvy na prsou nebo když hostitel sám rozepjav návštěvníku košili spatří ono znamení. Takový „svobodný zedník“ bývá potom bratrským hostitelem pohoštěn a pokládá se za příbuzného neb úda rodiny. Chce-li Koranna přistoupiti k tomuto tajnému spolku, tož oznámí, ježto znamení poznávací téměř všem Korannům jest známo, některému sousedu, na němž viděl takové znaménko, svůj úmysl, že chce přistoupiti do spolku. Přesvědčí-li se oslovený, že žadatel jest s to, aby zaplatil útraty zasvěcovacího obřadu, zpraví o tom všechny členy spolku ve vesnici neb v okolí, a jestliže nikdo nebydlí na blízku, pošle pro vzdálenější Koranny. Když ti se shromáždí, zasvěcovací obřad počne, totiž s novým bratrem sdělí se, že povinen jest ostatní bratry podporovat a ti jej navzájem, potom poznamenán byv od nejstaršího ze přítomných třemi řezy činí slib, že povinností svým dostojí, dotvrzuje slova svá obyčejnou přísahou „jako že má matku“. Obřad ten končí orgiemi, při nichž padne několik kusů skotu, koz a ovcí, společnost pak nerozchází se dříve, dokud všecko nepojedla.

Často ještě užiji příležitosti, abych doplnil tento povahopis Korannův, jenom hlavními rysy nastíněny.

Opustili jsme Pniel, pobyvše tam skoro tři hodiny. Odtud byla cesta naše po planinách, křovím porostlých a prostoupených nesčetnými návějami rudého váteho písku, jež potahu našemu na největší byly potíž. Dovlekli jsme se asi do dvou třetin pásma písčných návějí, když potah náš vysílen jsa nemohl se dále hýbati, tak že bylo nám zde čekati, až pojedou kolem Batlapinové, kteří prodávají dříví do diamantových polí. Již jsme chystali si prostý svůj nocleh, když nás známé táhlé práskání biče na voly (jest to obr mezi biči) upozornilo, že se blíží povoz. Byli to, jak jsem tušil, dřevaři přijíždějící z Klipdriftu; brzy sjednali jsme s nimi odměnu za příprež, tak že vůz za kratičko byl z roviny, písčnými návějami pokryté, v bezpečí na pevně půdě. Tu zakusili jsme však nové úzkosti a starost' nevědouce, jak opatřiti potřebné vody, abychom napili se sami a napojili žíznivý dobytek. Noc byla velmi temna, studený severní vítr projímal náš oděv, jenom neobyčejná blýskavice na západním obzoru osvětlovala chvilkami dokonalou temnotu.

Byl nám sice znám směr, jímž bychom se brali k řece, avšak ve tmě, v níž sotva bylo lze jasně dohlednouti dále než 300 kroků, nemohli jsme určití místa, k němuž bychom přišli; mohl to býti příkrý sráz nebo pobřežní bažina, tedy místa stejně nebezpečná.

Nicméně ujali jsme já svého jíздеckého koně a bílí moji společníci každý jedno spřežení a poručivše opuštěný vůz bohům pustili jsme se temnotou provázeni jsouce „Nigrem“, který málo dbal tmy a běže ku předu hlasitým štěkotem projevoval spokojenost svou z noční vycházky. Z počátku byla cesta rovinou, porostlou nízcí travou, jež po našem soudu – neboť často jsme sklouzli – pokryta byla množstvím širokolistých rostlin liliovitých (Liliaceae), potom ocitli jsme se v nesčetných výmolech, způsobených deštěm, z nichž první ohlásil nám křikem svým průvodčí můj F. zapadnuv do něho až po pás. Ulomili jsme si tedy z keřův kolem cesty naši větve, abychom jimi půdu před sebou zkoumali; mnoho však to neprospívalo, zejména, když přiblížíce se k řece slézali jsme po stráni. Na četných větvích citlivkovitých keřů zůstala mnohá bavlněná známka našeho smělého pochodu nočního, jemuž zajisté Korannové bezděčně se podívovali.

Dospěvše k řece nemohli jsme dopátrati se místa, kde bychom bezpečně napojili koně, jinak než jen tak, že jsme sami holemi ohledávali bahnitý břeh. Pokusy naše zdařily se znamenitě, průvodčí můj F. našel výborné nápojiště pouze několik kroků pod naší za stávkou. Napojivše obezřele koně jednoho po druhém dali jsme se zpátečným pochodem ku svému táboru na planině. Nebyla to věc snadná, neboť brzy jsme se přesvědčili, že se cesta naše při sestupu k řece značně odchýlila od přímého směru. Pochod náš za neproniknutelné tmy nebyl bez nebezpečí; po několika krocích od břehu překazila nám přehrada z křovin další cestu. Bylo nám tedy pokusiti se, abychom proti proudu našli volnější prostor; na pravou stopu uvedl nás oheň dohořívající asi 600 kroků před námi. Třsouce se zimou (teploměr ukazoval pouze 7 stupňů Reaumura) dostali jsme se konečně k vozu; prudký vítr a lijavec, bleskem a hromem provázený, překazily nám veškeré pokusy rozdělati pořádný oheň. Ačkoliv jsme byli vrchovatě zemdleni, spánek nechtěl posilniti našich údů; koně plískanicí poplašení trhali neustále naši „archou“ a ničili tak násilně naše snahy, abychom připoutali k sobě Morphea. Ježto se koně nikterak nechtěli utišiti, domnívali jsme se, že jsou znepokojováni hyenami kolem nich se plížícími, proslídívše však nejbližší okolí nespozorovali jsme nic podezřelého.

S ranním svítáním příštího dne vyrazili jsme dále ku Klipdriftu. Jednotvárnou posavad krajinu přerušovaly na této naší cestě údolíčka a roviny, vysokými křovisky porostlé, jež oživovaly gazelly schovávavé a kozorohovité; také šedí dropi zakrslí proháněli se v keřích, rozestavených v malých, hustých skupinách a 2–4 metry vysokých. Obojí gazelly zdržují se za dne v úkrytu po nízkém a hustém křoví, antilopa kozorohovitá (*Tragalus rupestris*) opouští pak skrýši svou jenom v noci nebo blíží-li se nebezpečí. V tom, že ta zvířata odvykla si světlu slunečnímu, shledávám také příčinu, proč slepnou téměř všechna (90 %), jsou-li v zajetí.

Méně přihází se to s antilopou schovávavou (*Cephalolophus mergens*), protože druhdy vychází také ve dne na pastvu. Zruční střelci střílejí obojí sajky taženými dvojkami; za všech okolností jest nezbytno, abys mistrem byl střelby, chceš-li ve vzdálí 200–400 kroků skoliti tuto svižnou sajku, sotva 50 centimetrů vysokou.

Milovníci „sportu“ honí krásnou tuto zvěř chrty; takové trýznění zvířat běloch rozšířil ve všech dílech světa. V Jižní Africe bylo obyčejem domorodců, štváti psy toliko zvěř škodlivou a hlavně svými kožichy užitečnou a též při takové zvěři přikračovali, jak mohli, honbu. Ku zvěři takové náležejí šakalové jihoafričtí (*Canis mesomelas* a *cinereus*), liška kama (*Canis Caama*), šantoš žiháný (*Proteles Lalandii*), genetky a surikata.

Na místě gazelly kozorohovité, nazvané od boerů „steenbuck“, a místo sajky schovávavé (t. zv. deuker) uvidíš na svahu jihoafrických a středoafriických náhorních rovin, tam, kde porostlý jest hustým křovím a lesy, půjdeš-li směrem ku břehu mořskému, gazellu t. zv. „grysbuck“ (*Tragalus melanotis*) a malou sajku blankytnou (*Cephalolophus coemlea*); pakli pocestuješ směrem severním, spatříš místo těchto sajek gazellu „orbeeki“, která žije v párech na rovinách oblasti solných pánví, v malých pak stádech za řekou Zambesi.

Při jízdě po křovinaté pahorkatině bylo nám jeti s největším pozorem, neboť cesta podobala se vyschlému korytu bystřiny, kamením zaplavené, vůz ocitl se v povážlivé poloze a jak se semo tamo klátil, zabil jednoho našeho psa, který se mu přiblížil příliš neobezřele. Konečně dospěli jsme přívozu přes řeku Vaal a za deset šilinků dostali jsme se na druhý břeh.[22]

Dostoupivše pravého břehu Vaalu položili jsme se na úpatí jednoho pahorku u samého Klipdriftu táborem. Klipdrift, srovnáme-li jej s ostatními místy jihoafrickými, nazvati jest pěkným městečkem. Asi 150 jeho domů, dílem kamenných, dílem ze železného plechu zbudovaných (a to jest zbytek hlavního města River-diggingů, majícího dříve 5000 obyvatel) rozkládá se po svahu nízkých pahorků, sotva 25 metrů nad hladinu řeky vynikajících a posetých nesčetnými tmavohnědými balvany skalními (Trapdyky); řeka tekoucí od jihojihovýchodu otáčí se zde na západ. Ostrůvky dílem lysé, dílem travou a sem tam stromy porostlé v řece, jež nad Klipdriftem i pod ním s hukotem valí se přes úskalí, dodávají této osadě nemalého půvabu. Za pobytu mého vysoké stromy zdobily oba břehy řeky, z nichž levý jest vyšší než pravý.

Klipdrift honosil se dlouhou dobu stavitelskou zvláštností, totiž jediným kamenným domem o jednom patře, v němž úřadovny své měla „standardbanka“, peněžní ústav, jehož poukázky

platily se v plné své ceně zlatem. Na východní straně pojí se ku Klipdriftu native location, osada barevných domorodců, tehda Koranny, Batlapiny a Barolongy obydlená, z nichž až dosud udrželi se tu první dva kmenové. Zevnějšek této osady domorodců zvláštního nabývá rázu pestrou směsicí rozličných staveb, zde chatrčí korannských, onde chýží basutských a tamto zase dřevěných a hliněných domků, po evropsku vystavěných.

Obyvatelé, mužové i ženy, čile se mají k dílu; ani první propůjčují se k nádennickým pracím (job), ženy také (zejména ženy kaferské a bečuanské) výdělkem svým pomáhají uhrazovati potřeby domácí. Zaměstnaný jsouce po výtce jako pradelny oživují hlavně okolí řeky.

Spěšný pohled dostačuje, abychom rozeznali obě plemena, neváhajíce pak dáme přednost příslušníkům kmene bečuanského, Batlapinům a Barolongům, pro příjemnější tvar jejich obličejů a těla. Rysy jejich obličejů, mdle černých až tmavohnědých, nejsou ani hezky ani ošklivý, kdežto žlutohnědou tvář Korannův zrovna lze nazvati ošklivou. Malé oči leží ve hlubokých důlcích, v úzkém a krátkém obličejí sotva jest patrna známka po kosti nosní, čelisti nepřirozeně vyvstávající a tlusté rty jsou hlavní známky přední části, malá podlouhlá lebka zadní části hlavy. Tělo žen znetvořeno jest nemálo známou vysedlinou dolejší páteře, tak že chůze jejich velice zdá se neobratna. Mnohé ženy korannské měly tvář i čelo pomazány červeným okrem anebo modře omalovány a sice čarami, buď přímými buď nahoru vydutými, od uší až k očím, nos, ústa a bradu. Často spatřoval jsem, že měly tváře a čelo hnědě nebo černě počárány tak, že vyhlížely jako ustrojené opice.

Pobýváje kdysi ve čtvrti domorodců vstoupil jsem do chýže korannské. Zvláštní se mi tu naskytl obraz. V mísovité prohlubni u prostřed chýže ležel ve žhavém popelu vlnatý předmět; přihlédnuv blíže, seznal jsem, že byl to beránek, kterého tu pekli. Dvě ženy jsouce od pola těla docela obnaženy seděly na rohožích spokojeně kouřice, ano zatím několik nahých dětí, jichž žlutošedá, světlá pleť nečistotou byla zčernala, hrálo si kolem nich. Hlava rodiny, oblečená v evropskou veteš, seděla bezprostředně při ohništi a pozorovala napjatě, jak se již pečeně dopéká, z čehož spokojenost svou projevovala mlaskotem. V tom potvrdilo mne také to, když vyňal z úst kus tabáku, ježž Korannové neustále žvýkají tak, že odkládají ho jenom před jídlem. Za nedlouho jehněcina byla upečena, od žhavého popelu a zuhelnatělé vlny očištěna, na kusy rozřezána a rozdělena. Any děti statně a hltavě do kusů svých kousaly, muž a ženy uřezávali si každé sousto nožem zrovna od úst držíce jeden konec masa zuby a druhý rukou. Kromě masa, při čemž pochutnávají si zvláště na vnitřnostech a mozku, Korannové nejčastěji požívají moučnou kaši, vařené tykve a mléko; pouze rybami, raky, mlži a

podobnými zvířaty opovrhují tak jako většina afrických národů vnitrozemských, kdežto zatím všude podle pobřeží mořského nacházíme stopy lidí, kteří se asi zajisté po dlouhou dobu živili toliko rybami.

Nedaleko čtvrti domorodců v Klipdriftu leží poříčná naleziště diamantův (River-diggings), v nichž se pracovalo za dřívějších let. Jaký to rozdíl – jak nepatrná jsou naleziště tato proti nalezištím suchým (Dry-central-diggings). Nesčetný počet dolův, dva až osm čtverečních metrů velikých, až dva metry hlubokých, jež naplněny jsou částečně naplaveným kamením, zejména kameny podobnými chalcedonům a kusy zelenokamů, jako hlava velikými, tak že nenepodobny jsou rozhrabanému hřbitovu – toť vše, co zbylo z nalezišť diamantových, oživených druhy tisíci lidí snaživých a zimničně pracujících, dříve než odkryto bylo bohatství Dutoitspanu. Ačkoliv důlce nebyly příliš hluboky, přece bylo zajisté velice obtížno hledati diamanty v této kamenité půdě. Zastihl jsem za pobytu svého jenom dva diggery, kteří v potu tváří a s malým patrně výsledkem pátrali po malých skvělých křemenech. Byl to Angličan, který pracoval se dvěma Batlapiny, a vyhublá asi třicetiletá bílá žena, do jejíž obličej se nemoc a nouze citelně se zaryly; žena ta měla děcko, jež hrálo si u ní barevnými kameny. Zkormoučená její tvář vzbudila ve mně soustrast, tak že tázal jsem se jí na výsledek její práce; z odpovědi její pak nakreslil jsem si jeden z těch smutných obrazů, jimiž život dýmantokopův v nalezištích, ač teprva před nedávným časem byla objevena, již nad míru jest bohat. Mladá ta žena, s níž jsem rozmlouval, jela za mužem hledajícím štěstí a přišla, an umíral, a potom sama byla vydána všem potměšilým změnám rozčilujícího jakož i úmorného života diggerského. – Naskytne se mi později snad ještě příležitost, že bych vypravoval příběhy mnohých obětí z polí diamantových.

Horská údolíčka, porostlá bujným rostlinstvem, vyznačujícím se některými druhy tropickými, jakož i některé bažinaté louky na blízku řeky, zejména však křovinaté a lesnaté její břehy a její řečiště, tu skalnaté tam bahnité, přechovávají jsouce výbornými skrýšemi přerostanými zvířata. Velice toho lituji, že jsem přišel do Klipdriftu a jeho okolí vždycky pouze na krátko, jenom zastávkou na svých cestách; přírodozpytec pobuda tu déle přehojné by získal sbírky, neboť toto místo vyniká oasou z jednotvárné pustiny vysočiny jihoafrické. Nicméně i za krátkého svého pobytu spatřil jsem nejeden zajímavý druh sokolův a krahujcův, dosti šedých výrů, sov skalních, puštíků (Syrnium aluco), pustovek (Otus brachyotus) a sýců nejmenších (Glaucidium passerinum); několik druhů havranů, zejména pak v houštinách pobřežních a na blízku dvorců paterý druh špačků, z nichž uvádím jmenovitě malého a velikého, pěkného, dlouhoocasého špačka skvělého (Lamprotornis). Četně zastoupeni jsou tuhýci, ještě četněji

však pěvci, zrním se živící; z těch hlavně zajímalo mě několik druhů dlouhoocasých pěnkav, dosti však jest také drozdův a jiných pěvců hmyzožravých, jmenovitě konipásků, lejsků, rákosníkův atd. Z datlovitých spatřil jsem pouze dva druhy, za to bylo tu několik druhů kolibříkův a jeden druh včelojeda (*Pernis apivorus*), dále po dvou družích ledňáčkův a kukaček. Také objevují se zde často: zmíněný již dlouhoocasý myšák, několik druhů vlaštovek a zvláštní druh lelků kozodojů (*Caprimulgus*). Ve stejném počtu vyskytuje se zde ostatní ptactvo, vyznačující faunu Jižní Afriky, především však holubi, dropi malí (*Otis tetrax*), bahňáci, kachny a potápky. Z plazů viděli jsme tu často mezi skalními balvany na pahorcích zejména tři druhy želvy zemní a také jeden druh ve vodě žijící. Jsou to: želva obyčejná, jihoafrická obecná želva zemní a ploská jedna odrůda se čtverhrannými, zelenavými nákrasy u prostřed hořených štítů. Z ryb pozoroval jsem pět druhův a z těch našel jsem jeden ve všech vodách, jak ve sladkých tak ve slaných i v pánvích i v řekách až na sever za řeku Zambesi. Jest to jihoafrický sumec se štítovitou hlavou.

Teprva zde, u samého Klipdriftu, podařilo se mi vyměnit čtyři své koně za voly, lépe se mi hodící; ačkoliv jsem při tom utrpěl ztrátu na penězích, přece svolil jsem s velikou radostí ve směnu, neboť každoroční zhoubná nemoc koňská zuřila již v okolí a na blízku našeho tábora pražilo se už na slunci několik zdechlých koní. Měl jsem nyní v potahu šest volů, z nichž však bohužel dva velice byli tvrdohlavi a nezřízeni, ačkoliv mi je prodavač vychvaloval jako velmi krotký, podajný a výtečný dobytek. Kdyby zhoubná nemoc koní nebyla bývala tak zjevně a vražedně vystoupila v naší blízkosti, tož byl bych býval asi při směně pochodil lépe, ale za takového stavu věcí zdálo se, že muž ten koupil koně jenom zdráhavě. Ježto potah můj se rozmnožil, bylo mi postarati se, abych najal aspoň dva barevné sluhy, jednoho, jenž měl býti vodičem (leader) prvního spřežení volů, kteří po páru za sebou byli zapraženi, a jednoho honce (driver), jenž poháněti měl potah bičem. Také ty obstarali jsme si brzy; přítel můj F. pobývá ve víscé korannské zastihl Němce tam usedlého, a toho dal jsem požádati, aby nám ze svých sousedů vybral dva statné mladé muže a najal je na několik neděl za naše sluhy. Ještě téhož dne přivedl nám čistokrevného mladíka korannského, asi šestnáctiletého a jednoho korannského míšence jménem Gerta, a ti oba byli ochotni vstoupiti do služeb mých za týdenní mzdu osmi šilinkův a šesti pencův.

Německý osadník vyprosil si na nemalé mé překvapení odsluhou jedině to, abych prohlédl nemocnou jeho ženu. Rád jsem ho následoval a brzy potom ocitl jsem se v malém stavení zpola po evropsku, zpola po korannsku vystavěném, kde muž ten přebýval s rodinou míšenců. Také jeho žena patřila k těmto míšencům. Byla oděna bídnými, avšak čistými kloci a prvním

pohledem přesvědčil jsem se, jakého nemoc její jest původu; ubožák byla docela vysílena následkem nejkřutější nouze; bohužel naskytla se mi teprva později příležitost, abych poslal jí sílicí léky. Co jsem ještě se ženou hovořil, přiblížilo se k nám asi šestileté děvčátko s krásnými a skutečně jemnými rysy v obličejí a s tmavorusými krátkými kadeřemi. Nemělo na sobě žádné stopy po tmavé pleti své matky. Otázav se muže, jak se odhodlati mohl k tomu, aby usadil se zde mezi barevnými domorodci, dostal jsem v odpověď: „Nebydlím zde dávno, 300 l. št., jež vydělal jsem si dlouholetou prací v kolonii, pozbyl jsem v opuštěných oněch diamantových dolech tam u řeky. Nyní jest mi nádenničiti, a ve všech těch starostech, námahách a strastech tato barevná žena byla mi družkou tak věrnou, obětivou a soucitnou, že bych se s ní nepadno rozloučil.“

Přes četné lijavce, které spustily se za pobytu našeho ve Klipdriftu, nemyslili jsme přece na to, abychom opustili obvyklý svůj nocleh pod vozy; vynalézavým svým duchem brzy našli jsme přiměřenou nápravu, ač se noclehu našemu do jisté míry popřítí nemohl jakýs zvláštní a blouznivý ráz. Sluhové naši, jak zdálo se, byli zběhlí nejen v bájesloví jihoafrickém, nýbrž měli také mnohé příznivce mezi bohy starověkými; zejména byl asi Bacchus jejich patronem a Morpheus jejich miláčkem. Kdybychom jich bývali nenutili do práce, byli by bývali s to, aby šest hodin denně oddali se službě prvního a v ostatek dne vládě druhého. Ba, Gert spouštěl se tak daleko, že často usnul při jídle.

Nakoupivše trochu zásob, zvláště mouky, čaje a cukr, opustili jsme Klipdrift a dali se na sever ke stoku Hart-riveru s Vaalem do krajin, obývaných západními Batlapiny, při čemž chtěl jsem se zastaviti ještě v několika z opuštěných nalezišť poříčních, ležících níže po řece, zejména pak v Gong-Gongu, položeném na půl cestě. Krajina, kterou jsme cestovali, byla mírně pahorkatá planina, sklánějící se na západ příkře k řece Vaalu a porostlá jenom místy hustějším křovím, na níž roztroušeno bylo několik osad korannských a batlapinských.

Země mezi dolním tokem Hart-riveru a Vaalem zajímá zvláště lovce a přírodopytce potud, že jda od jihu zastane tu poprvé stáda žíhaných šedých pakoňů (Catoblepas Gorgon), nazvaných od hollandských statkářů modrým „Wildebeestem“ (divoký býk), od Bečuanů kokonem. Zvíře toto má svou oblast odtud a od severních končin Svobodného státu Oraňského na sever až za řeku Zambesi a jest větší než černý čili obyčejný pakoň; také je méně divoký. Rohy jeho liší se podstatně od rohů pakoně obecného, jsou totiž ku předu a do vnitř prohnuty a podobají se rohům mnohých plemen našeho krátkorohého skotu.

Lovci rozeznávají oba druhy podle barvy ocasních žíní, ježto černý pakůň již z daleka znatelný jest bílým a druhá odrůda, totiž pakůň modravošedý a na předku a hřbetě černě žíhaný, černým ocasem. V bezstromých rovinách od západní osady Kapské až ku 23. stupni severní šířky pakůň tento vyskytuje se vedle gazelly skákavé a sajky ploskaté nejčastěji.

V pozdních hodinách odpoledních zabočili jsme do malé kotliny, u jejíhož ústí do údolí Vaalského spatřili jsme několik domků z plachtoviny a stanů; to byly zbytky Gong-Gongu, druhdy tak kvetoucího, jenž vyzíral půvabně ze tmavé zeleni bujných listnatých stromů. Také nechybělo několik chýží koranských a bečuanských, které vystavěny byly mezi balvany skalnatého a nízkého svahu planiny. Naproti Gong-Gongu leží Waldeks-Plant, ještě nuzněji vypadající.

Rozložili jsme se táborem v samé výšce na vábném trávníku. V Gong-Gongu a Waldeks-Plantu nebyl vůz všedním zjevem, a tak byli jsme brzy předmětem všeobecné pozornosti.

Diamantová naleziště Gong-Gonžská ležela na stráni; ta, která byla v údolí u samé řeky a ve starém řečišti, dávno již byla opuštěna. Čilejší život spatřil jsem ve Waldeks-Plantu, který rozhlášen byl také nálezem dvou krásných diamantů v jediném důlci. Byl to nažloutlý kámen, vážící 2881/2 karátův, a druhý byl bělavý maje u prostřed načernalou skvrnu nenepodobnou mouše, pročež nazván byl také „Fly-diamond“ (muší diamant). Nálezce jeho chtěl kdysi po dlouhé, marné práci svůj claim prodati; nebylo však nikoho, kdo by mu byl tolik podal, kolik žádal. Aby nezhálel, rozhodl se, že bude dále sám bez pomoci černých sluhů kopati a hledati; tu pak zasmálo se naň štěstí dosud nevlídné, tak že našel nejdříve veliký žlutavý a krátce na to „muší“ diamant i stal se za den „hotovým“ boháčem. Cenu velikého diamantu páčili tehdy na 10.000 l. št. i pamatuji se, že byl po návratu mém z první cesty delší dobu v ústředních nalezištích ukazován za vstupné jednoho šilinku.

Z Gong-Gongu zamířili jsme směrem na sever k Hart-riveru; několik bílých bodův do dálky se blyštících na skalnatých pahorcích, příkře k řece Vaalu se svažujících, označovalo nám místa, kde byla ještě před málo lety kvetoucí naleziště poříčná New-Kierke-Rush a j. Cesta z Gong-Gongu až ku Delporthopu, jenž vzdálen jest ne celou míli od ústí Hart-riveru, je zajisté z nejpohodlnějších, po nichž jsem vůbec někdy jel vozem. Nemohu toho pochopiti, jak bylo za rozkvětu River-diggingů možná po takových cestách dopravovati vozmo zásoby pro tisíce lidí. Na celé prostoře, kudy se jezdilo, podobala se cesta naplavenině, přívalem vod vymleté. Jízda po takové půdě byla, jak snadno můžeme si pomysleti, velice trapna; sotva že zadní kolo vytáhlo se společnou námahou zvířat za mistrné součinnosti obrovského biče koranského

vozky z některé díry, vodou naplněné, jichž bylo tu bez počtu, ano zase přední kolo vytahovati bylo přes kámen, na stopu vysoký. Aby naplnila se míra, jala se spřežení, jhu nezvyklá co nejuzdorovitěji odepírati služby. Ký div, že jsme touto jízdou strávili trojnásob tolik času. Pohledem na trosky vozové, které po obou stranách cesty byly roztroušeny, potěšili jsme se byť málo, přece aspoň trochu: nebyli jsme jediní, kdož trpěli touto trýzní. Bohužel všecky moje teploměry a tlakoměry rozbily se touto cestou na čisto.

V tom potkali jsme Batlapina, jenž nesl na kiri, oblíbené u Zulův a Bečuanů zbrani, zajíčka. Muž ten velice nás zajímal. Kiri zhotoven jest ze dřeva (severní Bamanquatové robí jej také z rohu nosorožce), 20–90 centimetrů dlouhý a na jednom konci zakulacený v kouli buď jako slepičí vejce buď i jako pěst velikou, prostou nebo vyřezávanou. Ve rvačce jest kiri zbraní velmi vydatnou, také užívají ho na honbách a někteří kmenové házejí jím jako praví mistři. U Matabelův jest kiri zbraní strašlivou, již Zulové tito rozrážejí lebky dorostlých mužských obyvatelů ve vzpurných všech makalackých.

Mimo zajíce Batlapin nesl kalhoty, zhotovené z vydělané kůže a sešité pěkně zvířecími šlachami, jež jsem chtěl od něho koupiti i s kořistí loveckou a zbraní jeho. „Nikoliv,“ odpověděl drmolenu hollandsčinou, „det brüke“ [Bečuanové nemají ve své sečuaně[23] žádných názvů pro mnohé výrobky od Evropanův zavedené, proto místo svých užívají anglických a hollandských jmen, ovšem je, jak zajisté jinak býti nemůže, zkomolující, nebo vyjadřují jedno slovo cizí několika svými slovy] nesu svému „basu (pánu) do Klipdriftu,“ zajíce, mínil, že může sám dobře užiti, kiri pak nelze mu dokonce nám postoupiti, poněvadž potřebuje ho obranou proti „phyrám“ (hyenám). Jako Kafr, bydlící v osadě Kapské, brává s sebou na svých cestách vždy obě své hole, obyčejně ze železa nebo ze dřeva asagajového urobené, tak Bečuana a Zulu nosí svůj kiri. Spozoroval-li na pustině nebo ve vysoké trávě dropa zakrslého, tož snaží se, aby se mu co možná přiblížil, potom náhle se zdvíhá, aby vyplašený pták vzlétl a v tom okamžiku fičí vzduchem jeho kiri. Při tom vede si tak obratně, jako naopak neobratným jest střelcem. Touto jeho neobratností stala se zvěř na nepřehledných rovinách mezi středním tokem Hart-riveru a horním Molapem neobyčejně plachou.

Půda ponenáhlu skláněla se k Hart-riveru, jehož údolí bylo široké a rozlehlé, jsouc daleko na severu ohraničeno „N’Kaapem“, křovinatým a skalnatým svahem vysočiny. Stok Hart-riveru a řeky Vaalu býval mi vždycky líčen jako krajina zvláště zajímavá a krásná, dal jsem v tom zpravodajům svým potud, pokud krajina tato jest protivou Západní země Griquů, jež chuda jest přírodní krásou.

Přitékajíc od jihu řeka Vaal prostírá se tu vlnami svými, jež dříve s hukotem rozpěnila na peřejích, po širokém bahnitém řečišti, tak že pokojně tekou dále, jakoby si odpočívaly, potom bezprostředně před vtokem Hart-riveru, od severovýchodu do Vaalu se vlévajícího, náhle obrací se na sever a proudíc chvíli tím směrem zaměřuje na jihozápad. Levý břeh Vaalu jest tam, kde se řeka ohýbá, bahnitý a porostlý vysokými stromy, v nichž skrývají se četné kočky divoké, rysové a podobné jim šelmy, jakož i několik stád zdivočelých vepřův.

Jižní část pravého břehu, jehož hořejší vrstvy skládají se z prsti, dolejší pak z jílu, jest úrodná rovina, jež pokryta jest toliko u samého stoku řek vysokorostlými stromy. Druhý břeh Hart-riveru jest mnohem vyšší a pne se také do výše skalinou, složenou z vrstev břidličných, na nichž rozkládá se vápenec, málo zkamenělinami bohatý. Tato skalina jest ona zmíněná planina, jež končí se „N’Kaapem“, a svažujíc se příkře k Vaalu bezprostředně nad tím místem, kde se řeka ta otáčí na západ, rozdělena jest roklinou, v tuto stranu se otvírající. Rokli tu, již nazval jsem pro mnohý zajímavý nález ku cti svého rodiště roklí Holickou a jež leží sotva 300 krokův od ústí Hart-riveru, nesmíme masti s jeskyní damanův, objevenou Hübnerem. Pobřeží s obou stran dolního Hart-riveru náležela druhdy ku panství batlapinského knížete Janči, sídlícího ve „městě“ Lekatlongu na pravém břehu 3 anglické míle odtud, jemuž nyní jako anglickému poddanému dostává se roční podporou 200 l. št.

Sestupujíce s planiny Gong-Gonžské do údolí Hart-riveru šli jsme kolem dvorce „storekeepera“ (kupce), vystavěného ve známém už jihoafrickém slohu. Byvše přátelsky přivítáni, brzy jsme se s kupcem seznámili a tak dověděl jsem se, že jest Němec oženil s hollandskou paní, který zkoušel štěstí hledaje ve blízkém Delporthshopu diamanty, při čemž provozoval ještě také směnný obchod s Batlapiny v údolí dolního Hart-riveru prodávaje zároveň na trhu Kimberlejském dříví trnovníků velbloudích, jež rostly tu hustě na druhém břehu Vaalském.

Hostitel náš chtěje jak možná nejvíce prokázati se nám hostinným a úslužným a snaže se býti nám ku prospěchu, byl by málem zmařil život lidský. Prohlížeje přírodní moje sbírky, kterak ukládám všecky ty plazy jemu hnusné a jedovatý hmyz ve drahocenný spirit of wine (líh), nemálo se tomu podivoval; ježto však pozoroval, jak vážím si toho, když přibudou mi pěkné exempláry toho „gutu“ (vyslov chutu), tož snažil se, aby mi nějaké opatřil. Zejména myslil, že mi způsobí zvláštní radost lovem vyder.[24] Poněvadž bylo nesnadno chytiti plachá zvířata za živa, kupec a přátelé jeho chtěli mi dopomoci aspoň několika koží. Mladý jeden Holland’an

nabil za tou příčinou starou svou brokovnici, ale příliš silně; při ráně roztrhla se hlaveň, na štěstí však tak, že neublížila ani střelci ani nikomu z okolostojících.

Rozhlížeje se zevrubněji po skalním úvale Holické rokle, vymletém tisíciletým působením vody, shledal jsem ten zajímavý úkaz, že jest úval ten pravou ochrannou útulnou pro četné druhy nižších zvířat a přirozeným paříštěm rostlinstva. Kdežto se na rovných březích Vaalu pěvci hmyzožraví a zrním se živící zdržují jenom v malých hejnech po několika párcích, stěny rokle, zde příkré, onde stupňovité a hustým křovím zarostlé, ozývaly se tisícerohlasým šveholem nejrozličnějších pěvců. Název „ochranná útulna“ jest tím případnější, rozhledneme-li se důkladněji po poloze a okolí rokliny. Rokle – patrně jenom pokračování, t. j. konec mělkého lučního údolí na planině, jež vodou v úval bylo vymleto – na svém hoření kraji tak jest hustým a trnitým křovím ohrazena, že jenom zvířata velmi malá mohou volně vcházeti a vycházeti; dole pak ohraničena jest řekou, jejíž skalnatý břeh, příkrý a vysoký, účinnou jest hrází proti vetřelým vražedníkům.

Na dně rokliny ve stínu mohutných listnatých stromů potěšuje nás tmavá šťavnatá zeleň kyprého trávníku; zde mohli jsme pozorovati veselé prohánky tarbíků, malých gazel, damanův a divokých kachen, ano z hustého listí stromův ozývalo se kejhání husy egyptské (*Chenalopex*), jež pokojně zde hnízdila. Působení tohoto skrytého zákoutí zvyšoval ještě v horním díle rokliny šumot vodopádu, zakrytého téměř docela hustým křovím, ověšeným jahodami, jehož břehy (ložisko vápence, pokryté pískovcem) jako sluje byly vyhloubeny. V době sucha vysychá ovšem potůček, oživující bubláním svým celou tu krajinku. Radost moje z místečka toho, vynikajícího edenem nad nevadné okolí, byla dovršena, když nalezl jsem na dně rokliny mocné ložisko zkamenělin útvaru alluvialního, mezi nimi také druh zavinitce tygrovaného (*Cypraea*).

Na jednom z četných stromů, jež rozkládaly větve své nad roklí, spozoroval jsem veliké hnízdo, které měl jsem za sídlo nějaké opice; později však přesvědčil jsem se, že patří jednomu z největších stavitelů hnízd mezi opeřenci, totiž volavce kladivouši (*Scopus Umbretta*). Pták tento asi 50 centimetrů vysoký, vyznačující se krásným hnědým peřím a dlouhou chocholkou na hlavě, staví si hnízdo buď mezi silnými, vidličnatými větvemi stromů, nejčastěji takových, které rozkládají se nad roklemi nebo nad řekami, buď i ve strmých skalních rozsedlinách. Hnízdo to má 50–95 centimetrů výšky, na hoření obvodu jeho naměříš 2–2 1/2 metru, dole však vybíhá do špice, tak že jest nenepodobno obrácenému zkomolenému kuželi. Hnízdo své, do něhož vede čtverhranný otvor, 20–26 centimetrů široký

a vysoký, kladivouš buduje si z chrástí a z hlíny. Uvnitř nalézají se tři docela oddělené místnosti: předsíň, síň a ložnice. Světnice ty jsou rovněž tak pěkně upraveny jako celá stavba, vchody do nich jsou jen tak veliky, co by kladivouš prolezl. Zadní místnost položena jest výše než obě přední, tak že vnikne-li tam za přívalu voda, může volně zase odtéci; že by hnízdo jinak mohlo býti poroucháno, nelze si při důkladné stavbě jeho mysliti; jestliže pak přece za prudkého lijavce něco se porouchá, tož kladivouš se svou samičkou napraví rychle škodu. Ložnice jest nejvíce prostranná a leží nejzáje; zde také samec a samička střídavě sedí na vejcích. Prostřední světnice jest skladištěm lovecké kořisti; každý čas nalezneš tu důkazem hojného přebytku zásob kosti vysušených a shnilých zvířat. V předsíni, nejmenší světnici ze všech, stává stráž, jež stále jsouc bděla, chraplavým křikem svým varuje soudruha a jej k útěku vybízí.

Však i tento ráj, jež bychom ne bez práva srovnati mohli s dýmalem, skrytým ve hluchém náplavu říčním, má své hady. Nalezl jsem v rokli Holické neméně než sedm druhů, mezi nimiž dva druhy kobry, dobře známé po veškeré Jižní Africe. První kobru spatřil jsem, když hledaje hmyz pozdvihl jsem těžký kámen. Zprvu pozoruji jen, že se pod ním v mírné prohlubíně nalézají zbytky myšního hnízda; ježto však sluneční paprsek probleskl hustým listím stromovým, znamenám hned lesklou kůži hadovu. Nemaje žádné vhodné zbraně útočné, stanu nepohnutě, abych po útěku hadově vypátral ve hnízdě nějaké broučky a jiný menší hmyz. Nečekal jsem dlouho, teplými paprsky byv probuzen had zdvihl se z měkkého lůžka, vystlaného chlupy myšimi, kotoučem přes 130 centimetrů dlouhým. Když se had vztyčil, hned mne spozoroval a již syčel na mne, jako kobry činívají[25], maje tělo do třetiny vypjato. Přitom nadýmal tmavobarvý, kroužkovitý díl krku, asi 5 centimetrů široký, a pohyboval rychle semo tamo rozklaným tmavým jazykem. Soudě dle mých pohybů had asi zajisté obával se, že mu hrozí nebezpečství, a proto zmizel brzy v houští.

Dříve než vydal jsem se na tuto prvou cestu výzvědnou, zastihl jsem pátraje se svým společníkem F. v kamení na rovinách mezi Dutoitspanem a Kimberleyem po hmyzech a plazech, kobru přes 160 centimetrů dlouhou; byl to exemplář vzácné krásy. Nemaje pak po ruce žádné lepší zbraně jal jsem se, rychle se rozhodnuv, volské kostry, jichž bylo tu hojně, vylomil jsem jedno žebro a pronásledoval hada. Ocítiv se v úzkých obrátil se náhle a vztyčil se zrovna přede mnou; nahnul jsem se však příliš ku předu, tak že již nemožno mi bylo ustoupiti; kdybych byl jen vteřinu váhal, byl by býval život můj ztracen. Nepozbyv však své přítomnosti ducha skolil jsem mocnou a jistou ranou do týla krásné, ale nebezpečné zvíře. Ovinuvše kořist' svou kolem volského žebra brali jsme se u vítězoslávě domů.

Ze všech jihoafrických hadů jedovatých jsou po mém soudu nejvíce nebezpeční tři druhové kobry: zelená, černá a žlutavá. Znam příklady, že kobry prvních dvou druhů, jež zdržují se na teplejších místech ve křoviskách u pobřeží mořského, spatřivše člověka hned na něj hnaly útokem. Vzpomenu toliko jednoho. Hlouček kaferských dětí, které se ve křovinách, vzdálených jenom několik set kroků od jejich domova, bavily hrou, uzřely kobru, plazící se z křoviska; znajíce, jak had ten jest nebezpečný, daly se hned po silnici, na blízku ležící, na útek; po chvíli zastavivše se pohledly za sebe a nevidouce již hada umírnily svého běhu. Málo minut potom však jedno z dětí náhle vykřiklo – had totiž neustal jich pronásledovati a uštkl je do paty. Za čtvrt hodiny dítě bylo mrtvolou.

Kobra špinavě okrožlutá v teplejších severních stranách ve středu Jižní Afriky projevuje rodinnou svou chtivost pomsty a vraždy[26] způsobem jiným, jak často pozorovati lze v lesích mapanových na rovině Sibananské. Na stezkách, kudy zvěř ubírává se k vodě a kde dva zetlelé a duté stromy mapanové stojí naproti sobě dotýkajíce se hustými svými, ale neširokými a neúhlednými korunami, tam najdeš tuto kobru. Leží na větvích a v hustém, olejnatém listí stromů na číhané. Přiblíží-li se nějaké zvíře, tož had ovine se ocasem okolo některé větve a spustí se dolů předním tělem jsa tak zavěšen na větvích mezi oběma kmeny nad stezkou jako asagaj. Nemajíc žádné nápadné barvy jako její zelená a černá sestra kobra tato nebývá zejména od Evropanův ani pozorována i může se tak snadno, poněvadž jed její velice jest prudký, státí nebezpečnou.

Téhož dne, co stál jsem v Holické rokli naproti kobře, také jeden můj barevný sluha nemálo byl polekán kobrou. Zabývá se právě tím, aby z houští na pobřežním svahu vyhledal postřelenou holubičku, vyskočil náhle s hlasitým pokřikem ze křovin a pospíchal ke mně volaje: „Sir, a slang.“ Všickni domorodci, vynímaje lékaře, které Zulové pokládají za čaroděje, bojí se jako opice náramně těchto plazů. Dva dni potom zastřelil jsem v rokli jednoho z těch krátkých a černých hadův, jimž hollandští statkáři pro bílou skvrnu na spodní straně krční říkají ringhals (kroužkovec). Zmíněný kupec, jemuž jsem vypravoval, jak jsme setkali se s tímto hadem, znal ještě některé podrobnější zprávy o kroužkovci; budu vypravovati příhodu, o jejíž pravdivosti přesvědčil jsem se později z toho, co bylo mi potom ještě častěji pozorovati.

Několik měsíců před mým příchodem bylo statkáři podivným, že jedna z krav, pasoucích se každodenně za řekou, již po čtrnáct dní nevrací se s ostatním dobytčím zpět do dvora, nýbrž opožďuje se z pravidla o jednu až dvě hodiny. Poněvadž nebylo na blízku žádných

nebezpečných dravců, zvířata chodila na pastvu bez pasáka. Když pak statkáři bylo nápadno, proč kráva den co den tak se opožděje, vyslal svého sluhu, aby vyzvěděl příčinu podivného úkazu. Již za krátko statkář uslyšel volati sluhu: „Bas, Bas, fat det rur[27] (Pane, vezmi pušku) a pospěš rychle sem, kroužkovec ssaje na tvé krávě.“ Velice jsa dychtiv, aby shledl neobyčejný případ, statkář svolal přátele své a pospíchal k řece. Nedaleko řeky spatřil, jak se kráva, volně se shýbajíc pase, kolem zadních noh jejích pak ovinut byl s polovicí kroužkovec, jenž vztýčiv se hltavě ssál z vemene mléko. Nassál se již úplně a vyhlížel jako obrovská pijavice; těžké naduté tělo klesalo mu neustále. Prve než se užaslí diváci přiblížili, had zmizel beze stopy ve křovinách. Příštího dne podařilo se lidem statkářovým dostati se zcela tiše až ke křoví, kde si napilý had odpočíval, a zabili jej bez nebezpečnosti.

Podobná příhoda stala se několik let před příchodem mým do Jižní Afriky v městečku Svobodného státu Philipoli. Jeden z mých přátel Mr. K., s nímž jsem seznámil se v polích diamantových, byl tam zaměstnán v obchodě jakéhos pana H. a přebýval bezprostředně jemu na blízku v domě, vystavěném důkladně z cihel trochu výše než byla ulice. Kdys odpoledne jednal právě s několika boery, když jej zavolala služka jeho sdělujíc mu, že nejmenší jeho děcko jest v nebezpečnosti života. Netuše, co by zpráva ta znamenala, přítel nechav kupcův a zboží pospíchal domů. Přišed tam zastihl v předsíni ženu svou, oněmělou leknutím, ale dceruška jeho s dětskou prostotou vypravovala mu, že dlouhá černá kočka pije z babyho[28] lahvice mléko. Mr. K. spěchal do dětského pokoje a našel nejmenší své děcko, ano spí, na zemi pak ležela mléková lahvice s pryžovou násoskou, z pola vyprázdněná. Mezitím paní zotavila se poněkud ze smrtelného uleknutí a jala se líčiti, co se stalo. Jakmile malá dcerka zpravila ji o černé dlouhé kočce, hned pospíšila k babymu, tu pak objevil se jí pohled mateřské srdce hrůzou jímající: černý had ležel v kotouči u nemluvněte a ssál mléko z nakloněné láhve, jež vyklouzla spícímu dítěti z úst „S výkřikem vyřítla jsem se ven a to polekalo asi zajisté hada tak, že spadl nebo se schoval někde v posteli, slyšela jsem, kterak i láhev spadla a potom takové mne uchvátilo třesení, že nemohla jsem už vstoupiti do pokoje.“ Mr. K. ohlížel se v pokoji nejdříve po hadu a prvním pohledem pod postel seznal, jak nebezpečného tu hostí hosta. Aby hada přilákal a jistěji ho zasáhl, posunul k němu láhev s násoskou na kraj postele a zatím žena jeho přinesla mu kiri. Had neodolal vnaidlu, připlazil se k láhvi a jal se opět ssáti. „Hled' tatínku,“ pravila dceruška, „ta kočička má ještě žízeň!“ Ale v nejbližším okamžiku kiri roztránil hada i láhev. Teprva za několik let baby dověděl se, v jakém byl nebezpečnosti a jaké podivné, černé kočky bývaly druhdy ve Philipoli.

Ve příčině zeměpisné velice bylo pro mne důležité, abych poznal hloubku řek, které jsem buď překročil nebo vedle nichž jsem cestoval. Snaha má nesla se tedy všude, kde jen to bylo možno a kde krokodilové jí nemařili, k tomu, abych provedl potřebná měření; nemaje člunu a jiných přístrojů měřil jsem hloubku svým tělem. Nehoda v Hart-riveru, jež mě téměř, ač jsem toho do té míry netušil, strhla do hrobu, znechucovala mně však další takové odvážné pokusy vždy více, tak že jsem jich konečně nechal docela.

Budiž mi dovoleno, abych se o této nehodě zmínil několika slovy. Abych vyhledal příhodný brod pro svůj vůz, bylo mi prozkoumati hloubku Hart-riveru, který tekl nedaleko našeho tábora zšíří 6–8 metrův. Nalezl jsem konečně místo, jež zdálo mi se příhodné; vysoké a suché břehy, nepatrná u nich hloubka vody na 35–40 centimetrův utvrzovaly mne v naději, že nalezl jsem pravý brod. Hodiv smělym vrhem nejnntnější část' svého obleku na druhý břeh strojil jsem se přebrodili řeku; než už po prvém kroku nohy mé zabořily se do hlubokého bahna. Zkoumajе opatrně a zvolna půdu došel jsem asi do prostřed řeky a tu stál jsem v bahně, 60 centimetrů hlubokém a tolikéž ve vodě. Každým dalším krokem přesvědčoval jsem se, že bahno hloubne; chtěl jsem pouze jediný ještě krok ku předu, tak že, neubude-li hloubky, obrátil bych se nazpět, avšak na to již nedošlo; klesal jsem hloub a hloub. Při tom pocitoval jsem, kterak bahno víc a více tuhne a hutní.

Kdybych byl volal o pomoc, sotva bych si byl tím prospěl, neboť vůz příliš byl daleko. Můj stav, to jest mi vyznati, skličoval mě vrchovatě. Voda dosahovala již mé brady, i zdálo se, že zahynu bez pomoci, když vědom jsa hrozivého nebezpečnství, trhl jsem snad z puđu mocně hořejší částí těla a nakloniv se do předu pohyboval jsem jako plovaje rukama. Ocítl jsem se tak, co prsa rozdělila řídké hoření bahno, obličejem a prsoma pod vodou zrovna na bahně; pokus, veškerou silou provedený, abych vytáhl jednu nohu z tuhého bahna, zdařil se. Nyní však ve vodě smrt' hrozila mi zadušením, a proto bylo mi zase držeti hlavu nad vodou, abych nalykal se vzduchu. Nesměl jsem tudíž zmařiti ani okamžiku, nechtěl-li jsem pozbyti nabyté výhody; opakuje tedy zmíněný pokus pocítil jsem konečně, že též druhá noha má prosta jest tísničího bahna. Druhým postrkem ku předu podařilo se mi, že jsem zařal ruce do pevného bahna protějšního břehu. Byl jsem zachráněn. Netřeba zajisté žádné další řeči, abych vylíčil náladu mysli a tělesný stav svůj po tom, když měl jsem opět pevnou půdu pod nohama.

Sotva jsem se zotavil z pochopitelného rozčilení z příčiny vylíčené nehody, ano příštího dne jiné, velmi citelné, čekalo mne překvapení, z něhož nabyl jsem přesvědčení, jací jsou mnozí kmenové jihoafrictí výteční zloději. Jízdecký můj kůň zmizel náhle, a marně jsme se všickni

společně přičiňovali, abychom odkryli nějaké stopy zloděje. Teprva po sedmi letech dověděl jsem se na vycházce, kterou podnikl jsem z polí diamantových k řece Vaalu, od kupce, několikrát už zmíněného, že ukradli toho koně poddaní Jančovi.

Pobyvše několik dní na místě, jež zůstane mi v živé paměti, pokračovali jsme v cestě své vzhůru údolím Hart-riveru.

Údolí místy se úží, místy zase šíří podle toho, jak se pahorky, z obou stran je lemující a s největší částí rovnoběžné, buď sestupují nebo rozestupují, a má tento ráz až na blízko hlavního města svobodné říše batlapinské, Taungu. O tom, jak zdejší půda jest úrodná, vydávají svědectví dobře vzdělaná pole, zabírající průměrně 1/4–1/2 akru, jejichž veškeru rozlohu páčil jsem na 1000 kroků do délky a 2–400 kroků na šířku. Asi sto žen, pracujících buď jednotlivě, buď v malých skupinách na rolích, oživovalo tento prostor. Zde je dna skupina zaměstnávala se tím, že ulamovaly zralé palice kukuřičné, tam zase plely pole, onde jiné kypřily motyčkami na nejvyš primitivními ornici. Někde kukuřice byla ještě nízká, tykve však a dýně byly již téměř dozrály, tak že viděti bylo na pracujících ženách, jaké z toho měly potěšení. Mezi ženami pozorovali jsme také děvčata a stařeny, jimž snazší práce byla přikázána, zejména měly pletí trávu a snášeti kukuřičné palice. Některé ženy měly s sebou kojence své v koženém vaku na zádech neb uložily je na zemi v malých loktuších. Kolem těchto nemluvnat stálo několik povyroslých už zástupců nadějně mládeže lekatlonžské, kteří úsilně se snažili, aby malým křiklounům krátili čas a zaháněli mouchy, což prováděli se střídavým štěstím dílem listy, dílem oháňkami, zrobenými z ohonů zvířecích, jež připevnili na dřevěných hůlkách. Větší část žen měla na sobě jenom několik kloců (hlavně děvčata), jiné oděny byly krátkou loktuší z kůže na hladko vydělané, sáhající od beder až ke kolenům; jiné zase měly krátkou, čtverhrannou kůži za přední zástěru a větší kůži, ozdobenou všitými černými kroužky koženými, vzadu. Pot, perlící se jim na čele, svědčil, s jakou horlivostí měly se ku práci. Za ozdobu většinou nesly na krku veliké modré perly, na ramenou náramky, spletené z mosazného drátu, a náušnice z téže hmoty zhotovené. Mnohé měly na uších ozdobu, skládající se z několika kroužků, které jim splývaly až na ramena; chudší však spokojují se tím, že mají za náušnice kulaté dřevěné kuličky. Hlavu všechny pokrývaly kuželovitým kloboukem, ze slámy nebo ze sítí a trávy upleteným, jenž zapadal jim hluboko do obličeje, i nechtěly ho prodati za méně než „pund“ (libra šterl.).

Černé krasavice smály se veselým a posměšným smíchem zejména našemu průvodčímu F., jehož vyzývavé spůsoby byly terčem jejich vtípů – tato veselá mysl Batlapinův ulehčila nám

čilý obchod směnný, který rozvil se u našeho vozu, tak že jsme se za několik kousků transvaalského tabáku a za několik kapesních šátků opatřili dýněmi a tykvemi.

Nebylo nám tedy třeba, abychom zajížděli do samého Lekatlongu, z čehož velice jsme byli potěšeni. Mělt' vážený a mocný pohlavár lekatlonžský, Janče, pověst', že nepropouští cestujících dotud, dokud nevzdají mu holdu svého nějakým „nepatrným“ dárkem.

Přibliživše se (dne 2. března r. 1878) k Lekatlongu přesvědčili jsme se, že anglické a německé mapy, které tehdy byly nám po ruce, nebyly valně určity a přesny. Poznali jsme vadu tu z toho, jak udávaly polohu Lekatlongu, jenž jest přece v Jižní Africe jedním z nejznačnějších míst. Bylo při tom pochybeno v tom kuse, že kartografové vykreslili to „město“ tak, jakoby Hart-river vléval se do řeky Vaalu asi padesát mil od Lekatlongu, kdežto v skutku vzdálenost' ta, jak jsme se již zmínili, činí pouze tři míle.

V.

Z Lekatlongu do Wonderfonteinu

Život Batlapinů. – Snovači a jejich hnízda. – Cukroviště třtinová. – Hora Spitzkopf. – Ves Micimova. – Schytralost' žen batlapinských. – Kupy všekazův. – Cestující Batlapini. – Jak jsem byl v nebezpečenství života. – Springbockfontein. – Vystěhovalci transvaalští. – Gassibone a jeho sídlo. – Směnný obchod. – Kobylky stěhovavé. – Zvláštní nápitek. – Na řece Vaalu. – Leguani vodní a zemní. – Christiana, nejzápadnější město Transvaalské. – Jednoduchá soudní správa. – Krajinný rozdíl obou břehů Vaalských. – Bloemhof. – Nebezpečný noční pochod za bouře. – Lovcův ráj. – Jeřábi korunatí. – Pakůň a gazella ploskatá. – Farma Rombergova. – Jak jsme byli překvapeni černým pakoněm. – Ptáci kurovití. – Klerksdorp. – Potschefstroom. – Údolí Moi-riveru. – Zeměznalecké nálezy. – Wonderfontein a jeho sluje.

Hlavní město nejjižnějšího kmene Batlapinův, Lekatlong (jméno to znamená sloučení, nejspíše vzhledem k oběma řekám), sídlo knížete Janči, skládalo se asi ze 160–200 chýží,

kteří rozestaveny jsou ve třech větších skupinách, v nichž vždycky 2–4 chýže spojují se v jeden dvorec. Jednotlivé dvorce ohrazeny byly plotem ze suchých větví stromových, 5/4–2 metry vysokým. Chýže prostřední skupiny byly zbudovány nejbedlivěji, skupina tato prostírala se též až k řece. V jejím středu stály na volném prostoru zříceniny missijního stavení, které před několika lety vyhořelo. Za pobytu mého žádný missionář tu nebydlel, za novější doby však bude prý sem odeslán jeden od londýnské missijní společnosti („London Missionary-Society“), do jejíhož okresu činnosti Lekatlong náleží. Nedaleko missijního domu vypíná se chrám, nepatrné podlouhlé stavení, vystavěné z nepálených cihel, jehož sedlová střecha pokryta byla suchou travou.

Hledíš-li na město s pravého břehu řeky, dvorce jeho, seřazené pravidelně jeden vedle druhého ve skupinách, mile na tebe působí pěkným svým zevnějškem. Na ulicích, t. j. na volných prostorách mezi jednotlivými dvorci, čilý proudil život; zde spatřili jsme ženy, jež nesouce veliké hliněné nádoby na hlavách pospíchaly k řece, tam opět ženy, které vzdychajíc pod velikými a těžkými vály suché trávy nebo pod otepmi chrastí vracely se domů, an zatím zástup nahých dětí bavil se na břehu řeky hrami, kdežto jiné zase táhly na pastvu se svými stády, svěřenými jejich dohlídce.

Od tohoto obrazu čilé činnosti ženské odrážela se nápadně sladká zahálka mužů; spatřovali jsme je všude, kterak líně převalovali se po zemi, vyhřívající se na slunci jako nasycený had a odpočívající po namáhavém obědě.

Muži oblečení byli v kazajky a v kalhoty dílem z evropských látek, dílem z měkce vydělaných koží; hlavy pokrývali malými kloboučky, spletenými z trávy nebo ze sítí. Většinou byli muži prostředního vzrůstu, nebyli však ani tak pěkně vzrostlí jako Zulové, ani tak svalovití jako ostatní Fingové; pleť jejich zdála se mi neobyčejně světlá. Rysy jejich obličejů nemálo byly znetvořeny nosem nepoměrně širokým; zrůdnost tato vznikla tím, že Batlapinové užívají na místě kapesního šátku železných lžiček. Pověst, která vůbec o nich jde, že jsou lenoši, docela jest podstatná, neboť přes to, že kraj jejich velice jest úrodný, malou vedli péči o setbu polních plodin a byli také na trhu Kimberlejském vzácnými hosty.

Ve příčině mravní výsledek poslední války mezi Angličany a bratrským kmenem těchto Batlapinův, Botlary, velmi dobře působil na ně. Před válkou zvláště tehdy, když objevena byla naleziště poříčná, zpupnost Jančova a jeho osobivost neuznávala žádných mezí, poddaní jeho podnikali četné vpády do provincie a znepokojovali neustále jízdeckou policii anglickou na řece Vaalu. Tomu všemu vítězství Angličanův rázem učinilo přítrž.

Opustivše okolí města Jančova ubírali jsme se zase pustějšími částmi údolí Hart-riveru, v nichž teprv u větší vzdálenosti proti řece leží dvě znamenitější města domorodců. Jest to Taung (nazvaný dle předešlého panovníka „město Mahurovo“) ve vzdálí asi 70 mil od ústí Hart-riveru, a Mamusa, sídlo svobodného knížete korannského. Za času prvé mé cesty, na níž však nepřišel jsem do tohoto města, panoval tam kmet, který jmenoval se Mason, ale boerové říkali mu Taibosch, jemuž bylo dle jedněch 112, dle druhých 130 let. Mamusa jest na 40 anglických mil proti řece vzdálena od Taungu, v němž, mimochodem budiž uvedeno, sídlo má neodvislý kníže batlapinský Mankuruane. Kromě těchto dvou měst nalézají se mezi Lekatlongem a Mamusou četné vsi domorodců, jež z 90 % obývají Batlapinové, mezi Taungem a Mamusou také Barolongové a jenom východně od Mamusy a naproti ní Korannové. Vsi tyto, vynímajíc ony, v nichž Korannové přebývají, vystavěny jsou většinou na temenech nízkých travnatých pahorků, táhnoucích se podlé Hart-riveru nebo pod samými temeny těchto pahorků, a skládají se obyčejně ze dvou až osmi dvorců. Jenom málokteré, mezi nimi největší z těchto vsí jménem Micima, leží v údolí; vesnice ta má asi 30 chýží. Pole a zahrady, vzdělávané obyvateli těchto vesnic, rozkládají se dílem v údolí, dílem po stráních. Mimo kaferské žito a kukuřici na těchto pozemcích pěstuje se také cukrová třtina, jejíž stvol dosahuje výšky 220 až 250 centimetrův.

Pokračovali jsme v cestě své údolím Hart-riveru; četné hluboké rokle, jež cestu naši křížily, nutily nás k dalekým zatačkám a do všelijakých uvodily nás nesnázi. Několik mil za Lekatlongem byli jsme přinuceni zastaviti se k odpočinku; za nedlouho přišli k nám ze blízkého dvorce mladík a stařec, kteří dali se s námi makoy (bělochy) do směnného obchodu. Velikými jejich požadavky byli jsme nemálo překvapeni, brzy však nabyl jsem vysvětlení: domorodci zdejší znali již cenu anglických peněz.

Na další cestě naskytla se nám jak ve křovinatém údolí, vysokou travou porostlém, tak v pobřežních křovinách vhodná příležitost k lovu. V keřích pobřežních zastihli jsme čtyři druhy dropů, mezi nimi dva druhy dropů zakrslých a jeden druh neobyčejné velikosti, a sice prvé u větších hejnech, druhé větší odrůdy vyletovaly ze křovin toliko po párcích; na blízku nízkých keřů trnovníkových uzřeli jsme veliké perličky kapské, jak popelily se po dvou ve hlíně. Tam, kde pobřeží bylo písčito a kde stráně byly pokryty vátým pískem, vyhřívali se na slunci stepokurové; rákosnaté břehy říční, kdež skrývala se veliká hejna divokých kachen, poskytly nám přehojné kořisti. Volnější místa na březích byla zastíněna svislými větvemi stromů citlivkovitých, s jichž tenkých větvíček otrhali listí krásní žlutí snovači, ozdobení černou skvrnou na hrdle, a zavěsili na ně umělá svá hnízda, jež podobala se visutým plodům. Hnízda

ta byla dole na plocho stlačena a měla podobu vejčitou v rozměrech 6–10 nebo 12–15 centimetrů a výšku 12–25 centimetrů. Vchod byl na spodní, rovné straně hnízda.

Tyto otvory mají podobu pŕlměšice a jsou pouze tak veliky, co by jeden pták mohl proklouznouti. Hořejší část hnízda vybíhá v kužel, a sice tak, že hnízdo vrcholem kužele zavěšeno jest na větvičkách. Hnízda byla upředena z čerstvé, ohebné trávy. Spůsob, jakým snovači stavějí hnízda, nazvati jest umělým; jednotlivá stébla jsou velmi obratně spředena a stavba tak jest pevná, že je s to, aby dokonale odolala všem bouřím. Nejtišším vánkem krásná hnízda rozkolébávala se a pohyby ty obrážely se věrně ve klidné hladině, ztemnělé jemnými řasami, ve hloubi bujícími: obraz, který tím ještě nabýval pŕvabu, že se některý ze ptáků, do hnízda nebo z hnízda letící, zachytiv se na vchodu jeho houpal po delší dobu. Potom objevoval se na hladině vodní krásný, žlutý bod, semo tamo se míhající, jenž třpytivým drahokamem zdál se poskakovati po jasných a tmavých prohlubních dna říčního. Tito snovači nebyli pranic plaši, tak že mohli jsme je velmi snadno, zejména na večer, chytati ve hnízdech. Když jsme se vzdálili od hnízda, tu pěvci přiletující opět ku svým příbytkům z útěku svého před námi pozorovali dlouhou dobu s rozkošnou zvědavostí každý náš pohyb.

Cestující třetí den spatřili jsme na východě pohoří, jež vystupující od jihu hluboko zabíhalo do údolí Hart-riveru; pohoří to, jak nám bylo řečeno, patřilo k území náčelníka Micimy. Nejkrajnější jeho výběžek, nenepodobný předhoří nějakému, boerové jmenovali Spitzkopf. Rovina, kterou jsme táhli, podobala se daleko široko karmínovému koberci, jenž, když blíže jsme jej ohledali, objevil se nám nesčetným počtem vícekvětných lilií. Na jiných místech roviny uzřeli jsme krásné tmavozelené listy jiné květiny liliovitě, jež po zemi bujně se rozkládající téměř zakryty byly rozličnými druhy brouků nosatců (Curculionidae).

Na blízku cukroviště třtinového zastihli jsme čtyři pracující ženy; užil jsem té příležitosti, abych ještě před naším příchodem do města Micimova zásobil se potřebným mlékem a v tom úmyslu oslovil jsem ženy. Osvědčovaly se velmi úslužnými; odloživše své motyčky pospíchaly se smíchem a křikem ke svým chýžím více než tři sta kroků vzdáleným a za nedlouho byly tu zase, dvě z nich s hliněnými hrnci, třetí, stará hubená žena, s velikou dřevěnou nádobou, a všude měly výborné čerstvé mléko. Za kupní cenu žádaly též ony kus tabáku; úžas můj rostl, když mi skrze Gerta, mého tlumače, daly na srozuměnou, že jsou náruživými spotřebovateli šňupavého tabáku.

Abych neměl ani té nejmenší pochyby, napodobovaly posuňky, jak se rozmilá tabák, a volajíce „monati“ (to jest krásné) strkaly smyslený tabák do širokých dutin svého nosu.

Odpoledne jeli jsme kolem dvorce ze tří chýží, jenž čistou úpravou svou hned mi byl nápadným. Také na své druhé cestě mezi rozličnými kmeny batlapinskými nenalezl jsem druhého, který by se s ním mohl měřit. Chýže byly prostranné a ze silných kolů zbudovány; také stál v kolně, z rákosí postavené, dobře zachovalý těžký vůz nákladní a na dvoře menší vůz, jež právě, a to bylo mi ještě podivnější, domácí pán spravoval se sluhou. Mimo to nechyběl zde ani pluh – v zemi Batlapinské byl to roku 1873 ještě vzácný úkaz – a půl tuctu kožených měchů mléčných viselo na ohradě, pro dobytek určené. Ve stínu kolny seděli dva jiní Batlapini, kteří zaměstnávali se tím, že sešívali z plachtoviny novou pokryvku na vůz; nikdy potom neviděl jsem lidí tohoto kmene, aby pracovali tak horlivě jako tito dva.

Na prostranném nádvoří dvorce prohánělo se vesele patnáct tmavobarvých dětí, které až na koženou zástěrku, sotva jako list velikou, docela byly nahy. Větší z nich měly na pěči, aby hlídaly stáda na březích Hart-riveru, na anglickou míli odtud vzdáleného. Ve všem jevily se výsledky pozeňnané práce a blahobytu.

Za odpoledne přiblížili jsme se pahorkům, jež ráno jsme spatřili. Jsou to nejsevernější výběžky souvrší, počínajícího na pravém břehu Vaalském u Hebronu; zajímaly mě nejvíc útvarem skalín, z nichž se skládaly. Hned vidíš kolmé balvany, nenepodobné lidským postavám a jako sloupy jeden vedle druhého seřazené, hned položeny jsou stupňovitě nad sebou, buďice v nás představu gigantických schodův.

Dospěvše Micimy, ležící před Spitzkopffem, v okamžení byli jsme obklopeni zvědavci, mezi nimiž s největší částí bylo krásné pohlaví a nadějná nejtěplejší mládež z celé vsi domorodcův, jež jméno své má po nynějším majiteli. Posadili se volně kolem samého vozu a jali se posuzovati nejdříve makoy (bělochy) samy, potom vůz a veškeru naši výpravu. Hovor jejich, doprovázený často velmi směšnými posuňky, rozněcoval na nejvyšší smích našich sluhů, my však byli jsme na pochybách, vyjadřují-li posuňky svými a tvářením svůj podiv čili nepříznivý posudek. Průvodčí můj K., jemuž zlí jazykové vytýkali marnivost, o níž svědčilo také to, že F. překvapil jej často, jak se dívá do krejcarového zrcadélka, mínil, že se nám Micimovští jenom podivují.

Kdežto F., který neodložil posud dětských střevíčků, smíchem a posuňky přizvukoval Micimovským, přítel E., jako vždy, bafaje ze své dýmky stoicky byl kliden. Ve tváři jeho a v celém jeho vzhledu zračilo se pohrdání, jehož výraz však učinil jej zvláštním terčem úsměšků krasavic, co zatím mnohý vroucí pohled zaměřoval na švarného K.

Přítomné ženy oblečeny byly vesměs, nejspíš aby bělochům ukázaly své bohatství, v kartounových sukních, a prsa a krk jejich zdobily četné šňůry perel. Mezi nimi dvě děvčata vynikala pozoruhodnou ošklivostí rysů v obličejí, jež nikterak nebyla zmírněna červenými čarami okrovými.[29]

Krasavice znechutivše si už trpnou nečinnost' daly se brzy v útok, a jedna žena majíc nás za cestující obchodníky vyjádřila se k nám skrze Gerta, abychom už vyložili své zboží na podívanou. Tabatěrky, jež v natažené ruce nám podávaly, byly němé ale přímé vyzvání, abychom je naplnili. Ježto jsme se nijak k tomu neměli, vyplniti jejich přání, některé ženy vymyslyly nový útok, jehož cílem byli oba naši průvodčí F. a K., kteří po svém úsměvu zdáli se ženám nejpřístupnějšími. Po poradě nejošklivější a nejstarší ze žen přistoupila ke K. a učinila mu vyznání lásky tak upřímné a srdečné, že byl Gert, jenž tlumočil její řeč, sotva s to, aby zdržel se smíchu. Výjev ten popudil nás všecky ku hlasitému smíchu, kdežto K. jal se zuřiti.

Aby ušel našeho škádlení, neoštidal se tvrditi odvázně, že jest to nejmladší žena Micimova, nejkrásnější z celé vsi.

Když ženy spozorovaly, kterak veškeré milostné úsilí vychází na zmar, vzdálily se od vozu tancující zpět do vsi; vlastně nebyl to tanec, spíše poskakovaly pohybující se při tom v menších skupinách, nejdříve polokruhem na levo, potom polokruhem na pravo, na to učinily asi na dva kroky ku předu dlouhý dvojitý skok a začaly způsobem naznačeným tančiti znova.

Byli jsme rádi, že jsme zbavili se obtížných návštěvníků. Než radost' naše netrvala dlouho, neboť brzy přišel zástup ještě větší a dotěrnější a shlukl se kolem vozu. Tehdy pomohla nám z nouze lest; vystoupiv na vůz jal jsem se čistiti brokovnici. Spatřivše pušku příchozí bezděky ustoupily na zad, a než jsem se toho nadál, nepřítel ustoupil z pole.

V pozdní odpolední hodině opustili jsme ves Micimovu. Jízda skrze několik roklí zabrala tolik času jakož i unavila tahouny naše tak, že byli jsme nuceni zastaviti ještě před Spitzkopfem ve vzdálí 1 1/2 míle od Micimy, na blízkou tří malých dvorců batlapinských.

Bouře, vyvstávající za námi, nahnala nám na této cestě veliké starosti, neboť půlhodinový lijavec byl by dostačil, aby každá tato rokle, již bylo se nám jenom s velikou námahou bráti, proměnila se ve dravou a nebezpečnou bystřinu dešťovou. Přes to, že přišli jsme ke zmíněným dvorcům už pozdě na večer, přece příchod náš byl spozorován a brzo také přišla návštěva.

Noc, kterou jsme zde strávili, byla neobyčejně jasna a krásna, ale také citelně studena. Útvary skalní na stráních pahorků podobaly se báječným postavám, jichž tmavé stíny daleko se rozkládaly po rovině. Nízký Spitzkopf zdál se nad námi jak obr nějaký státi na stráž; z blízka i z dále doznívaly k nám jasné zvuky zpěvů batlapinských.

Příští ráno vyměnili jsme od místního starosty blízkých dvorců několik tykví a jeli jsme dále na sever. Čím dále brali jsme se proti proudu Hart-riveru, tím úrodnější zdály se mně nivy země Batlapinské; zejména podiv můj vzbuzovala malá cukroviště třtinová na polích a v zahradách. Zvláště však bylo mi podivno, že domorodci neužívají tohoto druhu třtiny cukrové jinak, než že rozřezávají dolejší a prostřední šťavnatou část stvolu na malé kousky a potom ji žvýkají.

Nejprve kráčeli jsme rovinou, na níž nebylo ani stromu ani keře, a jež zajímala nás zejména kupami všekazů docela zvláštní spůsobu. Tato všekaziště nejsou obyčejné kupy všekazův, jež mnohou jihoafrickou rovinu pokrývají tisíci polokoulitých a bochníkovitých vrškův, až 125 centimetrů vysokých, na jejichž krajích dva až tři malé otvory jdou do vnitř, nýbrž jsou to křehké trouby, vyčnívající ze země až do výše 2 metrů ve průměru 8 až 25 centim. a spleené slinou hmyzů těch ze hlíny a zrněk písečných. Pozorovali jsme, že jest půda v obvodu 3 až 15 metrů poněkud vyvýšena a většinou lysa; z prostřed takového místa vyčnívaly pravidelně jedna nebo tři, ano též více trub, nahoře otevřených, kdežto kolem nich rozkládaly se začátky takových trub, jež často u velikém množství objevují se jako malé, kuželovité krtiny, nahoře zavřené.

Na poledne zastavili jsme blízko řeky, kde bylo se nám spokojiti s vodou velmi kalnou, již našli jsme v několika loužích v korytě říčním, a ta byla nad to ještě velmi znečištěna stády dobytka, který sem domorodci přiháněli. Také oběd, připravený touto kalnou vodou, nechutnal nám valně. Co jsme obědvali, přiklusalo na rohatých soumarech z blízké vísky, rozložené na pravo od nás na malém návrší, několik Batlapinů. Seskočili a rozložili se na blízku našeho ohně. Soumaři jejich, sotva že byli odsedláni, stanuli jakoby do země byli zarostli. Nemůžeš zdržeti se smíchu, vidíš-li jeti takovou tlupu Batlapinů; volí ženou se bez jakékoliv pobídky tak, jakoby vespolek běželi o závod. Přepážka nosní jest v nozdrách provrtána a tím otvorem prostrčen jest dřevěný kolíček, mající na obou stranách zářezy; na něm pak připevněn jest řemen asi dva metry dlouhý, totiž uzda. Přese hřbet zvířete přehozen jest z pravidla pytel nebo pokrývka nebe kus kůže, jež mají býti sedlem. Po obou stranách visí řemeny se železnými nebo koženými třemeny. Příchozí měli se k nám velmi laskavé a jeden z

nich odpověděl k mojí otázce, jak daleko jest odtud ještě do Springbockfonteinu, nerozmýšleje se nic a ukazuje na slunce, nad námi stojící: „Opustíte-li nyní se svým vozem toto místo, tož budete moci v tu dobu, kdy onen vládce tam nahoře uloží se ku spánku, naplňovati vědérce své v jasných vlnách vody, v níž sajky hasí žízeň svou.“

Blízká pole kukuřičná a tykvová poskytla mi příležitosti, abych obohatil své sbírky zejména několika krásnými druhy svižníků (Cicindelidae). Ve své horlivosti nepozoroval jsem ani, že jižjiž blízka jest bouře a teprva když promočila mě notná přeháňka, pospíchal jsem k vozu. V tom okamžení blesk sjele několik set kroků níže v údolí do zahrady kukuřičné. Přišed k vozu shledal jsem, že moji průvodčí opomenuli před deštěm ukliditi několik praeparatů rostlinných, vyložených na slunce k usušení, jakož i pušky opřené o blízky keř. Z cizích návštěvníků toliko tři ještě seděli při ohni, napolo vyhaslém, ale nyní hledající trochu ochrany proti dešti přistoupili blíže k vozu. Skočiv do vozu žádal jsem svých přátel, aby mi podali květiny a ručnice.

Jeden můj průvodčí podal mi květiny a chystal se též uložit se mnou pušky, když blesk zrovna za vozem uhodil do země. V tom okamžení uchopil jsem pušku levou rukou na konci hlavně, abych ji uvnitř vozu zavěsil na příslušném místě (ručnice stále jsou připjaty na vnitřní straně vozu tak, aby rychle byly pohotově). Přítel můj všecek jsa náhlým a blízkým hromem zmaten pustil pažbu, tím natáhl se na oji jeden kohoutek dvojky a právě, když jsem přitáhl ručnici k sobě chtěje ji ve voze ukryti, vylítla z pravé hlavně, zaječími broky nabitě, rána. Pamatuji se pouze tolik, že v tom, když blesk ostře osvětlil celé okolí, rázem vzplanula mocná záře, za níž silná rána následovala. Pocítil jsem prudkou bolest u levého oka a omráčen byv dílem leknutím, dílem ranou ztratil jsem rovnováhu a spadl s vozu. V prvním okamžiku přátelé moji měli mne za mrtva, na štěstí nebylo mé poranění smrtelné. Broky pronikly levou dlaň z dola nahoru a dotekly se levého spánku tak, že provrtaly střechu klobouku a vzniklé tím otvory vyplnily mými vlasy.

Ježto však rána vypálena byla tak blízko levé polovice obličeje, bylo též levé oko na povrchu značně pohmožděno. Neviděl jsem dva dny na oko to a trpěl jsem ještě čtrnáct dní vnějším jeho zánětem. Hned po ráně také domorodci vyskočili ze svého úkrytu a podivovali se nemálo nehodě, která se udála v jich přítomnosti. Výjevu toho svědkem byl také stařec batlapinský, jenž blíže se k vozu bleskem byl překvapen. Dříve než přátelé moji zapřahli, aby dospěli ještě téhož dne aspoň Springbockfonteinu, ještě někteří domorodci přišli návštěvou. Z těch jeden, soudě po tom, jak jej oslovil, byl asi synem onoho starce. Byl pak od něho takto moudře

napomenut: ‚Nahledni do vozu, leží tam mrtvý ‚bas‘ (pán, mistr); srdce mi praví, že byl asi zajisté velmi zlý muž, neboť když stál v předu vozu a své přátele, podávající mu pomalu pušky, hlasitě zlostnými slovy plísnil, tu zasáhl jej ‚Morena‘ (pán oblohy) hromem a bleskem tak, že skutálel se s vozu a není-li již mrtev, zajisté dlouho nebude jísti rýže a ssáti cukrové třtiny‘.

Ačkoliv Springbockfontein nebyl už daleko, bylo nám vzhledem na můj stav upustiti od úmyslu, abychom došli tam ještě téhož večera. Vůz otrásaje se způsoboval mně velmi prudké bolesti. Zastavili jsme tedy po dvouhodinné jízdě.

Příští dopoledne dospěli jsme tak zvané osady bělochů, skládající se z několika stanův a rákosových chatrčí, a ty obydleny byly čtyřmi hollandskými rodinami, jež uprchly z republiky Transvaalské opustivše nejspíše pro dluhy dřívější svá obydlí.

Viděl jsem podobné osady také v jiných Bečuanských zemích, jichž obyvatelé živili se po výtce lovem, dílem pak výživu si opatřovali jako jircháři, dřevaři neb obchodníci. Lidé tito vedli vůbec bídný život a patří asi k tomu obyvatelstvu, jež ze všech Holland'anů jihoafrických nejméně je vzděláno. Stav jich je strašný, když postiženi byvše nemocmi, opuštěni jsou bez rady a pomoci. Jeden z ubožáků těch stěžoval si mně, že za posledních let pohynulo mu téměř celé ovčí stádo, ježto napáslo se jedovaté byliny (z čeledi Amaryllideae), která roste z jara v tamějším kraji.

Prameny Springbocku velice jsou nepatrný a vlny jeho, dříve než dospějí Hart-riveru, protékají malým močálem, v němž nalezl jsem u velikém množství obecnou jihoafrickou želvu vodní.

Příštího jitra, když mně bylo již trochu lépe, vyrazili jsme z tohoto místa berouce se dál údolím vzhůru. Bylo mým úmyslem cestovati po území batlapinského knížete Gassibona, tehdy ještě neodvislého, bohužel však byl směr, jež udali nám Holland'ané, při pramenech bydlící, chybný, což zvěděli jsme teprva pozdě na večer ode dvou kolemjdoucích domorodců. Cesta naše toho dne byla velmi obtížná, brali jsme se krajinou, porostlou dílem hustým křovím, dílem pískem pokrytou, a bylo nám tudíž často zastavovati, abychom zvířatům dopřáli odpočinku. Čím dále jsme pronikali na severovýchod, tím více krajina zdála se lesnatější, půda totiž pokryta byla slabými podrůstky trnovníků velbloudích.

Znenáhla vzdálili jsme se Hart-riveru, když však nás zmínění dva domorodci zpravili o pravém směru ku Gassibonovu sídelnímu městu, bylo nám touže cestou vrátiti se k řece zpět.

Náhradou za zmařený čas dostalo se nám hojné kořisti lovecké. V lese, jímž jsme se brali, pozoroval jsem poprvé jihoafrické tukany (*Toccos plavirostris*), pan Eberwald pak zastřelil četné kachny divoké, lysky, kulíky a kladivouše.

Dali jsme se směrem na východjihovýchod přes les k vysočině, jež na východ ohraničuje údolí Hart-riveru, kde ležel, jak bylo nám udáno, hlavní kraal Gassibonův. Cesta ona byla z nejobtížnějších, jež bylo nám uraziti na celé výpravě, i bylo třeba veliké opatrnosti, jestliže chtěli jsme vůz a potah uchrániti škody. Z počátku cesta šla jednotvárnou křovinatou krajinou, později pak citlivkovitým lesem, kde potkalo nás několik Batlapinů, poddaných Gassibonovi, kteří přívětivě ukázali nám cestu k náčelníkovu kraalu. Vraceli se z honby na gazelly schovávavé, z nichž také jednu ulovili. Když potom vyhledali nás zase v nočním našem táboře, odprodali nám také část chutné zvěřiny.

Průsmykem v horském hřbetě dospěli jsme rozsáhlejší horské kotliny; v pozadí, kde sbíhalo se hvězdovitě několik pásem pahorků, leželo město Gassibonovo dílem ve hlavním, dílem ve příčném údolí, jež otvíralo se do hlavního. Hlavní údolí, na jehož kraji jsme stáli, bylo dosti dobře vzděláno.

Dlouhá obtížná jízda schvátla nás všechny silně, zůstal jsem tedy na tom, ježto pohlavárův kraal ještě značně byl daleko, že se zde položíme noclehem.

Časně ráno pustili jsme dobytek, aby se napásl, a potom jeli jsme vzhůru ku Gassibonovu sídlu. Na polích kukuřičných pracovaly již horlivě ženy a mládež vyháněla stáda na všechny strany do hor na pastvu. Bylo krásné, teplé jitro a veškerí členové výpravy, jak bílí tak barevní, veselí byli myslí.

Úplný titul krále této země Batlapinské, který podrobiv se dva roky po naší návštěvě dobrovolně republice Transvaalské nyní, když zemi tu zabrali Angličané, stal se poddaným anglickým, jest Morena Botlacice Gassibone. Povahou svou tento muž oddán jest mnohým neřestem, obzvláště pak obžerství. Domy městské byly téhož rázu jako stavení Lekatlonžská; město samo mělo asi 2500 obyvatel.

Obmýšlel jsem dáti se od města na jih k řece Vaalu a potom obrátiti se na severovýchod, abych dostal se do Transvaalu. Ježto v tu stranu nebyla do té krajiny žádná cesta, poslal jsem ku králi žádat za průvodčího a svěřil jsem poselství to nadějnému F., jemuž bylo také uloženo, aby koupil od krále několik hrnců mléka. Vyslanec můj, aby dodal si u jeho veličenstva větší vážnosti, zavěsil si k naší radě na rámě revolver a obul si vysoké boty. F. tak byl hrd na své

poselství, že zarděl se v obličejí, když jsem mu důležitý ten úřad svěřoval, do tmava, oči jeho pak jenjen svítily. Důstojný jeho zjev vzbuzoval nejen v domorodcích, kteří ho potkávali, uctívou bázeň, nýbrž okouznil černý jeho majestát tak, že přijal jej nad míru vlídně. Milostivý vladař slíbil mu, že vyplní za šilink prosbu jeho ve příčině několika hrnců mléka, ba projevil se ochotným, že za druhý šilink propůjčí nám vůdce, jenž provede nás roklemi na širou rovinu. Ano ještě víc, aby ukázal, jak zalíbilo se mu ve mladíku, tak slavně vyzbrojeném, kníže nabídl mu pokrm, kterým jedna z jeho královen krotila právě svůj batlapinský hlad.

Válcovitá chýže, jež majíc pět metrů ve průměru na samý vrchol kuželovité střechy asi tři metry byla vysoka, podpírala se citlivkovitým kmenem, který sáhal až ku střeše. U paty tohoto sloupu seděla zmíněná černá krasavice, zahalena jsouc evropským kartounovým šatem a držíc na klíně dřevěnou mísu, jež naplněna byla oblíbenou krmí batlapinskou. Statečný náš hlasatel zvědév od mého sluhy, přiděleného mu za tlumočnicka, královskou odpověď chtěl užiti laskavé nabídky a sáhl všemi prsty do mísy. Ale polekán jsa vztáhl ruku zpět, neboť mísa obsahovala sušené kobyly, po kteréžto lahůdce přítel náš nikterak netoužil. Navrátiv se k vozu, zařikal se F., že nepřijme už nikdy takových poselství k jiným králům bečuanským.

Královský příbytek byl uvnitř vymazán jílem, podlahu měl hladce upěchovánu jakoby vycementovánu, po stěnách pak kolem do kola rozvěšeny byly na kolících haleny z vydělaných kožin šantoše žíhaného, šedé lišky, šakala čabakového a černé skvrnitě genety. Proti vchodu visela na sloupu americká zadovka; na zemi podél stěny rozprostřeny byly ovčí a kozí kůže – primitivní lůžka. Za rozprávky s F. Gassibone omlouval se, že tykve na polích dosud nejsou zraly a že mi také nemůže poslati žádného masa, ježto stáda pro nedostatek vody pasou se u řeky Vaalu. A v skutku nebylo, jak jsem se později přesvědčil, mezi Vaalem a Hart-riverem za této roční doby léta 1873 žádné pitelné vody. Ba v samém městě Gassibonově pramen tekl tak spoře, že neustále byl obklopen ženami batlapinskými a pouze jedna po druhé mohla dostat se k vodě. Sluha náš přišed ku pramenu velmi byl od žen okřikován; tož utekl raději s prázdným džberem co nejrychleji. Nezbyvalo nám, než abychom buď koupili si vodu od žen domorodcův aneb opatřili si dostatečnou zásobu mišpulového ovoce, divoce tu rostoucího, jímž bychom mohli zahnat žízeň svou.

Zdalo mi se vůbec, že si Batlapinové tito neváží příliš svého pohlavára. Za posledních let (od této prvé mé cesty) vznikly se mezi Gassibonem s jedné a Mankuruanem a Jančou s druhé strany třenice, jež po výtce následujícího byly původu: po prvé jak Gassibone tak Mankuruan tvrdil, že je paramontchief (nejvyšší pohlavár čili vlastní král) Batlapinů, po druhé Mankuruan

i Janče přáli Angličanům a missionářům, kdežto Gassibone maje nepříznivý proti nim soud stále chýlil se ku Hollandanům. Proto také, když Mankuruan zamýšlel podrobiti se vládě anglické, Gassibone zemi svou odstoupil republice Transvaalské. Když pak svobodný stát Transvaalský zabrán byl Angličany, Gassibone znepokojoval hollandské boery tak, že proti němu bylo nutno vyslati vojsko, vůči němuž zachoval se však tak zbaběle, jako dříve se vychloubal.

Také zde jako ve všech všech domorodců bylo nám přestáti od nich obležení a při tom takový byl hluk, že nemůžeš si nad něj pomysliť většího; křičeli, zpívali a smáli se nabízejíce nám na směnu a ku koupí staré i čerstvé kožiny šelem, kůže kozí a volské, dřevěné lžice a tupé nepotřebné asagaje, kukuřici a nezralé tykve, pražené kobyly a med. Jeden žebřal, druhý prosil, třetí nařikal, že má ve všem nedostatek; do toho vřeštěl ženský hlas tázaje se, jsem-li skutečně, jak praví jeden z mých sluhů, lékařem, že chce koupiti lék, který by jí dopomohl dítěte; nemá prý ni syna ni dcery. „A přece mám muže, a několik jiných žen bydlících v témže dvorci má děti, já však nemám žádných.“ Než čím ochotněji máš se k těmto lidem, tím hůře a nestydatěji vedou si ve svých žádostech, ale jednáš-li s nimi vlídně a zdrželivě, tím lepších dojdeš výsledkův.

Koupivše od lidí těch trochu kukuřice dali jsme se na cestu. K otázce naší, máme-li sudy své naplniti vodou, odpověděl průvodčí, ježž nám král poslal, záporně podotýkaje, že cestou najdeme na mnohých místech vody s dostatek. Muž ten měl nám býti průvodčím a proto myslili jsme, že můžeme mu věřiti docela; byli jsme však trpce sklamáni. Na celé cestě k řece Vaalu nenalézala se totiž žádná voda, ježto pak jsme tohoto a příštího dne cestovali za úpalného vedra slunečního, tož bylo nám trpěti krutou žízeň. Země mezi městem Gassibonovým a řekou Vaalem jest jediná planina, dílem lesnatá a křovinatá, dílem, a to zvláště v deštivých létech, vysokou travou porostlá.

Když jsme po této rovině táhli, byl nám nápadným zvláštní šedivý mrak, ježž rychle se blíže zakrýval na západě obzor. Čím více se blížil, tím více podobal se sloupům dýmu, který místy jsa hustší vystupoval od země. Bylo to mračno kobylek. Tyto kobylky stěhovavé objevují se často za jihoafrického léta v hejnech, na míle dlouhých a ničí všude, kamkoli padnou, zelené roucho veškera rostlinstva. Letíce vrhají se neustále k zemi; kdežto totiž jedna část' snáší se ku hltavé pastvě, žřouti již nasycení odletují přes hladové dále, tak dlouho, až je zase hlad donutí spustiti se na zemi. „Jaká to zásoba lahůdek pro žaludky batlapinské!“ zvolal F. vzpomínaje audience své u Gassibona.

Vůdce náš ukazoval nám na travnaté rovině, na níž bych byl deset měsíců potom následkem požáru málem donucen býval k větroplavebné vycházce, zrovna na jih od nás místo, hustě sítím porostlé a znalé po vysokém trnovníku velbloudím, kam prý dorazíme po západu slunce a kde najdeme vodu. Dorazivše však odpoledne na to místo, našli jsme velmi mělkou dešťovou kalužinu, jež držíc na některých místech sotva kotlík vody docela byla vyschla. Nebylo tu vlastně žádné vody; byla zde spíše zahoustlá, zelenavá tekutina s přehojnými pulci, larvami hmyzu a nálevníky, zapáchající silně čpavkem a vodou trochu rozředěná. Není třeba, abych uváděl, jaká nás z počátku jala ošklivost', když jsme si pomyslili, že bychom se této tekutiny měli napít, ale žízeň přemohla konečně všecky rozpaky. Nabírali jsme tekutinu z několika děr lžící a nalívající ji do ubrousku, v němž hemžily se dílem miliony nálevníků pouhému oku neviditelných, dílem nesčetné množství znatelných malých zvířátek, cedili jsme pracně vodu. Nabyvše z celého pokusu asi půldruhého koflíku přihoustlého nápoje rozdělili jsme jej na pět stejných dílův.

Ačkoliv nás palčivá žízeň neustala trápit, neprocezovali jsme vody dále, nýbrž pustili se do honby dropů vrčivých (Otis afra), kteří skrývali se v hustém síti kolem tuňky zcela vyschlé; i podařilo se mi jednoho z nich uloviti. Potom odpočinuvše dvě hodiny nastoupili jsme další cestu. Čím více jsme se blížili k řece Vaalu, tím více mizely křoviny a stromy, a tráva byla nižší, tak že byla tu výtečná pastvina pro veliká stáda. Pakoňové a gazelly, o nichž slibovali nám obyvatelé sídelního města Gassibonova, že je na této cestě uhlídáme, neukazovali se; potkali jsme jenom několik Batlapinů, kteří ozbrojeni jsou holmi a doprovázeni smečkou afrických chrtů honili nízkou zvěř.

Den potom, když se už slunce schovávalo za lesnatým břehem Vaalským při straně Svobodného státu Oraňského, učinil nás malý batlapinský hoch, pasoucí kozy na širé travnaté rovině, pozorný na lesnaté pahorky, za nimiž řeka se vinula. Dívající se udaným směrem uzkřeli jsme několik chatrčí, kde bydleli skotáci Gassibonovi, jimž uloženo bylo voditi ráno a večer skot, na rovině se pasoucí, k řece, aby se napojil.

Řeka Vaal jest rozhodně jednou z nejpotměšilejších řek jihoafrických. Řečiště její, ještě pak více břehy, tak jsou bařinaty, že tažný dobytek jda sebe napojit probořuje se a bídne hyne hladem. Zejména přihází se tak starším zvířatům, jež majitel potahu a povozu (Rider), jeda podlé řeky, zde neb onde zanechává, protože jsou schváčena, až by navrátil se z obchodní své cesty neb až by přišel zase v ta místa, byť to bylo třeba teprva po několika měsících. Tak i já nabyl jsem ve příčině té nejedné trpké zkušenosti.

Co se průvodčí moji chystali vyhledati místo, kde Batlapinové napájeli skot, zamířil jsem s puškou na rameně po řece dolů, abych ulovil několik divokých kachen k naší večeři. Znenáhla se stmívalo. Šel jsem pokud možná lehce, ba na místech, kde půda byla tvrdší, po špičkách a tam, kde se mi zdálo, že mi na příkrém svahu pobřežním zavaditi bude o suché roští, sehnul jsem se, abych je odstranil a tak zamezil každý šramot, jenž by mohl vzniknouti, kdybych je rozšlápl. Vtom zaslechnu po levé straně hlasité kejhání – mně již povědomé – potom pádné zatřepání křídel a dvě divoké husy (*Chenalopex*), jež s touhou jsem hledal, letěly nad vlnami po proudu řeky. Bezděky klekám, abych lépe mohl dívati se a naslouchati třepotu křídel; zdálo mi se zločinem, abych střelnou ranou porušil hluboké ticho, jež rozkládalo se nad řekou, klidně zde a zvolna tekoucí. Široká řeka leskla se přede mnou na západ mdlým leskem jako obrovská stkvělá stužka a v duši vynořil se mi – nevědomky a mimovolně – podobný obraz z daleké, daleké vlasti! Krásná, téměř stejná páska vine se kolem úpatí Středohoří, kde prosnil jsem za rybolovu mnohý večer a mnohou noc. Odtud na blízku z malého skrovného domku světlo zářivalo mi vstříc do tmavé noci! – Třpytí se i nyní – když v tichu večerním prodlévám zde na břehu africké řeky? Což, drahý otče, což, milá matko, vzpomínáte mne? – Nezaslívejte mně, že jsem vás opustil, navrátím se zas a potom bude vše dobře! – A tak seděl jsem celé hodiny pod vysokými vrbami na břehu Garipu. Nejasně jen odrážely se stinné stromy v obzoru protějšího břehu.

Dal jsem se konečně na zpáteční cestu. Tma stěžovala mi pokus ten více, než jsem se domníval. Často narazil jsem hlavou na větev smuteční vrby na příč k řece trčící, nebo klopýtl přes její kořeny. Na protějším břehu vyplašilo snad několik sov houfec mořských koček, jež vyvolily si ku svému noclehu vrcholky vyšších stromů, neboť zazníval ke mně krátký a slabý křik jejich, zprvu náhle a mnohohlasně, potom toliko v přerývkách. Několikrát překvapil mne náhlý pád do vody, byli to prchající leguani vodní (*Polydaedalus*), obrovské ještěrky 1 1/2 metru dlouhé a delší, jež slídíce na pobřežním svahu po myších a hmyzech doplížily se, když jsem se přiblížil, tiše až k vodě a potom náhle se ponořily. Tyto obrovské ještěrky volí si za své bydliště po výtce vody, tekoucí stále neb aspoň ob čas, jak na blízku příbytků lidských tak i v pustině. Hryz jejich není nebezpečen zvířatům, která jsou větší než jejich hltn, mají však velikou sílu v čelistech a daleko ještě větší ve svém dlouhém a mrštném ocase, jenž jim zejména znamenitě prospívá, loví-li vodní zvířata. Leguan tento z pravidla číhá na kořist' u potoka, leže břichem na zemi nebo na kmeni převislého stromu jako dřevo a nepohnutě po několik hodin, že s těží jej spozoruješ. Tmavohnědé zvíře, jehož šupinaté tělo pokrývají četné zelené a žlutavé pruhy příčné, neprozrazuje nijak, že by žilo, pouze malinké oči jeho neustále

se otvírají a zavírají, až vyslídí blížící se kořist' a tu potom pozorují ustavičně. Myši, žáby, hmyz a vše, seč jest – tedy co mezi ssavci velikostí dosahuje krysy, mezi ptáky pak kuřete – propadá mu hrdlem. Zvláštní pak má zálibu v krabech a vejcích. Než myslím, že si jen proto, jak jsme často mohli se přesvědčiti, oblibuje krabí pokrm, ježto nemá jiného, tak že leguan toliko nedostatkem jiné kořisti byv donucen vytahuje korejše tyto, vyskytající se v celé jižní Africe ba i daleko na severu, z jejich děr. U takových potokův a řek, kde leguan sídlí, spatřujeme množství rozžvýkaných zbytků krabích; potřebuje tedy šupinatý tento obyvatel vod den co den značného počtu krabův, aby se nasytil. Dvorce, jež leží při tekoucích vodách na břehách, vysokou travou porostlých, nesmírně trpí leguany, neboť ještěřtí tito náramně rádi vluzují se do kurníkův a řádí v nich tak, že lidé mohou času, ve kterém chtěli sbíratí vejce, užiti k věcem prospěšnějším. Ano v této své laskomině na vejce tak jsou neunavni, že slézají také vysoké stromy slídíce po ptačích hnízdech, jak jsem to pozoroval v missionářské stanici Linokaně na říčce Matebe. Ale mnohem lépe umějí lézti na stromy blízcí jejich příbuzní, leguani zemní. Shledal jsem, že leguani vodní rozšíření jsou od moře na jihu Afriky až k říši Manické. V řekách, kde se zdržují krokodilové, leguani obývají peřeje, poněvadž se jich páni bratři vyhýbají takovým místům.

Vedle leguana vodního objevuje se v Jižní Africe druh jemu podobný, který však nikdy nežije ve vodě, totiž leguan zemní, o němž několikrát už mimochodem stala se zmínka. Leguan tento je těla silnějšího, méně mrštného a má ocas značně kratší než leguan vodní; vůbec pak dorůstá délky 125–150 centimetrů. Nalezneš je na rovinách jak beztravých tak i vysoko zarostlých, ve skalách, ve křovinách i v lesích. Za potravu vyhledávají si malé ptáky, myši, krysy, berušky a hmyz; oblíbili si také vybíratí vejce ze hnízd a stromy jsou jim to, co příbuzným jejich živel vodní. Věští-li nebezpečí, tož vyšplhají se zčerstva do vzdušného svého bytu a lehnou si pak plocho na některou příčnou větev; pakli však jsou na zemi, zalezou rychle do opuštěného doupěte některého zemního zvířete; nenaleznou-li však takového úkrytu, přitlačují se k zemi a vyčkávají nepohnutě, až nepřítel se vzdálí. Než jakmile se ho dotkneš, ihned oživuje se leguan, na pohled spící. Vzpřímiv se protahuje se, funí hlasitě a vykračuje zvolna a vážně – řekl bys, že jde toliko po špičkách svých drápů; jestliže dříve leže na zemi zdál se tlustý vypadá nyní vychrtlý jako nějaká kostra. Ve břiše tohoto ještěřa nalézáme mocnou lalokovitou vrstvu tuku, jehož mnozí kmenové domorodců jihoafrických užívají za lék v rozličných nemocech. Někteří kmenové čtného národa Bantův užívají kůže obou leguanů nejen jako léku, nýbrž i ku čárům. V té příčině váží si koží těch zejména tak zvaní lékaři, čaroději a přivolavači deště.

Tepna kolem půlnoci vrátil jsem se k vozu ku svým průvodčím, kteří ještě bděli znepokojeni jsouce tím, že jsem nevracel se tak dlouho.

Vykoupavše se po libosti v řece Vaalu vybrali jsme se příštího rána na východoseverovýchod směrem ku Transvaalské republice. Dříve, než jsem očekával, dospěli jsme již po dvouhodinné jízdě jednotlivých stavení na pravém břehu Vaalském. Přiblíživše se spatřili jsme podlouhlý cihlový dům, pokrytý železným plechem, dále umělou stavbu, zrobenou z hlíny a kolů, jež každým okamžikem chystala se spadnouti, a třetí domek, plochostřešný z pálených cihel. Tyto „budovy“, postavené na třech různých stranách rozměřeného příštího města, dále dva stany a třináct korannských chýží: tak vyhlížela roku 1873 spousta domů v nejzápadnějším městě republiky, Christiane, jež později dosti proslula po Jižní Africe bouřemi v zemi Gassibonově a nepokoji mezi Koranny, kolem města toho bydlícími. Dům nejprv uvedený byl obydlím okresního přednosta a zároveň kanceláří nejvyššího občanského a vojenského úřadu Bloemhofského okresu, ve druhém domku, pokrytém plochou cihlovou střechou, byl kupecký sklad; v onom pak chatrném stavení bydleli, nemýlím-li se, šerif, notář atd. První obydlen byl sborem strážníků, podřízených šerifovi, pro města Christianu a Bloemhof jakož i pro celý okres – sumou jedním černochem. Ve druhém stanu ubytovalo se několik zedníků, kteří měli vystavěti veřejnou budovu, tuším že vězení bez oken.

Od času prvního pobytu mého v provincii Transvaalské změnilo se také v Christianě mnoho a sice na prospěch její, tak že městečko to závodí nyní co do důležitosti s Bloemhofem, ačkoliv okres Bloemhofský zvětšen byl o zemi Gassibonovu a přes to, že město Bloemhof samo mělo v roce 1876 už asi 30 domův. O rychlý rozvoj Christiany, nehledíc ani na to, že prospěla jí příznivá poloha u silnice, jdoucí ze země Griquů do provincie Transvaalské, zasloužil se hlavně okresní její přednosta, s nímž bylo mi později dopřáno seznámiti se, i lze mi říci jen tolik, že jsa za republiky sousedem několika nepokojných kmenů domorodých, těžké své úloze dostal způsobem nejlepším a byl proto také, když Angličané zabrali Transvaal, ponechán v úřadě svém.

Když jsem tehdy, roku 1873, kupci (kupci, velkoobchodníku, zbrojíři, majiteli hotelu, řezníkovi a pekaři zároveň), který navštívil mne u vozu, vyslovil svůj podiv, kterak se v Christianě moc zákona opírá pouze o jednoho člověka, aniž město má jakés „vězení pro nebezpečné osoby“, muž ten (původem Němec) odpověděl mi, že vězení není třeba, ježto není žádného trestance. Příjmy okresního představenstva Christianského byly tehdy tak skrovné, že opravdu Christianští nedbali o to, aby někoho uvěznili; kdyby však i byli nějakého ptáčka

chytili, kam s ním? Panu notáři nebylo lze vzít ho do své světnice, dělali se o ni se šerifem, ze stanu byl by snadno uprchl; v bytu kupcově pak také nemohli ho zavřít, neboť byl by tu nad míru uvoďín v pokušení, aby zásobil se na útěk ještě bezplatně potravinami. To byly vesměs důležité příčiny, k nimž nutno bylo prohledati; nad to pak boerové polehčovali panu okresnímu přednostovi v soudu obyčejně tak, že pocititi dali četným vinníkům ze své čeledi knuty (důtek z řemínků hrochovy kůže), jakmile se kdo provinil krádeží a p., čímž odpadla veškerá péče o dopravu zloděje k soudu, o všelijaká stání jakož i o všechen peněžní náklad, ježto nebylo třeba žádných soudních útrat.

Položili jsme se táborem u samého břehu Vaalského, který je tu dosti vysoký, tak že měli jsme odtud pěkný rozhled po četných ostrovech a peřejích říčních. Scenerie říční u Christiany v skutku jest zajímavá, prohlídkou pak ostrovův ornitholog získá velmi mnoho. Viděl jsem zde překrásné, dlouhoocasé mandelíky, neboť oblast jejich dosahuje na jih až sem k řece Vaalu.

Také v Christianě hledají diamanty, ale po skrovnu jich nalézají.

Opustivše příštího dne (13. března 1873) „město“ brali jsme se dále proti proudu řeky ku Bloemhofu. Krajina, prostírající se mezi oběma městy patří k nejpustějším a k nejholejším krajům území Transvaalského a má zcela ráz náhorní roviny Karrú. Protější břeh Svobodného státu ostrou jest protivou neutěšeného pohledu na břeh Transvaalský. Husté trnovníky velbloudí rozkládají se daleko na pobřeží a ve vlnách Vaalských obrážejí se četné farmy, jež rozestaveny jsou podlé řeky.

Ze zvířeti viděli jsme toliko tři gazelly skákavé, jak prchaly do dálky, několik z nejmenších dropů zakrslých a na lysejších, skalnatých místech veverky pozemní a surikaty (Rhyzaena). Surikat zde bylo veliké množství, obývaly pak po 15 až 20 vždy jedno doupě. Sotva uslyšely rachot vozu, již pospíchaly do svých doupat z vycházek, které podnikly do nejbližšího okolí: veverky pozemní hledajíce kořínky a surikaty slídíce po broucích, larvách, štírech atd. V běhu nejsou příliš obratny, tak že pes, byť i značný kus cesty byly před ním, snadno jich dostihne. Běžíce z pravidla mají ocas vysoko zdvižený; veverky rozestírají svůj chvost a neobracují se nikdy dřív, až když sedíce již u svých děr ohlednou se po rušiteli svého pokoje; ale surikaty často se otáčejí, zastavují a při tom mrzutě vrčí. Veverky jsou plachá a bázlivá zvířata, kdežto surikaty náležejíce ke dravcům jsou opatrní a srdnatí. Z oněch pozoroval jsem toliko jeden druh, z těchto pak několik odrůd. Tam, kde na cestách mých k severu veverky pozemní mizely a kde roviny, podobné prairiím, ustupovaly lesu, zvířátka tato zastoupena byla druhem

malých žlutohnědých veverek, které žily na stromech. Domorodci vyjímajíc Hottentoty požívají masa obou zvířat.

Odpoledne 15. března dospěli jsme Bloemhofu, který skládal se tehdy pouze ze dvou řad cihlových domkův a nás nikterak nevábil k delšímu pobytu. Vůkolní krajina poskytovala nuzného a smutného obrazu; od toho času však městečko rozkvetlo znamenitě.

Co jsme Klipdrift opustili, krásné a jasné počasí neustále nám bylo příznivo; dnes však stahovaly se tmavé mraky nabývající vždy více podoby hrozivější. Nicméně pokračovali jsme v cestě a sotva minuli jsme Bloemhof, když spustila se krutá bouře a zároveň tak se setmělo, že nebylo ani na dvacet kroků v před viděti; litoval jsem už, že jsme nepřenocovali v obvodu města. S počátku, pokud jen trochu bylo možno, šli jsme před potahem, ježto Koranna vedoucí na řemenu přední potah, tvrdil, že není s to, aby dobře rozeznal cestu od stejně černé půdy po obou stranách. Prudký déšť, který nás promočil a studený vítr, jenž s ním byl ve spolku, zahnalý nás brzy do vozu; sto kroků dále rohatý náš potah zastavil se docela. Tahouni klouzali neustále a tím učiněn jsem byl pozorným na to, že jsme snad sešli s cesty a dostali se na svah; to pak bylo zajisté možno jen tehdy, jestliže jsme ve tmě zamířili k řece. Za takových okolností nebylo lze pomysli, abychom dále pokračovali v tomto nebezpečném nočním pochodu, a tudíž bylo nám čekati ranního úsvitu.

Prohlížejíce vnucený svůj tábor spozorovali jsme něco, co mně nemálo polekalo. Když jsem totiž za lijavce obešel vůz po druhé a to obloukem poněkud větším, zdálo mi se, jako by asi dvacet kroků před potahem nalézalo se temné jakés místo. Mysle, že jest to nějaká prohlubeň, zavolal jsem k sobě „drivera“, abych s ním při svitu nejbližšího blesku ohledal podezřelé místo. Žádoucí přirozené světlo elektrické zasvitlo také brzy a tu ku svému úžasu spatřili jsme hluboký dešťový výmol, který nejspíše směřoval k řece. Draze bychom to byli tedy zaplatili, kdybychom byli pokročili pouze ještě dvacet kroků ku předu. Z rána objevila se nám propašť s příkrými hlinitými stěnami, asi pět metrů hluboká.

Noc, kterou jsme strávili, byla na nejvýš nepříjemna; déšť pronikl i plátěnou pokrývku vozu, již vichřice notně potrhala, studený vítr zmrazil nás a uvedl nám na paměť, že nalézáme se 1300 metrů nad hladinou mořskou na planině jižního území Transvaalského. Jenom Davidovi a Gertovi nepřekáželo nic, aby neodдали se zase Morpheu; nedbajíce toho, že plavali skoro v louži, pohřížili se brzo hlubokým snem, ze kterého probudily je teprva příštího rána teplé paprsky sluneční. Mezi tím nepohoda vzdálila se již po půlnoci.

Protější břeh Svobodného státu činí písčité vypnulina, křovinatá a zalesněná na díle spoře, na díle dosti hustě stromy citlivkovitými. Mnoho zámožných statkářů, kteří bydlejí jižně od řeky, koupili si zde pozemky, totiž asi 3000 jiter půdy, aby za suché roční doby mohli tu míti svá stáda. Stěžovali si mně na značné ztráty, způsobené jim hyenami skvrnitými (*Hyena crocuta*), které dávaly hříbata, telata a mezky tak, že statkářům užití bylo konečně strychninu a tím noční lupiči seřídli značně. Synu farmera Wessela, který, jak jsme se již zmínili (v kapitole III.), v diamantových polích dobře je znám jako zámožný statkář, dravci usmrtili za jednu zimu osmnáct kusů dobytka; ze případů pak, o nichž vypravoval, zdá mi se podivuhodným zvláště jeden. Sluha jeho chtěje zabrániti, aby mezci nebyli tak snadno přemoženi, svázal dva řemenem dohromady; když pak je po nějakém čase hledali, nalezen jeden vedle mrtvoly svého druha svázán jsa s ním dosud řemenem a dle četných stop bylo lze souditi, že jeden z nich usmrčen byl hyenami a zpoila ohlodán, druhý však ostav na živu a chtěje se od společníka odtrhnouti unavil se stálými ale marnými pokusy a poddal se svému osudu. Od té doby statkář pouštěl na pastvu bez dohlídky pasáků toliko skot a dorostlé koně.

Několik hodin východně od Bloemhofu došli jsme veliké a mělké pánve solní, již z dálky bíle se lesknoucí, u níž ležela farma. Jako všude jinde čněl také zde na jedné straně břehu pahorek, ana ostatní bařinatá a travou porostlá místa zdála se býti úrodná a k orbě působila.

Sebral jsem některé kameny, vrstvou soli pokryté, jakož i některé rostlinné látky; průvodčí moji pak jali se sbíratí četné solní krystaly, jichž na čistém křemenitém dně pánve byla hojnost jako jáhla i hrách velikých. Za to byl jsem přátelům svým velice povděčen, neboť majíce vjeti do kraje, slynoucího zvěří, nebyli bychom pohrdli ani celou bečkou soli, abychom mohli zásobiti se hodně masem. A brzy vstoupili jsme do kraje toho, který rozkládá se na jihozápadu Transvaalského území od břehů Bamboesspruitu až ku Schoenspruitu po nepřetržité rovině, vysokou travou zarostlé, jež ohraničena jsouc na jihu Vaalem, k severu pak pahorky Makvasskými prorvána jest jednou řekou a několika spruity (bystřinami), tekoucími jen ob čas po výtce od severu k jihu nebo k jihovýchodu.

Od mého pobytu v této krajině r. 1873 ubylo značné zvěří; jest však naděje, že nová vláda chopí se potřebných prostředků k ochraně její. Bude-li se rozumně lovití, zvěř dosud zbylá rychle se rozmnoží a statkáři nicméně zajistí si vydatný výtěžek.

Za prvé mé cesty pozoroval jsem obecného pakoně černého ve stádech o 5–30 kusech, sajky ploskaté ve stádech od 15–300 kusu, gazelly skákavé, schovávavé a kozorohovité od 10–150 kusů, na blízku míst porostlých křovím pouze v párech; dále hojnost rudosluchých zajíců,

nesčetné množství tarbíkú kaferských a dikobrazu, luskounův a takarův – nechyběly však ani šelmy: hyeny, šakalové a šantoši, u bystřin vydry a ve vysoké pobřežní trávě divoké kočky. Ze ptáků bylo tu více druhů dropů, divokých kachen a hus, malý druh křepelek a ve křovinách perličky.

Dříve než došli jsme Bamboesspruitu (18. března), spatřili jsme zprvu několik jednotlivých, později však malé stádo gazelí ploskatých, nazvaných tak z té příčiny, ježto mají na čele bílou „plosku“, která dobře jim sluší ku tmavorudé jejich srsti. Rohy jsou na zad skloněny, na koncích rozbíhavý, nejsou však ani tak pěkný ani tak ozdobný jako rohy antilop skákavých, jakož vůbec gazella ploskatá tělem jsouc silnější je s to, aby vydržela delší pronásledování, při čemž netřeba jí unavovati se dlouhými skoky.

Četná hojna jeřábů honila se ve vysoké trávě za kobyčkami. Blížíš-li se jim, vznášejí se po krátkém rozběhu a letíce tak, že do týkají se téměř trávy, zapadají opět do ní několik set kroků dále. Když vzlétnou, zaznívá jich krásný, daleko slyšitelný hlas.

Silné přeháňky dešťové přinutily nás, že zastavili jsme již v prvých hodinách s poledne několik mil od Bamboesspruitu na východ u dešťové tůňky. K tomu ještě přidružila se všeobecná únava celé výpravy, jež schvátila nás všechny následkem špatného noclehu poslední noci, a proto, že požili jsme jídel, upravených solí ze zmíněné solné pánve, jež, jak se tehdy ukázalo, mnohé měla škodlivé vlastnosti.

Prudký déšť a churavost naše způsobily nám noc velmi nepříjemnou. Teprve k ránu lijavec ulevil poněkud i zkusili jsme spáti pod vozem, protože výpar z mokrých předmětů ve voze nikterak nebyl lákav. Za noci hyeny a šakalové ozývali se často i na blízkou vozu, ale neviděli jsme ve tmě s dostatek, aniž pak chtěli jsme při vlhkém počasí tom užití pušek svých, uloživše je před tím v kožená pouzdra. Ležení ve vlhké trávě bylo nám brzy nepříjemným a proto byli jsme již před východem slunce hotovi nastoupiti další cestu.

Co zatím průvodčí moji pokoušeli se rozdělati oheň, rozhlížel jsem se po travnaté rovině, omezené jen k severu v dáli vrchy, nevyslídil jsem však ničeho. Na obloze visely ještě těžké, tmavé a nízké mraky; podobalo se, že den bude tak zasmušilý, jako byla noc předešlá. Nedokončiv ještě ranní své rozhlídky zaslechl jsem před sebou zvuky; zdálo se, že přicházejí ode dvou ptáků, čápův či jeřábův podobných, kteří letěli kolem asi na 600 krokův ode mne. Hlasy ty krásné, melodické, jako harfa znějící, vzbudily vícekrát se opakující též pozornost

mých průvodců. „Krásné!“ – „čarovné!“ – „slyšte harfu Aeolovu!“ – tak každý vyslovil svůj podiv, sotva že zvuky ony zanikly.

Jenom Gert, ušlechtilý mladík korannský, zdál se býti lhostejným. Naléhavě jsa od nás všech žádán za vysvětlení – při čemž velmi byv polekán vyskočil od svého hrnečku se snídaním – odkud by hlasy ty byly, zdali od ptáků či od jiných zvířat, či co jiného je vyluzuje, rozhlédl se po rovině, neviděl však ničeho; na to shýbl se, aby lépe mohl viděti do dáli podle konců trávy, v tom náhle ujal mne za ruku, táhl mě k sobě dolů a pravil:

„Vidíš, base, tam v dáli od nás letí dva ptáci, tam – tam si sedají, to zajisté byli oni křiklouni; jsou to podobní ptáci jako „grote Springhanvogels“ (šedí jeřábi), mají však krásná, běločervená křídla a na černé hlavě krásné, žlutavé korunky, ale tyto korunky“ – při tom znamenaje ve tvářích našich údiv povstal a vstrčil na posilněnou kus čerstvého tabáku do úst – „ano, tyto korunky však nejsou z peří, nýbrž jsou to žluté, dlouhé a tuhé vlasy. Všickni lidé v Africe je znají a mnozí statkáři ve Svobodném státě Oraňském a v Transvaalu mají je ochočeny na svých dvorcích.“ – „A jmenují se?“ tázal jsem se. „Má-hem je zovou, pane.“

Ted' jsme byli zrovna tak moudří, jako dříve. Bahňáci byli to zajisté, ale nevěděl jsem, kam je vřaditi, až se mi po dvou dnech poštěstilo, že jsem na jednom dvorci našel tři takové ptáky živé. Byli to jeřábi korunatí čili královští (*Balearia regulorum*), z nichž jsem také dva přinesl domů. Jeho Výsost Císařská, náš nejjasnější korunní princ Rudolf, prokázal mi tu vzácnou čest, že přijal dobrotivě párek ten darem a přikázal chovati ptáky ty v císařském zvěřinci Schönbrunnském.

Na rovině, význačné několika vyschlými pánvemi solnými, proháněli se četní velicí dropové. Překročili jsme Bamboesspruit, v jehož bahnitém korytě jen na několika málo místech blyštěly se malé kalužiny, a špli jsme dále na východ ku Makvasi-riveru, který jsa rovnoběžkou k Bamboesspruitu teče po celý rok. V tu stranu země trochu se výšila pokryta jsouc místy malými lesy stromů citlivkovitých, zejména trnovníků velbloudích.

Na kraji prvního malého lesíka položili jsme se na poledne táborem a ježto přátelé moji měli ruce plné prací, aby usušili věci, posledním deštěm promoklé, chopil jsem se sekery, abych opatřil dříví pro naši kuchyni. Pan Eberwald slíbil totiž, že příteli K. pomůže připraviti pochoutku, které se nám hned tak brzy nedostalo chtěl' upéci v popeli bochánky; bylo se tedy postarati o potřebné palivo. Poněvadž pak levá moje ruka od nehody s puškou ještě posud úplně nebyla zdráva, byla mi práce velmi za těžko a neobratností svou přivodil jsem si zase

novou bolestnou ránu na holenní kosti pravé nohy. Několik minut na to byl jsem opět v povážlivém nebezpečení života.

Abych nevrátil se ke svým druhům s prázdnou, snažil jsem se odloupati aspoň suchou kůru z odumřelých kmenů. Při tomto svém počínání viděl jsem najednou, že se mi něco blyští před očima a v tu chvíli cítil jsem, že mě něco studí na levém předloktí. Jak se často přihází, zmije zalezla pod kůru stromovou a zapadla mi do levého rukávu. Věda, jak sobě vésti v podobném případě, stanul jsem nepohnutě nechtěje podrážditi zvíře tak, aby mne kouslo. V tom had se natáhl a přitom na štěstí konec ocasu povylezl z rukávu: rychle se vzmuživ uchopil jsem se ho a mrštil plazem daleko od sebe.

Příští noc byla rovněž tak nepříjemna jako předešlá. Pršelo tak silně, že nebylo nám lze pomyslit na spánek, k němuž ovšem nepovzbuzoval nás ani koncert hyen a šakalův.

Dne 19. měsíce března opustili jsme svůj nocleh. Asi po dvouhodinné jízdě zaslechli jsme před sebou zřejmě šumot jakoby od nějakého horského proudu, o němž zdálo se nám, že přichází z hluboké průrvy, označené úzkým pásmem stromů, jež táhlo se od severu k jihu. To se nám také potvrdilo, a těsnou tou prorvou 6–11 metrů velikou dral se Makvasiriver, rozvodněný přívalem, jenž strhl se v pásmu stejnojmenných pahorků. Koryto jeho jest s největší částí kamenito a příkro, taktéž i jeho břehy, a často naskýtá se v něm, jako pod brodem, kterého jsme užili, půvabný rozhled byť i v malých rozměrech, jakož ani nemůže býti jinak při úzkém řečišti a neširokém údolí. Řeka tato dosti jsouc rybami bohata za několik zimních měsíců vysychá až na některé hlubší skalnaté prohlubně. Břehy její, a to zejména skalnaté rozsochaté části, obývají vydry, divoké kočky, druh lasiček, genetky a jiné malé šelmy, bercouni afričtí a také leguani vodní. U brodu, pro příkrost' jeho jak s jedné tak s druhé strany nad míru nesnadno přístupného, shledali jsme, že jest voda asi metr hluboka; na pravém břehu viděli jsme několik dopravních vozů, naložených zbožím o 2600–3000 kilogramech, jichž vozkové neodváživše se přebrodití rozvodněnou řeku vyčkávali odpad vody ve blízké krčmě. Já však uzavřel jsem odvážiti se pokusu a ten se také zdařil až na malou nehodu, jež nás připravila o část' kuchyňského náradí, uschovaného v bedně pod vozem.

Dříve než slunce dostoupilo vrcholu své dráhy, došli jsme nejjižnějšího svahu výšin Makvasských, vypínajících se od severu na jih, jež poskytují neobyčejně výnosné kořisti nejen botanikovi, nýbrž i mineralogu, který nachází tu zejména stkvostné porfyry křemenné.

Na rovině k jihu prohánějí se zajáci a dropové, an blízký rybník statkáře, usedlého na úpatí pahorků, hemžil se černými lyskami, potápkami, divokými kachnami, ibisy a volavkami.

Odpoledne navštívil nás syn statkářův i divil jsem se nemálo obratnosti, s jakou muž ten zápolití uměl s mým revolverem. Ránu za ránu střílel na třicet kroků vzdálí do prkénka, jen čtyři centimetry širokého, v místo určitě naznačené. K večeru opustili jsme farmu a dali se po širé rovině, která porostla jsouc bujnou travou, přes půl metru vysokou, hostila přechetnou zvěř. Asi šest anglických mil od našeho poledního tábora na svahu výšin bylo nám zastavití; déšť v proudech se valící bránil nám v další jízdě. Ocitli jsme se v malém osamělém lese citlivkovitém, jímž obklopena byla farma. Neobyčejné bohatství roviny na rozličnou zvěř podnítilo nás k tomu, že jsme se zde zdrželi celý den.

Za svítání byl jsem ze svého spánku vyrušen několika blízkými ranami. Zdálo se, že rány vypáleny byly na rovině směrem jižním. Později, když jsme seděli kolem železných hrncův u snídaně, dostalo se nám v té věci vysvětlení. Dva Holland'ané příklusali na nepatrných sic, ale velmi vytrvalých konících a zeptavše se nás, je-li „bas“ (hospodář) doma, na kterouž otázku neuměli jsme jim odpověděti, zajeli k domku, došky pokrytému, aby sobě vypůjčili od souseda „Ohma“[30] vůz. Zastřelili ráno u statku dvanáct antilop skákavých a ploskatých a chtěli dopravit je do svých dvorců, ležících stranou několik mil odtud.

Ti hollandští sedláci, kteří bydlejí blízko měst, přivázejí na trh zabitá zvířata s velikou částí tak, že je rozpárají, vyvrhnou a hlavy jim uříznou, které potom nechávají venku na poli šakalům a supům na pospasy. Ti, kteří bydlejí dál od měst, kořist' svou stahují, kůži napínají na zemi, aby vyschla, a maso rozsekávají na kusy. Kůži gazelí skákavých statkáři pouze suší a do čtverhrana přikrojují. Osm až dvanáct takových kůží sešívají na pokrývky; v té práci však domorodci daleko je předstihují.

Kůže antilopy ploskaté a gazelly kudu, žijící v lesích anebo na výšinách křovím porostlých, zpracují podobným způsobem a užívají jich za obal dolejšího silného konce bičičště, zhotoveného z kůže žirafí. Také vydělávají velmi primitivně kůže gazelí ploskatých, pakoňův a kvag a prodávají kůže takové kočujícím obchodníkům anebo kupcům, usedlým ve městech. K vydělávání kůží užívají kůry několikera stromů, rostoucích na výšinách, tak ku př. stromu vagonového a j., a kde není těch, tam brávají k tomu kůru některých obyčejných, avšak větších druhů stromů citlivkovitých, které rostou nejvíce na březích řek. Ti, co zabývají se jirchářstvím jako mimotním řemeslem, kupují obyčejně surové kůže od lovců, platí z pravidla za kůži gazelly ploskaté tři až čtyři šilinky a vydělanou prodávají ji za deset šilinků.

Chudší osadníci, kteří zůstávají u přátel anebo příbuzných, dělají z polovydělaných koží pakoňů podešve, z koží pak gazelí skákavých, antilop kudu, sajek laních (u boerů „Hartebeest“, Antilopě alcelaphus) a j. svršky na obuv, sice neúhlednou, ale na cesty po jižní Africe velmi pohodlnou, totiž tak zvanou Feldshoen, která prodává se u vyrabitelů za 6–8, od městských obchodníků za 10–14 šilinkův.

Maso zvěři krájí se na podlouhlé kousky, trochu se nasolí nebo se suší pověšeno jsouc za mírného tepla slunečního na řemenech a pak jako kámen jsouc tvrdo předkládá se pode jménem beltong na stůl. Je-li upraveno, to jest ustrouháno a na másle usmaženo, poskytuje výborného pokrmu. Kilogram tohoto sušeného masa platí se 12 penci až 1 šilinkem, a mnohý statkář dováží ho u větším množství na trh.

Veliká hojnost zvěři v okolí lesíka dopomohla naší kuchyni mnohé lahůdky, sbírce mé pak mnohých, krásných koží. Kromě jiných získal jsem krásného výra, jestřába, dvě sokolů, sýce nejmenšího, dudka, menších datlů atd.

Nadšení mé ovšem náhle schladlo, když najednou statkář obořil se na mne svým nelibozvučným, bručivým hlasem. Byl to plnovousý boer, který zlostně kouleje očima ptal se mne a mého druha F., kde jsme přiučili se „det manier, Finks, Falke, Eule and mar all det Vogels dot to skeuten“, aniž žádajíce prve, zdali „Mynheer will permittiere“. Ale rozhorlení statkářovo utišilo se brzo, když zvěděl, že jsem lékař, neboť ten je hollandským statkářům vždy vítaným hostem; ano statkář měl se později ke mně tak vlídně, že nám za šilink prodal velikou nádobu čerstvého mléka.

Opustiv příštího dne lesík, bral jsem se dále na východ. Cesta odtud až k Estherspruitu vyznamenává se zvláštní bohatostí zvěři. Napočítal jsem s obou stran cesty neméně než dvacet stád antilop (gazelly skákavé a ploskaté). Nedaleko naší cesty slétlo se hejno supů bělohavých napást sebe na postřelené gazelle skákavé; že se na širé rovině taková příležitost naskytá častěji, toho svědkem nám byl veliký jejich počet.

Po nějakém čase přišli jsme ke spruitu, který tek l na jih jako v nějakém příkopě, a na něm prorážela k nám do dále z houští citlivkovitého lesíka bílá farma. V ní bydlel Holland'an, jménem Rensburg, přívětivý, obstárlý muž, kterého jsme poznali později.

Zastavili jsme na břehu bystřiny. Co jsme si na obědě pochutnávali, blížil se k nám podivný povoz, jenž na ten čas upoutal veškeru naši pozornost. Dva ozbrojení Bečuanové doprovázeli dvoje spřežení volů, kteří vlekli vidlici saním podobnou, zhotovenou z citlivkového dřeva a

pokrytou větvemi, na níž ležel nedávno zabitý býk – pakůň. Byl to černý pakůň, zastřelený domorodci, kteří přivázeli jej svému pánu. Rensburg najal si totiž několik domorodců a ti obývali se svými rodinami chýže na blízku jeho domu. Ženy pomáhaly v domácnosti statkářově, muži pak lovíli pro něj. Býka toho zabil jeden Bečuana v ranním šeru ze samého blízka číhaje za kupou všekazů, sotva půl metru vysokou, po celou noc na zvěř. Ježto kůže zvířete nebyla značně poškozena, uložil jsem domorodcům, aby jménem svým pozdravili svého „basa“ a poprosili ho, by prodal mi kůži pakoně, již chtěl jsem praeparovati pro své sbírky. Přislíbili mně to a jeli dále. Po nějakém čase mužové ti vrátili se s vyřízením, že statkář nechává mi kůži za pět šiliuků, kterouž nabídku jsem přijal.

V odjezdu zdržel nás boer, který cestuje opačným směrem proti nám a odpočívaje sobě blízko našeho vozu, zavítal návštěvou do našeho ležení, a bylo již téměř tma, když jsme opouštěli Estherspruit.

Tma překazila nám všechny pokusy lovecké, za něž však bohatě jsem byl odměněn naleznuv exemplář kroužkovce vzácné krásy. Had tento nahání boerům i po smrti své nevýslovné strachy, tak že statkáři, kdykoliv mne později navštívili, nemohli při pohledu na jedovatého, černého plaza odložití bázně.

Silnice, již jsem se před Estherspruitem podívoval pro dobrý její stav, brzy končila, a náhle ocitli jsme se na bařinaté rovině. Všecka práce a námaha, abychom obrovský svůj vůz vytáhli z močálovité půdy, byla marna a tak bylo nám, ač podrobili jsme se jen po velikém odporu, na tomto nezdravém místě vyčkati jitra. Jenom s velikými potížemi udržovali jsme oheň chtějící na něm usušiti promočenou svou obuv. Noc byla již chladna; poněvadž pak namohli jsme se v bahništi vyznati, abychom vyhledali si nocleh, nezbývalo nám než rozložití se ve voze po bednách, pytlech, kožích atd.

Po půlnoci se vyjasnilo tak, že bylo nám lze v samém našem blízku pozorovati šakaly, kteří vedli si nesmírně drze. Ačkoli bych byl velice rád strestal drzou dotěrnost' těchto zuřivých štěkalův a rád nabyl několik pěkných koží čabrakových, upustil jsem od toho, ježto zrazoval mne z toho statkář na Estherspruitu, a střelnými ranami zvěř byla by se zaplašila.

Druhý den hned z rána jeli jsme dále; po 200 krocích dospěli jsme již Klipspruitu, malé říčky, jež tehdy tekla, ale brzy po době dešťové vysychá až na několik tůní, prudkými pak přivaly rozvodňuje se v proud, 50–100 kroků široký. Překročivše ji položili jsme se na druhém břehu jejím táborem, chtějící pobytí tu několik dní.

Byl to krásný pohled, povznášející srdce lovcovo, když s ranním úsvitem dopřáno nám bylo rozhlednouti se na všechny strany do dáli. Kamkoliv oko naše se obrátilo, všude potěšovali jsme se pohledem na menší a větší tlupy gazelí a stáda pakoňů, z nichž nejbližší pásly se sotva 400 krokův od nás, any jiné zase ztrácely se jako tmavé body na obzoru širé roviny, jež bez mezí rozkládala se na západ, jih a východ. Kdežto gazelly skákavé pásly se v tlupách, antilopy ploskaté pasouce se stály v dlouhých řetězcích za sebou nebo vedle sebe. Z několika stran zaznívaly k nám táhlé zvuky křiku dropiho; kolem nás každé místečko kypělo bujným životem.

Konajícimu za onoho jitra dne 23. března 1873 z vozu svého nezapomenutelnou přehlídku připadlo mi na mysl, že bych přál si v těchto krajinách rozsáhlejší statek, jenž by ohrazen jsa útlukem byl zvěři, ze všech stran pronásledované; než bohužel, že přání toto nesplní se asi nikdy. Teprva v posledním čase (roku 1878) někteří statkáři zakázali střílet zvěř na svých pozemcích. Jednou z hlavních příčin, pro které tolik zvířat hyne v zajetí, není podnebí, nýbrž obmezený prostor zoologických zahrad. Časem pomínouti bude kočujícím zvěřincům, ježto rychle množí se zvěřince stálé, neboť zjevnému trýznění zvířat, jaké provádí se t. z. způsobem věžeňským ve zvěřincích dotčených, duch lidský víc a více se zdokonaluje a zušlechťuje povelí zajisté: Až potud a nic dále!

Podobné roviny zvěři bohaté jako mezi bystřinou Bamboesovou a Estheřinou v jihozápadním Transvaalu nalézají se také v západních a severních končinách Svobodného státu Oraňského mezi Riet-, Modder-, Vet-, Sand-, Valsh-, Rhenoster- a Wilje-riverem.

Chtěl jsem na Klipspruitu pobytí několik dní, ne abych do úpadu pronásledoval zvěř, nýbrž abych pokud možná konal pozorování, jakož abych pro sbírku svou získal po jedné kůži každého z nejznamenitějších druhů zvěři. Bohužel, že náhoda nepřála tomuto skrovnému přání, a dnes jsem rád, že se tak stalo. Zůstali jsme na místě až do 27. března. Prvý den strávili jsme praeparující koupenu kůži pakoní – obtížná to práce. Druhého dne sledovali jsme tok bystřiny, jež vinula se příkopem skrze rovinu a jenom místy v tůních držela vodu, chtějíce nalézt v korytě jejím vhodný úkryt, abychom vyplašiti mohli zvěř.

Několik vozů, náležejících statkářům transvaalským, které potkávaly nás vezouce dílem obilí do polí diamantových, dílem odtamtud přicházejíce, ověšeny byly dole a nahoře až třemi kusy zvěři. Zvěř často neutíkala, ani když přiblížily se na 300 krokův a výborní střelci hollandští uživše toho seskočili druhou stranou s vozu, vrhli se do blízké trávy a namířili na bezelstná zvířata. Ze tří ran z pravidla jedna zasáhla smrtelně a tak nabízeli nám gazelly skákavé s

masem i s kůží za šilink až za šilink a 6 penců, gazelly ploskaté za 2–3 šilinky a pakoňe za 7–8 šilinků. Koupil jsem dvě ze zvířat nejprve jmenovaných. Také prodávali nám boerové sušené maso a všelijaké sušené plody.

Avšak štěstí lovecké nebylo ani mně ani bílým mým průvodčím příznivo; tři dni uplynuly již bez výsledku jakéhos, poslední den pak (27. března) ustanovil jsem se na tom, že zkusím ještě jednou svého štěstí, a podnikl jsem dolů po bystřině výlet.

Na vycházkách mých, jež vykonal jsem tímto směrem za předešlých dnův, obrátilo v řečišti poněkud rozšířeném pozornost' mou po sobě jedno místo, které po zdání mém bylo napojištěm zvěři. Vedle něho šla stezka na příč přes suché jinak koryto, obroubené po obou stranách tůní, jež byly napojištěm. Stezkou tou brávala se, jak se zdálo, zvěř chtějíc přejíti řečiště, zejména pak chodili tudy soudě dle stop pakoňové.

Myslil jsem, že bude nejlépe, abych polože se u této stezky vyčkal, až se zvěř přiblíží. Opustiv po východě slunce vůz a skrčiv se vykonal jsem cestu asi dvou anglických mil. Bylo však již zajisté 11 hodin, nežli jsem dospěl místa, neboť koryto bylo místy velmi mělko a zvěř na rovině snadno by byla spozorovala člověka, v něm krácejícího. Stezka byla úzka, tůňka s jedné strany lemována rákosím. Řeka na tom místě, o němž jsem se již zmínil, byla širší a mělčí, jak jsme toho dosud při toku Klipspruitu nepozorovali.

Ležím asi hodinu na stezce, slunce pálí silně tak, že velice mi jest nevolno, když tu najednou z dále od severovýchodu zahoukne několik střelných ran. Zakryt jsa napolo vysokou travou vyzírám k východu, nevidím však ničeho kromě několika tlup gazelí skákavých, ploskatých a pakoňů, pokojně se pasoucích.

Ze stád pakoňů bylo mi jedno zvláště nápadno tím, že zvířata klusajíce jedno za druhým běžela určitým směrem a to, jak se zdálo, přímo ke mně. Obrátil jsem se proto také k tomuto břehu a připravil se k ráně. Ježto však pakoňové ještě příliš byli daleko a pomalu ku předu se pohybovali, otočil jsem hlavu v opačnou stranu, kam jsem dříve vyzíral, a podivil se nemálo spatřiv četnou tlupu gazelí ploskatých, jak blíží se rychlým během z té strany, odkud zahoukly rány. Gazelly byly mi blíže než pakoňové, pomalu klusající; protože pak zaměřovaly v touž stranu, totiž ku stezce, odvrátil jsem se od pakoňův a položiv se plocho na zemi lezl jsem až do prostřed řečiště; k tomu, abych došel protějšího plochého kraje, nezbývalo mi již dosti času.

Po několika vteřinách zdvím trochu hlavu, ježto jsem se domníval, že jsou mi antilopy už docela na blízku. Než jak jsem se sklamal! Gazelly ploskaté nejspíše mne spozorovaly, neboť asi 200 kroků přede mnou obrátily se na útěk. Posledními ve tlupě byly koza a malé kůzle, jež abych dostal živé, bylo mým nejvroucnějším přáním; chtěl jsem proto pokusit se o to, abych poraně kozu zmocnil se kůzlete. Koza střelena jsouc do pravého běhu vzejala se, kulhala z počátku, ale brzy zase dala se do plného běhu sledována jsouc skok na skok kůzlem a dohonila prchající stádo.

Dolezl jsem ku svému dřívějšímu stanovisku na západním kraji a skrčil jsem se, abych ještě jednou rychle mohl nabít a skolit některou z krásných antilop. Rychle zastrkuji náboj, v tom však slyším nad sebou frkot a funění. Pohlednuv vzhůru velice jsem se ulekl, jako málokdy před tím. Nepozorujíc mne přihnalo se úprkem ku stezce přechodní stádo pakoňů, na které jsem zatím docela zapomněl; majíce hřívatou hlavu hluboce skloněnou a bílý ocas vzhůru řítily se jako bouře ke mně. Ještě několik okamžiků a byl jsem pakoni rozdrčen. Netouže však nikterak po tom, abych seznámil se lépe s rohy jejich a ostrými kopyty, vyskočil jsem rychle chtěje mocným pokřikem a střelnou ranou zvířata poplašit, zarazit nebo, pokud možná, obrátit je nazpátek.

Jak pověděno, tak učiněno. Vyskočiv a mávaje ručnicí křičel jsem mocně. Tím pakoni se zalekli. Ježaté hlavy pozdvihly se na mne – rána a nejpřednější býk otočil se hlavu maje hluboko skloněnou a hlasitě zařvav dvakrát do kola, potom na pravo, a za ním stádo, asi po desíti krocích obrátil se zase, zatočil se a za ním opět veškeré stádo, a rejdic v přestávkách takovým způsobem tlupa vzdalovala se s ocasy zdviženými a hlasitě bučíc.

Avšak dříve než se zvířata podruhé zatočila do kola, střelil jsem za nimi kulí dobře mířenou, vyhlédnuvši ze stáda polovzrostlého bulíka. Přes to, že slyšel jsem dobře, jak koule narazila, zdálo se, že zvíře vzdaluje se neutrpěvši žádné škody. Jsa nicméně rány své úplně jist, běžel jsem v potu tváří za úpalu slunečního asi čtyři anglické míle za stádem – avšak nadarmo; zvíře bylo sice ve stádě poslední, ale vzdálenost mezi mnou a zvířaty byla vždy větší a větší. Také zemdlel jsem tou měrou, že jsem ustal konečně pronásledovati je a sklaman jsa navrátil se zpět k vozu.

Posilniv se poněkud vybral jsem se s Gertem, abych sledoval stopu postřeleného pakoně; najít ji nebylo snadno: dali jsme se po stopách stáda od onoho místa, na němž stál jsem při náběhu pakoňův, a dobře dvě míle dále, co jsem dříve upustil od pronásledování jich – od té doby uplynulo asi pět hodin – našli jsme mrtvolu mladého býka pakoně, zpola již

ohlodanou, kterou bylo nám zanechat v kořist' supům četně shromážděným. Tímto nezdarem byl jsem však tak rozmrzen, že jsem se ještě téhož dne hnul táborem, abych pokračoval v další cestě své do vnitra republiky Transvaalské.

Za cíl cesty zvolil jsem si skalní sluje Wonderfonteinské, ležící u horního toku Moi-riveru, odkud zamýšlel jsem nastoupiti zpáteční cestu do polí diamantových. Jako kořist vědeckou odvážel jsem od Klipspruitu pěkného mladého leguana vodního, několik vyder, brouky, stonožky, z rostlinstva zejména trávy, dále pak některé druhy zelenokamenův. Jeli jsme pozdě do noci a zastavili se na rovině asi čtyři míle na severovýchod od brodu Klipspruitského. Byla krásná noc, dosti jasná; sedíce pak u ohně a vypravujíce sobě příhody své na břehách zmíněného spruitu, slyšeli jsme opět a opět v nevelké vzdálenosti bučení býků pakoňů, častokrát i temnou ránu, jež se potom několikrát opakovala. Praskot ten pocházel odtud, že bujná zvířata svými širokými rohy vrážela do sebe. Štěkot šakalů, který začínal z večera, od půlnoci pak opakoval se až do rána, a táhlé ohyzdné vytí hyen byly svědectvím, že kraje zvířít bohaté hostily též četné šelmy psovitě.

Také 27. března cesta naše byla krajinami zvířít slynoucími, jenom že výhlubně, jimiž bystřiny se vinuly, byly hlubší jsouce místy porostly křovím. Ve mnohých těchto křovinách zdržovaly se perličky, jichž oblast' rozkládá se od jižního břehu mořského až k řece Zambesi. Nedá se popříti, že divoký tento pták kurovitý náleží k nejzajímavějším zjevům v africkém ptactvu; ježto pak objevuje se v lesnatých krajinách počtem dosti hojným, tož rozmnožuje se rychle přes to, že všelijak ho pronásledují. Žije pospolitě po 10–40 a zdržuje se nejraději ve krajinách křovinatých a lesnatých blízko řek anebo stojatých vod, nikdy nevysýchajících. Od naší perličky rozeznává se hlavně rohovitým výrůstkem na hlavě. Prozatím zmíním se jen o honbě, při níž jsme ptáka toho poznali.

Při řece Vaalu, Hart-riveru a jiných pobočkách Vaalských střílejí ptáky tyto nejlépe 11/2–2 hodiny před slunce západem v době, kdy zvířata běží z pastvy na rovině tu a tam křovím porostlé, v jiných pak stranách pospíchají z křovin a tesů k napojišti, kdež potom obyčejně přenocují na vyšších stromech pobřežních. Dobu, kdy perličky se napájejí, určití lze pro celý rok téměř s jistotou na čtvrtou hodinu odpoledne. Obyčejně ptáci volí jednu a tuže stezku; skryješ-li se blízko ní a pohledneš-li asi tak o půl čtvrté od vody po krajině, tož uvidíš, je-li počasí příznivo, jak blíží se prachové mračno. Po několika minutách zaslechneš poprvé kdákání, byt jsi ještě ptáky samy nespatriš. Mračno prachové má svůj původ v tom, že perličky spěchajíce napojit sebe ještě na cestě neustále hrabou v písku a ve hlíně po semenech

a hmyzu. V husté trávě ostatní ptáci polehčují kuřatům práci tím, že všickni chvílemi pozdvihují hlavičky své a po několik vteřin se rozhlízejí. Pozoroval jsem, že v trávě, je-li metr vysoká a vyšší, vůdcové běželi 10–15 kroků napřed a čas od času vzlétali, čili (abych případnějšího užil slova) vyskakovali, aby mohli se rozhlednouti. Jestliže spozorovali něco podezřelého, nebo pakli přiblížil se buď člověk, buď nějaká šelma proti nim, tož dají se hlasitě kdákající v útěk tak rychlý, že bys nespatriv ho nevěřil. Málo znám ptáků, kteří by dovedli tak rychle utíkati; běžít' tak čerstvě po stezce ku předu, že lovec neznalý zvyku jejich neuvidí jich už po celý den. Znáš-li však rychlý útěk perliček a stíháš-li je psy nebo pakli jsi se ukryl a vystoupíš-li náhle z úkrytu proti nim, tu vzlétnou a ježto lítají těžce, podaří se ti, bys byl střelcem jen zpoła dobrým, že na každou ránu srazíš jednu perličku. Od domorodců nehrozí ani jim, ani ostatnímu divokému ptactvu žádné veliké nebezpečí: seznal jsem, že pouze Korannové poněkud pronásledují ptáky, jež vyslídívše psy střílejí bez broků – tvrdými jádry blue-busche, malého to jedlého plodu.

Odpoledne 27. března došli jsme Matheusspruitu. Přes to, že bylo deštivé roční počasí, bystřina byla téměř vyschla; nicméně tam, kde jsme zastavili, bylo dosti vody, protože postavena byla na příč přes řečiště malá hráz a tím vznikl rybník. Na stráni blízko odtud rozkládaly se husté křoviny, uprostřed nich pak bydlelo několik schudlých rodin boerských, které jako dravci napadaly cestovatele kolemjdoucí snažíce se, aby je následujícím způsobem vykořistili.

Šel-li tudy boer z území Transvaalského do polí diamantových veza své plodiny na trh anebo vracel-li se odtamtud, nebo pakli cestovali tudy nespokojenci z polí diamantových, kteří byli na cestě do zlatých polí Leydenburských – neboť tehdy začali se už z polí těchto stěhovati – tu, řekl bys že náhodou, vykročili jeden nebo dva tito boerové ze křoví, přistoupili k vozu cestujících, zapředli obyčejně hovor a tvářili se, jakoby chtěli začítí směnný obchod. Při tom nezapomněli ukázati na dobrou pastvu kolem a na krásnou vodu v rybníce pobízejíce cizince, aby vyprahl. Nepomohlo-li to nic, tož jali se líčiti nedostatek vody na nejbližší cestě až do Klerksdorpu barvami na nejvýš temnými. Když pak cestovatelé povolili, hned byli obklopeni třemi i více „Ohmy“, jejich ženami a smečkou špinavých dětí, kteří sebrali jim jejich zásoby. Také já netuše nic zlého vlezl jsem do pasti.

Když jsme vyprahl, dostavilo se k mému vozu neméně než 17 hlav. Nejdříve prosili za tabák a bohužel, že vyhověl jsem jejich přání; a tak došlo brzo též na cukr, kávu, čaj, olovo, střelný prach atd. Než jsme ještě odjeli, upomenuli nás, že jest nám zaplatiti šilink za napojení našich

zvířat u rybníka. Sotva jsme tak učinili, veškerá cháska přišla podruhé a sice dožádat se ode mne lékařské rady, neboť za rozmluvy dřívější dověděli se, že jsem lékařem. – Ten měl bolavé oči, onoho bolela hlava atd. Vyslechnuv je dal jsem jim mezi tím, co jsme zapřáhali, lékařskou radu, a blahoslavlil jsem okamžiku, když Gert „vozotaj“ nedbaje dotěravců, nás obléhajících, hlasitým „Fatt mer“ pobídl potah ku předu.

Cesta, kterou jsme se od Matheusspruitu brali k Estherspruitu, byla opravdu velmi bídná. Šla na díle po skalnaté zemi, na díle půdou do té míry rozměklou, že jsme uvázli téměř každým okamžikem. Dne 29. března dospěli jsme Estherspruitu, odpočinuli si poněkud blízko jedné pohostinné farmy a na večer téhož dne došli jsme k Bystřině lovců. Krajina od Matheusspruitu (také Matjesspruitu zvaného) až sem podobala se z počátku té, kterou jeli jsme od Makvasi-riveru až k této bystřině. Na pravo i na levo od nás rozkládaly se travnaté roviny na míle dlouhé, jež ohraničeny byly na sever vrchy Makvasskými, na jihu řekou Vaalem, od níž jsme se však ponenáhlu tak vzdálili, že jsme vlastního údolí jejího už nemohli rozeznali. Směrem k Bystřině lovců (Holland'an říká jí Jachspruit) krajina změnila se jen potud, že se pahorky po levé straně více blížily, ano mezi touto bystřinou a Klerksdorpem šly přes cestu k řece Vaalu, u Klerksdorpu pak sestupovaly se v několik zajímavých skupin.

Příští ráno bylo pěkně a teplo. Vycházející slunce osvětlovalo východní svahy skalnatých výšin Klerksdorpských, které z části jsou lysy z části křovím porostly jednak po různu jako kužele nebo kupy na břehu Schoenspruitu se vypínají, jednak řadí se v pásma pahorků s ostrými hřebeny. Mezi námi a těmito výšinami rozkládala se malá nížina, totiž otevřené údolí asi dvě míle široké, o kterém zdálo se nám, že několik mil dále spojuje se s úzkým údolím Schoenspruitským. Za jedním pásmem pahorků, na přič přes cestu se rozkládajícím, ležel, jak nám bylo udáno, Klerksdorp, nejstarší osada v provincii Transvaalské. Příjemné krásné jitro vylákalo mne na procházku po rovině, při čemž četné dítky Flory bezděky vyzývaly mě, abych je uložil do svých sbírek.

Už na cestě našel jsem některé, jež byly hodny pozoru. Mezi nimi rostl zde druh ostalek (Zinnia) s květy tmavočervenými a růžovými v náramné hojnosti, zrovna jako plevel; tvoří husté, ale malé keře 12 až 40 centimetrů vysoké, nejvíce dvoukvěté, avšak tu a tam také mnohokvěté.

Ve blízkém křoví na levo ulovil jsem velmi mnoho malých krasců (Buprestidae), mandelinek (Chrysomelidae) a prostředně velikých tesaříků (Capricornia); také nachytl jsem tu hojně velikých pavouků, žlutě a černě skvrnitých, kteří mezi stromky a keři rozestřeli pavučiny,

podobné předivu našich křížáků. Dvě gazelly skákavé byvše vetřelcem vyplašeny vyskočily přede mnou do výše a rychle zmizely v houští.

Navrátiv se z této malé vycházky ranní byl jsem přítelem E. učiněn pozorným na velikého ptáka, který zdál se zaměřovati k našemu vozu. Byl to veliký drop; přiložím pušku k líci, namířím ptáku do krku, rána zahoukne a drop svalí se na zemi. Bylo to krásné zvíře a sice jedno z největších svého druhu. Vzdáleno jsouc sotva deset metrův od ústí pušky zasaženo jest celou ranou do přední dutiny hrudní tak, že kůže pro moji sbírku sice docela byla nepotřebna, za to však maso bylo výborným příspěvkem pro naši kuchyni. Kromě párku dropího téhož druhu, který byl ještě větší a jež pozoroval jsem za své třetí cesty na levém břehu řeky Limpopa, nikdy potom neviděl jsem v jižní Africe takového exempláře.

Přestoupivše horské sedlo přišli jsme do vlastního údolí Schoenspruitu, který by ostatně mohl se nazývati řekou, ježto v obyčejných létech teče téměř ustavičně a jenom v rocích velmi suchých má ráz bystřiny. Vůbec toto říční údolí náleží k zajímavějším údolím Jihoafrické planiny jsouc také jedním z nejurodnějších a nejlépe vzdělaných. V údolí Schoenspruitském řadí se statek ke statku; bujné pastviny pro skot, rozkládající se podlé pahorků na stráních k řece, zvyšují ještě cenu usedlostí na Schoenspruitu a v údolí Moi-riveru. Kdyby vedli si tu jen poněkud rázně a kdyby vzdělávali půdu rozumně, snadno by získali takový výtěžek z plodin, který by dosavadní výnos převyšoval desateronásob.

Klerksdorp skládal se v roce 1873 z jediné, hlavní ulice, v níž, nemýlím-li se, napočítal jsem 25 domův; od té doby však zvětšil se tak, že bude zajisté vedle Potschefstroomu nejznamenitějším místem jihozápadního území Transvaalského. U každého domu viděl jsem zahradu s ovocnými stromy, zejména broskvemi, pomeranči atd., v jichž plotech rostly kdoule a malé marhaníky. Ta část údolí Schoen-riveru, v níž Klerksdorp jest vystavěn, jest vůbec lidem velmi přízniva, hlavně hojností vody v řece. Údolí to jest u Klerksdorpu s obou stran zúženo pahorky, chráněno jsouc vzhůru proti řece dosti dobře vrchy po různu stojícími. Ježto jsme za Schoenspruitem vstoupili na jiný útvar skalní, který lze sledovati až ku Wonderfonteinu ve středním území Transvaalském, tož dotknu se ještě několika málo slovy geologického složení krajiny od Bamboesspruitu až ku Schoenspruitu. Kamení, jež tu po rovině vystupuje na den, skládá se většinou hledíc k barvě, hutnosti a mandlovcům, které pozorovali jsme již v krajinách dále po řece Vaalu, z rozličných druhů zelenokamenů. Na mnohých místech jest kámen tento velmi tvrdý a pevný tvoře ohromné desky, jinde zase se drobí, a potom objevují se na povrchu jeho četné vtroušené křemeny (křemen mléčný a

růžový) a chalcedony. Zde onde nalézá se břidlice hlinitá uložena jsou na jiné vrstvy břidlice železité, kdežto mnoho pahorkův, obklopujících zmíněnou rovinu, zvěří slynoucí, složeno jest z porfyru.

Prošed nejbližší okolí Klerksdorpské velice jsem byl spokojen zejména hojností květin nasbíraných. V některých zahradách, ležících ladem, našel jsem slez (Malvacea) s pěknými a velikými květy sírové barvy, jenž objevuje se v několika druzích maje oblast svou od jižního pobřeží mořského až za řeku Zambesi.

Již druhý den po našem příchodu do Klerksdorpu vybral jsem se opět, abych pokračoval v cestě ku Potschefstroomu, nejlidnatějšímu městu republiky Transvaalské. Na dráze této, 34 míle dlouhé, překročil jsem tři vyschlé bystřiny: Kockemoer, Matchavis a Bakenspruit, jež tekou jako ty, o nichž jsme se již zmínili, téměř rovnoběžně od severu k jihu do Vaalu. Krajina jest tu více pahorkata, než mezi Bloemhofem a Klerksdorpem; mělká i hluboká údolí zdají se býti velmi úrodná. Mezi Klerksdorpem a Kockemoerspruitem překročili jsme planinu, místy bařinatou, jež na velkou byla překážku rychlému našemu postupu. Dva vozy, které hluboko uvízly v modderu (bažině), k největšímu napomínaly nás pozor. Bylo nám tedy na mnohých místech vybrati bahno a do prohlubně tím vzniklé naházeti kamení, abychom nabyli pevného podkladu. Potom pobídli jsme rychle hlučným práskáním biče a velikým pokřikem tahouny k napjetí všech sil. Jinde zase bylo nutno, abychom taková nepříjemná místa objeli; někde se nám to podařilo, někde však přišli jsme na luh tak rozměklý, že se kola hluboce zařezávala, jakoby široké obruče měly nějaké ostří. Za pobytu mého nepodnikali v republice Transvaalské téměř ničeho, aby zřídili spojení aspoň mezi hlavními osadami. Blízko samého Potschefstroomu byly cesty ve stavu nejhorším.

Příštího dne cesta naše šla na úpatí vyššího skalnatého pahorku; krajina na tomto místě poskytovala obrazu, který z celé cesty prvé mé výpravy vedle toho, jež užel jsem u Klerksdorpu, poutal mě nejvíce. V plochem údolí Bakenspruitu, porostlém vysokou travou, bavilo se veliké hejno šedých jeřábů lovem kobylek; také zajímalo nás několik antilop skákavých, které pásly se pokojně mezi ptáky. Nimrod F. chtěl schladiti si žáhu na zvířatech bez starosti se pasoucích, avšak s nejiným než až posud výsledkem, totiž že jsme se mu pro úžasnou jeho neobratnost' notně vysmáli.

Koryto Bakenspruitu, vyschlé až na nepatrnou tůňku, poskytlo F-ovi té výhody, že mohl se k antilopám přiblížiti. Avšak na té jediné tůni proháněl se párek divokých kachen, které vyplašeny byvše shrbenou postavou rekovného jinocha, jenž plazil se řečištěm, s velikým

křikem vznesly se do vzduchu. Tím sajky učiněny jsou pozorny na blízké nebezpečství. Od vozu mohli jsme pozorovati, jak pohlížely v tu stranu, odkud kachny vylétly. Najednou uzřeli jsme na témž místě tmavou skvrnu; skvrna ta rostla a nad břeh vynořila se hlava F-a, rozhlížejícího se po okolí. Než se F. znova shybl do řečiště pro pušku a než se odtud zase vydrápal na břeh, sajky již prchaly v dáli a rána jeho byla bez výsledku.

U brodu trochu bařinatého zastihli jsme tisíce vlaštovek, jež usadily se na vlhké půdě. Jihoafrické vlaštovky jsou měrou ještě větší, než vlaštovky naše domácí přátely lidí a tak přítulny, že pokoušejí se vystavěti hnízda svá nejen na chodbách domů, z nichž vždy volně mohou vylétati ven, nýbrž i v obydlených síních, jejichž okna po delší dobu zůstala otevřena. Pozoroval jsem kolik takových případů. Hnízda vlaštovek jihoafrických jsou také vzbudována mnohem uměleji než příbytky evropských vlaštovek, ježto přilepena jsouce na vodorovné ploše opatřena jsou rovnou nebo trochu točenou chodbou, až 70 centimetrů dlouhou, a to tak, že chodba i hnízdo pojí se v celek. Jihoafrické druhy vlaštovek, jakož i odrůdy lelků kozodojů (*Caprimulgus*) zastoupeny jsou větším počtem než evropské, ale od žádné z vlaštovek těch neslyšel jsem hlasu tak silného a libozvučného, jakým vyznamenává se vlaštovka evropská.

Od Bakenspruitu jeli jsme skalnatou cestou; i bylo nám překročiti horské sedlo, z něhož zabočili jsme do pobočného údolí Moi-riveru. Údolí to šířilo se na druhém konci svém v širokou rovinu, na níž dosti bylo místa pro osadu; a v skutku rozkládá se tu nyní Potschefstroom čili Nový Moi-riverdorp. Svahy, podlé nichž šla skalnatá cesta, poskytovaly botanikovi hojné kořisti. Soudě dle četných domorodců, kteří na vrších po levici, z nichž nejvyšší vypínal se nad moře 1300 metrů, dílem pásli stáda skotu a koz, dílem sbírali dříví, domníval jsem se, že se v těchto západních horách Potschefstroomských nalézají nějaké město domorodců. Na otázku mou odpověděli mi, že leží tam město Mohavisů kmene bečuanského (či barolonžského?).

Zabočivše z pobočného toho údolí, vysokou travou porostlého, do rozsáhlého údolí Moi-riveru, jež stálým teka proudem ohraničen jest na obou břehách ve vzdálí několika anglických mil pohořími a různě stojícími kupami horskými, spatřili jsme před sebou Potschefstroom.

Z daleka jsouc pozorováno město zdá se značně menším, než jest skutečně, což se vysvětluje tím, že se Potschefstroom rozkládá po rovině, činí rovnoběžník, a že ulice a zahrady kolen domův osázeny jsou košatými stromy.

Již za pobytu mého roku 1873 Putschefstroom byl jedním z nejznamenitějších měst Jižní Afriky; město od toho času rozvinulo se a rozkvetlo ještě více. Bylo městem zahrad v republice a není pochyby, že v osadě Transvaalské udrží se na čestném tom místě i dále, jako jest až po dnes v zemi nejdůležitějším městem obchodním a předčí ho snad po stavbě dráhy z Delagoy do Middleburku pouze Pretoria. Roku 1873 páčil jsem obyvatelstvo asi na 4000 duší. Počet ten zvětší se ještě, počítáme-li ku městu tak nazvaný Starý Moi-riverdorp, t. j. ony farmy, hustě vedle sebe ležící, jež počínajíce od severního konce města táhnou se několik mil na obou břehách Moi-riveru údolím nahoru.

Proudíc dosti silně a činíc mnohé bažiny, obrostlé rákosím, řeka obtéká město na jeho východní straně. Voda její téměř napořád jsouc čista hostí četné ryby Vaalské a kraby; na břehách pak jejích prohánějí se vydry, divoké kočky a leguani. Z řeky a, nemýlím-li se, také ze západních hor vodovod zásoboval městské zahrady obtékaje ho na západě, a z toho hlavního proudu vedou se malí potůčkové k četným skupinám domů. Za času letního roste v ulicích méně obydlených bujná tráva, než i v době suchoty zelenají se mnohé věčně zelené stromy, po výtce zahraničné a sem přenesené, cypřišovitě, eukalypty, břečtan atd., jež daří se velmi dobře v údolí Moi-riveru. A tak podobá se město svými čistě obilnými domy, dílem plochostřechými, dílem sedlostřechými, vyzírajícími pěkně z tmavé zeleni, jediné zahradě, jež významně vyniká ze sežloutlé suché trávy vůkol po údolí. Jsou-li však – jako bylo to za prvního a druhého mého pobytu (1873 a 1874) – vzdálené, nevelmi vysoké pahorky a široká rovina v údolí pokryty vysokou kyprou travou a pakli břehy říční proměnily se ve dva květinové záhonky s bílými, ohňorudými a žlutými květy, pak jest pravá chvíle, kdy Putschefstroom stkvěje se nejnádhernější ozdobou a kdy zasluhuje čestného názvu „květinového města území Transvaalského“.

Ulice jsou přímé, město rozděleno ve čtverhrany („bločky“); tam kde sbíhá se jich více, nalézá se několik prostranných náměstí; na jedné části nejhlavnějšího z nich pořádají se trhy a dražby. Ze chrámů kostelíček anglický ovinutý břečtanem poskytuje krásného idylického obrazu. Sic jinak nenalézáme ani jediné veřejné budovy, jež by vynikala nějak nad obyčejnost' novějších městských staveb Jihoafrických. Město je sídlem magistrátu a portugalského konsula; také jest zde několik obecných škol a živý se odtud provozuje obchod s Natalem. Za městem položeno jest několik mlýnův a koželužen. Hlavními předměty vývozu jsou mouka, obilí, tabák a jateční dobytek do polí diamantových, do Natalu tabák, dobytek, kůže a kožené haleny; také vyváží se odtud trochu per pštrosích a slonové kosti; té nyní ovšem už málo.

Většimu dílu zboží z Natalu, ze Svobodného státu Oraňského a z polí diamantových projíti jest na cestě do vnitrozemí Potschefstroomem.

Ačkoliv městské stavby nevynikají stavitelskou ozdobností, jsou přece obchodní místnosti pevné, prostranné budovy, jež vyhovují zúplna svým účelům; také stavení obytná zřízena jsou pěkně a čistě; mnohá z nich podobají se úpravným letohrádkům. Co však zejména jednotlivým i prostým domkům často zvláštního a celému městu všeobecného dodává půvabu, jsou ovocné a zelinné zahrady a zahrádky, které vůkol je obklopují, jakož i mnohé, husté keře růžové, ozdobené sty a tisíci, zde jasných, tam tmavorudých růží, a ploty z vysokého fíkového kří nebo marhaníků, kteří stkvějíce se krásným tmavým listím a ohňorudými květy později plny jsou plodů, zvíci pěsti velikých. Všecko všudež zelená se, kvete a voní a zralé plody houpají se po několik měsíců na plotech, keřích a stromech. Majetníci dvorců bez veliké námahy mohou po celý rok bráti si ovoce a zeleniny, co potřebují, neodnímajíce při tom krajince své rázu půvabné květnice.

U silničních příkopů, v nichž většinou hrčí potůčkové, stále tekoucí, stojí obrovské vrby smutečné skýtající za úpalného vedra slunečního občerstvující chládek. Vrby ty liší se světlejší zelení svého listí a smutně svislými větvemi, tenkými sic ale hustě obrostlými, zřejmě a velmi příjemně od tmavolistých korun stromův ovocných, od eukalyptů ještě tmavějších, od zaostřených listů zeravu (Thuja), jakož i od tmavozelených cypřišův.

Vypřahli jsme nedaleko hřbitovův u samého města a jeden po druhém šli jsme prohlednout si města, aby vůz nezůstal bez dohlídky. Příchod náš brzy byl spozorován; dostavil' se k nám jeden z barevných policejních sluhů, aby seznal naše zámysly a obsah vozu. Za ním přišel brzy klerk (pomocník) tržního, jenž byl také vyvolavačem při veřejných dražbách, aby jda cestou kolem podíval se, nemá-li snad majetník vozu, zde vypřaženého, s sebou jatečného dobytku, či nevezle-li jiného zboží, jež by rád prodal. „Můj představený,“ mnil, „jest znamenitý vyvolavač (a capital auctionar): zná věci, jež má prodati, tak znamenitě odbývati, že pomoci jeho vyhledávají lidé z daleka široka.“ – „Přicházíte zajisté z polí diamantových a chcete nyní zkusiti štěstí ve zlatých polích?“ tázal se. V té míře totiž, jakou klesala pole diamantová, jala se u veřejném mínění roku 1873 stoupati zlatá pole v okrese Leydenburském; ku konci roku 1873 a roku následujícího nastalo tam hromadné stěhování z polí diamantových.

Času, který pobývali jsme u Potschefstroomu, užili jsme také zejména k rozličným správkám na voze opravivše plachtu vozovou a spořádavše vůbec vůz i pochvy na voly.

Odpoledne přišli k nám noví návštěvníci: několik Němců, z nichž jeden sloužil u policie, druhý byl zedník a ostatní byli zahradníci. Přítel E. setkal se s nimi ve městě. Mužové ti sloužili kdysi „v německé legii“, jež v polovici let padesátých anglickou vládou v Jižní Africe zavedena byla do východní osady Kapské a jejíž členové dosti známi jsou pode jménem legionářů. Mnozí z nich usadili se v okrese East-Londonském, King-Williamstovnském a Queenstovnském a žijí tu jako statkáři. To byli usedlejší živlové z legie. Ráznější z nich stali se v obchodech pomahači, storekeepery, postoupili za klerky (knihvedoucí a obchodní jednatele), a někteří z nich vzmohli se tak, že byli zámožnými kupci. Značný počet jich, jimž nelíbil se život osadníkův a co milovali živobytí potulné, rozprchl se po kolonii Kapské, Natalu, Svobodném státě Oraňském a provincii Transvaalské, a pracovali zde jako zedníci nebo tesaři atd., při čemž z pravidla výtěžek práce prohýří hned na místě; potom táhnou dále, dají se do nové práce, lopotí se těžce a namáhavě žijíce velmi skrovně, a sotva dostanou hotovi jsouce s úkolem 20–40 liber šterlinků, probijí je v radovánkách a v hýření. Není divu, že byli při takových pitkách často hodně veseli, že notně hřmotili a že se také mnohdy strhly rvačky. Tak stalo se, že zejména ve Svobodném státě a v provincii Transvaalské legionáři, ačkoliv byli chváleni jako dobří pracovníci, neměli jinak žádné dobré pověsti. Jest nám však činiti přísný rozdíl mezi legionáři v kolonii usedlými, kteří vzdělávají role a provozují obchod, a těmi, kteří potulují se z místa na místo.

Několik boerů, jedoucích se svými vozy kolem, zastavilo se na krátko u našeho tábora, aby po starodávném zvyku potřásli nám bělochům rukou a zeptali se prostými slovy na cíl naší cesty. „Uns chat nach Wonderfontein, to um det wonderljike chate tu kiek,“ [31] bylo naší odpovědí v lámané hollandštině. Boerové loučice se s námi svědčili, že v jeskyních těch jest velmi krásná podívaná. Čím více jsem slyšel o skalních slujích Wonderfonteinských, tím byl jsem dychtivějším, abych je spatřil; ale tím větší bylo sklamaní, když jsem je později uzřel.

Také dva vozy domorodců Mohavisů z blízkých výšin na západě od Potschefstroomu ubíraly se do města po cestě, u které jsem vypřahl. Majitelové jich pohánějíce sami potah vezli tam náklad suchých stromů citlivkovitých na trh, který tu bývá tak jako v polích diamantových den co den (vyjma neděli) ráno na hlavním náměstí. Ve voze seděly tmavé dámy na kůře stromů jako na trůně, ač ne příliš pohodlném. Štěbetaly vesele pronášejíce po svém obyčeji o všem, co na cestě shledly, smělé a důkladné posudky.

Před tím, než vydal jsem se na tuto prvou výzvědnou cestu, přátelé učinili mě pozorna na to, že se jakýs pán v Potschefstroomu zabývá zkoumáním hmyzu a že portugalský konsul, pan

Foszmann, všemožně se přičiňuje, aby území Transvaalské bylo prozkoumáno, a proto abych neopomenul navštívit jich. Vypravil jsem se však na tuto prvou svou cestu tak prostě, že mi bylo zhora nemožno, abych konal podobné návštěvy. Tož zbývalo mi jen, abych zásobil se potravinami a rozloučil se s městem.

Vyrazivše z večera dali jsme se na východosevorovýchod kus cesty proti proudu Moi-riveru. Byla to těžká práce, než vykonali jsme – projevše městem – krátkou cestu, pouze několik set krokův od severního konce města až k mostu přes Moi-river, tehdy ještě velmi jednoduchému. Ačkoli prostora ta dosti byla široká, přece vlhkostí půdy a následkem posledních dešťů jakož i netečnosti občanů Potschefstroomských proměnila se v jeden jedinký močál, místy až půl metru hluboký. Vyjímajíc jen několik málo přestávek bylo nám následující hodiny na cestě zápasiti s překážkami opět a opět se vyskytujícími; ježto zvířata brzy byla umdlena, byl jsem přinucen zastaviti se na bařinatém místě, jež nikterak nebylo vábivo!

Druhý den šla cesta naše širokým údolím, ze mnoha stran otevřeným, v němž ležela dobře zřízená farma, skládající se z několika domův a obklopená poli a zahradami. Koupivše zde několik tykví a jedouce dále na východ ocitli jsme se brzy na planině, jež omezena jsouc na jihu pohořím na díle stromy porostlým volného poskytovala rozhledu na východ, sever a severozápad po údolí Moi-riveru a po četných v něm farmách s tmavozelenými jejich zahradami. Byl to jeden z nejkrásnějších pohledů, jaké se mi kdy naskytly; v širé dáli objevovaly se porůzné vrchy a pohoří, svah náhorní roviny Bluebankeské a na vzdáleném obzoru severním obrisy hor Magaliesských.

Na planině, po níž jsme se brali, byly nám nápadny nálevkovité rokle 8–20 metrů hluboké, které již zdáli na travnaté rovině znaly byly hustým stromovím. Shledal jsem později, že takové rokle dosti hojně vyskytují se na území Transvaalském ve mnohých směrech mezi Hart-riverem a Molapem a mezi dolním tokem Molapa a řekou Vaalem, v území Barolongův a Batlapinův a v obvodu Západní země Griquův (v západní části okresu „Division of Hay“). Rokle tyto jsou stálým znakem obrovského ložiska vápence, který tu leží na povrchu země, zřídky v tenkých, často však v mohutných vrstvách, sáhaje až na sta metrů hluboko a pokryt jsa místy pískem a bílými vápencovými miskami, místy zase balvany žulovými a vrstvami břidlice. Jsou to hluboké otvory několika spojených trhlín, které v hloubce rozdělují skálu. Na tomto obrovském ložisku vápence, který má zjevné a často krásné, vlnité uložení a zvrstvení, značí se zejména na povrchu vliv vody i jest vápenec tento v celé své rozsáhlosti po několika stech mílích rozpuštěn a roztrhán. Avšak kámen ten kladl zajisté svou tvrdostí a rozlehlostí

převratům zemským veliký odpor, tak že devadesát procent rozpuklých částí, vyjímajíc vzniklé tím propasti a poměrně velmi skrovné pošnutí z toho vzešlé, žádných značnějších nedoznalo převratů.

Těmito podzemními trhlinami a skrze rozsedliny na míle dlouhé odtékají podzemní vody a potom prodírají se ven malými rozpuklinami na svazích hlubokých a příkrých údolí, jako ku př. na horním Molapu. Moi-river teče z části takovým způsobem pod zemí, ba na mnohých místech ztrácí se docela a zjevuje se opět teprva dále v údolí.

Tyto rozsedliny spojují se a na spojovacích místech nalézají se zmíněné již otvory, nahoru nálevkovitě se šířící, jež vyskytující se jak v nižších tak u vyšších částech planiny dosahují na hořením svém konci obvodem 24–180, ba až 240 metrů. Zdají se býti okrouhly, ježto stěna často pokryta jest kamením a zemí; ohledáme-li je však blíže, tož objeví se čtverhrannými, většinou pak trojstrannými. Mnoho těchto skalních roklí má holé skalnaté stěny, málo kdy příkré, ale častěji kamením anebo balvany pokryté. Tyto balvany jsou z větší části zasypány zemí, nebo vyplněny jsou jí rozsedliny a prostory mezi nimi tak, že zakrývá je dosti bujné rostlinstvo, zejména stromy a keře; ježto pak vyšší stromy vynikají z těchto prohlubní nad travnatou rovinu, málo nebo docela nic křovinatou, jsou rokle už z dálky znatelný.

Tam, kde trhliny soustřeďující se na dně takových skalních roklin, aneb odtud se rozbíhající dostatečně jsou široky, možno sestoupiti několik metrů, ba u některých hluboko dolů a potom lze často na sta metrů daleko sledovati trhliny jako nízké sluje, víc anebo méně vysoké a prostorné. Mnohé nálevkovité otvory naplněny jsou křišťálovou vodou tak, že pojmenoval jsem jeden z nich, v němž voda sáhala do hloubky více než 45 metrův a jež prozkoumal jsem na levém břehu Molapa navraceje se ze své třetí cesty, ne jinak než malým jezerem skalním. – Ačkoliv jsem jí neviděl, domnívám se, že páně Hübnerova jeskyně damanů náleží rázem svým k těmto zvláštním roklím. Shledal jsem také, že mnohé říčky v poříčí Vaalu, Hart-riveru, Molapa a Marika (zajisté také horního Limpopa) původ svůj mají v takových nízkých děrách skalních, tedy tam, kde podzemní voda nemohouc odtéci prorazila si dráhu vzhůru některou nálevkovitou roklí. Půjdeme-li k farmám, blízko nichž tekou takové potůčky, tož budí naši pozornost, že potůčkové tyto buď několik mil odtud, buď jenom několik set kroků výše vznikají na mlakách, v jichž středu vedle jiných zřídelných pramenů nalézá se ve skále díra, často 15 metrův i více hluboká.

Statkáři dobře vědí o těchto děrách. K otázce naší, je-li blízko jejich statků nějaká taková rokle, odpovídají obyčejně: „Ano, mám takovou prohlubeň v močálu svého pramene, ale

nemá dna; neboť navázal jsem dvě, tři a čtyři bičičště, abych ho jimi dosáhl, než pokus můj byl marný.“ Uvážíme-li, že bičičště ta jsou přes tři metry dlouhá, poznáme, jak hluboky jsou tyto tůně.

Ve všech těchto prohlubních i v takových, které mají pouze odtok podzemní, našel jsem tytéž druhy ryb. Na rovinách zvěří bohatých mezi Hart-riverem a Molapem viděl jsem rákosnatou bažinu, z níž na žádnou stranu nebylo pozorovati odtoku a jež velice jsouc rybnata četnými byla obydlena ptáky; soudě dle největší její hloubky téměř uprostřed pokládá jsem ji také za podobnou skalní rokli. Ve vápenci, z něhož skládá se tento skalní útvar, vtroušeny jsou kromě žil křemenných a jiných křemenitých nerostů též olovo, měď, železo a stříbro. Také jsou tu místy velmi mohutné žíly živcové, jež vyčnívají na 1/2 až 1 metr ze špinavě šedého vápence.

Třetí den po odjezdu svém z Potschefstroomu dospěli jsme k Wonderfonteinu. Tím jménem boerové naznačují „podivuhodné“ sluje a jeskyně skalní. Není to tedy, jako bývá z pravidla, jméno farmy, nýbrž jest to souborný název pro celou řadu statků, které rozkládají se blízko vedle sebe na výborných pastvinách v údolí Moi-riveru. Jsou to většinou kamenná, přízemní, avšak vysoká a vzdušná stavení obytná, k nimž přistavěny jsou kolny na vozy jakož i obyčejně jedna nebo dvě chýže, po výtce z rákosí zbudované, jichž užívá se za sušírny tabáku, horlivě zde pěstovaného. Z těchto statků nazývá se vlastním Wonderfonteinem ten, k němuž jsme zamířili, t. j. blízko něhož jest vchod do jeskyně.

Břehy Moi-riveru, který jest tu jenom širokým potokem a do něhož s obou stran četné vlévají se prameny, jsou místy velmi bažinaty a hustým rákosím lemovány. V rákosovém houští naskytovalo se ornithologu působiště téměř nevyčerpatelné. Tisícerohlasý pískot a zpěv, štěbot a kdákání ozývá se nám v uších a přivádí nás v rozpač, kam nejprve zamířiti kroky.

S povolením statkářovým rozložili jsme se táborem pod vysokými a stinnými vrbami smutečnými, jež byly plotem broskvového jeho sadu. Když však tázali jsme se po vchodu do jeskyně, dal nám na srozuměnou, kterak sice vchod lehko lze nalézt, ale že můžeme snadno v jeskyních zblouditi, a tedy že by bylo radno, abychom pustili se do jeskyň jenom s nějakým průvodčím. Za ty nabídli se nám synové statkářovi, dáme-li jim odměnou každému z nich po libře šterl. Ježto pak přišel jsem do Wonderfonteinu pouze jeskyním k vůli, tož podrobili jsme se tomuto vyděračství a když přidali se k nám také někteří příbuzní statkářovi, u něho návštěvou pobývající, vybrali jsme se na cestu.

Dva synové statkářovi opatřivše se svazečkem lojových svíček byli našimi vůdci. Překročivše říčku širokým sic, ale mělkým brodem vydrápali jsme se na pravý, skalnatý a lesnatý břeh. Po čtvrt hodině přišli jsme ke skalní díře, jež otvírajíc se před námi příkře skláněla se dolů. Byla to nálevkovitá skalní rozsedlina, užší a hlubší než ty, které jsme popsali nahoře. Ačkoliv jsem už na vchodu do podzemních jeskyň mohl pozorovati dosti zřetelně skalní trhliny, jest mi přece vyznati, že jsem tímto vstupem do jeskyně velice byl sklamán. Domníval jsem se, že naleznu takovou jeskyni, v níž uloženy jsou kosti zvířecí z poslední geologické periody, čímž byl bych býval s to, abych v zemězpytu Jižní Afriky odstranil dosti znamenitou mezeru.

Skalní balvany, vyčnívající ze stěn rokle, učinily nám možným, že jsme dostali se na dno sluje, jež úžic se na severoseverozápad až na těsnou rozpuklinu, táhla se šikmo dolů k řečišti (a pod ně?). Prodrali jsme se do bludiště rozpuklin. S počátku byly to úzké, nízké chodby, sotva tak vysoké, co bychom druh za druhem po čtyřech lezouce dostali se ku předu; dále šířily se však až na 11/4–21/2 metru dosahující při tom výšky až 3 metrů. Téměř všechny úžily se nahoře v úzké trhliny, z nichž voda prodírajíc se po kapkách tvořila krápníky. Ačkoliv se krápníky ty nevyznačovaly ani nápadnými ani velikými tvary, přece, bohužel, dřívější návštěvníci slují valnou část jich otloukli a poškodili tak, že jen úlomky pokrývaly zemi. Tam, kde se dvě sluje křížovaly – a takových křížovatek bylo zajisté mnoho, neboť soudě dle podzemních roztrhlin skalních, v nichž jsme se pohybovali, skála byla roztrhána na všechny strany – zdvíhala se nad divákem takofka kupole, trochu vyšší než jinde byl strop, ale nijak znamenitější. Stěny byly tmavošedý, většinou lysy a dosti hladky.

Podzemní svou pouť vykonali jsme s polovice pěšky, neboť potůček, hrčící a proudící slujemi od východu na západ, jehož bublání slyšeli jsme již při vstupu do podzemních jeskyň, rozléval se po celé šířce chodby, kterou jsme se brali. Čím dále pronikali jsme od západu na sever, tím více voda hlouběla, a právě z chodeb za touto hlubokou vodou třpytily se krásné neporušené krápníky. Průvodčí naši však vzpouzeli se jíti dál a tak bylo nám ustati v dalším postupu.

Užší místa mezi širšími rozsochami a vchodem jakož i část podzemní chodby, šikmo dolů se sklánějící, daly by se bez veliké námahy rozšířiti; potom mohl by se vpustiti na potok malý, krátký člun a tím způsobem došlo by se snad konce chodby nebo větších jeskyň. Zdálo mi se, že toliko na stranu od řeky jsou sluje těsné a neschůdnější končice trhlínami, širšími však že bychom se dostali k řece; neboť voda proudíc se tím směrem vymlela asi zajisté sluje tyto, původně úzké, do hloubky a šířky.

Přes to, že pobývali jsme v jeskyních jen na krátko, našli jsme tu velmi mnohé průvodce, neboť když jsme sluje opouštěli, doprovodili nás u velikém množství věrně až ku vchodu. Jednak památkou na Wonderfonteinské jeskyně, jednak abych rozmnožil svou sbírku ssavců, vzal jsem s sebou dva z nich na nemalý úžas našich vůdců, kteří živou mocí nechtěli se dotknouti třepetavých netopýrův.

Wonderfontein jest jedno z těch míst v Jižní Africe, na kterých badatel s chutí může pobytí delší dobu; za svou námahu bohatě zde bude odměněn. Jsou tu zvířata, rostliny a nerosty, které hodny jsou, aby byly uloženy do sbírek. Bohužel, že pobyt můj z příčin již zmíněných obmezoval se na tři dni, a tak mohl jsem toliko zjednat si názor do přírody nejbližšího okolí. Velikých divokých čtvernožců nebylo tu již, neboť byli asi před patnácti roky vyhlazeni, na rovinách však, k severu se rozkládajících, ještě hojně bylo pakoňů šedých, antilop ploskatých a skákavých, ana v husté trávě pobřežní, v sítí a na rákosnatých, ale suchých místech dosti často vyskytuje se krásně žlutavohnědá gazella rákosná (*Redunca eleotragus*) s krátkými ku předu namířenými parohy, trochu háčkovitě zahnutými, pasouc se buď jednotlivě nebo po párcích.

Statkář, u jehož farmy leželi jsme táborem, za celého pobytu našeho měl se k nám velmi laskavě a pozval nás několikrát, abychom doprovázeli syny jeho na honbu. Mladíci tito snažili se také, aby ulovili něco pro naše sbírky, avšak nedařilo se jim valně. Poplašili totiž před tím, než jsme přijeli do Wonderfonteinu, několikadenní honbou zvěř tak, že spatřivši nás prchala do dálky. Na rovinách po levici a po pravici prozrazovaly nám četné, čerstvě vyhrabané díry, že zdržují se tu šakalové čabrákoví, šantoši a hyeny žíhané; dosti bylo zde také dikobrazů, tarbíkův a krátkoocasých luskounův. Mezi kamením pozoroval jsem genetky a černě žíhané lasičky. Ještě jednou podnikli jsme s přítelem Eberwaldem vycházku na druhý břeh. Odloživše ručnice oba pozorovali jsme prohánky několika velikých druhů pěnkav v rákosí. Tu zaslechl jsem několik kroků před sebou tam, kde mýtinou ve třtinách volný byl pohled na řeku, jak něco šplouchá v jasné, bublavé vodě. Zvuky ty pocházely ode čtyř vyder, které plující vedle sebe a za sebou pohybovaly se rychle proti proudu. Dříve než mohli jsme chopiti se svých pušek, opřených za námi o skálu, vydry zmizely v hustém rákosí před námi.

Hnědé vydry jihoafrických řek jsou zavalitější a kratší než evropský druh, mají kůži, jež o něco méně se cení kůže vyder evropských, a zdržují se ve všech rákosnatých, tekoucích vodách i v tůních bystřin. V četných peřejích, jakož i ve hlubokých kalužinách, které za doby suchoty zůstávají v řečišti a v nichž množství se prohání ryb, znamenitou mají příležitost, aby

stloustly. Nepronásleduje jich zde téměř nikdy, kromě jestliže náhodou dopadnou je u řeky, nebo pakli přivábeny jsou kokrháním kohoutů k lidským příbytkům, napadeny bývají od psův a usmrceny; to se však stává velmi zřídka. Jenom tam, kde domorodci hustěji obývají břehy říční, zdá se, že je jich méně, poněvadž pronásledují je horlivě jak lidé tak i psi, kteří masem jich krotí svůj hlad. V řekách jižního středního, západního a severního Transvaalu, kde poříčná údolí jsou bařinata pokryta jsou rozsáhlými rákosinami, tato zvířata mají nejlepší své skrýše. Málokdy pozoroval jsem, že by zdržovaly se ve stálých bydlištích; nejvíce prohánějí se na větších prostorách, při čemž mají velice výnosnou honbu lovice v mělkých bažinách ryby a koryše, na travnatých břehách myši a krysy a v hlubších bažinách a částech řeky, hustým rákosím zarostlých, ptáky.

V rákosinách viděli jsme visutá hnízda rákosníků, černě skvrnitých vrabců královských, červených jako rumělka, a krásné dlouhoocasé vdovy kapské (*Vidua capensis*). Tento krásný druh pěnkav, jenž jest zajisté z největších, má dvojí peří: nahnědlé v zimě a krásné černé jako aksamit v létě. Na ramenou má oranžovou skvrnu, která krásně vypadá zejména na stkvostném tmavobarvém jeho letním šatě. Kromě této ozdoby, již příroda obmyslila švarného ptáka na čas bujného života na jižní polokouli, dopřála mu však ještě jiné. Kdežto v zimě ocas jeho obyčejné jest délky, dlouží se mu v létě tím více, čím více černá mu peří, ve dlouhý chvost s péry až 1/2 metru dlouhými, které překážejí ptáku v letu stěžující mu jej zejména za povětrí tak, že nezbyvá mu, než aby spustil se po větru. Tato krásná pěnkava jest jako všechny druhy pěnkav, hnízdící v rákosí, pták velmi veselý. Často vidíš jej, jak houpaje se na vrcholcích třtiny rozhlíží se po krajině, nebo jak poletuje nad močály; domnívá-li se, že ho nikdo nepozoruje, slítne do rákosí dolů a potom odtud zaznívá jeho štěbot. Jestliže ho něco rozčilí, ať jest to jiná pěnkava, jež vtírá se mu do hnízda, ať had, který náhle před ním se vztyčuje, či ať jej v zajetí člověk dráždí, tu vždy nadýmá krk, funí, čepejí krásné krční peří a klove na všechny strany ostrým svým zobákem – náleží vůbec a rozhodně k nejzajímavějším ptákům jihoafrickým.

Dlouhoušaté sovy – pravé pustovky vzlétají do výše, aby po krátkém letu posadily se na kraji močálu. Avšak největším počtem zastoupeni jsou zde ptáci vodní, totiž ptáci plovací a bahňáci. Nachází se tu několik druhů jespáků, bukači (*Ardea stellaris*), malé volavky stříbřité (*Ardea vegretta*) jakož i obyčejné popelavé; také volavky nachové (*Ardea purpurea*), druh jespáků bojovných, dále lysky, několik druhů divokých kachen a potápky. An badatel s lodkou slídí po hnízdech a vejcích těchto ptáků, mohou ti, kteří sledují ho na břehách, pozorovati vzlétající opeřence nebo stříletí ptáky, které jim naznačí. Bohatý koberec

květinový, rozkládající se v údolí na vlhčích místech, podporuje také rozvoj rozmanitých hmyzův. Proto jest zde též hojnost' ptáků, živících se malým hmyzem a zrním: kolibříků, medosavek a vlaštovek, kteří prohánějí se tu nad krásnokvětými květinami, tam ve křoví, onde v zahradách a lesíkách.

Statkář vida, kterak horlivě léčím na vzácnější ptáky, zde se zdržující, poradil mi, abych skryl se za kolnou, poněvadž na stromě, který zpola jsa uschlý rozkládal se nad střechou její, vyhřívá se „besonderlik Vogel“. Uposlechnuv rady jeho šťastně jsem ptáka toho zastřelil, z čehož nemalé jsem měl potěšení. Byl to malý druh hadoušův.

Na vlhkých lučinách veliké ukryvalo se množství přerodličných hmyzův, avšak sbíraje některé z nich mnohé měl jsem potíže a dosti zakusil jsem nebezpečství. Poprvé louky ty hemžily se moskyty, kteří nás pronásledovali nejen s večera, nýbrž i za vedra slunečního zraňovali nám obličej a ruce; podruhé ve trávě, přes metr vysoké, nepadno bylo vystříhati se četných hadův. Z těchto polapil jsem také jednoho černošedého, téměř všude jako prst tlustého a vezpodu jako síra žlutého, délky asi 60 centimetrů, který nebyl před tím ještě nikdy pozorován.

Z rozmluvy se statkářem jsem poznal, že také cestovatel Mauch vyhledal tyto jeskyně pozdržev se zde delší čas; statkář vůbec nesmírně byl hrd těmito „wonderlijke chate“ (jeskyněmi). Kdykoliv někdo z nás šel pobyt do domu jeho, vždycky býval pohoštěn číškou kávy a sucharem; přívětivý náš hostitel pak stále jenom litoval, že sbíráme mnoho „det slechte chut“ (plazy atd.) a maříme neúčinně čas, co bychom měli seděti u něho a hovořiti o diamantových polích, Ostericku a Duitslandu.

Mnozí statkáři zdejší dělají z broskví jakousi kořalku, jež „proslula“ jest zejména v území Transvaalském pode jménem „Perške“ jsouc daleko slabší a lacinější než „Cango“, která vyrábí se v západní osadě Kapské z vinných hroznův.

VI.

Návrat do Dutoitspanu

Wolmaranova farma. – Mladý boer. – Tabák v údolí Moi-riveru. – Bujné rostlinstvo. – Světelný klam. – Jak jest doprava obtížná a drahá. – Zkažený oběd. – Lotrovská záloha. – Kennickova farma. – Ptačí osada. – Gildenhuis. – Honba na lva v horách Makvasských. – Uražená čest' hottentotská. – Vystěhovalci do zlatých polí Leydenburských. – Hallwaterův statek a solná pánev. (Domnělé rozvaliny Monopotapské.) – Batlapinské jídlo. – Nemilý odkryt – Hebron. – Velikonoční hod boží v řece Vaalu. – Příchod do Dutoitspanu.

Rozloučil jsem se s Wonderfonteinem vzdávaje vřelé díky vlídnému statkáři a vděčen jsa dobrotivé přírodě z nesčítných darův. Dospěv Wonderfonteinu došel jsem konce své výpravy; obrátiv se tedy nazpět do Dutoitspanu šel jsem do Bloemhofu touže cestou jako sem.

Druhý den pozoroval jsem, že Gert s neobyčejnou horlivostí zkouší sílu svých čelistí; k otázce mé, jakou by to ulovil lahůdku, okázal mi hrst' pryskyřice, kterou sebral se stromů citlivkovitých u naší cesty, a chválil si velice, jak mu znamenitě uhasila žízeň. Později naskytla se mi opět a opět příležitost', abych v nouzi s prospěchem užil této náhražky vody. Příští den potkali jsme blízko Wolmaranovy farmy asi dvanáctiletého boerského chlapce, který patrně vracel se z honu. Ačkoliv ručnice, již nedbale nesl na rameně, skoro byla větší než on sám, přece zračilo se v celém obličejí jeho veliké vědomí sebe, tak že tvářil se lhostejně, když jej F. poctil otázkou.

Mladý lovec opřel se mezitím o pušku a podával nám druhu po druhu se slovy: „Dobrý den, strýče,“ ruku. S klobouku jeho visela kelka nedávno zastřelené gazelly schovávavé. – „A ty's ji zastřelil sám?“ – „Ano, strýče.“ – „Střelil jsi antilopu, když stála čili když běžela?“ – „Vyskočila asi 200 kroků přede mnou, a běžela kousek cesty; tož poklekl jsem a čekal, až se zastaví, a když stanula, prohnal jsem jí kouli tělem.“ Nečekaje dalších našich otázek přehodil pušku přes rameno, dotekl se klobouku, podal zase každému ruku a šel svou cestou dále.

Chtěje příštího dne ještě při světle denním přejíti zmíněné močálovité místo za mostem přes Moi-river u Potschefstroomu, ustanovil jsem se, když jsme minuli už farmu Wolmaranovu, na tom, že pocestujeme celou noc a odpočineme si jenom několik hodin.

Za takového odpočinku byl jsem ze svého pozorování vyrušen zvláštními zvuknými hlasy. F. učinil mě pozorna na dva veliké ptáky, kteří křičeli ve vzdálí sotva sto krokův od nás. Ve tmě však nemohli jsme rozeznati, jací by to byli ptáci, a než jsme se přiblížili k nim, spozorovali nás a vznesli se do vzduchu. Krásné, táhlé a plné zvuky, jež ozývaly se za jich letu tichou nocí, poznal jsem hned jako výstražný křik jihoafrického jeřába šedého. Tento plnozvučný hlas, který zní tak silně, jako by zpíván byl nad nějakou ozvučnou deskou, a jež lze slyšeti velmi jasně i z velikých dálek, má původ svůj ve zvláštním ustrojení těla několika málo ptáků (zejména také labutí). Mají totiž široce vydutou kost' hrudní a do této dutiny jde průdušnice, jež otáčejíc se zde, teprva potom vystupuje do hrdla.

Na večer druhého dne rozložili jsme se zase v Potschefstroomu na známém místě táborem.

Od několika přátel, kteří přišli k našemu vozu, dověděl jsem se, že Mauch několikrát pobýval v Potschefstroomu maje v panu Foszmannovi obětivého a věrného přítele, a že v horách, na východ odtud vystupujících, nacházejí se otisky rostlin a zkameněliny. Když jsem návštěvníků svých dotazoval se ve příčině vnitrozemí, pověděli mi toliko, že přijíždějí sem cestou z města Bamankvatů „Šošongu“ do Natalu několikrát v roce vozy, naložené slonovou kostí, pštrosími péry a všelijakými kůžemi a kožinami; a ty náležely dvěma bratřím obchodníkům, jménem Drake, jež také poznal jsem později na druhé své cestě v Šošongu, ano léčil jsem též jednoho z nich. Vozy ty jezdí podlé proudu Limpopa přestupující řeku Mariko nedaleko ústí jejího. Od těchže hostů svých slyšel jsem, že pobývali v Potschefstroomu dva muži, kteří honili slony v zemi Matabelův.

Jako převalná většina Hottentotův i Griquové a Korannové jsou náruživí kuřáci a jako mnozí, hlavně chudší Holland'ané, náramní žvýkalové tabáku; protože pak tabák, pěstovaný v údolí Moi-riveru, slušnou má pověst', Gert a David upomenuli mne několikrát dosti neomaleně, abych dříve, než opustíme město podruhé a naposled, koupil přece štučku (asi 5 liber) „potřebného toho koření“. Každý z nich spotřeboval den co den ze štučky jako palec tlusté kus, na prst dlouhý. Až posavad – nemýlím-li se – všechn skoro tabák, zde pěstovaný, rozprodal se v zemi; budou-li ho však sázeti víc a prodávati laciněji, tož stane se nepochybně brzy znamenitým předmětem vývozu.

Ačkoliv nemám žádných statistických udajův o tom, kolik se zde vypěstuje tabáku, myslím přece, že ze všech vzdělaných států jihoafrických v provincii Transvaalské rodí se ho nejvíce. Mezi neodvislými kmeny bečuanskými, bydlícími na západě a jihozápadě tohoto území, jsou to zejména Bakhatlové, sídlící v zemi Bakvenů, kteří strávivše čas svůj po výtce jako sluhové

statkářů transvaalských, jali se potom též pěstovati tabák ve své vlasti, ovšem způsobem velmi primitivním. Běloši vyrábějí z transvaalského tabáku již také doutníky; na ty však domácí rostlina posud nepostačuje, a proto dováží se sem tabák americký.

Cestu do Klerksdorpu přešli jsme dosti rychle (za dva dny). Když jsme jeli příčným údolím, otvírajícím se do údolí Moi-riveru, směrem k sedlu horskému, jež nám bylo překročiti, spatřil jsem na vlhčích místech, nízkou travou pokrytých – ačkoliv nebylo tomu ani dva týdny, co jsme se tudy brali – pučeti nové druhy zvoníc (*Amaryllis*) a jiné druhy rostlin, posud mi neznámé. Snadno daly by se v Jižní Africe přesaditi do zahrad četné druhy stapelií a pryšcovitých tak jako rostliny cibulovité, které rostouce dříve divoce pěstují se nyní v kořenáčích a v sadech, i bylo by žádoucí, aby tyto rody květin, jež tak snadno pěstovati lze na ozdobu zahrad a příbytků, nebyly pěstovány jenom od několika milovníků jich, nýbrž tak, jako květiny přenesené sem z Evropy, Austrálie a Jižní Ameriky. Bohužel, že v Jižní Africe vůbec znají zahradních květin evropských, australských a novoseelandských více než domácích, náležejících do tohoto odboru. Krásné druhy mečíků, zvoníc, kosatcův a jiné rostliny, těm podobné, mohly by se míti velmi dobře v zahradách a kořenáčích, rovněž jako četné útlokvěte slezy, chrastavce, ostalky, zejména pak hojné druhy vřesů, na jihu rostoucí. Nesčetné jsou odrůdy rostlin plazivých, jež mnoho by získaly krásy, kdyby jen trochu byly pěstovány; četny jsou též rostliny úponkovité. Na jihu, v okresech pobřežních, pěstuje domácí květiny, vyjma zmíněné již botanické zahrady, pouze několik málo milovníkův, a ti ještě přestávají na aloích, píchoši (*Encephalartos*), střeliciích, stapeliích, pryšcovitých, kakostech (*Geranium*), kapradinách a několika jiných. – Než vraťme se k cestě do Klerksdorpu.

Na horském sedle nalézá se malá nehluboká louž, jež, ač mělká, na svém skalnatém dně drží vodu značně déle než hlubší takové tůně na rovině a ve mnohé bystřině. Malé tyto horské kaluže jsou často pozoruhodnou známkou mnohých výšin, zvláště pak sedel a hřebenů střední náhorní roviny jihoafrické; zkušený cestovatel vítá je radostně a nováčka překvapují nezřídka tam, kde by se jich byl nadál nejméně, často procestoval dlouhé širé roviny marně pátraje po vodě tam, kde půda se skláněla a sleduje kolik hodin vyschlé řečiště; namáhavě razil si cestu rákosnatými luhy, aby uhasil žízeň svou a společníků svých, u vozu čekajících, a nenalézaje žádoucího nápoje vracel se konečně k vozu. Pokračoval tedy dále v cestě chtěje dospěti výšiny, rozkládající se před ním, anebo vypnuliny či pásma pahorků, jež táhly se napříč přes cestu vytčenou, aby rozhlédl se s povýšených míst po okolí. V tom našel neočekávaně na výšině plnou, byt i často zkalenou tůň. Jaké to oblažující překvapení nováčkovi, jaký poklad veteránovi, který neuhýbaje ani na pravo ani na levo, ani nedada se mýliti roklemi, na pohled

suchými, ani rákosinami říčními, přímo béře se k vypnulinám dobře známým, na nichž ho dosti čeká vody. Bohužel, že za parné doby denní voda v těchto mělkých pánvích znamenitě se ohřívá, avšak za chladna večerního značně je studenější než v močálech nebo v kalužích bystřin. Není-li pak znečištěna stády dobytka, jenž přichází sem často sebe napojit, je mnohem čistější. Hlavní předností její je však to, že je prosta hnijících součástí.

Ačkoliv jsem na cestě proti proudu Vaalu času s největší částí užil k vyměřování vzdáleností, přece mohl jsem též rozšiřovati své sbírky a všimati si lovu. Šel jsem se svým věrným psem Nigrem, jenž osvědčil se již dobrým křepelákem, po travnaté rovině na straně jedné, F. pak se svou karabinou na straně druhé, 200 až 400 kroků před vozem jako přední hlídka. Sedí a černí dropi zakrslí (dropové velicí: *Eupodotis caffra* a Kori byli příliš plaši), koroptve, stepokurové, rudonohé čejky na křídlech bíle strakaté, čejky na křídlech ostruhaté (*Hoplopterus armatus*), zdržující se tam, kde byla vlhčí půda, byli hlavní naší kořistí. Niger, jehož dostal jsem na vyličeném už honu pavianův u polí diamantových, činil se, jak mohl.

Mezi Bakenspruitem a Matschavisspruitem zdržel nás několik hodin případ, jež počítati jest k veselejším událostem této prvé cesty. Na travnaté rovině po naší levici Gert vyslídil s kozlíku asi na dvě míle od cesty tmavý předmět, ve kterém brzy poznali jsme osaměle pasoucí se zvíře. Po velikosti zdálo se, že jest to býk, ačkoliv po nějakém stádu nebo skotáku nebylo ani pohádky. A tak usoudili jsme přes námitky obou černých sluhů, kteří nám bělochům nechtěli přisvědčiti, že tmavý ten předmět je starý býk pakůň, vyobcovaný ze stáda pro svou dráždivost' a bojechtivost', jemuž trávení jest konec života u vyhnanství. „Svým druhům nejsi k žádnému užitku, tož tím spíše můžeš zdobiti některé z evropských museí“, tak rozumoval jsem a přátelé moji mně přisvědčovali. Opatrnost', s jakou blížil jsem se domnělé zvěři, objevila se brzy zbytečnou, neboť již na 500 kroků poznal jsem býka, který najednou jal se pozorovati mne více, než jsem si přál, a hlavu skloniv hnal se proti mně. Obrátil jsem jej však v útěk vystřeliv několik ran na slepo, a potom rozmrzen jsa z toho klamu, vrátil jsem se k vozu zpět. Bystrý zrak korannský osvědčil tedy nad námi Evropany svou převahu.

Prošedše bez nehody brodem přes Schoenspruit rozložili jsme se brzy táborem na trávníku mezi řekou a vodovodem Klerksdorpským. Blízko ležení našeho stály dva vozy, náležející transvaalskému vozkovi (Transportrider; vyslov Transportrajder). Majitel jich přišel k našemu vozu a ježto jsme právě pili kávu, podán mu také „koflík“. Vozka vezl zboží, jak se domníval, bedničky s francouzskými víny a kořalkami, červené skřínky s hollandským ginem, veliké bedny s anglickým bisquitem a s nakládaným ovocem (Jam), potom oštěpy, lopaty atd.,

úhrnem 13.000 liber nákladu na obou vozích, jež naloženy mu byly v polích diamantových a které dopravit měl do polí zlatých.

Dle výpočtu svého host náš, který hovořil dosti plynně anglicky, doufal vydělati na tomto „tripu“ (jízdě) po srážce všech útrat 140 liber šterl. Připočtou-li se tedy všechny výdaje dovozní od Eliščina Portu až do polí diamantových, tož doprava zmíněného zboží od tohoto přístavního města až ku Pilgrimsrastu v Leydenburském okrese stála zajisté 300 liber šterl. Cesta z Eliščina Portu přes Hopetown, Kimberley (pole diamantová), Christianu, Klerksdorp, Potschefstroom, Pretorii, Middleburg a Leydenburg (Lydenburg) činí téměř 1100 anglických (něco přes 255 zeměpisných) mil; dovozné 3450 zlatých za dopravu 130 centů bylo tedy velmi vysoké. Valná většina těchto vozků má se velmi dobře; jenom za suchých let anebo přikvačí-li na ně v zimě na náhorní rovině Karrú chumelenice, jest jim vytrpěti velmi mnoho, ba pozbývají někdy též veškerého potahu.

Pamatuji se na případ před třemi lety, kdy jediný vozka, jedoucí se šesti vozy do kolonie Kapské, pozbyl za několik studených nocí 75 volů. Pastva byla velmi bídná a nechal-li voly pasti třeba tři dni, přece nezotavili se dostatečně a zmrzli tím dříve. Znam i případy, kde vozkové tito brodíce se velikými řekami jako řekou Oraní uvízli v nich uprostřed, a než přišla vydatná pomoc, řeka vystoupila a vozka ztratil vůz i zboží. Ježto pak mu zboží to bylo nahraditi, tož ožebračel v takovém případě docela.

Druhého dne z rána opustili jsme okolí Klerksdorpu a zamířili k Estherspruitu. Poslední dni nepršelo a proto mohli jsme se nadíti krásného počasí; noci však byly značně studenější než tehdy, když jsme rozloučili se s poli diamantovými.

Příští poledne odpočívali jsme ve vábivém stínu několika mnohokmenných, střečovitých stromů zakrslých, jichž spleť koruny dolů se skláněly. Na zastíněných místech nebylo trávy, tak že byla téměř hola a lysa, jsouce nad to rozvrtná četnými děrami myšimi; vůkol však v několika nepatrných úvalech tím bujněji rostla kyprá, hustá tráva.

Přítel E. chtěl vyhledati pěkné místečko, kde bychom se pohodlně rozložili k obědu. Konečně zdálo se, že našel pod nejstinnějším stromkem žádoucí místo, neboť jal se udupávati u něho myší díry. Právě chtěl jsem sítkou způsobiti hmyzu v nejbližším okolí velikou porážku, když podivné počínání jeho přimělo mne k otázce, co by to činil. „Hleďte, tyto díry, soudím-li po jich okolí, jsou od svých původců opuštěny a proto nebylo by místa nepříjemnějšího, než kdybychom se zde usadili k odpočinku, neboť v děrách takových přebývají rádi –“ „Had, had,

doktore, vezměte býkovec (bič Bileamův) a mějte pozor, žene se přímo na vás!“ vzkřikl nenadále ze blízkého úvalu polekaný F. sestoupiv tam, aby chytil pro mne několik brouků, jež vypátral na stéblech trávy. Podmět věty „hadi“ uvázl příteli Ebervaldovi v hrdle; nebylo také třeba, aby větu dokončil, neboť tu had hnál se již střelou rovně k jedné z oněch zacpaných děr. Ale shledav, že i ta i druhá jsou zavřeny, had tento asi 4/3 metru dlouhý a na prst tlustý obrátil se k zakrslému stromku. Hmoždil jsem se přes půl hodiny, než jsem ho v hustých větvích přemohl. Byl to scapsteeker, had jedovatostí svou v Jižní Africe dobře známý.

Přišed do květnatého údolí Estherspruitského chytal jsem příští ráno tak jako na poslední zastávce několik hodin hmyz; bylo zde přehojně brouků na rostlinách okoličnatých (Umbelliferae), laskavcovitých (Amaranthaceae) a liliovitých. Přčetné tu byly druhy puchýřníků (Mylabris), zlatohlávků (Cetonia), slunéček (Coccinella), dřepčků zelných (Haltica oleracea) atd. Potom podnikli jsme ještě společný výlet s puškou na rameně, s kleštičkama a býkovec v ruce do skal, omezujících po levé straně úzké údolí bystřiny. Výsledkem této vycházky bylo několik ještěrek a dva hadi; z hadů zdržovalo se zde, jak jsme soudili po širokých stopách, mnoho užovek buvolích. Měli se tu zajisté velmi dobře, neboť měli tu výtečný základ blahobytu v ukrytých děrách skalních, v nichž žili malí hnědí a velcí šedí, černě žíhaní bercouni, kdežto v blízkých zakrslých keřích veliký byl počet žíhaných myší a v nedalekém údolí hojnost' obojživelníků. Bercouni jsou malé, odvážlivé šelmy, jimž dle podoby jejich slušelo by jméno rejsků skákavých. Bercouni velcí (zvíci krysy) žijí po párcích v děrách pod velikými balvany, jsou velmi ostražití a živí se hmyzem a pupami hmyzův. Skáčí velmi mrštně a na útěku ohlížejí se často, což jest ovšem zhusta jich záhubou.

Pozdě odpoledne dospěli jsme Matjesspruitu, proslulého vyličenými už lupiči, totiž těmi hollandskými upíry, jichž zpomenul jsem při prvním pobytu svém u této bystřiny. Umínil jsem si, že se v tom údolí ani nezastavím, nýbrž že pojedu ještě tři míle dále, abych nebyl dotěravci obtěžován. Když jsme dojeli asi do třetiny stráně, k bystřině se sklánějící, Gert vykračuje s bičem vedle vozu učinil mě pozorna na „hlídku“ loupežného dvorce, který ležel ve křoví nám po pravici. Jeden sedlák stál pod stromkem u cesty a vyhlížel na všechny strany. Když jsme přiblížili se asi na tři sta kroků, zmizel náhle a běžel do křoví, aby oznámil společníkům, že se blíží „kořist“.

Domnívali jsme se, když potah pobídnut byv Gertem dal se do trysku, že jsme ušli hrozícího nebezpečnosti, i nemohli jsme zdržeti se, abychom nad podařenou lstí nedali se do hlasitého smíchu. Než jak se stává obyčejně, smáli jsme se příliš záhy. Najednou objevila se špinavá

ruka ve voze a za ní ulekaný obličej. „Chun Dag, Mynheer, ah, ah Dokter, wart doch bichi – ras ni so banje mit det ow wachen“.[32] V tom ukázal se vedle Gerta druhý lupič s roztrhanými rukávy u košile, oba dva pak společně namáhali se přemluvíti ho, aby zastavil potah. Tož dostihli nás přece nemilosrdní upíři! Gert však nepřestal práskati do volův, a vůz ujížděl k říčce, již bylo nám přejíti. Jakmile jsme překročili bystřinu, hned zástup dětí a žen přiběhl za vozem. „Ale proč pak tak prcháte mimo nás?“ zaznívalo odevšad výčitkou; „zastavte se přece na chvílku.“ Skočili jsme s vozem, abychom aspoň podlé zvyku potřásli dvanácti přítomným boerům rukama, byť i málo čistýma, jakož abychom též ujistili jich, že pospícháme velice a že nelze nám nikterak pobýti zde. Tož loupežníci, tenkrátě šťastně odbytí, k jiné uchýlili se lsti zapomenuvše však, že ji už známe. „Vždyť nemůžete dále, neboť pokud dnes ještě v noci dojdete, nikde není trávy pro vaše voly, nikde vody na váš čaj, půda jest docela vypražena, bez trávy jako tato cesta: nocujte tedy zde.“ Než všecka tato řeč vyšla na zmar, znali jsme Petrovské velmi dobře a tak nezbyvalo jim nic jiného, než aby s prázdnou vrátili se domů.

Slunce bylo již hezky vysoko, když jsme příštího dne zastavili se na Klipspruitu (Kamenité bystřině) k odpočinku. Asi 11/2 anglické míle proti proudu stál vůz a kolem něho páslo se několik koní. Za vozem zdálo se, že stojí stan. Těšil jsem se, že jsou to hollandští lovci chtěje od nich, kdyby se nám honba nezdařila, koupiti několik čerstvě zabitých zvířat a to pro kůže jejich. Soud náš byl správný, neboť ve stanu našli jsme majitele pozemku, na němž jsme odpočívali. Statkář ten měl trochu dále proti proudu bystřiny svou farmu a vyšel si se svou rodinou na zotavenou, při čemž měl svou kratochvíli v lovu. Kolem vozu zastrkáno bylo do měkké půdy několik větví a ty spojeny byly volskými řemeny, na nichž visely nesčetné, podlouhlé kusy masa, aby usušily se tu na známý beltong. Na zemi ležel býk pakůň, jež korannský sluha právě stahoval.

Kamkoli jsme jen pohlédli, všude spatřili jsme překvapující bohatství všelijaké zvěři. Byli jsme zde také svědky boje dvou býků pakoňů, kteří naráželi do sebe s neobyčejnou prudkostí, nicméně však brzy zvětřivše v nás společného svého nepřítele odběhli rychle za prchající tlupou.

Praeparuje kůži pakoní, již mi statkář přenechal, poranil jsem se špičatými kostmi lebními, neboť hrozivá mračna pobádala mne ku spěchu; než nedbal jsem poranění toho. Prudké bolesti a napučené ruce poučily mne druhého dne, že jsem vedl si velice neprozřetelně, ježto

otrušík z praeparatu vnikl mi do ran. Teprva později byl jsem důrazně upomenut na tuto nebezpečnou svou neopatrnost'.

Vracejíce se druhého dne od Klipspruitu a přešedše Lví a Vlčí bystřinu došli jsme na večer zmíněné již farmy Rennickovy, jejíž majetník přijal nás na cestě do Wonderfonteinu s počátku dosti nevlídně. Tentokrát nenamítal proti tomu ničeho, když jsme v háji jeho chtěli lovit, ano dal nám i svého synka za průvodčího. Hoch ten vyprovodil nás na severní konec háje, a když jsme tam přišli, vyzval nás, abychom skrčíce se tiše ho následovali.

Asi po šedesáti krocích stanuli jsme u nízkého zemitého náspu asi 1 1/2 metru vysokého, jenž tu a tam porostlý byl zakrslým křovím. Hoch vylezl před námi nahoru a rozhlédl se; na to vyzval nás, abychom opatrně učinili taktéž a kryti jsouce keřem vyhlíželi ku předu: „Kick, Ohm!“ (podívej se, strýče) šeptal mi ukazuje levicí přes násep. Nezapomenutelný naskýtal se nám tu pohled. Přál jsem si, abych mohl rozestříti nad tímto výjevem síť tak, aby život pod ní zůstal „životem“. Násep, na němž jsme leželi, byl jižní hrází trojstranné ohrazené doliny, jež porostla jsouc travou a sítím byla, jak se zdálo, naplněna pouze dešťovou vodou. V této vodě brodilo se, plovalo a potápělo se množství ptáků. Nejvíce nápadni byli posvátní ibisové, nejméně padesát, jedni ve sněhobílém svém peří dřímající na jedné noze, druzí pomalu a vážně vykračující a někdy menším společníkům, potápkám atd. rány zasazující, ana většina jich rychle semo tamo pobíhala rejdic na všechny strany pod vodou tmavobarvou hlavou a zobákem, aby něco ulovili. Mimo tyto ibisy stál při straně hráze, jakoby nedbaje světa, párek šedých volavek. V trávě a v síti kvákaly šedé a černobíle strakaté divoké kachny, co zatím nesčetné lysky ozývaly se hlubokým svým hlasem. Mezi těmito ptáky proháněly se malé mrštné potápky. Na kraji hráze, šikmo ku kalné vodě se sklánějící, běhalo několik jespáků bojovných (*Philomachus pugnax*) hlasitě hvízdajících, ani malí jespáci v hustých hejnech od jednoho břehu poletovali ke druhému, nezdržující se přitom dlouho na témže místě. Později vysvětlila se mi příčina čilého toho ruchu ptactva, připoutaného k vodě. Prudký liják splavil ohromné množství hmyzů a červů s roviny do úvalu; také mrtvé ještěrky, ba i myši byly tam jím zaneseny: na těchto bohatých hodech pochutnávala si nyní s velikou chutí okřídlená společnost'.

Jeden z nás vystrčil asi neopatrně hlavu ze křoví, neboť než jsem se toho nadál, všickni ti dlouhonozí brodivci vzlétli s velikým křikem do vzduchu. Bezděky a snad i ve strachu, že mi všickni ulétnou, namířil jsem na jednoho ibisa a srazil jsem ho ještě s jednou lyskou dolů. Když jsme na zpáteční cestě šli kolem močálů, přítel E. ulovil divokou kachnu.

Přišel k vozu, zvěděl jsem od přítele K., že mne statkář pozval k návštěvě. Ačkoliv statkář byl zámožný, dům jeho přece vystavěn byl docela prostě z pálených cihel. Naříkal si na ztráty, jež rok co rok trpí nemocí koní, a ježto právě jízdecký kůň jeho nemocí byl postižen, prosil mne za radu.

Opustivše odpoledne farmu Rennickovu dospěli jsme za tmy „Gildenhuis-Placu“, téhož statku, postaveného na jižním úpatí pahorků Makvasijských, jehož dotekl jsem se už na cestě do Wonderfonteinu.

Na třetí cestě – dvě léta později – setkal jsem se daleko u vnitrozemí s potulným lovcem slonů, jehož domov byl v severních výběžcích pahorků Makvasijských, na jejichž poledním svahu jsme právě leželi táborem. Byl to statný lovec i budu, než rozloučíme se s výšinami Makvasijskými, vypravovati jeden z loveckých jeho příběhů. Weinhold Schmitt jsa mládencem zdržoval se na statku, položeném při pramenech Makvasi-riveru. Za onoho času byly severní rokly pahorků Makvasijských ve špatné pověsti, neboť řádili tam čtyři lvi, lovce zpravidla společně. Žádný z boerů sídlících v okolí nevzmužil se posud tak, aby smělym lvům dostal se na kůži. Tu přijel jednoho rána syn statkářův se smutnou zprávou, že ze tří koní – byli to koně „gesoute“ (solení), t. j. proti zánětu plic zažehnaní – které měl domů přivésti, našel v trávě jen mrchy zpola již sežrané a po nesčetných stopách bylo lze docela zřejmě poznati pachatele násilného skutku.

Zvěst tato byla příčinou, že boerové vzmuživše se konečně k činu snesli se na tom, aby šelmy společnou výpravou byly vyhlazeny. Sešli se: statkář a šest jezdců; mladý muž, který našel zadávané koně, zvolen byl vůdcem. Stopa lví brzy byla vypátrána; šla údolím přes jednu a přes druhou výšinu. Potom jezdci přijeli na rovinu, která, bohužel, pokryta byla jen nízkou travou, také půda byla tvrdá a proto ztratili stopu, tak že bylo jim ustati od pronásledování. Podobá se však více pravdě, že lovci lvů pozbyli trochu mysli a proto všickni snášeli se jednomyslně v tom, aby raději se vrátili, než aby delším stíháním utmácení jsouce podstoupili boj se šelmami. Na zpáteční cestě sklamaní lovci rozešli se blízko bytu Schmittova. Ale jak užasl Schmitt a přítel jeho, když spatřili u samého dvorce ve vysoké trávě lví párek. Dle místa, na kterém lvi se postavili, oba přátelé soudili, že jsou na čekané. Když jezdci, jejichž koně statečně si vedli na blízku svého úhlavního nepřítele, přibližovali se, lvové se vzchopili. Schmitt, chtěje zajistiti sobě ránu seskočil, chopil se uzdy, popošel několik krokův a zamířil právě na lva, upřeně se naň dívajícího, když tu společník jeho jej zavolal. Ohlednuv se uzřel, že ho přítel opustil a ve vzdálí 50 kroků postavil se k obraně. To bylo lovci

velmi nepříjemno. Dva lvy viděl před sebou, ostatní zajisté nebyli daleko, a přítel opustil jej právě v rozhodném okamžiku.

Tož nezbývalo mu, než aby pomýšlel na ústup. Veda koně za uzdu couval, ale tak, že měl šelmy stále na očích. Dříve však, než střelec došel ku svému druhu, lvi dali se na útěk k výšinám. To dodalo lovcům myslí a hned oba hnali se za nima, Schmitt za tím úmyslem – jak se o to v takovém případě každý lovec lvů, má-li koně a je-li poněkud zkušenější, pokouší – aby na kus cesty předejel lvy a jim cestu zastoupil. To se mu povedlo tak, že oba lvi ocitli se mezi ním a jeho společníkem, který snažil se křiče a mávaje kloboukem, aby přátely, již rozloučivše se před chvílí nevzdálili se dosud z dostřelu, učinil pozorný na nenadálou honbu. Dříve však než jezdci – ačkoli cvalem hnali se – dojeli k nim, lvice zatočila se na levo a zmizela v nálevkovité skalní strži, křovím sice porostlé, ale mělké, an lev uživ okamžiku, když oba lovci přibližovali se houštině, zmizel zuby vyceňuje několika skoky ve křovinách na blízké stráni. Tu zaražen jsa nejspíše pohledem na lidi, za ním se ženoucí, jal se prchati dále podlé stráně tak rychle, že pronásledovníci jeho už ho nespatriili.

Když ostatních pět lovců dojelo ku prvním dvěma jezcům, snesli se společnou poradou na tom, aby strž byla obklíčena, zejména pak aby kraj její ku pahorkům obrácený neustále byl na zřeteli, ježto bylo se obávati, že lvice tou stranou dá se na útěk. Na tomto místě rozestavili se také tři z lovcův a jali se znepokojovati lvice křikem a házejíce kamení, aby ji vyplašili. Kamení se asi lvice příliš nedojívalo; tím více však dráždila ji strašná „hollandština“, kterou bavili ji tři lovci, neboť po chvíli objevila se na kraji rokly, aby přehlédla stav věcí. Potom místo, aby přímo zamířila k ochrannému houští na pahorku, lvice uhnula se poněkud na levo, aby šikmo dospěla cíle. Provádějíc tento úmysl svůj ocitla se v té nemilé okolnosti, že bylo jí běžeti kolem tří lovců. Nerozpakovala se dlouho a dala se směrem uvedeným. Touže chvílí zahoukly tři rány. Lvice pokusila se sic utíkatí dál, ale životní síly její nestačovaly už k tomu; majíc hrud' trojnásobně prostřelenou klesla k zemi. „A což ostatní lvi?“ tázal jsem se.

„Šelmy daly nám na delší čas pokoj, odtáhly k Hart-riveru a řádily tam v zemi Barolongův. Ale čas od času přicházivaly ještě k nám a také nyní v suchých zimách možná potkati zde lvy přiběhlé sem od západu.“

Odpoledne potom vyprahli jsme ve stínu několika pěkných trnovníků velbloudích nedaleko brodu přes Makvasi-river. Řeka, před několika týdny vysoko rozvodněná, sklesla už zase v úzký pruh, který vinul se rovinou. Na protějším břehu stálo několik vypřažených vozů. Všecky byly naloženy sudy vína a kořalky, jež měly dopraviti se do zlatých polí. Ve blízkém

cihlovém domku bylo velmi hlučno. Také zde prodávali pálenku a před domkem leželo na zemi několik opilých černých sluhů, kteří patřili k vozům, kdežto jiní dva týmže jsouce ovládnuti „duchem“ s křikem ukazovali dovednost svou, jak umějí se „pěstovati“. Jeden z nich odhodil špinavou kazajku a vykasal si rukávy u košile, aby se vystrojil k zápasu, an společník jeho maje ruce zastrčeny v kapsách a rozkročiv se metal mu v tvář nejhorší nadávky. „Ty nejsi Hottentot, nýbrž bídný Křovák,“ odbyl ho tento. To bylo přes příliš rozjařené mysli hnědožlutavého soukmenovce. „Ik ke Hottentot ni, jako že mám matku, (tak se Koranna obyčejně zařiká) jsem, tu máš za to, ty ožralče.“ A Koranna skrčiv ruce se zařatými pěsti zasáhl protivníka, sotva v rovnováze se držícího, tak pádně a mocně do kosti nosní, že se zvrátil s výkřikem „Allmachttag“ nazpět a vysoko zatřepal nohama.

Na další naší cestě k Bloemhofu potkali jsme dva pocestné (bělochy), kteří marně hledajíce po kolik měsíců v diamantových polích diamanty, nyní zkusiti chtěli štěstí ve svého zlatých polích Leydenburských. Prvý z nich nesl svinuté pokryvky, druhý v koženém vaku chléb atd., potom samovar a koflík. Takovým způsobem uraziti chtěli vzdálenost, činící více než 115 zeměpisných mil. „V noci spíme pod křovím vystlavše si lůžko měkce travou, a překvapí-li nás déšť, tož nejsme-li právě blízko nějaké farmy, abychom tam ochránili se ve vozové kolně, zůstaneme pokojně ležeti. Vždyť jest to jen voda, a čistá voda, co padá tu s nebe na nás.“ Toť bylo dvě oněch opálenců, se kterými často setkáš se v diamantových polích a kteří přilákáni byvše leskem diamantův a zlata naučili se znáti a snášeti nejkřutější strasti lidského života, jakož i pohrdati jimi. A když zvykli tomuto drsnému životu, té honbě po zlatě a po bohatství, jež spojena jsou s největšími útrapami a s velikými útratami, zřídka, ba nikdy nedá se ukojiti, tož odvykli společenským způsobům, leda, že chodí – ač jim to v Jižní Africe tak snadno není možná – do elegantních místností v hernách.

Pozdě na večer dospěli jsme Bamboesspruitu a přenocovali hned na břehu, protože jsme nechtěli přecházeti brodem v noci. Zůstali jsme až do půl noci u plápolajícího ohně pohromadě, hovoříce o zápasnickém představení na Makvasi-riveru, jemuž byli jsme přítomni neplativše ani vstupného. Druhého dne projeli jsme zmíněnými už travnatými rovinami, a minuvše Rietfonteinskou a Coetzeovu farmu, jež obě leží u solných pánví, dospěli jsme příští den Bloemhofu.

Po krátkém pobytu vyrazili jsme ještě téhož dne k solné pánvi Hallwaterské, abychom kratší touto cestou dojeli Christiany. Solná tato pánev stala se v roce 1872 v Jižní Africe proslulou, ježto domnívali se, že našli tu rozvaliny Monopotapy (Monomotapy, Motapy, Mosogry

atd.), města to, které leželo v říši stejného jména, teprva před 200 léty rozkotané. Ve starých letopisech dočítáme se, že říše tato rozkládala se po veškerém středu Jižní Afriky a jižní Střední Afriky a že obchodníci portugalští a hollandští s obyvateli jejími, majíce za prostředníky zejména domorodce bydlící na pobřeží, čilý vedli obchod; ano čte se tu také, že portugalští missonáři přicházejíce od východu činnými byli mezi obyvateli monopotapskými. Z těchže letopisů dovídáme se též, kterak města stavěna byla hlavně blízko zlatých dolův a že u samého města Monopotapy spatřovalo se na 3000 kutišť, v nichž pilně se dolovalo.

Když tudíž blízko solné pánve Hallwaterské nalezly se kameny, opracované, jak se zdálo, rukou lidskou, a to zejména úlomky sloupů, dále pak kusy říms – ale kromě toho nic více – a když vypátralo se, že vzdálenost' tohoto naleziště od Kapského Města dosti se shoduje s tou, jež udána byla v knihách jako vzdálenost' mezi Monopotapou a Městem Kapským, tož myslilo se, že Monopotapa jest nalezena. Proto uznal jsem prospěšným, abych místo ono si prohlédl a to tím spíše, poněvadž nebylo daleko, neboť leželo prý jenom několik mil na sever od mé cesty.

Téhož dne, co opustil jsem Bloemhof, dorazili jsme ku zmíněné solné pánvi. Ačkoliv pánev ta leží blízko řeky Vaalu a počítá se k území republiky Transvaalské a přes to, že bydlela zde ve hliněném domě běloška se svými dcerami, jež nás také pozvala, abychom odpočinuli si v jejím paláci, přece shledal jsem, že vládli tu vlastně Korannové mamušti. Domorodci tito dovedli se zde udržeti ve vládě až do roku 1879.

Hallwaterská farma byla jižním vrcholem trojúhelníka, jehož základna opírala se o Mamusu a Hart-river. O krajinu tu přeli se Gassibone a Mankuruan jsouce oba tehdy ještě neodvislými náčelníky Batlapinův, Old David Mason, korannský král v Mamuse a Holland'ané. Při takovém běhu věcí byli statkáři, zde usedlí, hodni politování, neboť zakoušejíce veškeré těžké nátisky byli bleskosvodem ve všech rozepřích.

Na blízku solné pánve nejlepší jest kuchyňská sůl z celého Bloemhofského okresu. Mají tedy statkáři dvojí příjmy: pronajímají travnaté pozemky kolem pánve za pastviny a dostávají za sůl hotové peníze (cash). Proto byla farma u solné pánve zvláště důležitým předmětem ve sporném území (the disputed territory). Mimo domek, hrubě z jílu postavený a nuzně travou pokrytý, v němž bydlela zmíněná paní jednak pro pastvu dobytka svého u pánve, jednak aby sluhové její dobývali zde soli, stálo na severním kraji solné pánve ještě několik chýží korannských. Dvě díry, vykopané v zemi asi 4 metry hluboko, vydávaly malý pramen, který sveden jsa příkopem do nádržky jakési zásoboval obyvatele vodou. U této kaluže, náramně

špinavé, proháněly se četné čejky rudonohé a několik čejek ostruhatých, kdežto ve vodě mnohé želvy vodní a žáby skrovným životem žily.[33] Následující výkres farmy Hallwaterovy učinil jsem dvě léta po prvé cestě na své třetí výpravě (roku 1875). Vidíme tu domek vystavěný z hlíny a několik chýží, v nichž přebývali Korannové. Běloši opustili toto místo brzy po mém odchodu. Korannové tudíž sami dobývali soli a prodávali ji 25 liber za půl koruny. Cestovateli, který namířiti chce cestu svou do vnitra afrického, byl bych tou radou, aby zásobil se tu dostatečným množstvím soli, protože se jí mnoho spotřebuje při nasolování zvěřiny a při praeparování koží velikých ssavcův a poněvadž na své další cestě nenalezne tak snadno soli, jež by jakostí svou vyrovnala se této. Korannové zde sídlící obživují se chovem dobytka hlídající nejvíce skot a kozy; také mají několik chatrných vozů, na nichž dovážejí sůl do Bloemhofu, Potschefstroomu a polí diamantových, a tam prodávají ji po libře šterlinku „per mute“ (t. j. 200 liber). Nad místem, kde otvírají se do pánve vyschlá koryta potoků, mohlo by nejbližší její okolí ohraditi se nízkou hrází a voda z nádržky takto utvořené dostačovala by zavlažiti všecka pole. K tomu však, aby pokus takový se stal, potřebí ráznosti větší než jest korannská; snad se to konečně podaří přec, až také zde jako v Západní zemi Griquů domorodci nebudou již míti příležitosti, aby myšlenky a síly své utápěli v kořalce.

Za prvého našeho pobytu u solné pánve Hallwaterské dostalo se nám také toho požitku, že jsme okusili jídla batlapinského, totiž kobylek stěhovavých. Několik cestujících Batlapinův upeklo si je v popelí a jedlo je: jedni se vším všudy, druzí bez křídel a bez nohou, jež jim utrhalí, nejmoudřejší z nich také bez konečnicku; tímto způsobem též my okusili jsme pokrmu. Dovoluji si vznešený tento pokrm bečuanský poroučeti všem břichopáskům, když už poklesli tak daleko, že nemají co jisti, nebo že jim už nic nezdá se dosti býti řízným, jako laciný a přece neobyčejný poslední zákusek. Jestliže však osměluji se dávatí tuto přátelskou radu, jest nutno též, abych několika slovy vylíčil „chut“ této jihoafrické zvěřiny. Kobylky chutnaly nám tak, jako vysušené a před tím trochu vymočené italské sardelly. Batlapinský tento pokrm připravuje se jenom z vlastní kobylky jihoafrické. Mně zvíře to posloužilo výborně za vnadidlo na udici, lépe než dešťovky a jiný hmyz. Když se stěhují, sta jich padají do řek a jsou rybám vítanou kořistí tak, jako ve vzduchu nejen malý pták, jenž drže je oběma drápy kus po kuse je požívá, až je zmůže, nýbrž i orel i jeřáb považují kobylky za zvláštní lahůdku pochutnávající si na nich mnohem více než na jiné stravě.

Vyptav se na nejkratší cestu do Christiany umínil jsem si, že pojedu, abych poznal krajinu, dále na západ a že teprva pod Christianou zatočím se na cestu k Hebronu. Tímto způsobem projel jsem jižní díl území Gassibonova od východoseverovýchodu na západojihozápad. V

tom směru, kterým jsme zamířili ke Christianě, nebylo žádné schůdné cesty, tak že bylo nám raziti si dráhu křovinami a travnatými rovinami. Běželo mně hlavně o to, abych nabyl rozhledu po krajině, bohužel však, že nebylo mi toho přáno. Ježto pak jsme z této cesty neměli žádné výhody, nýbrž jenom samé potíže, tož uzavřel jsem, že nejkratším směrem zamířím k Vaalu. Keřů, které kazily nám všeliký rozhled, ubývalo sic, ale místo nich objevovaly se větší lesíky trnovníků velbloudích.

Po cestě spatřili jsme četné párky plavých dropů zakrslých, gazelly schovávavé a kozorohovité; ony, jak klidně se pásly, tyto jenom tehdá, když vyplašily se příchodem naším ze křovin. Také našli jsme stopy antilop laních a kročeje, které byly stopám pakoně podobny, ale větší, nejspíše pakoně žíhaného (*Catoblepas taurina*, Gorgon). Kojíce se tedy nadějí, že budeme tuto zvěř samu pozorovati, rádi jsme byli tomu, když vůz náš zajel do lesa. Abychom však neoddávali se příliš radosti nad změnou v rázu krajiny a nad věcmi, které přijítí měly, všeobecná naše spokojenost' pokazila se již v prvých hodinách této nepohodlné jízdy mezi stromy tím, že nemohli jsme nalézt žádné vody.

Dorazivše na poledne ku stezce dosti ušlapané zastavili jsme se uprostřed jedné mýtiny k odpočinku. Již od několika dnů byl mi nápadným pronikavý zápach hniloby, vycházející z bedny, v níž uložil jsem nakořistěné a praeparované kůže; byly to celkem dvě černé kůže pakoní, tři kůže antilopy ploskaté a dvě z gazelí skákavých, dále kožiny šakalů, šantošů, tarbíků, surikat, veverek pozemních a damanů. Poněvadž v bedně nahoře ležely také rohy zabitých zvířat, domníval jsem se, že nepříjemný zápach pochází z nich. Abych o tom se přesvědčil a ve příčině koží se upokojil, otevřel jsem bednu. Moje nejhorší obavy byly ničím proti tomu, co jsem spatřil. Všecka námaha a strast' vyšly na zmar; rány mé na rukou bolely mě dvojnásobně, jakmile pohledl jsem na kůže se slezlou srstí, jež deštěm jsouce rozmočeny hnily. Nebylo tedy jinak, než abych obětoval kůže a spokojil se rohy, jež bylo mi tudíž upilovati od lebek. Při této práci byli jsme překvapeni hosty, totiž Batlapiny, kteří přilákáni byvše kouřem našeho ohně, nemálo žasli nad tím, že setkávají se v lese s bělochy a s vozem.

Po radě Batlapinů jeli jsme stezkou dál a za nedlouho vyjeli jsme z lesa na travnatou rovinu, místy hustým ale nízkým křovím porostlou. Krajinu tu pokládám mezi místa, jež v zemi Gassibonově drobnou zvěří nejvíce jsou bohata. Mezi touto zvěří největším počtem byla zastoupena malá, švarná gazella kozorohovitá; než viděli jsme také tři antilopy skákavé, které však brzy se nám poroučely, nenechávající nás přistoupiti k sobě na dostřel. Také vykračovali si zde vážně podle sebe dva hadilovi písaři (*Serpentarius secretarius*), již vyhledávající místa

vysokou a prořídou travou pokrytá veliký měli hon hadův a ještěrek. Z pernaté zvěři nejčastěji se vyskytovaly koroptve, skorem vždy po párcích. Pobyli jsme asi dvacet minut na „stanici“ batlapinské. Ženy dělaly právě novou ohradu z trní pro kozy a byly s ní již zpola hotovy; muži pak zasýpali vlhkou zemí dvě kůže antilopy laní, vydělané na zámiš, aby byla měkčí a vláčnější, ježto chtěli z ní ušiti halenu.

Chtěje další svou cestu zrychlit a nehodlaje nikde nad potřebu se zdržovati, umínil jsem si, když jsme přišli k řece Vaalu, že pobudu ještě den na břehu jeho, abych do zásoby nachytl ryb.

Sotva však rozdělali jsme oheň v ležení, když z farmy asi půl anglické míle vzdálené a při samé řece položené, přišel statkář a oznámil mně, že nám nemůže dovoliti, abychom zde přenocovali. Odbočil prý jsem z cesty a takový přestupek tresce prý se v republice pokutou pěti liber šterlinkův.

Nepouštěje se dále v jednání konal jsem přípravy k odjezdu. Společník náš F. byl ještě tak šťasten, že před odchodem našim z vod Vaalských vylovil tříliberního sumce. Šťastný tento lov způsobil velmi příjemnou změnu v jídelním lístku našich obyčejných „hostin“.

K půlnoci dospěli jsme Christiany a chtěli se právě zahřáti číškou horkého čaje. Tu však nemilou poznali jsme ztrátu, že jsme totiž vytrousili bednu s kuchyňským náčiním. Tato nehoda dotkla se mne tím citelněji, ježto váček můj tak byl už vyprázdněn, že nedopouštěl znova nákup potřebného náčiní. Přítel E. pomohl mi z této nesnáze.

V Christianě zdrželi jsme se jenom až do poledne příštího dne. Po půlhodinné jízdě dojeli jsme malé osady domorodců, podlé cesty vystavěné, kolem níž šli jsme berouce se od Gassibona cestou z Klipdriftu do Christiany. Odtud až do polí diamantových bylo nám jeti krajinou, jež mi docela byla neznáma. Nejzajímavější částí její jest rozhodně díl prostřední, totiž skupina pahorků Hebronských.

Prvý díl krajiny až k úpatí pahorků jest plochý, a na něm rozkládá se několik malých solných pánví, jež naplněny jsou déle než jiné vodou vyhledávány bývají divokými husami (Chenalopex) a jeřáby. Řeka Vaal vzdaluje se od nás na levo širokým obloukem tak, že dostihneme ho teprva po dlouhém dvoudenním pochodu jdouce sečnou k tomuto úseku kruhovému. Krajina po levici, nádherná to travnatá rovina (země uvnitř oblouku, omezeného řekou) patřila k republice Transvaalské, kraj po pravici naší, pokrytý vysokou travou, a zde onde křovinami a nízkými lesíky, náležel Gassibonovi; nyní jsou oba částmi kolonie

Transvaalské. Travnatá rovina po levici byla rejdištěm často již zmíněných dropů vrčivých (Otis afra) a to tak hlučným, že jsem na svých jihoafrických poutích málo poznal takových. Šustělo to před námi, vedle nás, v dále, s obou stran cesty.

Společník náš F. vida dropy tak často vylétati, chtěl nám opět podati důkazy své lovecké dovednosti a vychloubal se, že ptáků těch odpraví nejméně půl tuctu. Avšak brzy vrátil se k milému krbu u vozu smutně věše hlavu a – s prázdnou torbou loveckou. Puška jeho byla dobra, oko bystro, pravice jista jako vždy, ale prach jeho byl „nestejného zrna“ a hnal broky každým směrem, jenom ne – ačkoliv dobře bylo mířeno – tam, kam měl. Kdož by také mohl opírat se osudu, když Diana dovádívě rozptyluje broky! Přítel E. přinesl dva dropy vrčivé pro všecky a pro mne dva černobíle strakaté fuhýky, podobné a velmi příbuzné našemu stejně zbarvenému druhu.

Šel jsem s Gertem do blízkého lesíka hledat hmyzův a chytil jsem několik tesaříkův a dva druhy lýkožroutů (Bostrichidae). Tu a tam spatřili jsme lebky pakoní, což bylo důkazem, že veškery tyto krajiny ještě před krátkým časem oživeny byly pakoni, ani se nyní zdržují více ve vnitru Gassibonovy země, ustoupivše k severu do rovin ležících mezi Hart-riverem a Molapem a na Klipspruitu, jež jsou volnější a bez křovin, tak že nesnadno jest nepříteli, aby se k nim přiblížil.

Od Bloemhofu jeli jsme rovnoběžně s levým břehem Vaalu, náležejícím ku Svobodnému státu, jenž jsa až do Hebronu vyšší než pravý poset jest četnými statky. Ve vzdálí asi 181/2 anglické míle od Christiany dorazili jsme zase k řece Vaalu. Na tom místě stála krčma, v níž hosté vedli si velmi hlučně, ano divoce. U krčmy dělí se cesta: jedna jde po proudu do Hebronu, druhá ku přívozu přes Vaal, jenž znám jest nyní pode jménem Blignautspont jsa nejobyčejnější cestou z polí diamantových do republiky Tranvaalské. Jest to cesta nejkratší, nejlacinnější a nejlepší. Zvolil jsem jízdu delší jakož i obtížnější, ježto chtěl jsem poznati pahorky Hebronské s okolními opuštěnými River-diggingy (poříčnými nalezišti diamantův). Od Blignautspontu až ku Delpportshopu, nedaleko stoku Hart-riveru a Vaalu, přebývá na díle v údolí hlavním, na díle v údolích pobočných v malých vesničkách a v jednotlivých dvorcích většina Korannů, kteří jsou anglickými poddanými. Všude viděli jsme tyto postavy oděné v evropské šaty a hadry zevlovati, nebo s psy prohledávati křoviny, kdežto děti nejvíce jsouce nahy pásly malá stáda skotu.

Počínajíc od zmíněné krčmy pohled na krajinu byl mnohem zajímavější, dílem už také proto, že jsme se zase přiblížili Vaalu, na jehož břehách zkušené oko vždy může vypátrati nějakou

kořist' loveckou a badatel bohatou nalézá látku pro své bádání a sbírky. Na úpatí pahorků Hebronských přišli jsme k hostinci a skladišti, jednak ze železného plechu, jednak z plachtoviny a dřeva vystavěnému a pojmenovanému po řece Vaalu, jež tvoří zde četné ostrovy a velmi půvabného poskytuje obrazu „Fourteen Stream“ (Čtrnáct proudů). Odtud zdvíhají se pahorky Hebronské, které provázejí Vaal až ku Delporthopu rozkládající se k severoseverozápadu a severoseverovýchodu proti Hart-riveru několika pásmy, z nichž jedno končí zmíněným už Spitzkopfem, druhé pahorky kolem Taungu, sídelního města Mankuruanova, a jiná konečně táhnou se až k Mamuse. Přes tyto pahorky, hustě křovinaté a stromy porostlé, jde hranice mezi Západní zemí Griquův a kolonií Transvaalskou. Počínají se asi osm mil nad Hebronem, jenž býval dříve stanicí missijní a nyní jest opuštěným nalezištěm diamantův. Útvar skalní činí zde zase zelenokámen (se vrostlými mandlovci chalcedonu) s četnými valouny křemennými, na kterém ležela vrstva křemenitého a hlinitého písku, v němž hodně bylo zrn křemenu. Řece bylo tu raziti si cestu přes skalní balvany a proto teče zde peřejemi. Půvabný naskytne se nám pohled, obrátíme-li se na severovýchod v tu chvíli, když dojíždíme Hebronu a díváme-li se po výšinách i řece nahoru do krajiny, odkud jsme právě přišli. Zároveň rozkládá se před námi širé panorama: protější břeh Vaalu, náležející k Západní zemi Griquův a ku Svobodnému státu Oraňskému s několika pohořími, jež ohraničují obzor, vzdálený plochý Plattberg 250 metrů vysoký, odtud pak až tam, kde nebe splývá se zemí, říčky, pastviny a dvorce.

Jako krajina od hostince „U čtrnácti proudův“ až ku Hebronu potěšovala oko, tak naopak rmoutila nás cesta, již se nám bylo bráti. Byla to pravá skalní silnice, kterou příroda vydláždila balvany. Dešťová voda vybrala si koleje za koryto, tak že dílem balvany byly vymlety, dílem hlína v mezerách mezi nimi byla spláknuta. Vozu, který v nejpovážlivějších ocital se polohách, každou chvíli hrozila záhuba. Že taková cesta nesvědčila valně věcem nasbíraným na výpravě a složeným do beden ve voze, to, tuším, samo sebou se vyrozumívá. Nikdo z nás nemohl déle setrvatí ve voze, neboť zmítal se stále, zejména pak když jsme sjížděli s výšin do Hebronu. Svah byl příkrý a cesta vinula se na něm několika ostrými zatáčkami, tak že bylo nám napjati všechny síly, aby vůz i s voly neskutálel se dolů.

Bylo dosti časně z rána na velikonoční hod Boží, když přijeli jsme do Hebronu. Jitro bylo chladno a vůbec velmi nepříjemno. Na nebi visela hustá mračna, jež poháněna jsouce studeným, jihozápadním větrem, hnala se vzdušnou svou drahou: byl to den, který zakaloval i sebe jasnější mysl. Před námi rozkládaly se zbytky Hebronu. Rozvalinami nemůžeme zůstatky ty nazvati, neboť „stavivo“, z něhož takořka úprkem vystavěn byl Hebron, mající

před několika ještě léty více než 3000 démantokopův, bylo tak nicovato, tak pomíjivo, že nemohly zbýti z něho zříceniny. Pohlížejíce tedy na Hebron, který byl dříve důležitou stanicí missijní, potom slavným a konečně zlopověstným nalezištěm diamantův a jenž takovým klesl pádem, nebyli jsme nijak s to, abychom rozjasnili mysli zakalené. Pusto jest místo a tím osamělejší a pochmurnější za studeného, deštivého rána podzimního, neboť tehda nemůže ani krásná vyhlídka, jíž odtud lze užiti a pro niž za teplých jasných dnů jarních a letních zapomínáme pustoty okolní, vzbuditi v nás příjemnější myšlenky. Živý druhdy Hebron scvrkl se na dvě kramářské boudy, „hotel“, kovárnu, jatky a vězení.

Sem tam rozmetané hliněné stěny, deštěm rozmoklé a „rozplývající se“, svědčily o znamenitém rozsahu osady, jejíž velikost však překvapila nás teprva tehdy, když jsme vyhledali River-diggingy. Sta mělkých dolců byla nám svědectvím, že zde tisíce bělochův i barevných slídili po nejdrahoccnějším drahokamu. Tisíce tůn náplavu bylo zde pouhýma rukama vyhrabáno, vyházeno a co nejbedlivěji prohledáno; každý kámen a tam ty obrovské hromady písku, jenž z náplavu byl vypodsíván, prošly pilnými rukami a přece výtěžek tak byl nepatrný, že sotva dva ze 3000 démantokopův nabyli bohatství, jiných pak 150–200 takového pouze dočkali se výsledku, že byli s to, aby výlohy své zaplatili.

Hebron klesl tak rychle, jako vykvetl, rychleji než Klipdrift a jiná naleziště diamantů. V naplavených valounech, v nichž nalézaly se diamanty, snadno bylo lze rozeznati kamení, jež splaveno bylo s okolních výšin od toho, které sem bylo zaneseno z krajin, dále proti proudu ležících. Kromě zelenokamu v malých úlomcích i balvanech vyskytovaly se tu kusy křemenu mléčného a růžového, křemence porfyru a porfyru křemenného, jakož i zvláštní obdélné placky břidlice hlinité, barvy žlutavé nebo žlutavozelené, jež nápadny byly černým obalem, který vznikl zvětráním nejhořejší vrstvy. Jestliže jsi placky břidličné rozlomil, byly pěkně pruhovány a spatřovaly se na nich tmavohnědé nebo narudlé obrazce soustředně spořádané. Démantokopové mylně domnívali se, že v těchto balvanech břidličných uloženy jsou diamanty.

Obstarav u kramáře nutné koupě a spočítav svoji hotovost, seznal jsem, že scvrkla se na 16 šilinků. S těmito penězi měl jsem vystačiti až do polí diamantových. Za takového stavu věci bylo potřebí, abychom co nejrychleji dospěli Dutoitspanu. Poněvadž pak převozník zdráhal se převéztí nás na veliký svátek a ježto pomocníci jeho tak byli opilí, že ani naděje nebylo, abychom také příštího dne dostali se přes Vaal, snesli jsme se ve válečné poradě na tom, že sami zkusíme štěstí a přeplujeme přes řeku nějakým brodem. Společník můj F. maje vypátrati

přechod brzy vrátil se s radostnou zprávou, že našel velmi schůdný brod. Hned potom dojeli jsme toho místa, jež leželo asi dvě míle po proudu.

Ačkoliv břehy hustě porostlé vábily nás k odpočinku, všecka má mysl a snaha nesla se za tím, abych šťastně přešel dravou řeku. Z větví stromů lákalo mě množství pěkných ptákův, avšak marně, neboť ruce mé byly jakoby posety malými ranami a bolely mě náramně od té doby, co mě štípl také štír; jed utrýchový a štíří působil dvojnásobnou prudkostí.

Paprsky zapadajícího slunce slibovaly nám šťastný převoz, ale sklamaly nás. Řeka byla sice mělká, než proud tak byl prudký a řečiště tak bylo pokryto skalními balvany, že se potah strašně unavil dříve, než jsme dospěli třetiny říčního koryta. Také sehnal nás proud patrně s brodu. Stav náš velice byl na pováženou. Přes to, že barevní sluhové křikem a bičem poháněli potah, zvířata nemohla hnouti se z místa a proudem jsouce svírána, jala se vzpínati a trhati jhem a lanem, za něž táhla. Při tom přední volí klesali neustále hlouběji, i nastávalo nebezpečí, že utonou. Tuť bylo potřebí rychlé pomoci. Nedbaje tedy toho, že zraněnýma, obvázanýma rukama svýma mnoho nesvedu, skočil jsem hned, následován jsa F-em, do vody. Než veškerému našemu společnému úsilí nechtělo se podařiti, abychom dobytek i vůz vybavili z nebezpečné situace. Tož nebylo jinak, než vypřáhnouti potah a s nesmírnou námahou dovésti ho na protější břeh, potom přenést z vozu bedny s nejchoulostivější částí sbírek a nechat vůz tak dlouho v řece, až by se přiblížila pomoc. Za namáhavé této práce, při níž myslil jsem, že chodě od vozu na břeh a naopak konečně zhynu, noc rozložila tmavé peruti své nad námi.

Byla to smutná noc, za níž v ustavičném byl jsem rozčilení nad osudem našeho vozu. Konečně šerilo se na východě a ze vzdálí zaslechli jsme na protějším břehu práskání biče – želaná pomoc se blížila. K řece přijížděli Korannové se čtyřmi vozy, do nichž zapraženo bylo po 6 až 8 spřeženích volů. Nezdržující se dlouho dospěli našeho břehu a za zpropitné 10 šilinků vozkové svolili, že vytáhnou náš vůz z řeky; což se jim také brzy povedlo.

Téhož ještě dne dojeli jsme k Rivertownu, nalezišti diamantů dříve proslulému, u něhož počínají se pobřežní výšiny jako pokračování pahorků Hebronských. Řečiště prostoupeno jest zde několika úskalími, jakož i obrovskými skalními balvany. Na balvanech těch objevují se nám některé rytiny zvířat a hvězd (ssavců, želv, hadů, slunce atd.), jimiž Křováci v Jižní Africe jméno své učinili nesmrtelným. Také na jednom ze blízkých pahorků nalézají se kresby tohoto národního kmene, k němuž a k výkresům jeho atd. vrátím se při popisu zpáteční své cesty skrze kolonii. Rivertown rozměřen byl v obvodu dosti širokém, avšak město to,

dříve než obyvatelé jeho, ve stanech sídlící, došli za práci svou odměny v dolech diamantových a než přikročiti mohli ku stavbě stálých obydlí, předstíženo jest jinými místy tak, že zastihli jsme tu jenom dvě rodiny, hledající diamanty na břehu řeky Vaalu. Prostranný hotel a krčma z plachtoviny byly poslední pozůstatky dřívějších slavných časů rivertownských. Zůstav v Rivertownu přes noc odcestoval jsem druhý den teprv odpoledne, ježto naskytly se mi tu ve hlubokých „claimech“ některé zajímavé křemenné nerosty a na stráních mnohé druhy broukův.

Příští den měli jsme pochod tak obtížný, že jsme teprva dne následujícího dorazili do polí diamantových. Cesta činí jenom 15 anglických mil, ale největší díl její pokryt jest hlubokým pískem, nejhorsí to překážkou na jihoafrických cestách. Na rovinách zdvíhaly se nepatrné krabaté vypnuliny; písek, silně křemenitý a železitý zarůstala v chumáčích bujná, vysoká tráva. Místy nalezl jsem malou, sotva 70 centimetrů vysokou citlivkovitou rostlinu, jež měla veliké hnědé lusky s 2–5 zrny. Ze zvířeti pozorovali jsme v nízkém křoví, ve skupinách stojícím, antilopy schovávavé a kozorohovité, zajíce, holuby, dropy obecné a vrčivé; soudíc po četných děrách bylo zde zajisté také mnoho surikat a pod. Ačkoliv pak krajina a květena byly jednotvárné, ukořistili jsme tu též přehojně broukův a jiného hmyzu.

Třetí den po oné pochmurné noci, kterou jsme zažili při řece Vaalu, došli jsme opět Dutoitspanu. Přes to, že přestával jsem na věcech nejnnutnějších, výdaje mé na této první cestě výzvědné činily více než 4000 zlatých. Za dvouměsíčné své nepřítomnosti pozbyl jsem polovici svých léčenců; z oněch pak rodin, jež v čase tom k jiným neobrátily se lékařům, většina – zejména statkáři hollandští – opustila pole diamantová, aby usadili se ve Svobodném státě. Podařilo se mi však, že jsem vyléčil několik povážlivě nemocných a tím získal jsem opět po nějakém čase nové a četné léčence, tak že byl jsem s to, abych splatil půjčku K-ovi, který brzy po našem návratu opustil Dutoitspan, chtěje usaditi se v kolonii.

Účelu a vlastního cíle první cesty: abych nabyl rozhledu po tom, jak se cestuje, seznal ráz krajin, kterými mně bylo projíti, nahlédl do rodinného života domorodcův a hollandských statkářův, abych zvěděl něco o tom, jak se chovají k cizincům, atd., dosáhl jsem šťastně. Cestuje za pozdního léta v nepříjemné a deštivé pohodě dosti jsem zvykl africkému podnebí. Ačkoliv ztratil jsem častými lijavci některé ze vzácných předmětů, nasbíraných na této cestě, zejména též pracně praeparované kůže pakoňův a jiných ssavců, veliké množství kožek ptačích, sušené byliny a p., přece přivezl jsem s sebou 30 anatomických praeparátův, asi 1500 sušených rostlin, jednu bednu s kožemi ssavců, dvě bedničky kožek ptačích, přes 200 plazů,

několik ryb, 3000 hmyzů, některé zkameněliny a 300 nerostů, nepočítaje v to četné duplikáty těchto, které vzal jsem jmenovitě z polí diamantových na Vaalu (River-diggingův), abych jimi podaroval v domovině musea a školy.

Samo sebou se vyrozumívá, že jsem se na této výzvědné cestě přiučil mnohým užitečným věcem. Shledal jsem zejména, že jest mi nezbytně potřebí koně, jednak abych rychle našel a zpět k vozu přivedl tahouny, kteří často za pastvou daleko zabíhali, jednak abych prohledl buď krajinu na pohled zajímavou, kterou viděti lze ze vzdálí na pravo nebo na levo, buď místo, jež naznačí mi domorodci jako hodné pozoru ať z toho, ať z onoho důvodu. Na první cestě bylo mi v takových případech zdržovati vůz, s nímž jezdíval jsem někdy semo tamo pátraje v bezvodých krajinách po vodě, ba kolikrát jsem i bloudíval, než jsem polomrtev doběhl nějaké řeky. Jízdeckého koně mohl jsem též užiti s prospěchem, abych snáze dostihl zvěři; rovněž bylo mi potřebí lepších zbraní.

Ve příčině svých druhů došel jsem toho přesvědčení, že mi E. bude vítán i na příští cestě jako přítel a rádce ve mnohých vážných chvílích, ježto vždy velmi byl ochoten přispěti mi, seč síly jeho byly, u všech těžších pracích. Nabyv bohatých zkušeností na svých dřívějších cestách Amerikou a Severní Afrikou a znaje výborně vyprávěti zajímavé příhody z oněch bouřlivých dob, stal se mi velice milým společníkem.

Zůstali jsme po všechen čas mého sedmiletého pobytu v Jižní Africe a jsme až po dnes věrnými přáteli. O F-ovi nemohu bohužel říci totéž. Jsa sedmnáctiletým nezkušeným mladíkem uvykl si velmi lehkou vážit život – politoval sice každého tvora, v nouzi postaveného, míval sice vždy dobrou vůli, ale nesetrvával dlouho v dobrém předsevzetí, i jiných vad nebyl prost – přes to však jsem mu vděčen ze všeho, co vykonal pro mne na cestě a zač jemu zde opět děkuji.

Přítel E. jal se zase hledati diamanty, aby ještě jednou zkusil svého štěstí. K. ujal se opět svého obchodu a F. najal se za prodavače ve skladišti, při čemž, nejspíš aby poznal všelijaké povahy lidské, měnil vždy ve čtyřech nebo v šesti nedělích svého principála.

Když opustil jsem diamantová pole vydávaje se na prvou cestu, podržel jsem malý svůj domek stanový naproti radnici v nájmu. Navrátil se přistěhoval jsem se tedy zase do něho: vůz strčil jsem za domek, tahouny jsem prodal, abych z výtěžku zapravil dvouměsíčné nájemné (10 lib. šterlinkův) a mzdu oběma sluhům (po 3 librách št.), jakož aby zbylo mi trochu hotových peněz, ježto vrátil jsem se do polí diamantových nemaje ani haléře. Nelze mi

sice říci, že jsem byl s najatými Koranny ve všem všudy spokojen, nicméně velice jsem toho litoval, když oba domorodci po návratu našem do Dutoitspanu netajili se déle svým úmyslem, že vrátí se do své otčiny, totiž do Klipdriftu. A to také, jakmile jsem jim vyplatil mzdu, provedli.

Tento pobyt můj v polích diamantových trval sice toliko půl roku, ale zažil jsem tu přece mnoho nových příhod. Málo jest míst na světě, kde by lékaře dožadovali se nejen za ošetřovatele, nýbrž i za přítele, tak jako zde, tak že jest mu možná, aby konal zajímavá psychologická studia. V obmezených místnostech, ve kterých, zejména za prvé periody diamantových polí, přebývati bylo nemocným – i četné zámožné rodiny bydlely v jediném staně – lze mu zúmysla i bezděky pozorovati rodinné štěstí, ušlechtilé a krásné zjevy v rodinném životě, avšak bohužel i mnohé trapné a truchlivé, mnohé dojímavé výjevy. A lékař stává se rádcem, stává se přímluvčím, ano někdy bývá mu býti též kazatelem, ačkoli jest k tomu potřebí znamenité odvahy – více zmužilosti, než k boji s divokou šelmou – máš-li sestaralou šedou hlavu výstražnými napomínati slovy. To, co zkusil jsem a pozoroval za pobytu svého v polích diamantových, nebyla by mi bývala ve čtvernásobném čase poskytnouti mohla ani ta nejrozsáhlejší praxe ve stověžaté Praze.

Zvláštní případ dopomohl mi opět s velikou částí bývalé mé praxe. Jednoho jitra asi v pět hodin byl jsem povolán – jak se později objevilo omylem místo jiného lékaře – k nešťastníku, který si v delirium tremens prořízl hrdlo. V tomto případě byl jsem v nemalých rozpacích, ježto valná většina chirurgických mých nástrojů následkem toho, jak jsem jich užíval na cestě, nehodila se ku chirurgickým operacím jsouc polámana a nepotřebna. Nebylo však kdy rozmýšleti se, muž byl na zakrvácení, tož běžel jsem s poslem o závod.

Zastal jsem obstárlého muže ležeti v krvi se širokou a 13 centimetrů dlouhou ranou na krku, kterou spůsobil si břitvou. Říznuv se dvakrát do krku, muž ten ještě třikrát zajel nožem do hluboké rány tak, že hrdlo celkem mělo pět řezův.[34] Usilovné mé snaze a péči podařilo se na velikou mou radost zachrániti muže toho životu, ačkoli si v prvých třech dnech v třeštivém návalu strhl obvazek.

Ježto přibývalo mi léčenců anglické národnosti, byl jsem nucen, abych horlivě pustil se do studia řeči anglické. Třetina mých léčenců byli Němci, třetinou byli Hollandané, čtvrtina z nich byla Angličanův a ostatkem domorodci, míšenci (Halfcast) z kolonie, Korannové, Fingové, Basutové a Zulové. Léky pro nemocné své bral jsem z lékárny Angličana

Anthonyho Davisona, jemuž jsem pro správnou jeho obsluhu za veškerého pobytu svého v polích diamantových věrným zůstal odběratelem.

Basutové, Zulové a bečuanští kmenové transvaalští převážnou byli většinou mezi tisíci černochů, kteří v polích diamantových pronajímali se za sluhy. Dostávali 7 šilinků 6 pencův až 10 šilinků za týden a přemnozí z nich zůstávali ve službě jenom půl roku. Potom každý koupiv si za 3 šilinky až 4 lib. šterlinků pušku, za 15 šilinků pět liber střelného prachu, trochu olova a zápalek jakož i jednu nebo dvě vlněné pokrývky nebo klobouk a p. vracel se domů, aby koupil si tam družku života. Každý sluha připsán byl svému pánu poukázkou, vydanou od úředníka k tomu zvlášť ustanoveného, již bylo mu vždy obnovovati, kdykoliv změnil místo; když pak bez ní byl přistižen, byl pokutován. Dobře-li se zachoval a chtěl-li domů se vrátiti, dal mu pán na svědectví toho k jeho žádosti list k obecnímu úřadu, od něhož potom dán jest mu zbrojní list, t. j. dovolení koupiti si pušku. Takovým způsobem opatřilo si střelnou zbraň tisíce domorodců, přebývajících nejen v osadě, než i ve vlastních neodvislých státech.

Mezi zmíněnými kmeny dotekl jsem se také Basutů. V roce 1872 a 1873 činili jako sluhové valnou většinu mezi tmavobarvými svými soukmenovci. Budiž mi dovoleno, pověděti zde o nich několik slov, abych doplnil tak všeobecný obraz rozrodu Bantův. Rozeznávám v Jižní Africe tři plemena domorodců: Křováky, Hottentoty a Banty. Ku prvému z nich náležejí vlastní Křováci, ke druhému vlastní Hottentotové, Griquové a Korannové, ke třetímu Kafrové osadní, Zulové, Basutové, Bečuanové, Makalakové atd., více než 40 kmenův; avšak jsou také smíšenci jako mezi Křováky a Banty. Ačkoliv by toho předmět tento zasluhoval, aby se o něm učinila důkladná rozprava, nemám k tomu bohužel ve přítomném spise místa.[35]

Ze zmíněných plemen poznali jsme až doposud z části Koranny a dva kmeny Batlapinův, jakož i Basuty a Bečuany. Basutové – řeč jejich slově „sesuto“ – přebývají valnou většinou na Cornetspruitu a na Caledon-riveru, mezi touto řekou a horami Dračími, tedy v území, jež ohraničeno jest Svobodným Státem, Kapským, Zemí Nomanskou a Natalem. Žijí pod panstvím anglickým a to od války, kterou měli se Svobodným státem Oraňským, kdežto druhý národ bantský, jižní Barolongové, jsouce sousedy jich na západě poddanými jsou republiky Oraňské.

Mezi všemi kmeny bantskými Basutové v orbě přivedli to nejdále. Jim v tom nejbliže jsou Baharucové v okrese Marickém osady Transvaalské, jichž vzpomenu při druhé své výpravě. Za úrodných let urodí se v této malé krajině statisíce centův obilí, tak že lze pozorovati, kterak kmenové tito každým rokem většího nabývají blahobytu. Mají také veliká stáda koní a skotu,

a vedou si tedy v hospodářství svém velmi rozumně spojujíce chov dobytka s orbou. Je tudíž naděje, že domorodci jihoafričtí, stavše se národy rolnickými, nezaniknou, až vlasti jich budou zabrány Evropany, tak beze stopy, jako hynou těkaví Indiani v Severních spojených obcích amerických; ovšem že nakládá se s nimi, jsou-li pokojni, ve století našem jinak než za století předešlých s nebohými domorodci americkými.

Když se za poslední doby pohlavár nejjižnějších Basutů, přijav všelijaké nepokojné živly, sběhlé sluhy, zloděje, Gaiky a Galeky, uprchlé z poslední kaferské války atd. do své země, zbouřil proti Angličanům a válku počal zlodějstvím, tu ostatní Basutové sebravše dobrovolně 2000 ozbrojených jezdců postavili se polem na pomoc Angličanům.

Stavějíce své chýže a konajíce jiné práce vedou si až na málo několik odchylek tak jako Bečuanové a zaujímají vlastním svým průmyslem asi střed mezi národy bantskými. Průmysl jich vyznačuje se před výrobou ostatních kmenů bantských nejhlavněji tím, že zhotovují ze dřeva řezané fetiše (modly), kteréž potom obyčejně natírají červeně a černě. Thaba Bosigo jest nejznamenitější kraal (město) země a Thaba Unšu nejznačnější místo krajiny Barolongů ve Svobodném státě. Na sever Basutové pronikli až ke stoku řek Džoby a Zambesi.

Zmínil jsem se již dříve o tom, jakou zálibu domorodci mají ve zbraní. V tom jim sic anglická vláda nečinila až do nedávna žádných překážek, ale od vlády Svobodného státu Oraňského často byli zastavováni Basutové, vracející se z diamantových polí do své otčiny na Caledon-riveru, a při tom odňaty jsou jim pušky, které koupili si v Polích. Podstatný důvod toho jednání, tuším, byl dvojitý; jednak ozbrojení Basutové cestovali cizí zemí nepožádavše dříve vlády, aby se jim taková cesta dovolila, jednak byla obava, že navrátíce se do své vlasti užijí zbraně proti svým bývalým nepřátelům, totiž obyvatelům Svobodného státu; nepotřebovaliť zbraně na lov zvěři, ježto té bylo v jich území po skrovnu. Od těch časův Angličané již neprodávají domorodcům zbraní, ba dle nejnovějších zpráv odzbrojiti chtějí tyže Basuty, kteří se zatím stali jich poddanými. Příčiny uvedené a důvody, jež později ještě dopodrobna vyložím, přiměly mne k tomu, že jsem v přednáškách svých v kolonii Kapské i v Anglii schvaloval toto jednání anglické vlády, čímž jsem ovšem způsobil proti sobě nelibost' těch, kteří do těchto zemí prodávají pušky.

Přidavky

1) Museum, o jehož základ a povznesení mají veliké zásluhy zejména pánové Grey, Fairbridge a dřívější rakouský konsul p. Adler, obráceno jest hlavním svým průčelím ku Stolové hoře. Obsahuje dílem domácí, dílem také směněné nebo darované zahraničné předměty národopisné a přírodopisné, dále malou obrazárnu a znamenitou knihovnu. Z předsíně, ve které návštěvníku zvláště nápadny jsou vycpaná kůže tuleně chobotnatého, pocházejícího z jižního pásma polového, a pak obrazy Viktoriiniých vodopádů Zambesijských, jde se na pravo do knihovny, na levo do veliké síně se dvěma galeriemi, v níž rozloženy jsou národopisné a živočichopisné sbírky. Prvé jsou dosti znamenité, ze druhých sluší zejména uvést sbírku afrických ssavců, ptáků, korýšův a motýlů. Museum spravuje zvláštní kurátor R. Trimén. Zasloužilý tento učenec nejen že velmi se přičinil o rozkvět musea, nýbrž získal si též výzkumy o jihoafrických motýlech světovou pověst jako přední znalec tohoto odboru přírodovědeckého. Také sousední botanická zahrada jest v každé příčině pozoruhodná, byť i snad nepřispívala rozšiřovati kulturu rostlinstva tak, jako zahrada Grahamstovská, nejznamenitější zajisté ze všech zahrad jihoafrických, zvaných botanickými, jichž jest několik. Zahrady tyto jsou zřízeny jako v Evropě a vydržují se dílem od státu, dílem od měst, u nichž se nalézají, dílem i dobrovolnými příspěvky a jsou určeny pro zotavenou obyvatelstva. Při tom však zvláštní jest zřetel ku pěstování rostlinstva a stromů, tak že ze zahrad těch berou se sazenice pro veřejné sady a pro nově zřizované družky jejich, i jsou také s to, aby s dostatek poskytl květin, keřův a stromů zahradníkům soukromým a statkářům. V těchto sadech však pěstují se též s výborným prospěchem exotické rostliny a daří se tu hlavně australské druhy stromové, dále rostliny z ostrova Mauritie, Madagaskaru a Jižní Ameriky. Nad jiné, zdá se, že zde velmi dobře prospívají zejména australské druhy eukalyptův.

2) Eliščin Port jest nejznamenitější přístavní město v Kolonii Kapské, potom následují Kapské Město, East London, Port Alfredův atd.; obchod ve přístavu tom jest většinou v rukách anglických a německých kupců. Za mého příchodu roku 1872 vyvezlo se v prvním polouletí z Eliščina Portu 280.000 centů vlny za 2,500.000 lib. šterl., diamantů za více než 1,000.000 lib. šterl., slonoviny a pštrosích per za více než 100.000 lib. šterl., kožešin a koží za více než 300.000 lib. šterl.

Celní příjem přístavního úřadu činil v říjnu roku 1879 39.915 lib. šterl., což jest zajisté suma velmi značná, uvážíme-li, že Port Eliščin má sotva asi 20.000 obyvatel.

3) Grahamstown čili the „Settlerstown“ pokládá se polohou svou za nejkrásnější město osady Kapské. Malebné rozkládá se po březích horního toku říčky Kovie na svahu prvního stupně Jihoafrické náhorní roviny. Město to jest sídlem anglikánského a katolického biskupa a má několik vzdělávacích ústavů. Z Portu Eliščina vede sem dráha, tolikéž bude prý Grahamstown spojen kolejemi se svým přístavem Portem Alfredovým, což by mu ovšem velice prospělo. Ze znamenitých budov nejkrásnější jest věž katedrálního kostela, který se teprva staví; je to nejpěknější věž v Jižní Africe s největšími zvony; o postup práce velmi záslužné se přičinil představený dómu rev. Dean Williams. Pozoruhodny jsou dále: skupina domů dřívějšího vojenského velitelstva Jihoafrického s prostorem pro přehlídky vojska a se sousední botanicou zahradou, potom na protějším konci města blázinec a museum v prozatímné radnici v ulici Bathurstské. Na museum to vede náklad město a přispívají na ně soukromníci; jest v něm mnoho skamenělin, získaných většinou Dr. Atherstonem, konečně je tu bohatá sbírka ptákův a znamenité herbarium; vůbec pak zastoupeny jsou v něm dosti dobře všechny odbory přírodovědecké i národopis. Na dvoře jeho chovají několik živých zvířat.

4) a 5) Gradock náleží ku znamenitějším městům osady Kapské a bude co nejdříve spojen drahou s Portem Eliščiným. Město má znamenitou jednu budovu, totiž hollandský kostel, podobající se více radnici než chrámu a vystavěný nákladem 30.000 lib. šterl.

Velikého významu pro Gradock jest most Gilfillanův železná konstrukce na třech sloupích. Most ten byl roku 1874 odplaven potměšilým Fish-riverem; byl potom zdvižen o dva metry výše. U města dílem v jeho území, dílem na blízké farmě paně Rensburgově prýští se teplé sirnaté prameny, kolem nichž se půda skládá z hlubokých vrstev popelu. Jsou tu zřízeny také dvě prádelny na vlnu. Okres Gradocký jest z nejznamenitějších okresů Kapských vyznačuje se zejména chovem koz angorských a pštrosů. Náleží ku horským okresům i jest v něm místy neobyčejná hojnost skamenělých zbytků želvoještěra (*Dicynodon*). V Gradocku samém bydlel Dr. Grey, velezasloužilý o geologii tohoto okresu; bohužel však, že vyrvala jej smrt životu a vědě dříve, než mohl dokončiti svoje výzkumy.

6) Colesberg, položený na hlavní silnici z Portu Eliščina do polí diamantových, v posledních létech značně se rozmohl. Cestuje do vnitrozemí pobyl jsem zde jenom dvě hodiny, vracuje se však zdržel jsem se tu pět dní.

7) Jagersfontein v poslední době znamenitě vzrostl zejména horlivým přičiněním kupců Fauresmithských.

8) Přál jsem si a snažil se vždycky, abych sám na své oči viděl a pozoroval zvířata, jež obyčejně nesnadno udržeti v zajetí, a proto zřídil jsem si malou oboru, ve které choval jsem kromě jiných šantoše, takarú, luskouny, bercouny atd. Po šantoši slídl jsem marně několik let, až jsem konečně koupil dvě tato zvířata od obchodníka se slonovinou a zavřel je v ohradě ze sudových dužin, asi sedm metrů veliké. Příští jitro našel jsem pouze jednoho šantoše, druhý přes to, že byl ještě velmi mlád, prohrabal si za noci cestu ven a byl, jak jsem vypátral, roztrhán psy. Zbylý šantoš nechtěl dlouho požívat žádné potraviny. Malým svým chrupem odkázána jest tato paměť hodná šelma ku všekazům, tak že nezbývalo mi, než abych násilou vecpal jí potravu: rozsekané a ve mléce namočené maso. Po několika dnech, když jsem podlahu prostranné klece dal vydlážditi kameny, šelma žrala tuto potravu z mé dlaně, nechali jsem jí však na misce neb u jejího doupěte, tu se jí ani nedotekla. Tak bylo celé čtyři měsíce; třikrát denně krmil jsem z vlastní ruky zvíře to. Ponenáhlu šantoš ve mnohé příčině zkrátí, funěl už jenom někdy, při čemž vztyčoval krásnou svou hřívou. Ježto se za čtvrtého pobytu mého v polích diamantových počet mých léčenců každou nedělí množil, byl jsem nucen odevzdán většinu svých zvířat a také šantoše jednomu ze svých černých sluhův, aby je opatroval a krmil. Očekával jsem, že hlad donutí zvíře, aby samo hledalo potraviny, ale zmýlil jsem se: nedoteklo se jí tři dni ani trochu a kouslo mne, když jsem mu čtvrtý den násilně strkal několik malých kousků masa do jícnu. Dva dni potom šantoš pošel hladem.

9) Solná pánev (solné jezero) u farmy Hallwaterské má dvě zátoky, jednu na sever a druhou na východ; na jižním břehu vypíná se pahorek, složený z nezbytného v těchto krajinách miskovitého vápence, jinak jsou její břehy plochy a velmi kamenité; kamení to pak jest většinou zelenokámen v balvanech se vrostlým mandlovitým růžovým chalcedonem. Jsouc až do prostřed vyschla, pánev na nejhlubším místě byla nejvýše 60 cm. zhloubí, tak že dno

vypadalo velmi rovno; bylo však zřetelně pozorovati, že toto solné jezero za dřívějších dob mnohem více drželo vody než nyní. Do obou jeho zátok vlévají se malé potoky, tekoucí jenom tehdy, strhnou-li se v nejbližším okolí pánve prudké lijavce. Zdá mi se, že toto jezero, jakož i většina ostatních solných pánví hluboko byly v půdě ponořeny, ježto vyskytují se jenom v krajinách, kde není dostatečného svahu k odtoku vody. Voda, proudící do pánve koryty potokův a strhující s sebou druhy i malé skalní balvany, vyluhuje solnatou půdu; ježto pak se velmi rychle vypařuje, soustřeďuje se slaná voda za doby suchoty ve zbylých kalužích, tak že nelze jí pít. Nejbližší okolí solné pánve jest křovinato; zejména rostou husté křoviny na severu a severozápadě, kdež se k nim připojuje les trnovníků velbloudích. Pátrali jsme po rozvalinách, které nám byly označeny za zbytky Monopotapy, ale nenalezli jsme po nich ani nejmenší známky, nýbrž jenom v několika jamách desky břidličné jako římsy vypadající. Na těch však nebylo nikde znáti nějaké lidské práce; jsou to desky břidličné, které většinou vodorovně jsou zvrstveny a v něž v této poloze za různých period s rozličnou silou působil vodní proud. Tam, kde tyto břidličné desky byly napříč rozpukly, vnikla do trhliny voda a vytvořila okrouhlé plochy, které někteří měli za úlomky sloupů. Většina těchto desek břidličných jest u prostřed tvrdší struktury čili desky ty jsou takofka miskovity, odtud pak pochodí čočkovitá podoba, kterou můžeš na mnohých pozorovati. Hallwaterská farma jest tedy prozatím velezajímava jen vzhledem zeměznaleckým, pro starožitníka nemá však žádného významu dotud, dokud nedokopá se nějakých zbytků lidské práce. Doufám však, že až pustím se na tomto místě do kopání, nového nabudeme světla o geologii Jižní Afriky. Na ten čas sen o slavné minulosti tohoto místa se rozptyluje a zbývá jenom všední skutečnost, totiž že v pánvi jest dobrá sůl. Za poslední doby znepokojovali Korannové, osmělení a podnícení štěstím Zulů v prvých jejich bojích, krajinu tuto a vedli si vůči soudních úředníků tak nestydatě, že bylo nutno vyslati proti nim ozbrojence, aby zmocnili se zlodějů. Bohužel však, že je Korannové přivítali se zbraní v ruce, při čemž běloch jeden byl zabit dříve, než oloupeným statkářům a zneuctěnému zákonu bylo lze dostiučiniti.

10) Krkatice byly neporušeny, ale vnější tepny hrtanové těžce poškozeny. Zavázal jsem nejprve tepny a potom sešil proříznutý hrtan. Stav raněného byl velmi povážlivý, i bylo obávati se piämie (talovitosti krve). Podával jsem mu malé dávky chininu, 1/10 grammu v roztoku vždy po třech hodinách, potom tincturam Aconiti Napellus kapku po čtyřech hodinách s vodou, jakož i třikrát za den ve dvoukapečných dávkách liquorem ferri sesquichlorati (roztok chloridu železitého), jenž se v jihoafrické mé praxi výborně osvědčil.

Přišed třetího dne k nemocnému slyšel jsem již při vstupu do pokoje, jak silný proud vzduchu ubíhá ranou hrtanovou se zvláštním známým chrkotem. Nemocný rozblouznil se v noci zas a roztrhl si hrtan a pravou stranu vnější rány. Odstraniv proštipcem a nůžkami části roztrhlého hrtanu, čímž vznikl zející otvor v přední stěně jeho, vypálil jsem lapisem okolní maso tam, kde se mi zdálo, že toho jest potřebí, vymyl ránu a přiložil slabý roztok pekelného kamínku. Již nazejtří ubylo zimnice a léčenec pozdravoval se tak, že se stav jeho ani jednou nezhoršil. Šest neděl potom zavřela se přední stěna hrtanu až na otvor zvicí bobu, a po osmi nedělích ode dne samovražedného pokusu srostla rána až na prohlubinu zvicí hrachu, tak že zbyla velmi mělká jizva. Hlas nemocného byl méně zvučný, nikoli však chraptivý.

[1] Doba přepravní ze Southamptonu přes Madeiru do Kapského Města s parníky obou konkurenčních společností „Union Steam Ship Company“ a „Donald Currie a spol.“ zkrácena jest v posledních letech až na 20 a 18 dní.

[2] Viz přídavek 1.

[3] Sklepník.

[4] Piery jmenují dřevěné mosty, do moře vybíhající, jež zřízeny byly při stavbách přístavních.

[5] Viz přídavek 3.

[6] Viz přídavek 4.

[7] Viz přídavek 5.

[8] Uložil jsem si, abych těmto rozvážným statkářům hollandským zjednal jakés uznání zoologických společností a spolků pro ochranu zvířat, aby nejen setrvali na svém rozumném úmyslu, nýbrž aby též přátelé jejich v okolí šetřili zvířat, jakož aby též statkáři v ostatních vzdělaných částech Jižní Afriky podobno dbali jiných čtvernožců, rovněž neškodných, avšak také již velice ubývajících. A kdyby byly to jen pouhé pochvalné přípisy, neminuly by se přece s dobrým účinkem.

[9] Viz přídavek 6.

[10] Pošty v Jižní Africe pronajaty jsou nejvíce osobám soukromým, které jsou povinny za určitou podporu udržovati spojení (jednou až třikrát do týdne) mezi jednotlivými městy.

[11] Tak stalo se před několika málo lety na blízku Cradocku, že utonul poštovský se čtyřmi koňmi, a jiný svrhl v jedné rokli mezi Cradockem a Grahamstownem, při čemž zahynula největší část jeho cestujících. V obou případech byly příčinou neštěstí dešťové přívaly a špatná cesta. Tento nedostatek nebude, bohužel, ještě dlouho ve mnohých částech osady jihoafrické odstraněn, neboť nemohlo se přes veliké oběti, které již byly přineseny, posavad tolik peněz naložiti na to, aby uhájily se daleké silnice následků náhlých přívalů dešťových. Lze však doufati, že domorodci jihoafričtí zvyknou více práci než až dosud a že potom tyto práce, když bude po ruce více dělníků, také mnohem snadněji a s menším nákladem budou se moci prováděti.

[12] Viz přídavek 7.

[13] Viz přídavek 8.

[14] Karrú (slovo to u Hottentotů znamená „tvrdý“), náhorní rovina, 1500 čtverečních mil veliká, pokryta jest červenou hlinou, poněkud s pískem smíšenou, jež v čase sucha tvrdne na kámen, v deštivé však roční době mění se ve travnaté a květové moře. Na celé té stepi bydlí jenom asi 15.000 lidí.

[15] Krátkým tím pojmenováním míníme vždy Svobodný stát Oraňský.

[16] Račte dovoliti, pane doktore, sedí vám na levé tváři veliká blecha.

[17] Nynější kraj Griqualand-West (Západní země Griquů) rozdělen jest na tři okresy: okres severní na středním toku Vaalu a na dolním Hart-riveru, zajímavíci dřívější okres západních Korannův a panství knížete batlapinského Jantje a nazvaný „the division of Barkly“ (na počest dřívějšího guvernéra osady Kapské sira Jindřicha Barklyho), okres střední položený na levém břehu Vaalu mezi následujícím okresem jihozápadním a okresem předešlým a jmenovaný „the division of Kimberley“ (ku cti bývalého anglického ministra pro osady) a dále okres jihozápadní na stoku Vaalu a řeky Oraně „the division of Haya“ (ku cti, generála stejného jména). Odtud pocházel Vaterboer, král Griquů. Hlavní město jeho, v němž sestřeďuje se moc západních Griquů, slulo dříve Griqua-town, nyní sluje Hay. Ve středním okrese jest hlavní město Kimberley (dříve New Rush zvané) a v severním okrese jest Barkly, dříve Klipdrift, na pravém břehu Vaalu, naproti Berlínské stanici missijní Pnielu. Na jihu činí

hranici s osadou Kapskou řeka Oraň, na východě jde hranice mezi touto provincií a Svob. státem Oraňským po čáře, určené od colonela Warrena, nynějšího guvernéra Západní země Griquův, a kommisie Svobodného státu. Čára ta pokračujíc na sever dělí Západní zemi Griquův od provincie Transvaalské. Hranice západní zasahujíc hluboko do pouště Kalaharské (Kalahari-bushveldt) není posud ustanovena; na sever pak pošinuta byla hranice, před tím určená, válkou s Botlary až ku nejjižnějším pastviskům západních Barolongů. Dříve byla krajina tato spravována z osady Kapské, od posledních sedmi let má provincie tato svou vlastní vládu a svého guvernéra, jemuž stojí po boku „executive Council“.

[18] Vody potřebí jest na stroje ryžovací a hlavně proto, že v dolech Kimberlejských jest zemi diamantovou, dříve než možno ji vypírali, po delší dobu nechati na vzduchu a vodou polévati. Nyní zanášejí se tou myšlenkou, aby města dolová opatrována byla vodou z řeky Vaalu, vzdálené asi 15 mil.

[19] Všemohoucí bože, co chcete podniknouti? Podivné. Pavian. Německo. Hollandština, jakou pravidelně mluví statkáři v Jižní Africe, není ta čistá řeč, kterou slyšíme u nás v Evropě, nýbrž jest to směs mnohých řečí: angličtiny, dolní němčiny, francouzštiny atd.: za to vzdělání Holland'ané v Městě Kapském, Bloemfonteinu a v okolí jiných měst mluví velmi přesnou hollandštinou.

[20] Za posledních let povznesl se chov pštrosů v Jižní Africe tak znamenitě, že se v osadách nyní chová zajisté přes 100.000 ptáků těch.

[21] Na začátku roku 1877 dovolil jsem si vydati brožuru ve příčině domorodců jihoafrických. Měl jsem na zřeteli zejména Koranny, kteří bydlí dílem jako angličtí poddaní v údolí řeky Vaalu od Čtrnácti proudův (Fourteen-stream) až k ústí Hart-riveru, dílem mají na středním Hart-riveru kolem města Mamusy malou samostatnou říši, a dílem konečně žijí v městě Koranně mezi Barology, severněji bydlicími. Ve spisku tom navrhoval jsem anglické vládě, aby nedovolila prodávati jim lihových nápojův, aby přidržovala je k orbě, jakož aby týdenními obhlídkami policistů zvykala je na čistotu a větší úpravnost jejich vesnic a příbytkův. Nelze si představití odpornějšího pohledu nad ten, jehož poskytují postavy v evropských cárech oděné a špínou a nečistotou překypující. Proto jsem potěšen velice zprávou, v poslední době mne došlou, že nynější guvernér Západní země Griquů, kolonel Warren, zakázal vývoz lihovin do sousedních říší domorodcův a že obmezil je na svou provincii. Výsledku úplného, totiž dokonalého polepšení společenských poměrů mezi

Koranny Angličané dodělají se však teprva tehdy, až zostří tento zákon v naprostý zákaz zmíněných nápojův.

[22] Za doby sucha jezdí vozy brodem, který jest níže pod přívozem.

[23] Řeč bečuanská.

[24] V Jižní Africe pozoroval jsem tři druhy vyder, jeden v řekách jižnějších částí a dva u řek Limpopo a Zambesi. Ačkoliv jedna z nich větší jest než naše vydra, žádná z nich nemá kožešinu tak drahocennou jako tato.

[25] Ačkoli jsem za sedmiletého pobytu svého zabil více než 200 hadů, nikdy neviděl jsem v Jižní Africe, kromě tří druhů kobry, žádného hada, jenž nebyv podrážděn obořil se na člověka.

[26] Připisuji jí výslovně chtivost' vraždy, neboť nikdy není s to, aby pozřela zvířata, jež usmrtila.

[27] Čte se tak, jako se píše.

[28] Baby jmenuje se z pravidla nejmladší děcko.

[29] Ženy batlapinské nežívají však vůbec tolik okru, aby si pomazaly obličej, krk a prsa, jako ženy kmene hottentotského a kmenů kaferských, přebývajících v osadě Kapské.

[30] Obyčejný název hollandského statkáře.

[31] Jdeme do Wonderfonteinu prohlednout si podivuhodných jeskyň.

[32] Dobrý den, pane, počkejte trochu, doktore – nejed'te tak rychle se starým vozem.

[33] Viz přídavek 9.

[34] Viz přídavek 10.

[35] Za svého pobytu v Londýně od ledna až do března 1880 byl jsem vyzván od anthropologické společnosti (Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland), abych promluvil o tomto předměť, i rozprávěl jsem o něm ve zvláštní přednášce.